

İDARE DERGİSİ

İçişleri Bakanlığınca Çıkarılır

YIL : 20 MAYIS -HAZİRAN 1949 SAYI:198

İÇİNDEKİLER

Sahife

İnsan Hakları Beyannamesi.....

TETKİKLER:

Bütçe Yılı ve Mahalli İdarelerimiz.....	M. AKALIN.....3
Muhtelit Seçim Sistemleri.....	H. ALYOT.....17
Uyuşmazlık Müessesesi Üzerine Etütler.....	K. ARAL.....17
Köy Seçimlerinde İdare Üstlerinin Vazife ve Yetkileri.....	F. TOKMAKÇIOĞLU.....86

TERCÜMELER:

Amerika Devleti İdaresinden Özetler.....	M. BALASAYGUN.....102
İkinci Cihan Harbi Bozgunundan Sonra	
Almanya'da Mahalli İdare.....	H. BERKSUN.....152
İsveç'te Mesleki Yöneltilim.....	İ. VEHBİ BERK.....166

FİKİR HAREKETLERİ:

Köylümüzün Ruhözellikleri Ve Bu Özelliklerin	
Kalkınmada Önemi.....	M. S. EYÜBOĞLU.....187

YABANCI MEVZUAT:

Fransız Kamulaştırma Kanunu.....	196
----------------------------------	----------

İDARİ COĞRAFYA:

Altıntaş İlçesi.....	B. ÖZKUL.....229
----------------------	------------------

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllıkı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığma tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sah if ey i geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolumıyan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne** müracaat edilmelidir.

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10/12/1948 tarihli ve 21T (111) sayılı kararıyla kabul edilen ilişik “İnsan Hakları Evrensel Beyanname” sinin Resmî Gazete ile yayınlanması ve yayımdan sonra okullarda ve diğer eğitim müesseselerinde okutulması ve yorumlanması ve bu beyanname hakkında radyo ve gazetelerde münasip neşriyatta bulunulması, Dışişleri Bakanlığının 28/3/1949 tarihli ve 36084/122 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulunun 6/4/1949 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ

Başbakan
Ş. GÜN ALTAY

Devlet Bakanı
Başbakan Y.
N. ERİM

Devlet Bakam
N. SÜMER

Millî S. Bakanı
H. ÇAKIR

İçişleri Bakam
E. ERİŞİLGİL

Dışişleri B. V.
N. SÜMER

Millî E. Bakam
T. BANGTJOĞLU

Bayındırlık B.
Ş. ADALAN

Eko. ve T. B.
C. S. BARLAS

G. ve T. Bakanı
Dr. F. Ş. BÜRGE

Tarım Bakanı
C. ORAL

Ulaştırma B.
Dr. K. SATIR

Adalet Bakanı
F. SIRMEN

Maliye Bakam
I. R. AKSAL

Sağ. ve S. Y. B.
Dr. K. BAYİZİT

Çalışma Bakanı
R. Ş. SİRER

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ

ÖNSÖZ

İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olmasına.

İnsan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevkeden vahşiliklere sebeb olmuş bulunmasına, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulması en yüksek amaçları olarak ilân edilmiş bulunmasına.

İnsanın istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunması esaslı bir zaruret olmasına,

Birleşmiş Milletler halklarının, Andlaşmada, insanın ana haklarına, insan şahsının haysiyet ve değerine, erkek ve kadınların eşitliğine olan imanlarını bir kere daha ilân etmiş olmalarına ve sosyal ilerlemeği kolaylaştırmaya, daha geniş bir hürriyet içerisinde daha iyi hayat şartları kurmağa karar verdiklerini beyan etmiş bulunmalarına,

Üye Devletlerin, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ile işbirliği ederek insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyaca gerçekten saygı gösterilmesinin teminini taahhüt etmiş olmalarına,

Bu haklar ve hürriyetlerin herkesçe aynı şekilde anlaşılmasının yukarıki taahhüdün yerine getirilmesi için son derecede önemli bulunmasına göre;

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu,

İnsanlık topluluğunun bütün fertleriyle uzuvlarının bu beyannameyi daima gözönünde tutarak öğretim ve eğitim yoluyla bu haklar ve hürriyetlere saygıyı geliştirmeye, gittikçe artan millî ve milletlerarası tedbirlerle gerek bizzat üye Devletler ahalisi gerekse bu Devletlerin idaresi altındaki ülkeler ahalisi arasında bu hakların dünyaca fiilen tanınmasını ve tatbik edilmesini sağlamağa gayret etmeleri için işbu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini ilân eder.

Madde: 1 — Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından. eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler.

Madde: 2 —

1 — Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, millî veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu beyannamede ilân olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir.

2 — Bundan başka, bağımsız memleket uyruğu olsun, vesayet altında bulunan, gayrimuhtar veya sair bir egemenlik kayıtlamasına tabi ülke uyruğu olsun, bir şahıs hakkında uyruğu bulunduğu memleket veya ülkenin siyasi, hukukî veya milletlerarası statüsü bakımından hiçbir ayrılık gözetilmiyecektir.

Madde : 3 — Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır.

Madde : 4 — Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz; kölelik ve köle ticareti her türlü şekliyle yasaktır.

Madde: 5 — Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tâbi tutulamaz.

Madde: 6 — Herkes her nerede olursa olsun hukuk kişiliğinin tanınması hakkını haizdir.

Madde: 7 — Kanun önünde herkes eşittir ve farksız olarak kanunun eşit korunmasından istifade hakkını haizdir. Herkesin işbu beyannameye aykırı her türlü ayırddedici muameleye karşı ve böyle bir ayırddedici muamele için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

Madde: 8 — Her şahsın kendisine Anayasa veya kanun ile tanınan ana haklara aykırı muamelelere karşı fiilî netice verecek şekilde millî mahkemelere müracaat hakkı vardır.

Madde: 9 — Hiç kimse keyfî olarak tutulamaz, alıkonulamaz veya sürülemez.

Madde: 10 — Herkes, haklarının, vecibelerinin veya kendisine karşı ceza mahiyette her hangi bir isnadın tesbitinde, tam bir eşitlikte, dâvasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından nasafetle ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.

Madde 11 — 1) Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılanma ile kanunen suçlu olduğu tesbit edilmedikçe masum sayılır.

2) Hiç kimse, işlendikleri sırada millî veya milletlerarası hukuka göre suç teşkil etmeyen fiillerden veya ihmallerden ötürü mahkûm edilemez. Bunun gibi, suçun işlendiği sırada uygulanan cezadan daha şiddetli bir ceza verilemez.

Madde 12 — Hiç kimse özel hayatı, ailesi, meskeni veya yazışması hususlarında keyfî karışmalara, şeref ve şöhretine karşı tecavüzlere mâruz kalamaz. Herkesin bu karışma, ve tecavüzlere karşı kanun ile korunmağa hakkı vardır.

Madde 13 — 1) Herkes her hangi bir Devletin arazisi dâhilinde serbestçe seyrüsefer ve ikamet eylemek hakkını haizdir.

2) Herkes, kendi memleketi de dâhil olduğu halde, her hangi bir memleketi terketmek ve memleketine tekrar dönmek hakkını haizdir.

Madde 14 —

1) Herkes zülüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir.

2) Bu hak, âdi bir ciirme veya Birleşmiş Milletler prensip ve amaçlarına aykırı faaliyetlere gerçekten müstenit kovuşturmalar

Madde 15 — 1) Her ferdin bir vatandaşlığa hakkı vardır.

2) Hiç kimse keyfî olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirmek hakkından mahrum edilemez.

Madde 16 1) Evlilik çağma varan her erkek ve kadın, ırk, vatandaşlık veya din bakımlarından hiç bir takyide tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkını haizdir. Evlilik bakımından, evliliğin devamınca ve feshinde eşit haklara mâliktir.

2) Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.

3) Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur; cemiyet ve Devlet tarafından korunmak hakkını haizdir.

Madde 17 — 1) Her şahıs tek başına veya başkalarıyle birlikte mal ve mülk sahibi olmak hakkını haizdir.

2) Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden mahrum edilemez.

Madde 18 — Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır; bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve âyinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir.

Madde 19 — Her ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzuubahis olmaksızın malûmat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir.

Madde 20 — 1) Her şahıs muslihane toplanma ve demek kurma, ve derneğe katılma serbestisine mâliktir.

2) Hiç kimse bir derneğe mensup olmağa zorlanamaz.

Madde 21 — 1) Her şahıs, doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler vasıtasıyla, memleketinin kamu işleri yönetimine katılmak hakkını haizdir.

2) Her şahıs memleketinin kamu hizmetlerinden eşitlikte faydalanmak hakkını haizdir.

3) Halkın iradesi hükümet otoritesinin esasıdır; bu irade, gizli şekilde veya serbestliği sağlayacak muadil bir usul ile cereyan edecek genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak olan devri ve dürüst seçimlerle ifade edilir.

Madde 22 — Her şahsın, cemiyetin bir üyesi olmak itibarıyla, sosyal güvenliğe hakkı vardır; haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların millî gayret ve Milletlerarası işbirliği yoluyla ve her Devletin teşkilâtı ve kaynaklarıyla mütenasip olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır.

Madde 23 — 1) Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, âdil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya, hakkı vardır.

2) Herkesin, hiç bir fark gözetilmeksizin, eşit çalışma karşılığında eşit ücrete hakkı vardır.

3) Çalışan her kimsenin kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla de tamamlanan âdil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.

4) Herkesin, menfaatlerinin korunması için sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır.

Madde 24 — Her şahsın dinlenmeye, eğlenmeye, bilhassa çalışma müddetinin mâkul surette tahdidine ve muayyen devrelerde ücretli tatillere hakkı vardır.

Madde 25 — 1) Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dâhil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır.

2) Analık ve çocukluk özel ihtimam ve yardım görmek hakkım haizdir. Bütün çocuklar, evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korunmadan faydalanırlar.

Madde 26 — 1) Her şahsın eğitime hakkı vardır. Eğitim parasızdır, Hiç olmazsa ilk ve temel eğitim safhalarında böyle olmalıdır. İlk eğitim mecburidir. Teknik ve meslekî öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yüksek öğretim liyakatlerine göre herkese tam eşitlikte açık olmalıdır.

2) Eğitim insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla ana hürriyetlere saygının kuvvetlenmesini istihdaf etmelidir. Bütün milletler, ırk ve din gurupları arasında anlayış, hoşgörülük ve dostluğu teşvik etmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışın idamesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

3) Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim nev'ini tercihan seçmek hakkını haizdirler.

Madde 27 — 1) Herkes, topluluğun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatlar tatmak, ilim sahasındaki ilerleyişe iştirâk etmek ve bundan faydalanmak hakkım haizdir.

2) Herkes, sahibi bulunduğu her türlü ilim, edebiyat veya sanat eserlerinden mütevellit mânevi ve maddi menfaatlerin korunmasına hakkı vardır.

Madde 28 — Herkesin, işbu beyannamede derpiş edilen hak ve hürriyetlerin tam tatbikini sağlayacak bir sosyal ve milletlerarası nizama hakkı vardır.

Madde 29 — 1) Her şahsın, şahsiyetinin serbest ve tam gelişmesi ancak içinde yaşamasıyla mümkün olan topluluğa karşı vecibeleri vardır.

2) Herkes, haklarını kullanmak ve hürriyetlerinden istifade etmek hususunda, ancak kanun ile sırf başkalarının hak ve hürriyetlerinin tanınmasını ve bunlara saygı gösterilmesini sağlamak maksadiyle ve demokratik bir cemiyette ahlâk, nizam ve genel refahın muhik icaplarını karşılamak için, tesbit edilmiş kayıtlamalara tâbidir.

3) Bu hak ve hürriyetler hiç bir veçhile Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensiplerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30 — İşbu Beyannamenin hiç bir hükmü içinde ilân olunan hak ve hürriyetlerin bir Devlet, zümre veya fert tarafından yok edilmesini güden bir faaliyete girişmeye veya bilfiil bunu işlemeye her hangi bir hak gerektirir mahiyette yorumlanamaz.

TETKİKLER

BÜTÇE YILI VE MAHALLÎ İDARELERİMİZ

Yazan:
Kastamonu Milletvekili
Muzaffer AKALIN

Muhasebei Umumiye Kanunumuz gereğince Devlet Bütçesi malî yıl bakımından hangi esaslara tâbi ise Özel idareler, Belediyeler ve köyler de aynı esaslara bağlıdır. Bu sebeple Bütçe yılı başının değiştirilmesine ait kanunların hükümleri Devlet Bütçesi ve Katma Bütçelerle birlikte bu İdareler hakkında da uygulanmaktadır.

Köy Kanununda Köyler için Bütçe yapılacağına dair bir hüküm bulunmadığından dolayı şimdiye kadar İçişleri Bakanlığı bu İdarelerin gelir ve giderlerine ait hesapları Bütçe saymamakta ve bu sebeple köy hesaplarını Bütçe yılını değiştiren hükümlerle ilgili tutmamakta idi. Mahallî gelir ve giderleri içine alan bütçeler Muhasebei Umumiye Kanununa göre Hususî Bütçe olarak adlandırılmıştır. Kanunun 118 inci maddesi ise Özel Kanunlarında yazılı kayıtlar saklı olmak üzere hususî bütçelerin hesap ve işlemleri de Muhasebei Umumiye Kanununa tabi olacağını göstermektedir.

Diğer taraftan Köy Kanununda Köy Bütçesinden bahsedilmemekle beraber birçok mahallî hizmetler kabul edilmekte ve bunları karşılayacak gelir kaynakları gösterilmekte olduğundan bu hizmetlerle gelirlerin yıllık tahminlerinin ve hesaplarının ifadeleri olan eserin Bütçeden başka birşey olamayacağı şüphesizdir. Nitekim bazı hizmet kanunlarında köy bütçesinden açıkça bahsedilmiş bulunmaktadır.

Bu bakımdan yeni kanunun köylere de şâmil olduğunu kabul etmek ve şimdiye kadar Ocak ayının birinci gününden başlayarak tutulan köy hesaplarını gelecek yıldan itibaren Mart ayından başlatmak lâzım gelecektir.

Eskiden de Bütçe yılı Marttan başlardı:

Eskiden de yani 1926 yılından önce bizde bütçe yılı Mart ayından başlamakta idi. Demekki 24 yıl sonra yine aynı esasa dönmüş oluyoruz.

Bütçe yılı Mart ayından başladığı zamanlarda Takvim Yılımızın başı da Mart ayı idi. Sonradan 8/Şubat/1332 tarihli Kanunla Takvim Yılıının başı Ocak ayına alınmış ve böylece Takvim yılı ile Bütçe Yılı birbirinden ayrılmış bulundu.

Bütçe yılı başının Marttan Haziran'a alınması:

Bütçe Yılıının Mart ayından başladığı zamanlarda Devlet Bütçesinin tetkiki Mart ayı başına kadar tamamlanamıyor ve ekseriya Nisan ayından önce bütçe tasdik edilemiyordu. Bunun başlıca sebebi o zamanlar memur kadro ve aylıklarının ayrı kanunlarla tesbit edilmemiş olup, her yıl bütçelerine birer cetvel halinde bağlanmakta ve bütçelerle kabul edilen miktarlara göre uygulanmakta olması idi.

Bu kadro ve aylıkların incelenmesi ise uzun zamana ihtiyaç gösteriyordu. Bu sebeple, bazı gelirlerin tahsiline Haziran ayından itibaren başlanması da gözönüne alınarak, 24 Ocak 1926 tarihli ve 715 sayılı kanunla Bütçe yılının başı Mart ayından Haziran aya alınmıştır.

Bu şekil 18 yıl sürmüştür. Bu müddet içinde tecrübe göstermiştir ki, Bütçe Yılıının Hazirandan başlar. Yapı ve imâr işleri için büyük güçlükler doğurur.

Bütçe yılı başına Hazirandan Ocak aya alınması:

Tesbit edilen rakamlara göre Genel Bütçe ile Katma Bütçelere ve Özel İdarelerle Belediye Bütçelerine konan

inşa ve imâr ödenekleri toplamı o tarihlerde kırk milyonu aşmakta idi (Bugün birkaç misli artmıştır). Gelecek yıllara geçici yetkileri kapsayan inşa ve imâr işlerine ait ödenekler de bunun dışındadır.

Bütçenin Haziran ayında yürürlüğe konmasından dolayı proje ve plânların yapılması, ödeneklerin ayrılması, yapılacak işlerin eksiltmeye çıkarılması, ihalelerinin icrasile sözleşmelerinin düzenlenmesi, müteahhitlerin malzeme tedarik etmesi gibi çeşitli muamele ve ihtiyaçlar da birkaç ayın geçmesini gerektirdiği için yapı işlerine ancak Ağustosta başlanabiliyordu.

Bu hal yapı işleri için en elverişli ayların faaliyetsiz ve hareketsiz geçmesine sebep oluyor ve başlanan işler bitmeden kış geliyordu. Neticede inşaata ait ödenekler ya tam kullanılamıyarak yıl sonunda iptal ettiriliyor veya ödenekleri yakmamak için ilkbaharda acele ve ihtimamsız olarak iş yapılmağa çalışılıyordu.

Bu yüzden müteahhitler kışın şantiyelerini ve bazı memurları ile bekçilerini muhafaza zorunda kaldıklarından masrafları kabarıyor, bu da ihale bedellerini yükselterek Devlet masraflarını artırıyordu. Esasen mevsim şartlarının çalışmaya elverişli olma derecesi tabiatıyla ve daima ihale bedelleri üzerinde inikalarını gösterir.

Diğer taraftan memurların kadroları ve aylıkları Özel Kanunlarla tesbit edilmeye başlanmış olduğundan bunların her yıl Bütçe Kanunlarına bağlanıp ayrı ayrı incelenmeleri zarureti de ortadan kalkmıştı. Bazı gelirler tahsilâtının ise inşaat güçlüklerinin kolaylaştırılması ihtiyacı karşısında Bütçe yılının Haziranda kalmasını gerektirecek bir Önem taşımadığı belli idi.

Bu durum gözönüne alınarak, bilhassa inşaat bakımından mevcut güçlükleri' ortadan kaldırmak maksadiyle, 1945 yılında 4698 Sayılı Kanunla Bütçe Yılı başı Ocak aya alınmış ve bu suretle Malî Yıl ile Takvim Yılı yeniden birleştirilmiştir.

Böylelikle bir inşaat mevsimile ilgili işlerin birbirinden ayrı iki yıl bütçesile alâkalandırılmasından doğan pürüzler giderilmiş ve İstatistiklerde birlik sağlanmış bulunuyordu.

Bütçe yılı başının yeniden Marta alınması:

Ancak bu seferde Genel Bütçe ile Katma Bütçelerin Meclisde incelenmesi bakımından ortaya yeni bir güçlük çıktı. Bilhassa çeşitli Partilerin Siyasî hayatımızda yer aldığı bu devrede Bütçenin B. M. Meclisinde ve Bütçe Komisyonunda incelenmesi enaz üç aya ihtiyaç gösteriyordu. Esasen Anayasamız da bunu emretmekte idi.

Her ne kadar Hükümet, Anayasanın emrine uyarak, Bütçeleri yıl başından üç ay önce Meclise sunmakta idi ise de Meclis, yine Anayasa gereğince, yıllık toplantılarına Kasım ayında başlamakta olduğundan Ocak ayına kadar Bütçelerin incelenmesi için ancak iki ay kalmakta ve bunun bir haftası da Komisyonların kurulması için geçmekte idi.

Nitekim bu yıl önce Ocak ayı için, sonra da Şubat ayı için olmak üzere iki aylık geçici bütçe yapmak zorunda kalınmış ve asıl Bütçeler Mart ayının başında yürürlüğe konabilmiştir.

Bu sebeple Bütçe Yılı başının 24 yıl önce olduğu gibi yeniden Mart ayına alınmasına zaruret görülmüştür.

Bütçe Yılı'nın başı Mart ayma alınmakla hem inşaat bakımından mevcut olan zaruretlerin icapları muhafaza edilmiş, hem de Mecbsin ve Bütçe Komisyonunun, Anayasamızın da emirleri dairesinde, Bütçe üzerinde gerekli incelemeleri yapmasına imkân sağlanmış bulunuyor.

Her ne kadar Bütçe Yılı'nın sık sık değiştirilmesi gerek Genel Bütçe ile Katma Bütçeler için ve gerek Mahallî İdarelerimize ait Bütçeler için tabiatıyla bazı intikal ve hesap güçlükleri ortaya çıkarmakta ise de değişikliği gerektiren sebeplerin önemi karşısında geçici olan bu güçlükleri göze almak zarureti vardır.

Yeni sistem, askerî birliklerimizin kış mevsiminin tamamı için iâşe maddelerini hazırlamak hususundaki ihtiyaçlarının bir bütçe içinde ele alınmasına da imkân vermiş bulunacaktır.

Genel olarak Bütçe Yılı başîagıcını tesbite hâkim olan başlıca esaslar şunlardır:

1 — Parlâmentoların toplantı tarihlerini gözönünde bulundurmak.

2 — İnşaat işlerini vaktinde ve mevsimin en elverişil aylarında yapabilmek.

3 — Bütçenin hazırlanmasını ve tasdikini, tatbik devresine mümkün olduğu kadar yaklaştırmak suretiyle gelir tahminlerinde isabet ihtimallerini arttırmak,

Bizim Bütçe Yılımızın Mart ayından başlamasının kabul edilmesinde bu esasların her üçü gözönünde bulundurulmuş olmakla beraber bilhassa hâkim tesiri olan sebep birinci sebeptir.

Bu sebeplerin tercihinde tâkip edilen sıra başka memleketlerde de çeşitli tatbikata yol açmıştır.

Mahallî İdarelerimiz bakımından bu yılki mahsus intikal hüküm ve muameleleri:

1950 yılının Ocak ve Şubat ayları 1949 Bütçe Yılına eklenecektir. Bu suretle 1949 yılının Bütçesi 14 aya çıkmış olacaktır. Bu aylar içinde tahsil edilecek gelirler 1949 yılı bütçesine mal edilecektir.

Arazi, bina ve yol vergileriyle binalardan alınmakta olan buhran ve müdafaa vergilerine bu iki aylık devre için yıllık verginin altıda biri nisbetinde zam yapılacaktır. Yol vergisine ayrıca Belediye hissesi zammetmiş olan belediyelerimizin de bu hisseye altıda bir nisbetinde zam eklemeye yetkileri vardır.

Belediyeler; temizleme ve aydınlatma, kara ve deniz nakil vasıtaları, ilân ve reklâm, ölçü ve tartı âletleri muayene, süs köpekleri, tente, sper ve saçak resimleri gibi

yıllık olarak tahakkuk ve tahsil edilen 5237 Sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 9, 18, 19, 21, 22, 34 ve 35 inci maddelerinde yazılı gelirleri için de bu nisbette zam yapacaklardır.

Belediyelerimizin diğer çeşitli gelirleri esasen ya aylık olarak tahakkuk etmekte veya tahakkukları tahsillerine bağlı bulunmakta olduğundan onların da tahsillerine devam olunacağı şüphesizdir.

Ancak Belediyeler bu iki ay için mevcut gelirlere ait tarifelerde değişiklik yapamayacaklardır.

Köylerimizin de bu konuda yapacakları işler Belediyelerimizin tabi olduğu esasların aynı olmak icabeder.

Bu vergi ve resimler arasında gerek ihbarname tebliği icabetmiyenlere, gerekse ihbarname tebliği lâzım geldiği halde 1949 Bütçe yılma ilişkin tarh ve tebliğ muameleleri evvelce bitirilmiş olanlara ait iki aylık zamdan dolayı ayrıca ihbarname tebliğ edilmeyeceği gibi itiraz ve temyiz de yapılamaz. Şu kadar ki zamların hesap ve tahakkukunda maddî yanlışlık olursa 3692 Sayılı Kanun hükümlerine göre düzeltilmesi istenebilir.

Kanunlarına göre alınması gereken vergi, resim, harç ve ücretlerin tahakkuk ve tahsil bakımlarından zaman aşımı, istisna ve muaflık sürelerinin hesaplanmasında 1949 Bütçe Yılı, buna eklenen 1950 Ocak ve Şubat ayları ile birlikte, bir bütçe yılı sayılır.

Bu aylara ait giderlere gelince; bunlar her idarenin kanunları gereğince alınacak ek ödeneklerle karşılanacaktır.

Özel İdarelerimizin Bütçeleri için kanuna ayrı bir hüküm konmuştur. Bu hükme göre 1950 yılı ii Bütçelerini görüşmek üzere Genel Meclisler Aralık ayında toplanacaktır. Ocak ve Şubat ayları için Daimî Komisyonların kararıyle ek ödenek verilecektir.

Bu hüküm Kanuna konmamış olsaydı yürürlükte bulunan Özel İdareler Kanununa göre İl Genel Meclisleri

Eylül ayında toplanacaklardı. Eylül ayı Mart'tan başlayan Bütçe yılı için Bütçeyi kabul etmek bakımından çok etkindir.

Bundan başka Mecliste yeni bir Özel İdareler Kanunu Tasarısı vardır ki bu İdarelerin gelirlerinde ve hizmetlerinde esaslı değişiklikler yapmaktadır. Tahmin edildiği gibi bu Tasarı Meclisin Kasım toplantısında Kanunlaştığı takdirde 11 Genel Meclislerinin bugün yürürlükte bulunan kanuna göre kabul edecekleri Bütçenin esasından değiştirilmesi yani tatbikine başlanmadan kıymetini kaybetmesi gerekecektir. Bu hâl 11 Genel Meclislerinin yeniden toplanmalarını icabettirecek bir sebep olurdu.

63 İlimizde Genel Meclislerin toplantısı, Üyelerin gündelikleri ve harcırahları olarak, bir buçuk milyon liraya yakın bir gidere mâl olmaktadır. İkinci bir toplantı için İl Bütçelerinde ödenek olmadığı gibi karşılığı da yoktur.

Diğeri taraftan Ocak ve Şubat ayları için verilecek ek ödeneklerin, bu aylarda normal idare masraflarıyla aylık ve ücretlerden başka ödenmesi gerekli masraflar bulunamayacağından, Daimî Komisyonların kararıyla kabul edilmesinde mahzur görülmemiştir.

İl Genel Meclislerinin toplantılarına ait olarak bu kanuna konan hüküm şüphesiz geçicidir. Bu hükmün devamlı olarak yer alacağı kanun yeni İl Özel İdareleri Kanunudur.

Belediyelere gelince gerek Belediye Kanununda ve gerek Belediye Muhasebe Usulü Tüzüğünde Belediye Meclislerinin toplantılarına, Bütçenin ve kesin hesapların hazırlanmasına ve Belediye Meclislerince müzakere ve kabulüne ait hükümlerde Bütçe yılının değiştirilmesi ile ilgili değişikliklerin ayrıca yapılacağı tabiidir.

MUHTELİF SEÇİM SİSTEMLERİ

Tetkik Heyeti Müşaviri
Halim ALYOT

Hâkimiyetin kayıtsız, şartsız millette olduğu prensibini kabul eden bir Anayasanın bu husustaki hükümlerine uygun düştüğü kadar, herhalde rejiminin de, yürüdüğü yolun üzerinde ulaşılması gereken mühim bir merhale olduğuna hiç şüphe yoktur.

Demokrasi ile milletin egemenliği aynı telâkkinin ayrı ayrı iki cephesidir. Millî hakimiyetin tecelli ettiği yerde demokrasi vardır ve demokrasinin bulunduğu yerde ise millî hâkimiyet tam mânasile hükmünü icra eder. Şu halde millî hâkimiyetin tecellisinden başka bir şey olmıyan demokrasi ne demektir ve bu rejim tatbikatta kendini nasıl gösterir? Bu rejim vatandaşların veyahut daha doğrusu bütün seçmenlerin mensup bulundukları topluluğun mukadderatına veçhe verecek kararları ekseriyetle almasını ve onların behemahal tatbikini sağlayan bir faaliyetin işleyiş şeklidir. Bu faaliyet ve işleyiş, doğrudan doğruya veya vasıtalı olmak üzere başlıca iki şekilde tecelli eder. Doğrudan doğruya işleyiş, halkın kanunlarını doğrudan doğruya yapması, icra uzuvlarını seçmesi ve âmme işlerinde bizzat karar vermesidir.

Fakat demokrasinin ideal şekli olan bu usul, şimdiki halde ancak bir tarihî hatıra olmak üzere İsviçre'nin dağ ve ovalarındaki bazı küçük kantonlardan başka hiçbir yerde yoktur. Bazı memleketlerde kabul edilen referandum, plebisit gibi, halkın egemenlik hakkını doğrudan doğruya kullanmasına yardım eden şekiller bir tarafa bırakılacak olursa, zamanımız şartları içerisinde halkın egemenliğini doğrudan doğruya kullanması, pratik imkânlardan mahrum bir şekildir. İşte bu imkânsızlığın doğurduğu zaruret sonunda, halk egemenliğinin, kendi tarafından seçilen, kendi namına hareket eden temsilciler vasıtasıyla kullanılması yolu bu-

lunmuştur. Pratik zaruretlerle meydana çıkan bu Hükümet şekli, halkın doğrudan doğruya bir Devletin idaresiyle ilgili meselelerin teferrüatiyle uğraşamıyacağı düşüncesine dayanır. Bu meselelerle uğraşmak için bir milleti teşkil eden fertlerin siyasî terbiyesinin ayrı ayrı yeter derecede olgunlaşması ve aynı zamanda bu fertlerin bütün bu işlerin gerektirdiği zamana malik olması lâzımdır. Bunun ise pratik imkânsızlığı meydana olduğuna göre, modern ve medenî Devletlerde demokratik rejimin , en iyi bir şekilde vasıtalı demokraside tecelli edebileceği noktasında ittifak olunmuştur.

Bugünkü demokrasilerde halk, kendinde olan egemenliği, kendi arasından seçtiği bir takım kimseler vasıtasıyla memleketi idare etmek suretiyle kullanır. Bu vasıtalı demokrasiye temsil esasına dayanan demokrasi adı verilmiştir.

1939 dan önceki senelerde temsili demokrasinin bazı memleketlerde geçirmiş olduğu geçici buhran bir tarafa bırakılacak olursa, bunun bir asırdan fazla bir müddettenberi medenî milletlerin hepsinde en fazla taammüm etmiş ve az çok muvaffakiyetle işlemiş bir hükümet şekli olduğunu görürüz. Bu demokraside halkın veyahut idare edilenlerin rolü, kendi namlarına muayyen bir müddet için memleketi idare edecek kimseleri seçmeye inhisar eder. Görülüyor ki millî iradenin tecellisine hizmet eden mekanizmanın en hassas tarafı, seçim işinin düzenidir ve vatandaşların seçim haklarını ne şekilde kullanabileceklerini tâyin etmek bugünkü demokrasilerin en hayatî bir meselesini teşkil etmektedir.

Bu meselenin organizasyonu demokrasinin tekâmül tarihi boyunca birçok meseleler ortaya koymuştur. Bunlardan bazıları bugün tamamiyle kat'î bir hal şekli bulmuş ise de, diğer bazıları hâlâ münakaşa mevzuu olmakta ve bu hususta henüz bir fikir ittifakına varılamamış bulunmaktadır.

Demokrasi rejimini kabul etmekte müttefik olan milletimizin seçim meselesini kat'î bir şekilde halletmek istediği bugünlerde diğer medenî memleketlerin bu meseleyi nasıl hallettiklerini, yani kamu oyunun belirmesini ne şekilde temin ettiklerini araştırmamız yerinde olur kanaatindeyiz.

Bugün medenî ve hususiyle hakikî demokrat memleketler çoktan temsili demokrasi şeklini kabul etmiş ve bunun tatbikında da bir çok hususlarda ittifak etmiş bulunmaktadırlar. Kamu oyunun tereddüde mahal vermiyecek bir açıklıkta belirmesi için bütün seçmenlerin doğrudan doğruya seçmenlik hakkını kullanmaları tabiidir ve bu, genel oy prensibi denilen bir prensibin tatbikatını teşkil eder.

Kanunlarla tesbit edilen bir müddet için millet namına egemenliği kullanacak olanların seçiminde bütün vatandaşların iştirâkinden daha tabîi ne olabilir? Muasır demokrasilerde genel oy prensibinin ifade ettiği mâna, yabancı tâbiyetinde olmamak, muayyen yaşta ve aklî melekelerine sahip olmak ve mahkeme kariyeriyle vatandaş haklarından mahrum edilmemiş bulunmak şartıyla kadın ve erkek, sınıf ve vergi ödeme kabiliyeti farkı gözetmeksizin seçim çevresinin seçmen listelerine zamanında ve usulü dairesinde kendini kaydettirmiş olan her vatandaşın tam bir müsavat dâhilinde seçme hakkına mâlik olması demektir. Bunlar uzun münakaşa ve mücadelelerden sonra artık bugün bütün demokrasilerde. itirazsız kabul edilmiş bulunmaktadırlar. Bundan başka seçmenlik hakkını haiz olan bütün vatandaşların seçmen listelerine en kolay ve en teminatlı bir şekilde yazılmalarını sağlamakta genel oy prensibinin başka bir ehemmiyetli neticesidir.

Bütün vatandaşların seçme hakkını haiz olması yanında, seçmenler için olduğu gibi, muayyen ve zarurî istisnalar hariç, her vatandaşa seçilme ve bütün seçimlerde adaylığını koyma hakkının tanınması bu prensibin başka bir faziletidir.

Seçmenlerin oylarını diğer bir şahsın aracılığına hacet kalmadan tek dereceli bir şekilde tam bir serbesti, dürüstlük, emniyet ve kolaylık içinde kullanmalarını temin etmek hakikî demokratik seçim mevzuatının umumen kabul edilmiş prensiplerindendir. Bu hususların tahakkukunu temin için oyun gizli verilmesi ve tasnifin aleni olarak yapılması usulleri konulmuş ve bütün bu hususlar şiddetli müeyyidelerle garanti altına alınmıştır.

Bütün demokrat memleketlerin seçim kanunlarına esas olarak almakta hiç tereddüt etmedikleri bu prensiplerin bizim 1946

ve 1948 tarihli Secim Kanunlarımızda da mevcut olduğunu ayrıca tafsilâtiyle göreceğiz.

Biz de dâhil olduğumuz halde seçim mevzuatlarına bu prensipleri almayan ve bunların zaruriliği üzerinde durmayan hemen hiçbir memleket yok gibidir. Yalnız demokrat memleketlerde seçimleri idare edecek organların teşkilinde ve siyâsî partilerin seçimlerde oynayacağı rol bahsinde henüz yukarıdaki hususlarda olduğu kadar tam bir mutabakat yoktur. Her usulün taraftarı, kendi usulünün en iyi bir halkın oy'unun en emniyetli bir şekilde izharına yardım ettiği kanaatindedir. Bununla beraber bu sahada seçim mevzuatı, ayrıca göreceğimiz veçhile yalnız teferruat ve tatbikatta ayrılır. Yoksa burada kendini gösteren ve esası zedeliyen hiçbir ihtilâf bahis mevzuu değildir.

Fakat bütün bunlara rağmen demokrat memleketler mevzuatının ve âmme hukuku nazariyatçıların seçim meselesinde bilhassa ayrıldıkları çok mühim bir saha vardır ki, o da seçimlerin hangi sisteme göre cereyan edeceğidir. Çeşitli olan seçim sistemleri, halkın temsilcilerini seçmek hususundaki ehemmiyeti bakımından fevkalâde büyüktür. Tatbik edilen sisteme göre halkın temsil edilmesi şeklinin mahiyeti ve seçim neticeleri değişebilir,

Bu itibarla burada muasır demokrasilerin tatbik ettikleri ve âmme hukuku âlimlerinin ortaya attıkları sistemler hakkında tafsilât vermek, Seçimi Kanunumuzun ileriye doğru tekâmülünde bir hamle yapmak üzere bulunduğumuz şu sırada faydasız olmayacaktır. Seçim sistemlerine atacağımız bu nazar ve onların mukayesesinden çıkaracağımız netice bize sonunda bünyemize en uygun usulün kabulüne herhalde yardım edecektir.

Yukarda dediğimiz gibi, demokrasinin ideal şekli, vatandaşların kendi işlerini doğrudan doğruya kendilerinin görmesi olduğuna göre, ideal seçim sistemi de, milletin tek bir seçim çevresi halinde toplanarak teşriî meclise seçeceği temsilcilerini hep birden seçmesidir.

Ancak bu seçim tarzının seçmenlerin milyonlara balığ olduğu büyük memleketlerde tatbiki mümkün değildir. Çünkü bu tak-

dilde seçmenlerin reylerini şuurlu bir şekilde kullanacaklarından bihakkın şüphe edilebilir. Böyle bir seçim politika veya rejimin lehinde yapılan bir nümayiş hareketinden başka bir şey değildir. Bu tarz seçime bir kere Faşist İtalya'da tevessül edilmiş ve her seçmen 400 ismi ihtiva eden bir namzet listesini tasvibetmeğe davet olunmuştu.

Bu böyle olduğuna göre memleketi küçük veya büyük birçok seçim çevrelerine ayırmaktan başka çare kalmıyor; bu takdirde her seçim çevresi memleketin bir veya daha fazla milletvekili çıkaran bir parçası oluyor. Seçim çevreleri ekseriyetle mülki taksimatın şu veya bu kademesi esas tutularak tesbit edilmektedir. Memleketi bu şekilde seçim çevrelerine ayırdıktan sonra her seçim çevresinden çıkacak olan milletvekillerinin seçiminde takibedilecek usul ve sistemin tâyini seçim işinin en mühim ve münakaşalı meselelerden birini teşkil etmektedir. Modern seçim müesseselerinin tarihçesi tetkik olunursa seçim sistemlerinin iki büyük kısma ayrıldığı görülür:

I - Ekseriyet usulüyle seçim.

II - Nisbi temsil usulüyle seçim.

Burada bu usullerin ancak tatbik şekillerinin izahiyle iktifa olunacaktır.

I — EKSERİYET USULÜ İLE SEÇİM SİSTEMİ

Ekseriyet sisteminin esası seçim çevresinden en fazla oy almış olan adayın milletvekili seçilmesidir. Bu usul başka bir bakımdan, seçimlerin, fikirlerden ziyade şahısları nazarı itibara alan bir sistem olarak da tarif edilebilir. Ancak bu usul, gerek bir seçim çevresinden çıkacak milletvekillerinin adedi, gerek bunların milletvekili seçilebilmeleri için elde etmeleri gereken ekseriyetin mahiyeti bakımından çeşitli şekillerde tatbik olunmaktadır.

1) Seçim çevresinin çıkaracağı milletvekillerinin adedi bakımından bu sistem iki türlü işler:

a) Memleket , tek bir milletvekili çıkarmak üzere küçük seçim çevrelerine ayrılır. Buna nazaran seçim çevreleri ya mevcut mülkî taksimatın bir kademesi ve ekseriyetle ilçeler esas alınmak veyahut sınırları hususî kanunlar veya seçim kanunlarıyla tesbit edilmek suretiyle belli olur.

Bu suretle teşekkül eden küçük seçim çevrelerinden birer milletvekili seçilmektedir.

Her seçim çevresinden bir veya en çok iki milletvekili seçilmesi usulü bizatihi ve an'ane halinde bir İngiliz seçim sistemidir. Filvaki, onüçüncü yüzyıldanberi İngiliz seçim mevzuatının birçok esasları değişmiş olmakla beraber İngiltere'de her seçim çevresinden bir veya âzami iki milletvekilinin seçilmesi usulü bugüne kadar muhafaza edilmiştir.

1867 den 1884 senesine kadar devam eden kısa bir müddet içerisinde bazı büyük şehirlerde kabul edilen mahdud nisbî seçim usulü bir tarafa bırakılacak olursa, İngiltere, 1885 senesine kadar her seçim çevresinden iki milletvekili çıkaran ve bu talihten 1948 senesine kadar da iki milletvekili çıkarmaya devam eden çok az miktarda birkaç seçim dairesi müstesna, onüçüncü yüzyıldanberi her seçim çevresinin birer milletvekili çıkaracağı esası üzerinde teşkilatlanmıştır.

1948 senesinde kabul edilen Seçim Kanunu, mahallî idare taksimatını ve 56.000 seçmene bir milletvekili isabet etmesi esasını gözönünde bulundurarak memleketi her seçim çevresinin bir milletvekili çıkarması esası üzerinden yeniden seçim bölgelerine ayırmış ve bunların sınırlarını gösterir bir betveli kanun metnine ithal etmiştir.

Diğer taraftan Kanada, Cenubî Afrika, Yeni Zelânda gibi İngiliz Commonwealth'i Devletleri seçim çevresinden bir tek milletvekili çıkaran Anavatanın an'anevî seçim sistemini benimsemişle ve seçim kanunlarına ona göre hükümler koymuşlardır.

Gene aynı tarihî sebeplerden dolayı Şimalî Amerika Birleşik Devletleri, Başkan ve Başkanvekili seçimlerinden başka Federal ve Federe Devletleri Teşriî Meclisleri için de her çevreden tek bir milletvekilinin seçilmesi sistemini kabul ve bunu kuruluşları tarihinden zamanımıza kadar tatbik etmişlerdir

Her seçim çevresinden tek bir temsilcinin seçilmesi usulü, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Yüksek Sovyet Meclisi seçimleri için de tatbik olunmaktadır.

Tetkikatımıza göre bu sistem Rusya'dan başka sair Avrupa kıt'ası Devletlerinden herhangi birisinde halen tatbik edilmemektedir.

Her çevreden bir milletvekilinin seçilmesi usulünü Avrupa kıt'asında en son terkeden Devlet, Fransa'dır. 1848, 1871 ve 1885 seçimlerinde liste usulünü, bundan ma'da 1919 dan 1927 senesine kadar da ekseriyet usuliyle, nisbî seçim usulünden karma bir sistemi tatbik etmiş olan Fransa, bu kısa devreler içerisinde tatbik etmiş olduğu bu muhtelif usuller istisna edildiği takdirde, Mebusan Meclisi seçimleri için nisbî seçim usulünün kabul edildiği 17 Ağustos 1945 senesine kadar her seçim çevresinden tek bir milletvekili seçilmesi sistemini tatbik etmiştir Bu seçim çevreleri ilçeler taksimatı esasına göre tesbit edilmiştir.

Gene aynı suretle 1899 senesinde nisbî seçim usulünü kabul etmeden evvel Belçika gibi diğer birçok Avrupa kıt'ası memleketleri de bir çevreden tek bir milletvekilinin seçilmesi sistemini tatbik etmekteydiler.

b) Memleket büyük seçim çevrelerine ayrılır ve her birinden birkaç milletvekili çıkarılır.

Her seçmen oy pusulasına, kendi seçim çevresinden çıkacak milletvekilleri adedince aday ismi yazabilir. Bu seçim çevreleri, memleketin illere tekabül eden mülkî taksimatı esas ittihaz edilerek tesbit edilir. Her seçim çevresinden çıkacak milletvekilinin adedi, prensip itibariyle bu seçim çevresinin nüfusu esas tutularak tâyin olunmaktadır. Ancak tatbikatta bazı seçim mevzuatı her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili adedini muayyen bir müddet için tesbit etmektedir. Meselâ Fransa'nın, bu usulün tatbikim emreden ve mer'iyet tarihleri çok kısa süren 4 Ekim 1848, 29 Ocak 1871 ve 3 6 Haziran 1881 tarihli seçim kanunlarında bu müddetler beş sene olarak ve kanuna eklenen bir cetvelle değişmez bir şekilde tesbit edilmiş ve her ilden asgarî üç milletvekilinin seçileceği prensibi kabul edilmiştir.

Halbuki diğer bir şekle ve meselâ halen bu seçim sistemini kabul etmiş olan bugünkü Seçim Kanunumuza göre, her seçim çevresinin, seçim arifesinde il seçim kurulu ile daimî komisyon üyeleri birleşerek, hazırlanan seçmen defterleriyle belli olan nüfus

miktarım nazarı itibara almak ve her kırk bin kişiye bir milletvekili seçileceği esasını gözönünde bulundurmak suretiyle kaç milletvekili seçileceğini tesbit ederler.

Bu suretle birinci şekilde olduğu gibi her seçim çevresinin seçeceği milletvekili adedinin yalnız bir kişiye inhisar etmesi ihtimali de vardır.

Bu seçim sisteminin bir nümunesini vermek maksadiyle Seçim Kanunumuzun bu prensibi koyan 1, 2 ve 20 nci maddeleri aynen aşağıya alınmıştır:

Madde 1 — Türkiye Cumhuriyeti içinde milletvekili seçimi il itibariyle yapılır. Her il bir seçim çevresidir.

Madde 2 — Türkiye Cumhuriyeti halkından her (40.000) vatandaş için bir milletvekili seçilir. Bir seçim çevresinin nüfusu (40.000) den aşağı olsa dahi bir milletvekili seçmek hakkıdır. Nüfusu (40.000) den yukarı olan seçim çevresi için aşağıda gösterilen işlem yapılır:

(55.000) e kadar bir, (55.001) den (95.000) e kadar iki, (95.001) den (135.000) e kadar üç, (135.001) den (175.000) e kadar 4 milletvekili seçilir. Nüfus miktarı yükseldikçe milletvekili sayısı bu yolda arttırılır.

Madde 20 — Seçim kurullarına verilen defterlerin incelenmesi tamam olunca, mevcut nüfusun miktarı il merkezindeki seçim kuruluna bildirilir. Bütün kurulların tutanakları geldikten sonra, bu kurul başkanının başkanlığında il daimî komisyonu üyeleri ile birleşerek ikinci maddede gösterilen suret ve nispete göre kaç milletvekili seçileceğini tutanakla tesbit eder. Ve vali vasıtasıyla içişleri Bakanlığına bildirir. Aynı zamanda keyfiyet il içinde seçim kurulu ve komisyonlarına kaymakamlar vasıtasıyla tebliğ ve gazete olan yerlerde gazete ile, olmıyan yerlerde de âdet olan vasıtalarla ilân edilir.

Bu seçim sisteminde her seçmen oy pusulasına, mensup olduğu seçim çevresinden ne kadar milletvekili seçilecek ise o kadar aday ismi yazabilir.

Bu seçim sisteminin halen bizim memleketten başka bir mem-

lekette tatbik edildiğine dair malûmat elde edilmemiştir.

2) Ekseriyet seçim sistemine göre, bir adayın milletvekilliğine seçilebilmesi için elde etmesi gereken oy ekseriyetinin mahiyeti esas ittihaz edilmek üzere bu seçim sisteminin üç tatbik şekli vardır:

a) Nisbî ekseriyet.

Bir seçim çevresinden tek bir milletvekili seçilecek ise en fazla. oy alan aday milletvekilliğine seçilmiş sayılır.

Her seçim çevresinden tek milletvekili seçilmesi usulünü kabul etmiş olan Anglo-Sakson memleketleri, yani Şimalî Birleşik Amerika ile Avustralya'dan başka İngiliz Commowvealth'i Devletlerinde milletvekilleri bu şekilde seçilir. Hattâ bu memleketlerin ekserisinde adaylık için kabul edilen müddetin hitamında bir seçim çevresine birden fazla kimse adaylığını koymamış ise o adayın milletvekilliği seçim yapılmadan ilân olunur.

Bir seçim çevresinden birden fazla milletvekili seçilecek ise oradan çıkacak milletvekili adedince adaylardan en çok oy alanlar milletvekili seçilirler.

Nisbî ekseriyet üzerine liste usulü halen yalnız bizim memlekette tatbik olunmaktadır

b) Mutlak ekseriyet.

Bir seçim çevresinden tek bir milletvekili seçildiği takdirde, adaylardan birinin milletvekili seçilebilmesi için, izhar edilen muteber oyların yarısından fazlasını kazanması lâzımdır.

Eğer bir seçim çevresinden birden fazla milletvekili seçilecek ise, oyların mutlak ekseriyetini elde etmiş olan adaylar seçilmiş sayılır.

Bir seçimde adaylardan hiçbiri veya bazıları mutlak ekseriyeti elde edemeyip bazı milletvekillikleri açık kalmışsa, bu açık kalan milletvekilliklerinin tahsisi için birinci seçim gününden bir veya iki hafta sonra ikinci bir seçime (Ballotage) başvurulur. Bu ikinci seçimde ise nisbî ekseriyet usulü cereyan eder ve en fazla oy alan aday hangisi ise onun milletvekilliği ilân olunur. Bu mutlak ekseriyet usulüne halen ancak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri kanununda rastlanmaktadır.

17 Ağustos 1945 tarihinde nisbî seçim sistemini kabul etmeden evvel Fransa'da bu usul tatbik olunmakta idi. Yalnız orada ikin-

cl seçime yalnız ilk seçimde en fazla oy alan iki aday değil, eski adayların hepsi iştirak edebilir, hattâ bu ikinci seçim için yeni adaylık bile koyma mümkün olurdu. Bir seçim çevresinden birden fazla milletvekilinin seçilmesi usulü bugün yalnız memleketimizde tatbik olunduğuna ve bizde nisbi ekseriyet kifayet ettiğine göre, liste usulü ile mutlak ekseriyet esasını kabul eden memleket mevcut olduğunu bilmiyoruz.

Ancak Fransız seçim mevzuatının tarihçesi tetkik olunursa, yukarda liste usulünü kabul ettikleri belirtilen ve meriyetleri kısa süren üç seçim kanununa göre listedeki milletvekillerinden birinin seçilebilmesi için izhar edilen muteber oyların yarısından fazlasını kazanmış olması lâzım gelirdi.

c) Bir adayın milletvekilliğine seçilebilmesi için kayıtlı seçmenlerin muayyen bir miktarının oyunu şahsında toplanması.

Buna nazaran bir adayın seçilebilmesi için verilen oyların yarısından fazlasını elde etmiş olması şartı da kâfi görülmeyip kayıtlı seçmen adedinin muayyen bir nisbetini kazanmış olması lâzımdır. Bu usul Fransa'da bir seçim çevresinin tek bir milletvekilinin seçilmesi şeklinde olduğu gibi liste usulünün tatbik olduğu zamanlarda da vardı.

Bu memlekette bir seçim çevresinden tek milletvekili seçilmesi usulü tatbik olduğu zamanlarda bir adayın seçilebilmesi için kayıtlı seçmen adedinin dördte biri nisbetinde oy kazanması lâzımdı. Liste usulünü kabul etmiş olan 1848 ve 1871 tarihli seçim kanunları kayıtlı seçmen adedinin 8 de biri ve gene aynı usulü benimsemiş olan 1885 Seçim Kanunu ise kayıtlı seçmen adedinin 4 te biri nisbetine oy almağı şart koşuyordu.

Bugün mevzuatında bu şartın yerine getirilmesini i.stiyan bir memleket bulunduğu malûmumuz değildir; ancak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin Seçim Kanunu (oya katılanların sayısı seçim çevresindeki seçmen sayısının yarısından az olduğu takdirde birinci seçimden en çok iki haftayı geçmemek üzere yeni seçimlere başvurulur) diyor.

11 — NİSBİ TEMSİL SİSTEMİ

Temsili demokrasi rejimlerinde temsilcilerin seçmen vatandaşlar tarafından ekseriyet seçim usulüne göre seçilebilecekleri fik-

ri ondokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar itirazsız herkes tarafından kabul edilmekte idi. Teşriî meclislerde bir muhalefetin bulunması gerektiği fikri umumiyetle meçhul değildi. Ancak bütün memleketin tek bir seçim çevresi halinde teşekkül etmesi imkânsız olduğu için seçim çevrelerinin arzettiği çeşitliliğin, ekalliyetin de birkaç çevrede ekseriyet kazanmasını mümkün kılabileceğini ve binaenaleyh meclisin içerisinde bu mahallî ve mahdud ekseriyetlerin girmesiyle bir muhalefetin kurulabileceği ümidi besleniyordu. Ekseriyetle seçim usulü ilk defa 1840-1850 seneleri arasında açık ve esaslı bir surette tenkide uğramağa ve iradei milli yenin daha iyi bir şekilde temsil edilmesi gerektiği yolunda bazı fikirler ortaya atılmağa başlandı. Bunlar arasında en dikkate değer olanı nisbî temsil usulü hakkında söylenenlerdi.

Bu usulden Aristoteles, Politique adlı eserinde bahsetmiş, sonra Convention Meclisinde hal sureti gösterilmemekle beraber meseleye bir fikir olarak Mirabeau ve Condorcet gibi bazı filozof ve siyasiler de temas etmişti. Fakat nihayet müphem ve karışık bir takım düşünceler halinde olan bu fikirlere kadar geriye gitmeğe hiç lüzum kalmadan denilebilir ki, nisbî temsil usulünün prensibini ilk defa olarak açık ve vazıh bir şekilde ortaya koyan Victor Considerant'dır.

Her ilim sahasında olduğu gibi, bilhassa tecrübenin daha güçlkle işlediği İçtimai ve siyasî ilimlerde bu y.ni mefhumun yerleşmesi ve kabul edilmesi birçok emeklemeler sonunda olmuştur. Bu ilimler sahasında yenilik denilebilecek bir şeyin nadiren bulunduğu düşünülecek ve hele onun, tatbik sahasına konulabilip herkese kabul ettirilmesi için rastlanılan güçlükler gözönünde tutulacak olursa, nisbî seçim usulü seçim mtiessesesini az zamanda hayretle karşılamamağa imkân yoktur. Bunu ancak bu fikrin büyük hayatiyet ve mantık kuvvetine hamletmelidir. Bununla beraber gene şüphe yoktur ki, ekseriyet seçim usulünün bir antitezi olarak meydana çıkan nisbî usulün muvaffakiyetini, teze yani ekseriyet usulüne ait kusur ve eksikliklerin, elle tutulur ve riyazi bir katiyetle ispat edilir derecede çok olmasında da aramak lâzımdır.

Gerçekten millî hâkimiyetin kayıtsız, şartsız millette olduğunu kabul eden rejimlerde, bir milleti teşkil eden seçmen vatandaşların yarısından bir fazlasının elinde bütün idare kuvvetinin bulunması ve yarısından bir eksiğinin ise, memleketin idaresinde hiçbir söz sahibi olmaması ve oylarının sıfır itibar edilmesi, üzerinde uzun uzun düşünülecek bir konudur, işte meseleyi bu şekilde vazeden âmme hukuku âlimleriyle mâdelet ve nasafet sahibi kimseler nihayet haksız gördükleri bu duruma isyan etmeğe başlamışlar ve buna bir hal çaresi aramağa koyulmuşlardır.

İşte bu durumu düzeltecek bir çare olmak üzere ortaya nisbi seçim usulü atılmıştır. Taraftarları, bu usulün mâdelet ve müsavat esaslarına dayandığını iddia etmekte ve böylece teşriî meclislerde, memlekette temsili zarurî olan bütün temayüllerin temsil edilebileceğini ileri sürmektedirler. Bunlara göre bu usulün maksadı, seçmenlerin ayrıldıkları muhtelif temayüllerin, müteakabil ehemmiyetlerine ve bunların sayısı nisbetine göre mecliste temsil olunmalarını sağlamaktır. Bunun için meclis üyelikleri, her partinin kazandığı oy miktarıyla mütenasip bir şekilde partiler arasında paylaşılmalıdır. Memleket içinde ekseriyeti haiz seçmenlerin meclisteki üyeliklerin ekseriyetine sahip olması tabii olduğu kadar, ekalliyette kalan seçmen kütlesinin de ehemmiyet ve sayısına göre bir temsili ekalliyete malik olması tabii olmalıdır. Bu suretle teşriî meclis, memleketteki fikir cereyanlarının tam bir aynası vaziyetine gelecektir ve bu, temsili demokrasinin icaplarına da uygun düşecektir.

Görülüyor ki nisbî seçim usulü, ekseriyet seçim usulünün aksine olarak, seçimlerin, şahıslardan ziyade fikir ve temayülleri nazarı itibara alan bir sistem halinde ortaya çıkmaktadır. Bu usulün bir gayesi de, siyasî mücadeleyi fikir ve programlar etrafında yaptırmasıdır.

Türkiye, İngiltere ve Rusya'dan başka Avrupa'nın tek mil memleketleri tarafından bugün benimsenmiş olan nisbî seçim usulü fikrinin gelişmesi kolay olmamıştır. Bu seçim müessesesi uzun seneler geçtikten, üzerinde uzun uzadıya işlendikten, birçok tatbik şekilleri tecrübe edilip pürüzleri yontulduktan sonra bugünkü işler haline gelmiş bulunmaktadır.

Her kötülükte bir hayır vardır denildiği gibi, her harbin sonunda teknik sahada görülen terakkilere muvazi olarak daha az göze batan siyasî ve içtimai ilimler sahasında da birçok terakkiler elde edildiği ekseriyetle müşahade olunmaktadır. Bu cümleden olarak son iki büyük harbten sonra demokrasi rejimi müessesesinin daha iyi yerleşmesine hizmet eden genel ve müsavi oy prensibiyle nisbî seçim usulünün tekâmül etmiş olduğunu görüyoruz.

Keşif tâbirini kullanmak caizse, bundan yüz sene evvel yeniden keşfedilen ve elli sene evvel 1899 da Belçika Seçim Kanunu ile tam tatbik şeklini bulan bu içtimai ve siyasî müessesesinin birçok safhalardan geçtikten sonra ancak birkaç sene evvel müttekâmil şeklini bulmasına hayret etmemek lâzımdır. Daha kırk, elli sene evvel nazarı bir fikir olmaktan ileri gitmeyen nisbî seçim sisteminin henüz pek yeni olduğu meydandadır.

Bu yüzdendir ki birçok müellif ve muharrirler bu müesseseyi izah ederken güçlük çekmişler ve bunu tatbiki güç bir seçim usulü olarak vasıflandırmışlardır. Nitekim bugün dahi bu seçim usulünden bahsedildiği zaman birçoklarımızda bunun, karanlık ve anlaşılması nadir kimselere müyesser bir sistem olduğu fikri yerleşmiştir.

Bu kanaatin pek de yanlış olmadığını bu tetkikimizi hazırlarken bizzat biz de tecrübe etmiş bulunuyoruz. Fakat ne olursa olsun halen memleketlerin çoğu tarafından hakikî demokrasinin bir lâzımı gayrimüfariki telâkki edilen ve hususiyle İkinci Dünya Harbinden sonra Anġo-Saksonlardan başka bütün dünya milletleri tarafından kabul edilen bu sistemi anlamak ve seçim müessesemizin bundan ne dereceye kadar istifade edebileceğini tâyin etmek mecburiyetindeyiz.

Hemen şunu ilâve etmeliyiz ki, bu usul, bu son harbde sona bilhassa Fransa ve İtalya'da kabul edilmiş, bu memleketlerin ona verdikleri şekil ve Belçika'da geçirilen uzun tecrübe sayesinde tatbiki, vuzuh kesbederek muğlâkiyetten kurtulmuştur. Hususiyle son zamanlarda modern cemiyetlerimizde siyasî partilerin âmme hukuku sahasında oynadıkları rolün ehemmiyeti ve lüzumu herkesçe kabul olunduktan sonra bunun tatbikinin basit bir takım hesap ameliyelerinden ibaret olduğu meydana çıkmıştır.

Nisbî temsil usulünün yayılma seyri:

Nisbî temsil usulü fikrinin ortaya atıldığı 1846 senesinden sonra bu sistem, ilk defa olarak, Maliye Nazırı riyaziyeci Androe'nin teşebbüsüyle 1855 tarihli Danimarka Anayasası tarafından kabul edilmiş ve yüksek meclis seçimlerinde tatbik olunmuştur. Androe nisbî seçim usulünün sonradan esas prensibini teşkil edecek olan seçim harici kısmetinin mucididir.

Danimarka nisbî seçim usulünü, çok daha sonra 1908 senesinde belediye ve 1945 senesinde de teşrii meclisler seçimleri için kat'î olarak kabul etmiştir.

Danimarka'lı Androe'den sonra İngiliz Thomas Hare de nisbî seçim usulünü benimsiyerek kendi adım taşıyan ve aşağıda izah edilecek olan sistemi ortaya atmışsa da, Avam Kamarasında Stuart Mill'in parlak müdafaasına rağmen onu vatandaşlarına kabul ettirememiştir. İngiltere 1867 ile 1888 seneleri arasında üç milletvekilinin seçildiği 13 seçim çevresinde mahdud oy nisbî seçim usulünü ve 1948 tarihine kadar üniversite seçim çevrelerinde nisbî seçim usulünü bir aralık tatbik etmişse de , müteaddit teşebbüslere rağmen, yukarda da anlattığımız gibi, an'anevi ve tarihî her seçim çevresinden bir milletvekilinin seçilmesi usulüne bugüne kadar sadık kalmıştır.

Nisbî temsil usulü fikrinin en erken taammüm ettiği memleket Belçika'dır. Filvaki 1881 senesinden itibaren bu memleket efkârı umumiyesi, seçim müessesesinin bu usule göre islâhım istemekte birleşmiş ve nitekim Belçika 1895 senesinde komün ve 1899 senesinde ise teşrii meclis seçimleri için riyaziyeci profesörlerden d'Hont'un sistemini kabul ve bugüne kadar tatbik etmiştir.

Bu sistem Fransa'da da 1902 senesinden itibaren kuvvetli taraftarlar kazanmışsa da ancak 1919 tarihli Seçim Kanunu ile, ekseriyet usulüyle karışık bir şekilde tatbik olunmuş, fakat 1927 Seçim Kanunu ile bu usulün tatbikından vazgeçen Fransa tam bir nisbî seçim usulünün kabul tarihi olan 1945 senesine kadar, yeniden ekseriyet usulüne dönmüştür.

Demokrasinin beşiği olan İsviçre'de nisbî seçim usulü çok erken tarihlerde Kantonlar tarafından kabul edilmiştir: Neuchatel

ve Tessin 1891, Cenevre 1892, Friburg ve Zug 1894, Bern 1895, Bâle 1905, Schuytzt 1906,, Nalais 1908, Lucern 1909, Zürich 1916.

Bu usul münferit olarak bu suretle Kantonlar tarafından kabul edildikten sonra Federal Meclis seçimleri için de kabulü teklif edilmiş, fakat 1900 ve 1910 senelerinde yapılan referandumlarla iki defa reddedildikten sonra 13 Ekim 1918 tarihli referandumla bu meclis için de kabul edilerek halen tatbik edilmekte bulunmaktadır.

İsveç bu usulü 14 Mayıs 1907 tarihli Seçim Kanunu ile kabul ederek 1909 tarihinden itibaren tatbik etmektedir.

Bundan başka nisbî seçim usulünü Würtemberg 1906 da, Portekiz 1911 de, Arjantin 1912 de, Bulgaristan 1913 te, Hollanda 1917 de, Avustralya 1918 de, Weimar Almanyası 1919'da, Avusturya ilk defa 1914 ve İkinci Cihan Harbinden sonra 1946 da, Çekoslovakya 1920, Yugoslavya 1921, Polonya 1921, Finlandiya 1920, İtalya ilk defa olarak 1919 da, Musolini rejimi kalktıktan sonra 1946 da, Yunanistan 1926, Romanya prensip itibariyle 1902 ve kısmen 1923 ve tam olarak da 1926 senelerinde teşrii meclisler seçimleri için nisbî seçim usulünü kabul etmişlerdir.

Şimalî Amerika Birleşik Devletlerinden yalnız Illinois Devletinde aşağıda izah edeceğimiz "yığmalı nisbî seçim" usulü tatbik olunmaktadır.

Yukarda da belirttiğimiz gibi Anglo-Sakson memleketlerinden başka diğer memleketlerde ve hususiyle Avrupa karası memleketlerinin hepsinde nisbî seçim usulü caridir.

Hemen şunu da ilâve etmek lâzımdır ki, bu memleketlerin kabul etmiş olduğu nisbî seçim usulünün tatbik tarzı birbirine uymaz. Tatbik edilen en tipik nisbî seçim usulleri, bilhassa bu usulün muhtelif tatbik tarzlarını göstermesi itibariyle faydalı olacağı düşünüldükçe aşağıda izah edilecektir. Şimdilik burada bu memleketlerin isimlerini ve bu usulü kabul tarihlerini almakla iktifa ediyoruz.

Ekalliyetlerin temsili şekilleri

Nisbî seçim usulünün ihdasının bir seçim çevresinde ekalliyette kalan seçmenlerin teşrii meclislerde temsil olunmalarına imkân

vermiyen ekseriyet seçim usulüne karşı bir aksülâmelden ileri geldiğini yukarıda belirtmiştik.

Filvaki 200.000 seçmenin bulunduğu ve 10 milletvekilinin çıkacağı bir seçim çevresini ele alalım. Bu seçim çevresinde bütün seçmenlerin katılacağı bir seçime iki parti listesi iştirak eder ve bunlardan bir tanesi 100.001 ve diğeri 99.999 oy elde ederlerse, ekseriyet seçim usulüne göre birinci listenin, milletvekilliklerinin onunu da kazanması ve ikinci listenin, aldığı 99.999 oya mukabil hiçbir temsilci meclise göndermemesi iktiza eder.

Eğer bu seçim iki listeden fazla ve meselâ 4 listenin katıldığı ve seçimin bizde olduğu gibi nisbî ekseriyet usulüne göre cereyan ettiği farzedilse, temsilsiz kalacak olan seçmenlerin miktarının çok daha fazla olması ihtimal dahilindedir.

Ekseriyet usulünün bu gibi adaletsizlikleri karşısında ekalliyette kalan seçmenlere asgarî bir temsil hakkının tanınması istenmiş ve bunu sağlamak maksadıyla bazı usuller teklif olunmuştur.

İşte biz burada, her partinin kazandığı oy sayısıyle mütenasip hakiki bir temsil kuvveti sağlamak istiyen nisbî temsil usulüne ait mekanizmanın izahına girişmeden önce, ekalliyetlere, basit ve iptidai bir şekilde asgarî bir temsil hakkı tanımağı istihdaf eden ve ilk defa ortaya çıkan nisbî mahiyeti haiz seçim sistemlerinden bahsetmek istiyoruz.

Bu sistemleri “ ekalliyetlerin temsili ” başlığı altında toplamak mümkündür.

a) *Mahdut veyahut natamam oy usulü:*

Bu usulün gayesi ekseriyeti teşkil eden seçmenlerin hakkını peşinen tahdit ederek, ekalliyette olanların temsilci çıkarma hakkını hazırlamaktır. Bu maksatla bir seçmene, seçim dairesinden çıkacak milletvekili adedi kadar aday seçme hakkı verilmemekte ve böylece o, pusulasında, seçilecek milletvekili adedinden daha az isim yazmak mecburiyetinde tutulmaktadır. Meselâ bir seçim dairesinden 4 milletvekili seçilecekse, seçmen, oy pusulasına dört adayın ismini değil, ancak üç adayın ismini yazabilir. Bu suretle

ekalliyette bulunan seçmenlere, o seçim çevresinin seçmen kütlesinin dörtte birini teşkil ettikleri takdirde, bir temsilci çıkarmak şansı verilir.

Bu usul, pek basit olmakla beraber, görüldüğü kadar ekalliyete, ehemmiyetiyle mütenasip bir temsil imkânı sağlamaktan uzaktır.

Filvaki disiplin dâhilinde hareket etmesini bilen bir ekseriyet, ekalliyete hiçbir milletvekilliği bırakmıyabileceği gibi, bu usul ancak en kuvvetli olan ekalliyete bir şans verebilir. Bundan başka bu usulde, ekseriyet ve ekalliyet temsilcileri arasındaki nispeti önceden tâyin etmek gibi bir haksızlık da vardır.

1861 senesinden itibaren bu usul muhtelif memleketlerde tatbik olunmuşsa da, sonradan kıfayetsizliği anlaşılarak terkedilmiştir. Bu usul 1867 den 1884 tarihine kadar İngiltere’de 3 milletvekili çıkaran 13 seçim çevresinde tatbik olunduktan başka, Vaud Kantonunda 1867, İspanya’da 1890 tarihlerinde, İtalya’da 1882 den 1891 ve 1924 senelerine, Brezilya’da 1875 den 1881 senesine kadar tatbik edilmiştir.

Bununla beraber mahdud oy usulünün 1912 senesindenberi Arjantin’de memnuniyet verici bir şekilde tatbik olunduğu belirtilmektedir.

b) Yıgmalı oy usulü:

Bu usulde seçmen, seçilecek milletvekili adedince oy sahibi bulunduğu gibi, bu oylarını da istediği şekilde kullanmak serbestisini haizdir. İsterse, seçilecek milletvekili kadar adaya birer oy verebileceği gibi isterse oyların bir veya iki aday üzerinde de teksif edebilir.

Üç milletvekili seçmesi lâzımgelen bir seçim çevresinde her seçmen oy pusulasında üç muhtelif aday ismi yazabileceği gibi, aynı adayın ismini üç defa da yazabilir. Bu takdirde ismi üç defa yazılan aday üç oy kazanmış olur.

Bu sistemin sayesinde disiplinle hareket eden ekalliyet kendisini temsil ettirmek imkânını elde edebilir, üç milletvekilinin seçileceği 60 seçmenin bulunduğu bir seçim dairesini tasavvur edelim. İki parti seçime katılır, birinci partiye mensup 40 seçmen her bir adaya birer oy verirse adayın her biri kırkar oy elde etmiş

olur. İkinci partinin mensupları ise, tam bir disiplin içerisinde hareket ettikleri takdirde bütün oylarını, yani geri kalan yirmişer oylarını partililerin bir adayını üzerinde teksif edebilirler ve böylece bu aday $3 \times 20 = 60$ oy kazanarak seçilir.

Gerek seçmenin oy vermesi, gerek oyların sayımı bakımından gayet basit ve kullanışlı olan bu oy usulünün, bilhassa geniş olan seçim çevrelerinde, milletvekillerinin çoğunun ekalliyetin eline geçmesine yol açabilmesi dolayısıyla büyük bir mahzuru vardır. Ekseriyetin, peşinen kuvvetini takdir edemiyerek oylarını dağıtması veya yalnız bir kaç namzedin üzerinde teksif etmesi yüzünden mutazarrır olması ihtimali çoktur.

Nitekim bu usulün tatbik olunduğu Şimalî Amerika Birleşik Devletlerinden Illinois Devletinde 1892 senesinde ekseriyet, yanlış bir manevra yüzünden seçimi kaybetmiştir.

Asgarî oy usulü:

Bu usul, bir seçim çevresinden tek milletvekilinin seçilmesi sisteminin tatbik olunduğu yerlerde ekalliyetin temsil olunması çaresini aramaktadır. Buna nazaran, hiçbir seçim çevresinden ekseriyeti elde edememekle beraber adaylığını koymuş olduğu muhtelif seçim çevrelerinde önceden tesbit edilmiş bulunan asgarî bir oy miktarını sağlamağa muvaffak olan bir ekalliyet adayı seçilmiş sayılır.

Bu suretle bir seçim çevresinde oyların ekseriyetini elde etmek suretiyle seçilen milletvekillerinin yanbaşı, müteaddit çevrelerde aynı kimsenin adaylığını koyabilmesi sayesinde oralarda ekalliyette kalan seçmenlerin temsil olunabilmeleri imkânın elde etmeleri sağlanmış olur.

“Ekalliyetlerin temsili” ismi altında topladığımız bu üç usul ampirik olmaktan ileri gidememekte ve ekalliyetlerin seçim çevrelerindeki ehemmiyetlerine uygun bir nisbet dairesinde temsil olunmalarını sağlamaktan uzak bulunmaktadır.

Ekalliyetlerin tam bir nisbet dairesinde temsilini sağlamağa çalışan sistemler, nisbî temsil usulü ile seçim sistemleridir.

NİSBÎ TEMSİL SİSTEMİNİN UYGULANMASI

Seçim sistemleri, millî hâkimiyetin fiilen sahibi bulunan seçmen vatandaşların, kanunlarla tâyin edilen belli bir müddet için

kendi yerlerine memleketi idare edecek olanları ne şekilde seçeceklerini gösterirler.

Ekseriyetle seçim sistemi halkı idare etmek hakkının, seçime katılan seçmen vatandaşların ekseriyeti tarafından seçilen temsilcilere ait olduğu prensibine dayanmaktadır.

Nisbî temsil sistemi ise halkı idare etmek hakkının, millî hâkimiyetin fiilen sahibi olan seçmen vatandaşların yalnız ekseriyetinin değil, fakat hepsinin, yani belli başlı siyasî temayül ve kanaatlerin temsilcilerine ait olduğu prensibine dayanmaktadır. Bu sistemin taraftarlarına göre, ekseriyet seçim usulü ile temsilcilerin tâynini, müstenkiflerin çokluğu ve hususiyle tatbikatta çok defa görüldüğü veçhile ikiden fazla partinin seçimlere katılması dolayısıyla, memleketin idaresini seçmen vatandaşların bir ekalliyetine bırakmak demektir ki bu, hem mâdelet ve müsavat kaidelerine,, hem de hakikî demokrasi fikrine aykırıdır.

Yukarda ekseriyet usulünde mündemiç kusurları kısmen tashih ederek ekalliyetlere de bir dereceye kadar bir temsil hakkı tanımak maksadiyle ortaya atılan bazı usullerden bahsettik ve ancak bunların ampirik olmaları ve ekalliyetlere ehemmiyetleriyle mütenasip bir temsil hakkı sağlamaktan uzak bulunmaları dolayısıyla kifayetsiz olduklarını belirttik.

Şimdi memleketi idare edecek olan organın, halkta mevcut siyasî kanaat ve temayülleri, yani partilerin seçimlerde elde edecekleri oy sayılarının nisbetini en uygun bir şekilde temsil ederek teşekkül etmesini sağlıyan usulleri izah etmeğe çalışacağız.

Nisbî temsil sisteminin işliyebilmesi için gereken esaslar:

Ekseriyetle seçim sistemini izah ederken, milletin tek bir seçim çevresi içinde toplanarak temsilcilerini seçmesi imkânı olmadığına göre memleketin, bir veya daha fazla milletvekili çıkaracak şekilde seçim çevrelerine parçalanması lâzımgeldiğini ve bu usulün her iki halde, yani bir seçim çevresinden tek tek veya müteaddit milletvekilinin çıkması hallerinde de tatbiki mümkün olduğunu belirtmiştik.

Nisbî temsil sisteminin işliyebilmesi ise, memleketin behemahai büyük seçim çevrelerine ve her seçim çevresinden birkaç milletvekilinin çıkmasına, yani liste usulünün tatbikma mütevakkıf

tır. Bir seçim çevresinden tek milletvekilinin seçilmesi halinde bu sistemin uygulanması mümkün değildir.

Bu usulün tatbikatında seçim çevreleri ekseriyetle ii taksimatı esasına göre tanzim edilmiş bulunmaktadır. Bu sistemin işliyebilmesi için ikinci bir esasın daha tahakkuku lâzımdır ki o da, sistemin tatbik edildiği memleketlerde partilerin mevcut olması ve bilhassa bunların kurulması ve gelişmesi için o memleketin mevzuatında müsait hükümlerin bulunmasıdır. Bununla beraber hemen şunu da belirtelim ki, nisbî temsil sisteminin işleminde partilerin oynadığı rolün ehemmiyeti ne kadar büyük olursa olsun bu usulün uygulandığı bir memlekette bağımsız bir adayın seçilmesine imkân olmadığı mânası anlaşılmalıdır.

Nisbî temsil sisteminin uygulanması:

Ekseriyet usulüyle seçim sisteminde olduğu gibi bu sistemin de uygulanması bazı meseleler ortaya koymaktadır; bunlar şöyle sıralanabilir:

- I. Milletvekilliklerinin listeler arasında tevzii ve bakiyeler meselesi,
- II. Aday listeleriyle oy pusulalarının tanzim şekilleri.
- III. Listenin kazandığı milletvekilliklerinin listedeki adaylara tahsisi meselesi,
- IV. Siyasî partilerin seçimlerde oynadığı rol ve bu rolün ehemmiyeti.

Biz burada nisbî temsil sisteminin en güç bir meselesi olan milletvekilliklerinin parti listelerine tevzii işini incelemeye çalışacağız.

Milletvekilliklerinin listelere tevzii ve bakiyeler meselesi:

Biraz evvel gördüğümüz şekilde bu usulde her seçim çevresi, müteaddit milletvekili çıkaracak şekilde tertiplenir. Adaylar ekseriyetle bir partinin listesi dâhilinde adaylıklarını korurlar. Her parti listesinin çıkaracağı milletvekilinin miktarı ise, o listenin kazanacağı oyların sayısı ile mütenasip bir şekilde tâyin olunur.

Bu cümleden olmak üzere milletvekilliklerinin, parti listeleri arasında, kazandıkları oylara göre tam ve âdil bir şekilde tevziini sağlamak maksadiyle birçok usuller bulunmuş ve tatbik olunmuş-

tur. Biz burada bu usullerin esaslarını göstermekle iktifa edecek ve bunların, muhtelif memleketlerde tatbik şekillerini ayrıca tetkik edeceğiz.

A — BASİT SEÇİM HARİCİ KISMET USULÜ

Nisbî temsil usulünün gayesi, her listeye kazandığı oyların sayısıyle mütenasip bir temsilci miktarı sağlamak olduğuna göre, bunu temin etmek için bir ölçünün, bir seçim ölçüsünün mevcudiyeti lâzımdır.

Böyle bir ölçüyü keşfetmek suretiyle 1855 senesinde nisbî temsil usulünün ilk defa olarak tatbik mevkiine konulmasını sağlayan Danimarkalı Riyaziye Profesörü ve Maliye Nazır Androe'dir. Bu zatın bulduğu ölçüye seçim harici kısmeti ismi verilmiştir.

işte bu seçim ölçüsü sayesinde bir seçim çevresinden seçilecek milletvekillerinin hangi listelerin malı olacağı kolaylıkla tâyin edilir.. Seçim harici kısmeti, bir seçim çevresinde muhtelif liste ve bağımsız adaylara verilen muteber (1) oy yekûnunun o çevreden seçilecek milletvekillikleri adedine taksiminden çıkan harici kısmettir. Demek oluyor ki, bu harici kısmetin ifade ettiği rakam, o çevreden bir milletvekilinin çıkabilmesi için kazanılması lâzım-gelen oyları gösteriyor. Buna nazaran her listenin kazandığı oy sayısının içinde bu ölçü veya daha doğrusu, harici kısmet kaç defa dâhil ise, o listenin o kadar milletvekili çıkarmağa hakkı vardır.

10 milletvekilinin çıkacağı bir seçim çevresinde 100.000 muteber oyun verildiğini farzedelim. Bu çevrenin harici kısmeti 10.000

1) Oyları şöyle sıraladığımız taktirdi “muteber oy” tâbirini a nlayabiliriz: Bir si cim çevresindeki tı kın il seçmen vatandaşların oyları, seçime katılan seçmenlerin oyları ve seçmenlerin muteber oyları hiçbir zaman birbirine müsavi değildirler. Bütün seçmen vatandaşların secime katılmaması melhuz olabileceği gibi, seçime katılan bütün seçmenlerin oyları da, muteber olmayabilir. Seçmenlerin bir kısmı müstenkif kalabileceği gibi seçime katılan bir çok seçmenlerin oy pusulaları da muallel olabileceğinden veyahut beyaz verilebilmesi melhuz olduğundan bu oylar sayılmakta muteber oy olarak nazarı itibara alınmaz.

olacaktır. Demek ki her on bin kişiden müteşekkil bir seçmen grubunun bir milletvekili çıkarmağa hakkı vardır.

Şimdi bu çevrede A, B ve C partilerinin seçimlere katıldığını ve her birinin sırasıyla 40.000, 30.000 ve 30.000 oy aldığını kabul edersek,

A partisi $40.000 \div 10 = 4$ temsilci çıkaracaktır.

B partisi $30.000 \div 10 = 3$ temsilci çıkaracaktır.

C partisi $30.000 \div 10 = 3$ temsilci çıkaracaktır.

Ancak tatbikatta seçmenler yukarda verdiğimiz hayalî rakamlarda olduğu gibi listeler etrafında bakiye bırakmayacak şekilde ve birbirleriyle taksimi kabil gruplar halinde toplanmak akıllılığını göstermezler.

Misâlimize devam etmek için yine aynı seçim çevresini ele alalım: Bu çevrenin 100.000 muteber oyu ve seçilecek 10 milletvekilliği vardır. Tabiatıyla seçim harici kısmeti yine 10.000 olur. Fakat bu sefer oyların listeler arasında taksimi aşağıda gösterildiği şekilde ise, durumun eskisine nazaran başka olacağı meydandadır :

<u>A Partisi</u>	<u>Mill.V.</u>	<u>Bakiye oy</u>
46.6004-10.000	= 4	6.600
B partisi		
18.3004-10.000	=1	8.300
C partisi		
35.1004-10.000	=3	5100

Görülüyor ki bu sefer elimizde geriye kullanılmamış 20.000 oy ve tahsis edilmemiş iki milletvekilliği kalmaktadır.. Açıkta kalan bu milletvekilliklerinin her listede baki kalan oylar durumuna göre hangi listeye tahsis edilmeleri lâzımgeldiğini nisbî temsil sisteminin, "bakiye oylar meselesi" adı altında anılan meselesini ortaya koymaktadır.

Bakiye oylar meselesi:

Bu mesele milletvekilliklerinin listeler arasında tevzii meselesinin bir mütemmimidir. "Basit seçim harici kısmet" usulüne göre milletvekilliklerinin listeler arasında tevziinden sonra ekseriyetle her listenin birçok oyları bakiye olarak kalır. Filvaki bir listenin

kazandığı oyların klisüratsız, tam bir harici kısımetle, yani bakiyesi z bir şekilde taksimi tatbikatta nadiren görülmektedir. Bunun sonunda birkaç milletvekilliğinin sahipsiz kalması ihtimali büyüktür.

Bakiyeler meselesi nisbî temsil sistemi tatbikatının en güç bir meselesi olarak telâkki edilmiştir. Bunun en iyi ve âdil bir şekilde hallini temin etmek için birçok müellifler zihin yormuşlar ve bazı hal çareleri bulmağa muvaffak olmuşlardır.

Ancak hemen şunu söyleyelim ki, Belçika Seçim Kanunu ve hususiyle İkinci Dünya Harbinden sonraki 1946 tarihli Fransız Seçim Kanunu milletvekilliklerinin listeler arasında tevzii işinde kabul etmiş oldukları usullerle “İslâh edilmiş seçim harici kısımet” usulü sayesinde bu “Bakiyeler meselesi” tamamiyle bertaraf edilmiş bulunmaktadır. Böylece nisbî temsil sisteminin aleyhtarlarını n, daha düne kadar halledilmesinin çok güç olduğunu ileri sürdükleri ve umacı tesiri yapmak suretiyle herkesi korkutmak istedikleri bu mesele şimdi tamamiyle ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Belçika, Fransız ve “İslâh edilmiş seçim harici kısmeti” usullerini tetkik ederken, bunlara göre bu meselenin nasıl halledildiğini göreceğiz. Bununla beraber bu seçim kanunlarından evvel de bu mesele, yani açıkta kalan milletvekilliklerinin listelere tahsisi işi birçok şekillerde halledilmiş bulunmakta idi.

Bu hususta teklif edilmiş bulunan hal suretleri de şunlardır;

a) Açıkta kalan milletvekilliğinin “ en kuvvetli bakiyelere” ve rii.mesi şekli.

Buna nazaran her listenin kazanmış olduğu oyları seçim harici kısmetine taksim ettikten sonra listelerin arta kalan oylarına bakılır. Bu şekle göre açıkta kalan milletvekillikleri, sırasıyla bakiye oyları en çok olan listelere verilir. Bu takdirde yukardaki misali ele alırsak, açıkta kalan iki milletvekilliğinden birisinin A ve diğerinin B listelerine verilmesi lâzımdır.

Bu usul halen İsviçre’de tatbik olunmakta ise de¹, ekseriya en az oy kazanmış olan liste, bazan bakiyeyi gösterebileceği için haksız ve fakat bu usule göre zarurî bir tercihe uğramakta ve

(1) İsviçre seçim sistemi bilâhare teferruatıyla tetkik olunacaktır.

bu suretle listeler arasındaki muvazene bozulmaktadır. Ondan sonra bu usulün ikinci bir mahzuru da, tek bir oy farkı ile bile bir listenin diğer bir listeye tefevvuk etmesine imkân vermesidir. İleride izah edeceğimiz Belçika seçim usulünün aksine olarak bu usul, ehemmiyetsiz ve küçük partilere, yani ekalliyetlere daha müsaittir.

b) Açıkta kalan milletvekilliklerinin yalnız en fazla oy kazanan listeye verilmesi şekli.

Bu usule göre, yukardaki misalde açıkta kalan iki milletvekilliğini de A listesine vermek lâzımdır. Bu suretle A listesi 6, B listesi 1 ve C listesi 3 milletvekilliği kazanmış olacaklardır.

c) Açıkta kalan milletvekilliklerinin sırasıyle en fazla oy kazanan listelere verilmesi şekli.

Bu usule göre, açıkta kalan iki milletvekilliğinden bir tanesini A ve diğerini C listesine vermek lâzımdır. Bu takdirde listelerin durumu şöyle olacaktır: A=5, B=1, C=4 milletvekilliği kazanmış olacaklardır. Bu her iki usul, oyların ekseriyetini kazanan listelere daha müsait davranmaktadır.

d) Açıkta kalan milletvekilliklerinin “en yüksek vasatiyi” haiz olan listeye verilmesi şekli.

Bu usul, açıkta kalan milletvekilliğinin en fazla seçmeni temsil etmesini sağlayacak olan listeye verilmesini gerektiği prensibine dayanmaktadır. Buna nazaran açıkta kalan milletvekilliği, geçici olarak sırasıyle listelerden her birine verilir ve bunların vasatısı, yani listeye tahsis edilen her milletvekilliğine tekabül eden aecmenı adedi belli olduktan sonra en büyük vasatiyi gösteren litye katı olarak tahsis olunur.

Yukardaki misale göre her listenin almış olduğu milletvekilliği adedine ilâveten açıkta kalan milletvekilliklerinden birisinin verildiğini farzedersen her listenin vasatısı şöyle olur.

Liste	Millet V.	Vasati
A =	4 + 1=5	46.600-1-5=9320
B =	1 + 1=2	18.300-1-2=915
C =	3 + 1=4	35.100-1-4=8775

Bu suretle açıkta kalmış olan milletvekilliklerinden birinin er. yüksek olan 9320 vasatısını gösteren A listesine verilmesi lâzım-

dır. İkinci milletvekilliğini tahsis için gene aynı ameliyeyi tekrar edecek olursak, bunun bu sefer en kuvvetli vasatıyı gösteren E listesine verilmesi lâzımdır.

Demek oluyor ki bu usule göre misal olarak aldığımız seçim çevresinin 10 milletvekilliği A listesine 5, B listesine 2 ve C listesine 3 milletvekilliği olarak tahsis edilir.

Belçika Seçim Kanunu, bu usulü basitleştirerek kabul etmiştir; bu şekil ayrıca görülecektir.

e) Listelerin bakiye oylarının bölge veya hut memleket çerçevesi dâhilinde birleştirilerek açıkta kalan milletvekilliklerinin listelere tahsis edilmesi şekli;

Listelerden her birine ait olup da seçim çevrelerinden bakiye kalan oylar, birkaç seçim çevresini ihtiva eden bir bölge seçim çevresi veya hut memleketin bütün seçim çevreleri bir araya getirilerek vücutte getirilen bir millî seçim çevresi dâhilinde toplanır. Bu suretle toplanan bütün liste oylarının yekûnu , henüz tahsis edilmemiş milletvekilliklerinin adedine taksim olunur. Bunun sonunda elde edilen harici kısmet, her listenin bölge veya hut memleket çevresi dâhilinde birikmiş oy yekûnunda kaç defa mevcutsa o liste açıkta kalmış olan milletvekilliklerinden o kadar milletvekilliği kazanmış olur.

Bu usul nisbî temsil usulüne en muvafık bir hal sureti vermekte ve aşağıda göreceğimiz “ tek rakam ” usulüne benzemekte ise de, bir takım küçük partilerin türemesine imkân verdiği için mahzurları da vardır. Filvaki hiçbir seçim çevresinde hiçbir milletvekilliği kazanamıyan bir partinin bütün memleket içinde topladığı reyler bir araya gelince, birkaç tane milletvekilliği elde etmesine imkân hazırlanabilir.

B DEVROLUNABİLEN TEK OY VEYA İNGİLİZ NİSBİ TEMSİL USULÜ

Yukarda nisbi temsil sistemlerini izaha başlamış ve ilk olarak seçim harici kısmet usulünü” anlattık. Bu usulün Danimarka’ı Androe tarafından keşfedildiğinden haberi olmıyan Thomas Hare isminde Londra’lı bir avukat, 1857 senesinde bazı hususlarda ve ezcümle artakalan milletvekilliklerinin tevzii meselesinde farklı olmakla beraber aynı esasa, yani seçim harici kısmet esasına dayanan bir usul teklif etmiştir.

Bu usul 30 Mayıs 1867 tarihinde Stuart Mili tarafından parlak bir şekilde müdafaa edilmiş ise de, Disraeli'nin muhalefeti yüzünden Avam Kamarası bunu kabul etmekten vazgeçmiştir. Sonradan muhtelif tarihlerde bu sistemin kabulü lehinde bir takım teşebbüsler yapılmış ise de Avam Kamarası her vakit bunları ret ve an'anevî İngiliz seçim sisteminde ısrar etmiştir.

Nisbi seçim usulünün propagandasını yapmak ve İngiltere'de tatbikim sağlamak gayesiyle teşekkül eden "Nisbî Temsil Sistemi Cemiyeti ", bu usulü daha mükemmel bir hale sokarak benimsemiş bulunmaktadır.

Bu usul bir taraftan sair nisbi temsil usullerine nazaran seçmenlere tam bir serbesti sağlamakla beraber milletvekili adaylarının seçilme şanslarını her türlü tesirlere karşı koruduğu ve öbür taraftan ekalliyetlerin temsilinin sağlanmasında diğer nisbî temsil usullerinden geri kalmadığı için cidden dikkate şayandır ve bu bakımdan onu burada tafsilâtiyle tetkik etmeği faydadan hâli bulmadık.

Bu sistem halen Avustralya ve İrlanda Cumhuriyeti Devletlerinde büyük bir muvaffakiyetle tatbik olunmakta, her ekalliyetin tam ve âdil bir şekilde temsilini sağladığı için de herkesi memnun etmektedir.

Burada hemen şunu açıklamak mecburiyetindeyiz ki bu usul, Esasiye Hukuku müelliflerince en son gelişmeleri nazarı itibara alınmadığı için, tam ve doğru bir şekilde izah edilmemektedir. Biz, buradaki izahatımızı İngiliz Nisbî Temsil Usulü Cemiyetinin elde ettiğimiz bazı neşriyatına dayanarak yapıyoruz.

"Devrolunabilen tek oy usulü" diye isimlendirilen Thomas Hare veyahut Single transferrable vote sistemi en son olarak şu şekli iktisap etmiştir:

Esaslar:

I — Oy verme şekli;

1) Memleket asgari üç milletvekili çıkaran muhtelif seçim çevrelerine ayrılır.

Yukarda adı geçen cemiyetin programı, memleketi 5 ilâ 7 milletvekili çıkaracak şekilde seçim çevrelerine bölmektedir.

2) Bu usulde, diğer nisbî temsil sistemlerinde olduğu gibi tam

mânasıyla aday listesi olarak vasıflandırabilecek bir aday listesi tanzim olunmamaktadır. Her seçim çevresinin aday isimleri alfabetik sıraya göre ve icabederse siyasi gruplar halinde, bir oy pusulasında yazılır. Oy pusulasının iki sütunu vardır. Sağdaki sütunda. adayların isimleri alfabe sırasına göre yukarıdan aşağıya doğru A, B, C, D ve ilâh, şeklinde yazılır. Soldaki sütun ise boştur ve aşağıda görüleceği üzere, seçmenin oyunu kullanmasına tahsis edilmiştir. (Bu oy pusulası resmî makamlar tarafından tanzim olunarak bastırılır.)

3) Her seçmenin tek bir oyu vardır.

4) Seçmen bu tek oyunu, birinci derecede tercih ettiği, yani diğer adaylardan önce ilk olarak seçilmesini istediği adaya verir. Ancak seçmenin bu oyu şu iki ihtimal halinde başka bir adaya de vrolunabilir:

a) Seçmenin birinci derecede tercih ettiği aday, seçilmesi için lâzım.gelen oy adedinden, yani çevrenin seçim harici kısmetinin gösterdiği rakamdan fazla - 1 - numaralı oy kazanırsa,

b) Seçmenin tercih ettiği yani - 1 - numarayı verdiği aday listedeki adayların hepsinden en az oy almış ise.

5) Bu maksatla her seçmen, oy pusulasının sol sütununda birinci olarak seçmek istediği adayın isminin hizasına -1-rakamını koyar, bundan sonra ikinci, üçüncü, dördüncü ve ilâh derecede kazanmasını istediği adayları da tercih sırasıyla isimleri hizalarına, iki. üç, dört ve ilâh, rakamlarını koymak suretiyle gösterir ve böylece oyunu kullanmış olur.

(İki aday isminin hizasına, aynı zamanda - 1 - numarayı kovan seçmenin oy pusulası muallel addedilir.)

Görüldüğü gibi bu usule göre seçmenin rolü gayet basit olup birkaç rakam yazmağa inhisar etmektedir.

II - Oyların tasnifi;

Oyların tasnifi ve milletvekilliklerinin tahsisi işiyle görevli bulunan merkez seçim kurulları evvelâ seçim çevresinin seçim harici kısmetini tâyin ederler. Bu sistemin şimdiki müttekâmil şekline göre seçim harici kısmeti şöyle bulunur:

Seçim çevresinde verilen muteber oyların yekûnu, oradan çıkan milletvekili adedine göre değil, bu adede - 1 - rakamını ilâve-

siyle elde edilen rakama, meselâ seçilecek milletvekili adedi -5- ise, 5-f 1—6 rakamına taksim edilir. Bu taksim ameliyesinin sonunda çıkan rakama da - 1 - ilâve edilmek suretiyle husule gelen rakam, o seçim çevresinin seçim harici kısmetini gösterir. Meselâ bir seçim çevresinde farzedelim ki verilen muteber oy sayısının yekûnu 115 ve seçilecek milletvekili adedi de - 5 - olsun, bu seçim çevresinin seçim harici kısmeti, yani bir adayın milletvekili çıkabilmesi için elde etmesi gereken oyların sayısı yukarıdaki izahatımıza göre.

$$\frac{115}{5 + 1} = 19 + 1 = 20$$

olması ve binaenaleyh bir adayın milletvekili seçilebilmesi için - 20 - muteber oy alması icabeder.

İşte seçim çevresi merkez seçim kurulu, çevresinin seçim harici kısmetini bu şekilde bulup tespit ettikten sonra, seçmenlerin oy listelerini birer birer incelemeğe başlar ve evvelâ her adayın, yukarıda (5) numaralı bentte arzettiğimiz veçhile, kaç tane - 1 - numaralı oy almış olduğunu tesbit eder. Bu ameliyenin sonunda iki ihtimalle karşılaşmak mümkündür:

- 1) Adayların içinde; “seçim harici kısmeti” olan - 20 - tane kadar - 1 - numaralı oy elde etmiş hiçbir kimse yoktur.
- 2) Adayların içinde, seçim harici kısmeti olan -20- oydan fazla - 1 - numaralı oy kazanmış olan, meselâ yalnız bir aday vardır. Diğerleri daha az - 1 - numaralı oy almışlardır).

Bunlardan birinci ihtimalle karşılaşıldığı takdirde, yukarıda (4) numaralı bendin (b) fıkrasındaki usul tatbik edilerek, o seçim çevresinde her adaydan en az - 1 - numaralı oy almış olan adayın bu oyları aşağıdaki canlı misalle izah edeceğimiz veçhile, diğer adaylara dağıtılır.

Bu ihtimallerden ikincisi ile, yani meselft yalnız bir adayın, seçim harici kısmetinin üstünde - 1 - numaralı oy almış olup ta, diğerlerinin seçim harici kısmetinden az -1- numaralı oy almış olmaları şekliyle karşılaşılsa, bu takdirde yukarıda (4) numaralı bendin (a) fıkrasındaki usul tatbik edilerek, yani o adayın, seçim harici kısmetinin gösterdiği rakamdan (misalimizde bu rakam yirmidir) fazla olarak aldığı - 1 - numaralı oyların, diğer adaylara tevziine geçilir.

Bu tevzide esas; seçim harici kısımetinden fazla alman - 1 - numaralı oy miktarının, o adayın kazandığı - 1 - numaralı oy adedi yekûnuna olan nisbetidir. Yani misalimizde seçim harici kısımeti - 20 - olduğuna göre bundan fazla - 1 - numaralı oy almış olan aday bilfarz otuz - 1 - numaralı oy kazanmış ise, onun işbu fazla 10 oyu, kazandığı otuz -1- numaralı oyun üçte birini teşkil etmekte olduğundan, bu adayın - 1 -numarayı kazandığı listelerde - 2 - numaralı oy almış olan adaylara, onların kazandıkları bu -2- numaralı oyların üçte bireri nisbetinde tevzi olunur ve bu adayların diğer listelerle kazandıkları - 1 - numaralı oylarına ilâve edilir.

Hakikatte basit olmakla beraber, biraz çapraşık olduğu hissini veren bu tasnif usulünü cetvele dayanan bir misalle canladıralım:

Misal: Seçim çevresinde verilen muteber oyların sayısı -115-³ ve seçilecek milletvekilinin adedi ise 5 olsun. Bu seçim çevresinin seçim harici kısımeti yukarda izah ettiğimiz şekilde -20-dir. Seçim kurulu seçim harici kısımetini tesbit ettikten sonra şu sayım ameliyelerini yapar:

1 — Birinci sayım:

Tekmil seçim pusulaları tetkik edilerek her adayın almış olduğu - 1 - numaralı oyların miktarı tesbit olunur; ve bunlar cetvelin birinci sayım sütununda bu oyları kazanmış olan aday isimlerinin hizasına yazılır (cetvelin birinci sayım hizasına bakınız.) Bu cetvelde görüldüğü gibi A-30, B-9, C-12, D-14, E-6, F-4, G-12, H-16 1-12 şer - 1 - numaralı oy almış bulunmaktadırlar. Buna nazaran Seçim harici kısımetini dolduran yalnız "A" dır ve bu suretle seçilmiştir.

2 — İkinci sayım (A'nın fazla oyunun diğer adaylara devri ameliyesi).

"A"nın "10" tane fazla oyu vardır ve hangi adaylara devredilecektir.? "A"nın kazandığı - 3 - aded - 1 - numaralı oyun bulun duğu oy pusularında - 2 - numaralı hangi adaylara verilmiş olduğu aranır ve meselâ "C" nin 21, "G" nin 3 "H" nin 6 adet ikinci

(3) Vereceğimiz cetvelde yazılması kûlfetli olacak uzun rakamlarından kaçınılmış ve üç adedli bir rakamla iktifa olunmuştur.

oyu kazandıkları tesbit edilir. Ancak bu oyların, yukarda izah ettiğimiz gibi, seçim harici kısmetinin, "A" adayının kazandığı umumî miktarına nisbet edilmesi neticesi olarak meydana çıkan üçte biri nisbetine göre tevzi edilmeleri icabettiğinden (otuz oyun yirmisi A'nın seçilmesi için kullanılmıştır) "G" ye $7 = 21/3$, G ye $1 = 3/3$, "H" ye $2 = 6/3$ adet kullanılmamış oy isabet etmektedir.

Bu suretle fazla oyla, "A" adlı adayın oy pusulalarındaki -2- numaralı adayların kazanmış oldukları - 1 - numaralı oylarına ilâve olunur.

Bu ikinci sayım ameliyesinin sonunda, verdiğimiz misale göre adaylardan hiçbirisi seçim harici kısmeti olan - 20 - oy adedini dolduramadığından seçilmiş sayılmaz (cetvelin ikinci sayım sütununa bakınız.)

Şimdi elimizde seçim harici kısmetinden fazla oy alan aday kalmamış bulunduğu için listedeki adayların hepsinden en az oy almış olan adayı bertaraf etme ve bunun oylarını başkalarına devretme cihetine gidilir ve bu suretle üçüncü sayım başlamış olur.

(Yukarda (4) numaralı bendin (b) fıkrasında gösterilen ikinci ihtimal).

3 — Üçüncü sayım: "F" adayına verilmiş olan oyların devli ve "C" nin seçilmesi;

Adaylardan en az oy kazanmış olan "F" bertaraf edilir. Kazandığı "4" bir numaralı oyu ihtiva eden oy pusulalarına bakılır. Bu pusuladaki - 2 - numaralı oylar kimlere verilmiş ise "F"nin oyları onlara devri olunur. (Eğer bu ikinci tercih oylarından biri "A" ya devredilmiş ise tabî üçüncü tercih oyu nazarı dikkate alınır.)

Bu pusulaların tetkiki sonunda meselâ 4 oydan 2 sinin "D"ye, birinin "C" ye verildiğini ve bir tanesinin de boş bırakıldığını tesbit edersek bu takdirde ikinci sayım ameliyesinin sonunda oyları ondokuza çıkmış olan "C" nin kazandığı bu bir oyla seçilmiş olduğu görülür.

4 — Dördüncü sayım;

Eğer üçüncü sayımdan sonra "C" 20 den fazla oy almış olsaydı, ikinci sayımda yaptığımız şekilde bu fazla oylarını öbür aday-

lara devrederdik. Bu olmadığına, göre şimdi en az oyu almış durumuna düşmüş olan “E” bertaraf edilir; kazanmış olduğu - 6 - oyu, oy pusulalarına göre - 4 - ü “D” ye, - 1 - i “G” ye ve- 1 i de “T”ye devrolunur. Bu vaziyete göre “D” seçilmiş olur. (Cetvelin dördüncü sayım sütununa bakınız).

5 — Beşinci sayım;

Yeni duruma göre oyu en az olan “B” bertaraf edilir ve oy pusulalarına göre “9” oyundan - 7 - si “G” ye - 1 - i “H” ye devrolunur. Oylardan bir tanesi boş verildiği için kimseye verilmez, bu oy herkes için kaybolmuş sayılır. Bu duruma göre 21 oyla “G” seçilmiş olur.

Geride kalan milletvekilliği ise, en fazla oy almış olan “H” ye verilir (bu cetvelin beşinci sayım sütununa bakınız).

Bütün bu izahatımızla beraber, mücerret olarak ele alındığı takdirde okuyucuya ilk bakışta karışık ve zor gibi gelen bu usul, haddizatında seçmene tam bir serbesti sağlaması, milletvekili adaylarını her türlü tesirlere karşı koruması ve ekalliyetleri en iyi bir şekilde kontrol etmesi bakımından üzerinde durulmağa değer bir usuldür. Bilhassa İngiliz Nisbî temsil sistemi taraftarlarının da bunu müttefikan benimsemeleri ayrıca dikkati celbedecek kadar mühimdir.

Yirmi sekiz senedenberi İrlanda’daki ve 31 senedenberi Avusturalya’daki muvaffakiyetli tatbikatiyle şimdiye kadar bu memleketlerin ne bir partisinin ve ne de bir müellifinin itirazını celbetmemiş olan bu usul, gerçi oyların tasnifinde biraz güç gibi görünüyorsa da, temin ettiği faydaları bakımından bu zahmete katlanmağa değecek kadar dikkate şayandır. Nitekim pratik nal suretlerine karşı düşkünlükleri malûm olan İngilizlerin bu taraftarlığı da bundan ileri gelmektedir.

Bununla beraber biz bu usulü sırf nisbî temsil usullerinin tam bir manzarasını vermiş olmak için takdim etmiş bulunuyoruz, yoksa Belçika ile son Fransız ve İtalyan seçim kanunları nisbî temsil sistemini en basit bir şekilde ifrağ etmiş olmanın yolunu bulmuşlardır. Hemen şunu ilâve edelim ki, mücerret olarak mütalâa edildiği zaman karışık gibi görünen bu usul, her memleket tarafından tatbik edilemez vehimesini haklı çıkaramıyacak kadar basit-

tir. Çünkü nihayet tasnif işini yapacak ilçe ve il seçim kurullarında bunu anlayacak kimsenin bulunamayacağı sanmak büyük bir insafsızlık olur.

	1. İncel Sayım	2. İncel Sayım	3. İncel Sayım	4. İncel Sayım	5. İncel Sayım							
Adayların İsimleri	Her adayın kazandığı (A) No. lu oylar	(A) ya ait fazla oyun devri	Adaylar içinde en az oy kazan mı olan (E) ye ait oyların devri	Netice (E) ye ait oyların devri	Netice (B) ye ait oyların devri	Netice Seçilen adaylar						
A	30	—	10	20	20	A (1)						
B	9			9	9							
C	12	+	7	19	20	C (2)						
D	14			14	20	D (3)						
E	6			6	—	6						
F	4		—	4								
G	12	+	1	13	13	+	1	14	+	7	21	G (4)
H	16	+	2	18	18	18	+	1	19	H (5)		
I	12			12	12	+	1	13		13		
Boş verilen oylar				+	1	1		1	+	1	2	
Toplam	115		115	115	115	115		115		115		

C — DEĞİŞMEZ TEK RAKAM USULÜ

Teşriî meclis üyeliklerinin, partilerin kazandığı oy miktarıyla mütenasip bir şekilde partiler arasında dağıtılması esasına dayanan nisbî temsil usulünün muhtelif tatbik şekilleri olduğunu belirtmiş ve bunlardan “basit seçim harici kısmeti” usulüyle “devrolunabilen” oy usulünü izah ettik.

“Basit seçim harici kısmeti” usulünün tetkiki sırasında gördüğümüz gibi, bu usulde liste oylarının tamamının kullanılması mümkün olamamakta ve her listenin kazandığı oylardan bir kısmı temsilcisz kalmaktadır.

İşte buna bir çare bulmak ve bu nisbî temsil sisteminin, yahut daha doğrusu seçimlerde adaletin tam bir şekilde uygulanmasını sağlamak maksadiyle teklif olunan usullerin başında “değişmez tek rakam” veyahüt “otomatik” adlarıyla anılan sistem gelir. Fransız riyaziyecisi Henri Poincaré tarafından ilk defa olarak düşünülen bu usulün hususiyetleri şunlardır:

- 1) Her milletvekilinin temsil ettiği seçmen sayısının aynı olması;

Bu maksatla bir milletvekilinin çıkabilmesi için elde etmesi lâzımgelen oy miktarı, yani seçim harici kısmeti peşinen memleketin her bir seçim çevresi için aynı (bir) olmak üzere kanunla tesbit edilmektedir.

Bu usulde, diğer seçim usullerinin ekserisinde olduğu gibi, memleketin veyahut daha doğrusu her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili adedi seçim gününden evvel malûm değildir. Bunların miktarı ancak seçimden sonra belli olur.

Millet Meclisi üyesinin adedi seçmenlerin seçime iştirâk nispetine göre, yani seçime iştirâk eden vatandaşların miktarı, evvelce kanunla tesbit edilmiş bulunan seçim harici kısmeti rakamının kaç misli ise o kadar olur. Seçime katılan kimselerin miktarı ne kadar fazla ise, Millet Meclisi de o derece kalabalık olur. Buna nazaran seçimden sonra Millet Meclisi üyesi adedinin bir evvelki meclisine nazaran değişik olması tabîdir.

Halbuki “basit seçim harici kısmeti” usulüne göre millet meclisi üyeleri adedinin değişmemesine mukabil milletvekillerinden herbirinin temsil ettiği seçmen miktarı hem bir seçimden diğer bir seçime hem de aynı seçimde bir çevreden diğer bir seçim çevresine göre değişebilir.

Burada her seçim çevresinin seçeceği milletvekili adedi daha evvel malûm olduğuna göre bunlardan herbirinin temsil ettiği seçmen adedi, bir seçim esnasında seçmenlerin seçime katıldığı miktarı veyahut bir seçim çevresinin diğer bir seçim çevresine nazaran nüfus farkları nisbetine göre değişir.

- 2) Listelerin seçim çevresi bakiyeleri kaybolmaz;

Her listenin bu bakiyeleri, birkaç seçim çevresi bir arada birleştirilmek suretiyle vücuda getirilen seçim çevreleri birliği ve gene aynı şekilde her listenin tekml seçim çevreleri birliklerinden arta kalan oyları bir millî seçim çevresi dâhilinde toplattırılır.

Bu her iki üstün seçim çevreleri kademesinden her liste, toplanan oy yekûnu içinde kaç defa “değişmez tek rakamı” ihtiva ediyorsa, o liste o kadar munzam milletvekilliği elde etmiş olur. Seçim harici kısmet rakamı değişmez bir halde kaldığı için her üç seçim çevresi kademesinin milletvekillikleri aynı miktar seçmeni

temsil eder. Bu suretle listelerin hiçbir oyu kaybolmaz ve hiçbir seçmen temsilciğiz kalmaz. Bunun içindir ki bu usulün taraftarları diğer usullere nazaran bunun daha âdil ve nisnl temsil sisteminin prensibine daha uygun olduğunu iddia ederler.

“Basit seçim harici kısmeti” usulüne göre, milletvekilliklerinin listelere tevzii seçim çevresi dâhilinde tamamlanır ve bundan dolayı ekseriyetle bir listenin bir miktar bakiye oyları temsilcisiz kalmağa mahkûmdur.

Her ne kadar “Bakiye oylar” meselesini tetkik ederken söylediğimiz gibi, bir listenin seçim çevresi bakiye oylarının yukarıki şekilde bir bölge çevresi veyahut millî bir çevre dâhilinde birleştirilmek suretiyle tahsisî usulü konulmuşsa da, bu mekanizma ancak bazı milletvekilliklerinin seçim çevresi dâhilinde tahsis olunamaması halinde işliyebilmektedir. Halbuki “değişmez tek rakam” usulünde milletvekilliklerinin adedi muayyen olmadığına göre bir listenin, üstün seçim çevrelerinde (seçim çevreleri birliği veyahut millî seçim çevresi) toplanan oylan yekûnunun, kanunla muayyen olan seçim harici kısmetini ihtiva ettiği kadar yeni milletvekillikleri kazanmasına imkân verilmiş olur. Partiler, bu ikinci ve üçüncü milletvekilliklerinin tevzii için ayrıca birer aday listesi hazırlamak mecburiyetindedirler.

Bu itibarla bu usulün, basit seçim harici kısmeti usulüne nazaran nisbî temsil esasına daha yakın olması gibi esaslı faydalarından başka, mahallî mücadelelerle uğraşmak imkânını bulamıyan birinci derecede siyasî adamların seçilmesini de mümkün kıldığı görülmektedir. Bu gibi kimselerin seçilmesini sağlamak isteyen partiler, bunların isimlerini hem bir seçim çevresi, hem de seçim çevreleri birliği ve bilhassa tek seçim çevresi listelerine korlar.

Ancak bu usulün işliyebilmesi, memleketin her tarafında partilerin belli programlar etrafında taazzıv etmiş bulunmalarına ve teşkilâtlarının kuvvetli bir disiplin altında çalışmalarına mütevakıftır. Bazıları bu usulün kuvvetli partilere dayanması sayesinde işlemlerini bir kusur olarak telâkki etmekte iseler de, kanaatimizce bu bir kusur olmaktan ziyade büyük bir meziyettir. Ayrıca göreceğimiz gibi parlâmanter rejim ancak kuvvetli partilere da-

yanabildiği takdirde iyi neticeler verebilir. Bu usul ise partileri iyi teşkilatlanmağa ve kuvvetli bir disiplin kurmağa mecbur etmektedir.

Bu sistemin nisbî temsil sisteminin ideal tatbik şekli olduğuna hiç şüphe yoktur. Bu usule tevcih olunabilecek en büyük kusur, mecliste küçük bazı partilerin de doğmasına imkân vermesidir. Çünkü bir seçim çevresi hudutları içinde bir milletvekili çıkaracak kadar oy toplamayan bir partinin memleket içindeki bütün seçim çevrelerinden kazandığı oyların bir araya gelmesiyle iki üç tane milletvekili çıkarması mümkün olur. Ancak bu suretle çıkacak olan birkaç milletvekilinin mecliste bir ekseriyetin teşekkül etmesine mâni olacağı sanmak yanlış olur. Bilâkis memleketin bütün kanaatlerinin temsil edildiği bir meclisin daha kuvvetli ve memleketin hakikî bir aynası vaziyetinde olacağına şüphe yoktur.

Bununla beraber bu mahzuru ortadan kaldırmak için düşünülen çare, herhangi bir seçim çevresinde (yani birinci seçim çevresi kademesinde) muayyen bir miktar oy ve meselâ seçim harici kısmetinin yarısı kadar oy elde edemiyen bir partinin, seçim çevreleri birliğinde veyahut millî seçim çevresinde ne kadar oy toplarsa toplansın, temsilci çıkarmasına müsaade edilmemelidir.

Bundan başka meselâ Alman Seçim Kanununa göre bir parti, millî seçim çevresinde topladığı oylar ne kadar çok olursa olsun seçim çevrelerinden çıkardığı milletvekili adedinden fazla milletvekilliği kazanamaz.

İlenri Poincaré tarafından keşfedilen “Değişmez tek rakam” seçim usulü ilk defa Baden Devletinde ve hemen biraz sonra, 27 Nisan 1920 tarihli Weimar Almanyası Seçim Kanunu ile tatbik mevkiine konmuş ve Alman Cumhuriyetinin yaşadığı müddetçe tatbik olunmuştur. Alman kanununa göre değişmez seçim rakamı 6U.000 idi. Her parti bu rakamın emsali nispetinde topladığı oylar miktarmca milletvekilliği kazanırdı.

D — MİLLÎ SEÇİM HARİCİ KİSMETİ USULÜ

“Değişmez tek rakam” usulü gibi “millî seçim harici kısmeti” usulü dahi nisbî temsil sistemi prensibinin tam bir şekilde tatbikini hedef tutan bir usuldür. Bunun da gayesi her milletvekilinin

temsil ettiği seçmen miktarının aynı olması ve partinin hiçbir oyunun kaybolmaması veyahut daha doğrusu hiçbir seçmenin temsilcisz kalmamasıdır. Halbuki bildiğimiz gibi “Basit seçim harici kısmeti” usulünde hem bir milletvekilinin temsil ettiği seçmen miktarı seçim çevrelerine göre değişmekte, hem de partilerin birçok oyu kaybolmakta ve dolayısıyla birçok seçmenleri temsilcisz bırakmaktadır.

“Değişmez tek rakam” usulüne nazaran, “Millî seçim harici kısmeti” usulünün farkı, seçim harici kısmetinin değişmez bir şekilde peşinen ve kanunla muayyen olacağı yerde sonradan tesbit edilmesi ve gene değişmez tek rakam usulünün aksine olarak memleketin çıkaracağı milletvekili adedinin daha evvel kanunla tâyin olunmuş bulunmasıdır. Bu usule göre “seçim harici kısmeti”, yani bir milletvekilinin seçilebilmesi için elde edilmesi gereken oy miktarının tâyini şu suretledir:

Çevre seçim kurullarından herbireri çevrelerindeki muteber oyların yekûnunu, liste itibariyle merkez seçim kuruluna bildirir. Merkez seçim kurulu ise, memleketin bütün seçim çevrelerinden kendisine bu suretle bildirilen muteber oyların umumî yekûnunu seçilecek milletvekilleri adedinin heyeti mecmuasına taksim eder. Bu ameliyenin sonunda elde edilen rakam, memleketin “millî seçim harici kısmeti” ni gösterir. Bundan sonra merkez seçim kurulu, her listenin kazandığı umumî oy yekûnunu millî seçim harici kısmetine taksim eder ve bu suretle her listenin çıkarmağa hak kazandığı milletvekili adedi tesbit edilmiş olur.

Görüldüğü gibi “Millî seçim harici kısmeti” usulü, evvelce ideal bir şekil olarak vasıflandırdığımız, memleketin tek bir seçim çevresi halinde ele alınması keyfiyetini ve nisbî temsil sistemini gayesine en uygun olarak tam bir şekilde tatbik etmeğe muvaffak olmaktadır.

Bununla beraber her listenin umumî oy yekûnunun seçim harici kısmetine her vakit bakiyesiz olarak intibakı mümkün olamamakta ve bazı milletvekilliklerinin açıkta kalması ihtimali karşısında bu milletvekillikleri “bakiyeler meselesinde” tetkik ettiğimiz usullere göre listeler arasında tevzi olunmaktadır. Meselâ Hollanda Kanununa göre açıkta kalan milletvekilleri en kuvvetli bakiyeleri gösteren listelere tahsis edilir.

Yukardaki izahatımıza göre değişmez tek rakam usulüne nazaran bu usulde “millî seçim harici kısmeti” peşinen ve kanunla değil, sonradan tesbit olunmakta ve milletvekilliklerinin listeler arasında tevzii birkaç seçim kademesinde değil, memleket tek bir seçim çevresi itibar edilerek bir defada yapılmaktadır. Bu usul 1918 tarihli Seçim Kanunu ile Hollanda’da kabul edilmiş ve tatbik mevkiine konmuştur. Bu usulün en büyük kusuru, millî seçim harici kısmetinin kat’iyetle tâyini için memleketin bütün seçim çevreleri neticelerinin gelmesini beklemek mecburiyeti olmasıdır. Bu ise zamana mütevakkıf olduğundan seçim neticelerinin hemen öğrenilmesi mümkün olamamakta ve seçim devresi heyecanının memlekette devam etmesine yol açmaktadır.

EN MÜTEKAMİL NİSBÎ TEMSİL USULLERİ

E — SEÇİM KASIMI VEYAHUT BELÇİKA USULÜ

Yukarda “Basit seçim harici kısmeti” usulünü tetkik ederken milletvekilliklerinin, kazandıkları oy sayısıyle mütenasip bir şekilde listeler arasında dağıtılmasında ölçü olan rakamın, bir seçim çevresinde muhtelif liste ve bağımsız adaylara verilen muteber oy yekûnunun o çevreden seçilecek milletvekilleri adedine taksiminden çıkan harici kısmet olduğunu görmüştük. Ancak her listenin kazandığı oy sayısının bu ölçüye göre bakiyesiz bir şekilde taksimi tatbikatta nadiren vukua geldiğinden bazı milletvekilliklerinin açıkta kalabileceğinin zarurî olduğunu söylemiş ve bunların yeniden tevzii için “bakiye oylar meselesi” başlığı altında mütalâa ettiğimiz ikinci bir ameliyeye lüzum hasıl olduğunu belirtmiştik.

Bunun üzerinedir ki Gand Üniversitesi Riyaziye Profesörü Belçikalı d’Hond milletvekilliklerinin listeler arasında tek bir ameliye ile tevziini sağlayacak bir “Seçim kasımı” veyahut daha doğrusu yeni bir seçim ölçüsü bulmak hevesine kapılmış ve bu münasebetle yaptığı ilmi araştırmaları muvaffakiyetle neticelendirerek yeni bir formül ortaya atmıştır.

Bu formüle göre her listenin kazandığı oy yekûnu, birbiri ardınca 3, 2, 3, 4, 5 ve ilâhare rakamlarına taksim edilir ve bu taksim ameliyeleri sonunda elde edilen harici kısmetler, en büyüğünden küçüğe doğru gitmek suretiyle o çevreden seçilecek millet-

vekili adedi kadar sıraya konulur. Bu harici kısımetlerin en büyüğünün ait olduğu listeye birinci milletvekilliği, ondan küçüğünün ait olduğu listeye ikinci milletvekilliği, bundan da küçük olan harici kısımetin ait olduğu listeye de üçüncü milletvekilliği ve ilâhare verilir. Ve bu suretle harici kısımetlerin büyüklük sırasına göre çevrenin bütün milletvekillikleri listeler arasında tevzi olunur.

10 milletvekilinin çıkacağı bir seçim çevresinde 100.000 muteber oyun verildiğini farzedelim. Seçime A, B, C adlı üç liste iştirak eder ve her biri sırasıyle 46.600, 18.300 ve 35.100 er oy alır.

sa d'Hond sistemine göre her listenin kaç tane milletvekilliği kazandığını tesbit etmek için her listenin elde etmiş olduğu oy yekûnunu 1, 2, 3 ve ilâhare rakamlarıyla taksim ederiz.

	A .	B	C
1 ile taksim	46.600	18.300	35.100
2 " "	23.300	9.150	17.550
3 " "	15.533	6.100	11.700
4 " "	11.650		8.775
5 " "	9.320	—	—
6 " "	7.766	—	—

Bu kadar listeyi aynı defa taksim etmeğe lüzum yoktur. Mesele o seçim çevresinden seçilecek milletvekili adedi kadar er büyük seçim harici kısımetleri meydana koymaktır.

Aldığımız misalde seçilecek on milletvekili olduğuna göre en büyük 10 harici kısımetin hangi listelere ait olduğunu tesbit ederiz.

	A	B	C
I	46.600	III 18.300	II 35.100
IV	23.300	X 9.150	V 17.550
VI	15.533		VII 11.700
VIII	11.650		
IX	9.350		

Bu duruma göre en büyük harici kısımetlerden 5 i "A" listesine. 2 si "B" listesine ve 3 ü "C" listesine ait olduğu için "A" listesi

5, “B” listesi 2 ve “C” listesi 3 milletvekilliği kazanmış demektir.

(Eğer o çevreden yalnız 6 milletvekili çıkacak olsaydı ‘A’ listesi 3, “B” listesi 1 ve “C” listesi 2 milletvekilliği kazanmış olacaktı.)

O çevreden çıkacak olan 10 milletvekilliğine tekabül eden en büyük 10 harici kısmetin en küçüğü yani onuncu harici kısmet veya başka bir deyimle onuncu milletvekilinin seçilmesini temin etmiş olan 9150 adedi çevrenin “Seçim harici kasımı”nı teşkil eder. Seçim kasımı olarak adlandırdığımız bu rakam o çevreden bir milletvekilinin çıkabilmesi için elde edilmesi lâzımgelen asgarî oy sayısını gösterir. Her listenin elde etmiş olduğu oy yekûnunu bu seçim kasımına yani 9150 ye taksim edince listeler arasında yaptığımız tevziin doğru olup olmadığını tevsik etmiş yani yaptığımız hesap ameliyesinin mizanını yapmış oluruz demektir. Buna nazaran :

	Kazanılan millet- vekillikleri	Bakiye oylar
A listesi		
46.600		
— ==	5 Mv	850
9.150		
B listesi		
18.300		
— ==	2 Mv	Yoktur
9.150		
C listesi		
35.100		
— ==	3 Mv	7.650
9.150		

Görüldüğü gibi d’Hond pek basit birkaç tane taksim ameliyesi yapmak suretiyle bir çevreden çıkacak olan milletvekilliklerinin listeler arasında tevziini bir defada yapmağa muvaffak olmuş ve nisbî temsil usulünün çok zor bir ameliyesi olarak telâkki edilen milletvekilliklerinin listelere tahsisi işini en basit bir şekle ifrağ etmiş bulunmaktadır.

Bu usul, 1899 senesindenberi Belçika’da ve ondan sonra Roman-

ya gibi başka memleketlerde de büyük bir muvaffakiyetle tatbik olunmaktadır.

Bu usulün basitliğinden başka nisbî temsil usulüne bilerek bilmiyerek tevcih edilen mahzurlardan biri olan partileri çoğaltması mahzurunun da en fazla oy kazanan listeye prim vermek suretiyle bertaraf edilmektedir. Filvaki bu usulü yukarda gördüğümüz usulle, yani İsviçre'nin tatbik ettiği, açıkta kalan milletvekilliğinin "En kuvvetli bakiyelere" verilmesini istihdaf eden nisbî temsil sistemi şekliyle mukayese edecek olursak onu daha kolaylıkla anlıyabiliriz. Bir misal verelim:

5 Milletvekilinin seçileceği bir seçim çevresinde 80.000 muteber oyun verildiğini ve seçime A, B, C, D, E başlıklarını taşıyan 5 listenin iştirâk ettiğini ve bunlardan herbirinin sırasıyle 27.000, 23.000, 15.000, 7.600 ve 7.400 er oy kazandığını farzedelim. Belçika'nın d'Hond sistemine göre en büyük harici kısımetleri bulmak için bu listelerden herbirinin elde ettiği oy yekûnunu 1, 2, 3 ve ilâhare ile taksim ederiz.

Listeler	1 ile taksim	2 ile taksim
Liste A	27.000	13.500
Liste B	23.000	11.500
Liste C	15.000	7.500
Liste D	7.600	3.800
Liste E	7.400	3.700

5 Milletvekîi seçileceğine göre en büyük 5 harici kısımet şöyle sıralanır:

1— 27.000, 2 — 23.000, 3 — 15.000. 4 — 13.500, 5 — 11.500

Bu duruma göre:

A listesi 2

B " 2

C " 1 er milletvekilliğikazanmış olurlar.

Halbuki basit harici kısımet usulünün en kuvvetli bakiyeler şeklini, yani İsviçre usulünü tatbik edersek milletvekillikleri listeler arasında şu suretle tevzi olunmalıdır: çevrenin seçim harici kısımetini elde etmek için 80.000 muteber oyu oradan çıkacak olan milletvekili adedine yani 5 e taksim ederiz.

$$\frac{80.000}{5} = 16.000$$

Demek ki bir çevrede milletvekilliklerinin ilk tevziinde bir listenin bir milletvekili çıkarabilmesi için en az 16.000 oy kazanmış olması lâzımdır.

Buna nazaran:

	Kazanılan millet- vekilliği	Bakiye oylar
A listesi		
	27.000	
		= 1 11.00
	16.000	
B listesi		
	23.000	
		= 1 7.000
	16.000	

C,D ve E listelerinin oy yekûnu ise harici kısmeti dolduramadığından bu listeler ilk taksimde hiçbir milletvekilliği elde edemezler. Bu birinci taksimden sonra listelerin bakiye oyları büyüklükleri itibariyle şöyle sıralanır:

C Listesi	15.000
A Listesi	11.000
D Listesi	7.600
E Listesi	7.400
B Listesi	7.000

Buna nazaran açıkta kalmış olan 3 milletvekilliği sırasıyle “En kuvvetli bakiyeler” arzeden listelere verileceğinden

C listesi	15.000	bakiye	oyla	1	milletvekilliği
A listesi	11.000	”	”	1	”
D listesi	7.600	”	”	1	”

kazanacaklardır.

Demek oluyor ki “En kuvvetli bakiyeler” usulünün tatbiki sonunda 7.600 oy almış olan “D” listesi, 23.000 oy almış olan “B” listesi kadar yani her ikisi birer milletvekilliği kazanmış olacaklardır. Verdiğimiz misal bu usulün ekalliyetlere ne derecede bir

prim verdiğini ve dolayısıyla teşriî meclislerde partilen çoğalmasına açık bir şekilde âmil olduğunu göstermektedir.

F NİSBÎ TEMSİL SİSTEMİNİN FRANSA'DAKİ

TATBİK ŞEKİLLERİ

a) Karma, sistem:

20 nci asrın başlangıcından. itibaren gerek parlâmentoda, gerek halk efkârında nisbî temsil sisteminin kabulü lehinde başlayan kuvvetli cereyanların tesiriyle 1910 senesinde Mebusan Meclisi bir komisyon kurmak mecburiyetinde kalmış ve bu komisyon ekseriyetle bu sistemin lehinde bulunmuştu. Fakat bunlara rağmen c zaman parlâmentonun ve hususiyle Ayan Meclisinin muhalefeti yüzünden bir neticeye varılmasına imkân hasıl olmamıştı.

Birinci Dünya Harbiyle bu mesele günlük ehemmiyetini kaybetti. İlk dünya Harbinin sona ermesi üzerine yeniden tazelenen bu mevzu üzerindeki tartışmalar 12 Temmuz 1919 tarihli Seçim Kanununun kabulü ile sona erdi. 1919 tarihli Seçim Kanunu, ekseriyet sistemini, yine ana prensip olarak muhafaza etmekle beraber, nisbî temsil sistemine yer vermekte ve bu suretle karma bir sistem kabul etmekte idi.

Bu kanuna göre milletvekilliklerinin tahsisi üç ana prensibe göre yapılmakta idi.

- 1 - Mutlak ekseriyet usulü
- 2 - Harici kısımet usulü
- 3 - En büyük vasatı kaidesi

1 - Milletvekilliklerinin tahsisinde tatbik edilen ilk prensip mutlak ekseriyet usulü idi. Buna nazaran, seçim çevresinden seçilecek olan milletvekillikleri adedince, muteber oyların yarısından fazlasını kazanan adaylar milletvekili seçilirlerdi. Oyların mutlak ekseriyetini kazanmağa muvaffak olan bir parti listesi ise listedeki bütün adayların seçilmesini temin ederdi. Meselâ 100.000 muteber oyun verildiği bir seçim çevresinden 10 milletvekili çıkacak ise 50.001 oyu toplayan liste bütün milletvekilliklerini kaza-

nırdı. ikinci bir liste 49.999 oy toplamağa muvaffak olmuş olsaydı bile hiç bir milletvekilliği elde edemezdi.

Adı geçen kanunun birinci kaidesinin nisbî temsil sistemine ne kadar aykırı olduğu meydandadır. Bu usul mutlak ekseriyete tam bir prim vermekte idi.

2 — Bütün milletvekillikleri, bu şekilde yani mutlak ekseriyet usulü üe kazandırmadığı takdirde geri kalan milletvekilliklerinin tahsisi için nisbî temsil sistemi tatbik olunurdu. Bu suretle ikinci bir defa seçime (Ballotage) başvurmamak maksadiyle nisbî temsil sisteminin tatbikine geçilirdi. Bunun için iki ameliye yapıldı:

Evvelâ seçim çevresinin seçim harici kısmeti tesbit edilirdi. Çevrenin seçim harici kısmeti, muteber oyların yekûnu o çevreden çıkacak olan milletvekilliklerinin adedine taksim edilerek bulunurdu.

Sonra her listenin oy vasatısı hesaplanırdı. Bunun içinse listedeki adayların kazandıkları oyların yekûnu o listedeki aday adedine taksim edilir ve bu suretle elde edilen rakam o listenin oy vasatisini gösterirdi.

Bu iki mütekaddim ameliye yapıldıktan sonra her listenin vasatısı seçim harici kısmetine taksim edilirdi. Bu suretle elde edilen rakam ise listenin kazandığı milletvekili adedini gösterirdi. Listenin bu suretle elde ettiği milletvekillikleri ise listedeki adaylardan en fazla oy kazanmış olanlara sırasıyle tevcih olunurdu, ilo aday oyunun müsavâtı halinde en yaşlısı milletvekili ilân edilirdi.

3 — Yukardaki tevzi ameliyelerinin sonunda çevrenin bütün milletvekillikleri yine dolmadığı takdirde boş kalan milletvekillikleri en yüksek oy vasatısı elde etmiş olan listeye tahsis edilirdi.

Bundan başka, bu sisteme göre bir adayın milletvekili seçili bilmesi için iki şartın daha tahakkuku lâzımdı: 1) Oy verenler sayısının seçim çevresindeki yazılı seçmen vatandaşların yarısından fazla olması ve 2) adayın mensup olduğu listenin oy vasatisinin çevrenin seçim harici kısmetinden az olmaması.

Bu ikinci şart bir seçim çevresindeki listelerin çokluğu dolayısıyla tahakkuk etmiyebilirdi, bu takdirde yani hiçbir liste seçim

harici kısmetini elde edemediği halde ekseriyet usulü ile yapılan ikinci bir seçime başvurulurdu.

Bu karma sistem ekseriyet usulünün mahzurlarını gideremediği gibi nisbî temsil usulünden beklenen faydaları sağlamaktan da. uzak kaldığı için 1927 tarihli Seçim Kanunu ile bundan vazgeçilerek tekrar ekseriyet usulü ile bir seçim çevresinden tek bir milletvekilinin seçilmesini sağlayan seçim sistemine dönüldü. Ancak Fransa'da ekseriyet usulünün kötü neticeleri karşısında nisbî temsil sistemi hiçbir zaman taraftarlarını kaybetmemişti ve ilk fırsatta kurtuluştan sonra Fransız Muvakkat Hükümetinin 17 Ağustos 1945 tarihli emirnamesiyle bu sistem yeniden tatbik mevkiine konuldu. Bu emirnameye göre milletvekillikleri evvelâ “Basit seçim harici kısmeti” ve arta kalanlar için “En yüksek vasati kaidesi”ne göre listeler arasında tevzi olunurdu.

B — En yüksek vasati kaidesi:

5 Ekim 1946 tarihli Seçim Kanunu, 17 Ağustos 1945 tarihli emirnamenin kabul ettiği nisbî temsil sisteminin tatbik şeklini basitleştirerek milletvekilliklerinin listeler arasında tevziini yalnız en yüksek vasati kaidesini uygulamak suretiyle temin etmek çaresini bulmuştur.

Bu kanunun bulduğu hal şekline göre bir seçim çevresinden çıkacak olan tekml milletvekillikleri tek bir ameliye ile ve gayet basit bir şekilde listeler arasında tevzi olunur. Adı geçen kanunun 18 inci maddesine göre her seçim çevresinde, milletvekillikleri “En yüksek vasati kaidesi”ne (Regle de la plus fort moyenne) göre muhtelif listeler arasında tevzi olunur.

Bu kaidenin esası; milletvekilliklerinin, listelerden her birinin kazandığı oy sayısının, kendisine tahsis edilmiş bulunan milletvekilliği miktarına - 1 - rakamının ilâvesiyle husule gelen adede taksiminden çıkan harici kısmetlerden en büyüğünü elde eden listelere sırasıyla tevziinden ibarettir.

Bu kaidenin tatbik şekli şöyle olur:

Birinci milletvekilliği en fazla oy kazanmış olan listeye verilmekle işe başlanır, ikinci milletvekilliği ise listelerden her birinin

oy yekûnunun, kazanmış olduğu milletvekilliği miktarına - 1 - rakamının ilâvesiyle husule gelen adede taksiminden çıkan harici kısımetlerden en büyüğünü elde eden listeye verilir. Bu ameliye, seçim çevresinde çıkacak tekml milletvekilliklerinin listelere tahsisi yapıncaya kadar tekrarlanır.

Evvelki sistemlerin tatbik şekillerini izah ederken kullanmış olduğumuz misali burada tekrar ele alalım.

10 milletvekilinin çıkacağı bir seçim çevresinde 100.000 muteber oyun verildiğini farzedelim. Seçime A, B, C başlıklı üç liste iştirak eder ve herbiri sırasıyla 46.600, 18.300 ve 35.100'er oy kazanmış ise birinci milletvekilliğini doğrudan doğruya otomatikman en fazla oy kazanmış olan "A" listesine veririz.

Ondan sonra ikinci milletvekilliğini hangi listeye tahsis edeceğimizi anlamak için yukardaki tarifimize göre şu ameliyeyi yaparız:

$$\begin{array}{l} 46.600 \\ \text{A: } \frac{\quad}{1 + 1} = 23.300 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 18.300 \\ \text{B: } \frac{\quad}{0+1} = 18.300 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 35.100 \\ \text{C: } \frac{\quad}{0 + 1} = 35.100 \end{array}$$

Birinci listenin oy sayısını doğrudan doğruya kazanmış olduğu bir milletvekilliğine - 1 - rakamının ilâvesiyle - 2 - ile taksim ederiz. Diğer listeler şimdiye kadar hiçbir milletvekilliği kazanamadıklarına göre oy sayılarını 0 + 1 = 1 ile taksim ederiz. Buna nazaran ikinci milletvekilliğini en büyük vasatiyi gösteren "C" listesine tahsis ederiz.

Üçüncü milletvekilliğinin tahsisi için yine aynı ameliyeyi tekrar ederiz:

$$\begin{array}{l} 46.600 \\ \text{A: } \frac{\quad}{1 + 1} = 23.300 \end{array}$$

$$B: \frac{18.300}{0 + 1} = 18.300$$

$$C: \frac{35.100}{1 + 1} = 17.550$$

Buna nazaran üçüncü milletvekilliğini en büyük vasatiyi gösteren A listesine veririz. Dördüncü milletvekilliği için yine aynı surette hareket ederiz:

$$A: \frac{46.600}{1 + 1 + 1} = 15.533$$

$$B: \frac{18.300}{0 + 1} = 18.300$$

$$C: \frac{35.100}{1 + 1} = 17.550$$

Bu sefer dördüncü milletvekilliğini en büyük vasatiyi gösteren “B” listesine veririz.

Beşinci milletvekilliğinin tahsisi için ise yine aynı ameliyeyi tekrar ederiz:

$$A : \frac{46.600}{1 + 1 + 1} = 15.533$$

$$B: \frac{18.300}{1 + 1} = 9.150$$

$$C: \frac{35.100}{1 + 1 + 1} = 11.700$$

Buna nazaran beşinci milletvekilliği şimdiye kadar iki milletvekilliği kazanmış olan “A” listesine tahsis edilir. Bu ameliyeye,

tekmil milletvekillikleri tevzi edilinceye kadar devam olunur. Neticede Belçika d'Honrf sisteminde olduğu gibi "A" listesi 5, "B" listesi 2 ve "C" listesi 3 er milletvekilliği kazanmış olurlar.

Görüldüğü gibi bu usule göre milletvekilliklerinin listeler arasında tevzii Belçika d'Hond sisteminde olduğu gibi pek basit bir şekilde tek bir ameliye ile yapılmakta ve hiçbir milletvekilliği açıkta kalmamaktadır.

Yine Belçika d'Hond sisteminde olduğu gibi bu usulde de en fazla oy kazanmış olan listelere yani büyük partilere bir prim sağlamakta ve bu suretle partilerin çoğalmasına imkân verilmemektedir. Nitekim bu kanunun kabulünden sonra Fransız Millet Meclisindeki partilerin miktarı ekseriyet seçim usulünün tatbik olunduğu zamanlara nazaran azalmış bulunmaktadır. Filvaki halen milletvekilliklerinin dörtte üçü, üç büyük partinin elindedir.

Bundan başka bu usul " Değişmez tek rakam " ve " Millî seçim harici kısmeti ' usullerinin aksine olarak milletvekilliklerinin ıl seçim çevresi dâhilinde listeler arasında tevziinin tamamlanması dolayısıyla partileri, kuvvetlenmeye ve birbirleriyle birleşmeye sevk ve icbar etmektedir ki bu her halde Parlâmenter rejimin iyi işlemesine yardım etmektedir.

Belçika sistemi ile Fransız sistemi arasında behemahal bir tercihte bulunmak icap etse Belçika d'Hond sisteminin daha basit olduğunu ve bu sistemle neticenin daha kolaylıkla ve daha seri elde edildiğini itiraf etmek lâzımdır. Filvâki yukarda gördüğümüz gibi bu usule göre milletvekilliklerinin hangi listelere tahsis olunacağını anlamak için en yüksek rakamların hangi listelere ait olduğuna bakmak yeter.

G- ISLÂH EDİLMİŞ SEÇİM HARİCİ KISMETİ VEYAHUT

HAGENBACH - BİSCHOFF USULÜ

Seçim kasımı (Belçika usulü) ve en yüksek vasati kaidesi (Fransız usulü) usulleri gibi bu usulün de güttüğü gaye; bir seçim çevresinde çıkacak milletvekilliklerinin, kazandıkları oy sayısı ile mütenâsip bir şekilde listeler arasında tevzileri hususunda "Basit seçim harici kısmeti" usulünün kabul etmiş olduğu ölçüyü tashih ve ıslâh etmek ve "artakalan milletvekillikleri ile bakiye oy-

lar” meselelerini ortadan kaldırarak milletvekilliklerinin tevzi işini tek bir ameliye ile neticelendirmektedir.

Bilindiği gibi “basit seçim harici kısımet usulü” ne göre milletvekilliklerinin listeler arasında tevziinde kullanılan ölçü; bir seçim çevresinde verilen muteber oy yekûnunun o çevreden çıkacak milletvekilliklerinin “tam” adedine taksiminden çıkan harici kısımettir.

Muhtelif usuller arasında kolay bir mukayese imkânı sağlamak maksadiyle şimdiye kadar kullanmakta devam edegeldiğimiz misâli burada da yeniden ele aldığımız takdirde 100.000 muteber oyun verildiği bir seçim çevresinde 10 milletvekili seçilecek olursa “basit seçim harici kısımeti” usulüne göre milletvekilliklerinin listeler arasında tevziinde kullanılacak ölçü 100.000 oyun 10 a taksiminden elde edilecek harici kısımettir. Bu ölçü, seçime katılan her parti listesinin oy yekûnunda kaç defa bulunuyorsa o liste o kadar milletvekilliği kazanacağına göre bizim misâlimizde listelerin durumu şöyle olur:

	Mili. V.	Bakiye oy
A Listesi		
46.600: 10.000	= 4	6.600
B Listesi		
18.300: 10.000	= 1	8.300
C Listesi		
35.100: 10.000	= 3	5.100

Buna nazaran kullanılmamış 20.000 oy ve tahsis edilmemiş 2 milletvekilliği kalmaktadır.

“Basit seçim harici kısımeti” usulüne göre milletvekilliklerinin tek bir ameliye ile listelere tevzileri mümkün olamamakta ise bunun sebebi, seçim çevresinin muteber oy yekûnunu taksim ettiğimiz rakamın küçük olması ve bu suretle elde edilen harici kısımetin yani ölçünün yüksek bulunmasıdır.

Filvâki yukardaki misalimizde her partinin kazandığı oy yekûnunu 10.000 e değıl de daha küçük rakama taksim etmiş yani

milletvekilliklerinin listeler arasında dağıtılmasında kullandığımız ölçüyü daha küçük olarak seçmiş olsaydık her listenin kazandığı oy yekûnunu daha küçük olan bu ölçüye taksim ettiğimizde milletvekilliklerinin listeler arasında tevzi işi kolaylaşır ve bunlardan bazılarının artakalması önlenirdi.

İşte bu muhakemeye dayanılarak meydana gelen Hagenbach -Bischoff usulünün bulduğu hal çaresi şudur:

Bir seçim çevresinde verilen muteber oy yekûnu “Basit secim harici kısmeti” usulünde olduğu gibi o çevreden çıkacak olan milletvekillerinin tam adedini değil, bu adede - 1 - veyahut - 3 - rakamının ilâvesiyle husule gelen adede taksim edilmektedir. Filvaki bazı seçim kanunları - 1 - rakamını, diğer bazıları - 3 - rakamını ilâve etmektedirler. Bu suretle elde edilen harici kısmet ise her listenin oy yekûnunda kaç defa dâhilse o liste o kadar milletvekilliği kazanmış olur.

Bu usule göre farzettığımız seçim çevresinde verilen 100.000 muteber oyu oradan çıkması lâzımgelen milletvekili adedine yani - 10 - rakamına değil, - 1 - rakamının ilâvesiyle husule gelen lira kamına taksim ederiz. Ve bu taksim amelîyesinin sonunda elde edilen harici kısmet o seçim çevresinin seçim ölçüsünü teşkil eder, Yani bir milletvekilinin seçilmesi için elde edilmesi lâzımgelen oy sayısını gösterir.

Buna nazaran:

$$100.000 : 10 + 1 = 9.090$$

Demek ki kabul ettiğimiz misâlde seçim harici kısmeti yani kullanacağımız ölçü 10.000 yerine 9.090 olacaktır.

	Mili. V.	Bakiye oy
A Listesi		
46.600 : 9.090	= 5	1.150
B Listesi		
18.300 : 9.090	= 2	120
C Listesi		
35.100 : 9.090	= 3	7.830

Demek oluyor ki Belçika ve Fransız usullerinde olduğu gibi bu

usulde de seçim çevresinden çıkacak milletvekillikleri tek bir ameliyenin sonunda listeler arasında tevzi edilmiş bulunmaktadır.

Nisbî temsil sisteminin müttekâmil usullerinden biri olan bu usulün tek mahzuru, bazan bir seçim çevresinde seçilmesi lâzım - gelen milletvekilliği adedinden fazla milletvekilinin listeler arasında dağıtılması neticesini doğurmasıdır. Tatbikatta pek nadir olarak rastlanan bu ihtimalin vukuu bûsbütün imkânsız da değildir. Bundan dolayıdır ki bu usulü kabul etmiş olan İsviçre kantonlarından bazıları böyle bir ihtimal karşısında en az oy elde etmiş olan listenin kazandığı milletvekilliklerinden bir tanesini indirmek suretiyle buna çare bulmuşlardır. Bununla beraber aynı usulü benimsemiş olan İsviçre Federal Seçim Kanununun vazı kanunu tatbikatta böyle bir ihtimalin zuhur edebileceğini derpiş etmediğinden buna herhangi bir hal tarzı göstermek lüzumunu da görmemiştir.

İsviçre'den başka "İslâh edilmiş seçim harici kısmeti" usulü Yunanistan, Avusturya ve Çekoslovakya tarafından kabul edilmiş bulunmaktadır.

İtalya Seçim Kanunu da milletvekilliklerinin listeler arasında tt vziinde aynı prensibi tatbik etmekte ise de bu kanun, seçim çevresinde verilen muteber oy yokûnunun o çevreden çıkacak milletvekili adedine - 1 - yerine - 3 - rakamının ilâvesiyle elde edilecek rakama taksim etmektedir. Ancak seçilecek milletvekili adedine - 3 - rakamının ilâvesiyle husule gelen " Seçim harici kısmeti"nin tatbiki sonunda muhtelif listelere tevzi edilen milletvekilliklerinin 1 'i tan o seçim çevresinden çıkması lâzımgelen miktardan fazla gelirse - 3 - rakamı, 2 ye indirilerek yeni bir seçim harici kısmeti bulunur.

Hemen şunu burada belirtmek mecburiyetindeyiz ki bu usuh göre yapılan milletvekillikleri tevziinin sonunda tatbikatta nadiren görülen bazı hallerde milletvekilliklerinden bazılarının dağıtılma vıp arta kalması ihtimali vardır. Bu ihtimali derpiş eden yukarda adı geçen seçim kanunları arta kalan bu milletvekilliklerinin baki oyları bahsinde tetkik ettiğimiz usullere göre dağıtılmasına dair hükümler kabul etmiş bulunmaktadırlar.

İtalya, Yunanistan, Çekoslovakya ve Avusturya Seçim Kanunları, listelerin bakiye oyları bölge veyahut memleket çerçevesi dahilinde birleştirilerek dağıtılmamış olan milletvekilliklerinin listelere tahsis edilmesi şeklini kabul etmişlerse de İsviçre Federal Seçim Kanunu arta kalan milletvekilliğini “en kuvvetli oy bakiyesi” gösteren listeye vermek hal tarzım tercih etmiş bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi “ıslâh edilmiş seçim harici kısmeti” usulü, nisbi temsil sisteminin çok güç bir ameliyesi sanılan milletvekilliklerinin listeler arasında dağıtılması işini pek basit bir iki hesap ameliyesi ile halletmiş bulunmaktadır.

Burada bitirdiğimiz bu kitabın (Giriş) kısmında seçim sistemleri hakkında vermiş olduğumuz izahatla, tercüme edilmiş bulunan seçim kanunlarının prensiplerini aydınlatabilmiş ve efkârı umumiyemizin dikkat nazarlarını bu prensiplere çekmek suretiyle Seçim Kanunumuzun tedvininde işe yarayan bazı ipuçları verebilmişsek kendimizi bahtiyar sayacağız.

UYUŞMAZLIK MÜESSESESİ ÜZERİNDE ETÜDLER

Yazan:

Kemal ARAL

Hukuk Müşavir Muavini

Bilhassa son ayların bazı hâdiseleri bu mevzuun yeniden gözden geçirilmesini ve incelenmesini işaret etmektedir. Filhakika adalet işlerinde tâkip olunan prensip “kaza birliği” esasıdır. Fakat bu tahakkuk edinceye kadar zarurî olarak ayrılan kaza yolları ve bu yollara ait otorite ve merciler tarafından tahaddüs edecek ihtilâf ve uyuşmazlıkları da çözecek esasları gösteren kaideler koymak ve mevcutlarını da tekemmül ettirmek lâzımdır.

Anayasamız mâdem ki “Genel Mahkemeler”den başka İdarî dâvalar için İdarî kaza vazifesiyle “Damştay”a ve askerî kazalar için de “Askeri Mahkemeler”e Türk Ulusu adına yargı yapmak yetkisini tanımıştır. O halde bu makam mümessil ve yargıçları ve sorgu hâkimleri arasında vazife hudutlarının lâyıkiyle çizilememesi veya tatbikatta anlayış farkı ve görüşü bulunması sebepleriyle birçok ihtilâfların zuhuru da tabîdir. Böyle olunca bunları tetkik ve bahse konu hâdis ve dâvaların hangi kazaya aidiyetini tâyin için bu makam ve merciler üstünde hakem vaziyetinde bir üçüncü müessesenin vücudunu kabul etmek zarurî olur ve böylece de ayrı ayrı hükümlerin suduru önlenmiş, olur. Sonra da Türk Ulusu adına yargı yapan bu üç kaza otoritesinden birini diğerine tercih etmek ve binnetice de Anayasadan alman bu salâhiyet hudutlarını tahdit ve tağyir etmek gibi bir isabetsizlik ortadan kalkar.

Dâva, Genel Mahkemeler arasındaki bir anlaşmazlıktan ibaret kalsa mesele sadeleşir. Bu takdirde bu mahkemelerin tek üstün müessesesi olan Yargıtay, tabiatıyla

ihtilâfa hakem olur ve yine ihtilâf İdarî kanal ve mahkemelerde olsa bu kanalın en üstün yargı yeri olan Danıştay işe müdahale ve uyuşmazlığı rüyet ettiği gibi, Askerî Yargıtay da aynı mucip sebeplerle askerî yargı yerleri veya tahkikat, hâkimleri arasında çıkacak ihtilâfa hakem olur.

Fakat bizim asıl üzerinde durmak istediğimiz mesele mevcut ve müdevven, Uyuşmazlık Mahkemesi kurulması hakkındaki kanun ve bunun birinci maddesidir.

Madde diyor ki: Genel Mahkemeler, idare ve askerlik yargı yerleri arasında hukuk işlerinden doğan vazife ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmeğe yetkili olmak üzere bir Uyuşmazlık Mahkemesi kurulmuştur. Yani bu mahkeme, mahsus bir mahkemedir ve vazifesi, başka başka işlere bakacak birer yargı yeri olan Genel Mahkemelerle diğer mahkemeler arasında çıkacak ve hukuk işlerinden mütevellit bulunacak gerek vazife ve gerek hüküm uyuşmazlıklarını hal ve rüyet etmektedir. Eğer ihtilâf hukuk işlerine ait değilse bu takdirde başka bir mevzua geçmek icabeder. Bunun için de elimizde, 1930 tarihinde tedvin edilmiş, umumî mahkemeler ve karar hâkimleri ve müstantiklerle umumî ve hususî kaza salâhiyetini haiz makamlar arasındaki ihtilâfın halli hakkındaki kanun vardır.

Bu kanunun birinci maddesi de, umumî mahkemeler, karar hâkimleri ve müstantiklerle idare heyetleri vesair kaza salâhiyetini haiz makamlar arasında vazife ve salâhiyet sebebiyle hadis olacak ihtilâfların halli, Temyiz Mahkemesi Ceza Hey'eti Umumiyesine aittir ve ikinci fıkra olarak da, bu ihtilâfların hallinde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun hükümleri câri olur demektedir.

Şu halde, zikri geçen mahkemeler arasında ihtilâf hukukî veya cezaî olduğuna göre, hukukî ihtilâf için Uyuşmazlık Mahkemesi teşkili hakkındaki kanuna ve ikinci şıkta da 1684 sayılı kanuna gitmek icap etmektedir. İhtilâf nihayet bir anlaşmazlık ve uyuşmazlık olduğuna göre bunu ikiye ayırmağa ve başka başka çözüm mercilerine

gitmeğe ne lüzum vardır ? Birleştirip tek merci ve müessesede işi gerek cezaî ve gerekse hukukî bakımdan daha kolaylıkla incelemek ve çözmek ve binnetice de ana kanunla sağlanmış ve Türk Ulusu adına kaza yapacağı ifade olunmuş müesseselerden birini diğerinin üstünlüğünden kurtarmak daha doğru Olmaz mıydı?

Tetkikini yaptığımız bu kanun hukuk anlaşmazlıkları için tedvin edilmiş ve metninde de mahkemeyi, üçü Danıştay'ın ve üçü de Yargıtay'ın olmak üzere 6 üyenin hakemliğine bırakmış ve bu heyete de münavebe ile Danıştay ve Yargıtay Reislerini, Başkan yapmıştır. Bununla beraber bu hey'et her iki kaza merciinin üstünde bir üçüncü hakem mercii teşkil ve binnetice de bitaraf bir vasıftadır. Ancak ceza işlerine ait ihtilâflar için ise, ihtilâf mercii olarak niçin Temyiz Mahkemesi Ceza Genel Kurulu tanınmıştır? Bu tanınma ile en büyük İdarî yargı yeri olan Danıştay, nihayet Yargıtay bünyesi içinde ve talî sayılması mümkün bir teşekküle bağlanmış ve onun hakemliği altına alınmış olmaz mı?

Yalnız dâvayı şöyle mütalâa ettiğimiz takdirde bu ayrılık üzerinde fazla hassas bulunmamızın sebepleri hafifler. Danıştay, anlaşmazlık mahkemesi konusuna giren İdarî ve hukukî dâvaları kat'î olarak inceler ve hükme bağlar. Fakat ceza dâvaları mevzuuna giren husus iarda iş aksinedir. Yani bu neticeyi ancak genel mahkemeler verir. Burada gerek Danıştay'ın ve gerekse buna takaddüm eden diğer İdarî makam ve kurulların vazifeleri tam kaza sayılamaz. Bu yetki, ancak sanığı kovuşturmak ve genel mahkemelere yani asıl yargı yerine şevke lüzum bulunup bulunmadığını ve buna yeter delil olup olmadığını hususlarını tetkikten ibaret kalır.

Gerçekte bu hal cezada bir yargı ayrılığı ifade etmez. Hukuk işlerinde ise ihtilâfî mucip olan maddeyi idare yargı yeri tetkik eder ve kaza mercii de orasıdır. Yeter ki tetkik mevzuu olan hâdise İdarî mahiyette olsun ve İdarî yargının yetkisi içinde bulunsun yani hüküm esasa taal-

lük etsin, bu takdirde ihtilâfın tetkik mercii daha bitaraf sayılan üçüncü merci olan Uyuşmazlık Mahkemesinde tetkik ve merci tâyini kararına bağlanır. Bu itibarla ceza işlerinde Temyiz Ceza Genel Kuruluna tanınan hakemlik yetkisi tamamen hafif sebeplere dayanmış addedilemez. Kaldı ki Temyiz'in ceza kısmı umumî kazayı temsil ettiği prensip olarak kabul edilmiş esaslarımızdandır ki bu hal bu vaziyeti de takviye eder.

Bahis konumuz olan hukuk uyuşmazlık müessesesine müracaat şekli üzerinde de biraz durmak faydalı olur. Yukarda ifade ettiğimiz gibi ceza ihtilâflarında 1684 sayılı kanunun birinci maddesinin ikinci fıkrası, bu ihtilâfın hallinde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerinin cereyan edeceğini âmirdir. Fakat hukukî ihtilâflar için Hukuk Uyuşmazlık Kanunu ayrıca bir yol göstermiştir. Bu kanun diyor ki: İdare ve Askerlik Yargı Yerleri tarafından çözülmesi gerekli bir dâvaya bakmağa Genel Mahkemeler kendilerini vazifeli gördükleri takdirde bakanların veya valilerin haklı görecekları isteklari üzerine Danıştay Başkamin Sözcüsü, vazife konusunun Uyuşmazlık Mahkemesinde incelenmesini isteyebilir. Savcının bu istekte bulunabilmesi için idarenin genel mahkemede ve en geç mahkemenin ilk oturumunda vazife itirazında bulunmuş ve mahkemenin de vazife olduğuna karar vermiş olması şarttır. Yoksa mahkeme, vazifesizlik talebini kabul eder ve Temyiz de tasdik etmiş bulunursa bu takdirde zaten Uyuşmazlık Mahkemesine intikali icabeden bir hal kalmamış olur veyahut da Temyiz, Genel Mahkemenin kabul ettiği vazifesizlik kararını bozması ve mahkemenin de buna uymuş bulunmasıdır ki ancak işi Uyuşmazlık Mahkemesine götürebilir.

İhtilâfın, bu mahkemeye gidebilmesi için de bakan ve valiler kararın verildiği tarihten başlamak üzere 15 gün içinde dâva dilekçesinin ve cevap lâyhalarının birer örneği ile mahkemenin vazife hakkındaki kararının bir örneğini dâva idare veya askerlik yargı yerleri tarafından çözülmesini gerekli kılan sebep ve delilleri de göstermek suretiyle Danıştay Savcısına gönderirler. Bu makam

dâvayı gören mahkemeye bir muhtıra gönderir ve ileri sürülen sebepleri muhtırasına yazar. Mahkemece bu muhtıranın bir örneği 5 gün içinde davacıya gönderilir. Muhtıra hakkında bir diyeceği varsa davacı bunu yedi gün içinde mahkemeye yazı ile bildirmek durumundadır.

Mahkeme verilen cevabı üç gün içinde Danıştay Başkanın sözcüsüne gönderir ve cevap süresi geçmiş olduğu halde cevap verilmemişse sürenin bitmiş ve cevap verilmemiş olduğunu hemen bildirir. Mahkemenin kararını alan Danıştay Başkanın Sözcüsü işi inceledikten sonra o dâvayı çözmeye genel mahkemenin vazifeli olmadığına kanaat getirirse yedi gün içinde vazife konusunun Uyuşmazlık Mahkemesinde incelenmesini istiyerek işi bu mahkemeye verir ve bu işin Uyuşmazlık Mahkemesine verilmiş olduğunu telgrafla dâvayı gören mahkemeye bildirir. İşin Uyuşmazlık Mahkemesine verildiği kendisine bildirilen mahkeme vazife hakkında Uyuşmazlık Mahkemesince bir karar verilinceye kadar dâvanın görülmesini geri bırakır. Şu kadar ki Uyuşmazlık Mahkemesine verildiğini bildiren telgrafın alındığı tarihten başlamak üzere üç ay içinde bu mahkemenin karar gelmezse yargıç dâvayı görmeğe devam eder. Ancak esas hakkında son kararım vermeden Uyuşmazlık Mahkemesinin kararı gelirse bu karara uymakla ödevlidir.

Bütün bunlar genel mahkeme veya idare veya askerlik yargı yerleri arasındaki icabı ihtilâflar hakkındadır. Yani her iki yargı yeri de açılan dâvanın tetkik ve niyetini kendi yetki ve vazifesi içinde görmüş bulunmasından mütevellit olanlardır. Bir de bunun selbî ciheti vardır. Yani yargı yerleri vaki müracaat ve talepleri kendi vazifeleri dışında gördüğü takdirde olacak muamele nedir? Bu takdirde de kanun, yine işin Uyuşmazlık Mahkemesine götürülmesini ve selbî cihetinin de aynı mahkeme tarafından hallini âmir bulunmaktadır. Keza, Umumi, Mülhak ve Hususî Bütçelerle İdare Edilen Dâireler ve Belediyelerle Sermayesinin Tamamı Devlet veya Belediye veya Hususî İdarelere Ait Daire ve Müesseseler Arasındaki İhtilâfların Tahkim Yoluyla Halli Hakkındaki 3533 Sayılı Kanu

nun yetkili kıldığı işlerde hakemler tarafından verilen vazifesizlik kararları hakkında da yine yukarıda izah ettiğimiz hükümler uygulanır ve bundaki usulde, vazifesizlik kararları üzerine uyuşmazlığın giderilmesi ve dāvaya bakmağa vazifeli yerin belli edilmesi isteği, vazifesizlik hakkındaki karar kesinleştikten sonra Uyuşmazlık Mahkemesine veya vazifesizlik karar veren mahkemelerden herhangi birine dilekçe verilmek suretiyle yapılır. Dilekçeye vazifesizlik kararlarının onanmış ikişer örneği ile bu kararların kesinleşmiş olduğu hakkındaki belge’er bağlanır. Verilen dilekçe ile diğer kâğıtların örnekleri dilekçeyi alan mahkemece diğer tarafa beş gün içinde bildirilir. Diğer taraf yedi gün içinde cevap verebilir. Dilekçe doğrudan doğruya Uyuşmazlık Mahkemesine verilmiş değilse dilekçeyi alan mahkeme, dilekçenin verildiği günü belirtecek kayıt işlemini ve tebliğ işini yaptırdıktan ve cevap süresi geçtikten sonra kâğıtları hemen Uyuşmazlık Mahkemesine gönderir.

Uyuşmazlık Mahkemesi, vaki müracaat’arı evvelâ şekil sonra süre bakımından inceler. Süresi zarfında olmayan müracaatları red eder. Şekle müteallik kısımları ise yine muayyen müddetler zarfında tamamlar.

Uyuşmazlık Mahkemesinden vazifesizlik kararı alan mahkeme, buna uymakla ödevlidir.

Şu da şayanı nazardır ki ihtilâf, yalnız vazifeliliğin aidiyeti cihetini tâyinden ibaret değildir. Çünkü kanun, yukarda da ifade ettiğimiz gibi vazife ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmeye yetkili bu mahkemeyi kurmuştur. Böyle olınca hükme bağlanmış bir hâdise ve İst dâva dahi bu mahkemeye intikal ettirilebilir. Bu itibarla gerek yargı yerlerinden ve gerekse 3533 sayılı kanunun vazifeli kıldığı hakemlerden aynı konu üzerinde çıkan ve birbirine uymayan ve kesinleşmiş olan veya aslında kesin olarak çıkan kararlar olur ve bu yüzden hakkın yerine getirilmesi imkânsız bulunursa ortada “Hüküm Uyuşmazlığı” var sayılır ve bu gibi haller de yukarıda izah olunan kanunun birinci maddesi hükmü içine

girer ve Uyuşmazlık Mahkemesine başvurmak lâzımgelir. Ancak mahkeme bu defa esas hakkında karar alır. Çünkü dâva artık âidiyet meselesi halinden çıkmış olur.

Uyuşmazlık mahkeme ve teşekkülünü böylece kayıt ve işaret ettikten sonra asıl dâva ve ihtilâfların kendilerine sözü nakledecek olursak görürünüz ki, tatbikatta idari hâkim ve yargı yerleriyle adli organlar arasında daima bu gibi uyuşmazlıklar sâdir olmaktadır. Filhakika nadir de olsa bu, askerî yargı yerleri için de varittir, amma hiçbir zaman adli ve İdarî fonksiyonlar arasındaki ihtilâf rütbesini iktisap etmiş değildir. Çünkü bütün hizmetler daha ziyade icra ve idare teşkilâtına tevdi olunmuş ve bugünkü şartlar altında ise bu hizmetler birçok genişlemiştir. Böyle olunca vatandaşla idare arasında daima temas ve binnetice ihtilâf artmış ve bu halde İdarî ve adli organlara in'ikâs ve bizzarur da uyuşmazlık müessesesinin bu yönden fazlaca işlemlerini tevliid etmiştir.

Bu hususta şu noktayı önemle tebarüz ettirmek isterim ki, yukardanberi sözünü ettiğim adli ve İdarî sahaların tahdit ve tefriki ve bunların hangi organizma sahasında kaldığını tâyin hakikaten müşküldür ve zaten ihtilâf da bu noktalar üzerinde temerküz etmektedir. Çünkü dâvada tedahül oluyor ve şümul sahası hududlanıarmyor ve binnetice de yetkili iki yargı yeri arasında ihtilâf başgösteriyor.

İdare ile Genel Mahkeme arasında anlaşmazlık nasıl doğar? Bunu yine Uyuşmazlık Mahkemesinden alacağımız bir kararla izah edelim. Bu karar 17/2/949 tarih ve karar 1949/4 esas 1949/1 sayılıdır.

Dâva, Antalya Bayındırlık Müdürlüğüne ait kamyonun çarpması neticesinde vefat eden Osman Çevik varislerinden Antalya Valiliği aleyhine ve istihdam eden sıfatıyla yine Asliye Hukuk Mahkemesine açtıkları tazminat talebini havi ihtilâftır. Valilik, âmme hizmetinin görülmesi sırasında ve âmme hizmetini ifa eden şoför tarafından vukua getirilen zararlara müteallik tazminat talep-

lerinin tetkik ve hallinin İdare Yargı yerlerine ait bulunacağını ileri sürmüş ve fakat mahkeme, dâvayı görmekle yetkili olduğu hakkında karar alması üzerine iş Danıştay Başkanun Sözcüsü delâletiyle Uyuşmazlık Mahkemesine intikal etmiştir. Başkanun Sözcüsü şu mucip sebeplerle dâvayı açıyor:

(Dâva bir âmme hizmetinin ifası esnasında husule gelen kazadan dolayı idare aleyhine açılmış tazminat dâvasıdır. Asliye Mahkemesinin Uyuşmazlık Mahkemesi Kanunu hükümleri dairesinde serdedilen vazife itirazım reddeylemiştir. Bu husustaki red kararı kanaatimizce hukukumuzun en esaslı hükümlerine aykırıdır. Şöyle ki: Anayasanın 51 ve 53 üncü maddeleri iyice tetkik edilirse görülür ki Danıştay'ın kaza sahasındaki vazifesi 51 inci maddede (İdare dâvalarına bakmak) kelimeleriyle ifade edilmiş bulunmakta diğer mahkemeler için ise 53 üncü maddede (Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri karında gösterilir.) denilmektedir. Sadece bu madde resmî gazetesinin 16.Ağustos.1948 tarihli nüshasında neşredilen Yüksek Mahkemenin kararında Danıştay'ın vazifesinin taallük ettiği sahayı çizirken va'zedilen kaide olarak kanunda aksine sarahat olmadıkça kanunen tetkik ve halli kaabil olan bütün dâva ve ihtilâflara bakmak genel mahkemelere aittir, suretinde ifade ettiği hükmün mesnedi olmadığını göstermeye kâfidir. Yüksek mahkemenin ileri sürdüğü bu hükmün tamamen aksine olarak Anayasa hiçbir teşkilâta külli kaza salâhiyeti tanımak istememiş, Danıştay'ı idare dâvalarına bakmakla vazifelendirirken 53 üncü maddesindeki hükümle, kararda genel vasfı, ile tavsif edilen mahkemelerin kuruluş, görev ve yetkilerinin kanunla gösterileceğini beyan eylemiştir. Bu sarahat önünde mahkemelerin hangi dâvalara bakmakla görevli olduklarını kanunlarda aramak lâzımgelir. Bu kanunlar, Teşkili Mahakim Kanunu ile Hukuk Usulu Muhakemeleri Kanunu'dur.

Bunlar da Anayasanın 51 inci maddesi ile Danıştaya verilmiş olan idare dâvalarına mahkemelerin bakacağına

dair hiçbir hüküm yoktur ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 7 nci maddesinde Anayasanın bu hükmüne uygun bir surette “rü’yet ve tetkiki idare makamlarından birine ait bir dâva mahkemeye arz olunursa mahkeme vazifedar olmadığına resen karar verir ” denilmiş bulunmaktadır. Bu metinlerden anlaşıldığına göre kaza fonksiyonunda ikiliği esas tutan diğer memleketler gibi bizde de idare dâvalarına bakmak vazifesi ile mahkemeler vazifelendirilmemişlerdir.

Mevzuatımız bu kadar aydınlık ve açık olduğu halde kanunlarımıza bilhassa Danıştay Kanununa girmiş olan bir1 ibare fikirleri bulandırmaya kâfi gelmektedir. Nitekim yüksek mahkemenin yukarıda numaralarını işaret ettiğimiz kararında da bu yanıltıcı ibare varlığını hissettirmektedir. Bu ibare 23 üncü maddenin (A) bendindeki “rüyeti adli mahkemelerin vazifesi dışında bulunan meseleler hakkındaki İdarî fiil ve kararlar” cümlesidir. İlk bakışta bu cümle, İdarî fiil ve kararların bir kısmından dolayı hukuku muhtel olanlar tarafından açılacak dâvalara bakmak adli mahkemelerin vazifesi içinde imiş gibi bir düşünce ve şüphe uyandırmaktadır. Halbuki bu ibarenin bu metin içine nasıl girdiğini mütalâa edersek Anayasa hükmüne aykırılık şüphesi doğuran bu metnin hiç de öyle bir- mâna ve maksat taşımadığı kolaylıkla anlaşılır. Şöyle ki: Bahsi geçen ibare mülga 669 Numaralı Şurayı Devlet Kanunu’ndan 3546 Numaralı yeni kanuna geçmiştir. 669 Numaralı Kanunun Hükümetten Büyük Millet Meclisine sunulan taslağında ve Dahiliye Encümeni mazbatasında bu ibare yoktur. Lâyihanın Adliye Encümeninde tetkik edildiği esnada bu ibarenin o kanundaki 19 uncu maddeye - ki, yeni kanunda 23 üncü maddeyi teşkil eder.- ilâve edildiğini görürüz. Bu ilâvenin mucip sebebi bugünkü tatbikatın tamamen aksine o’arak İdarî kazanın kendi sahası dışına taşmasını önlemektir. Hattâ maksat bu surette Adliye Encümeni mazbatasında ifade edildiğine göre ibarenin zait olduğuna hükmederek bunun metinden çıkarılmasını, lâyihanın umumî heyette müzakeresi esnasında isteyen olmuştur. Bunun üzerine Adliye

Encümeni namına söz alan zat : “Encümen namına bendeniz ipkası taraftarıyım. Vuzuh ve sarahatbahş olur” diyor. Reis, diğer zata “ Dahiliye Encümeni teklifinde ısrar ediyor mu?” diyor. “Musir değiliz efendim.” cevabını alıyor. Görülüyor ki idare kendisinin kanun haline gelmesinden evvelki hukukî vaziyeti hiçbir veçhile değiştirmemektedir. Varlığı ile yokluğu arasında kaza fonksiyonunun idari ve adli bölümlere ayrılması bakımından bir fark yoktur.

Konuyu kanım cephesinden böylece aydınlattıktan sonra bu hükümlerin tatbikat sahasına geçilmesi noktasında düsturun şundan ibaret olması lâzımgeleceğini düşünüyorum. Önümüze gelen dâva idare dâvası mıdır, değil midir? Eğer buna verilecek cevap “idare dâvasıdır” şek linde tecelli ederse dâva İdarî kaza makamı tarafından rüyet edilecektir. Mahkemelerin kuruluş, görev ve yetkilerini gösteren kanun hükümlerinin çerçevesine giriyorsa, dâvayı bu mahkemeler rüyet edecektir. Lâkin bu taksimi yapmakla işi yine nazarı sahadan tatbikat sahasına geçirmiş olmadık. Şimdi de idare dâvasının karakterlerini göstermek lâzımdır.

Bu noktaya geldikten sonra İdare Hukuku sahasında. İdarî kazanın doğum yeri olan Frausada hukuk âlimlerinin yaptıkları aydınlatıcı tetkiklerden faydalanmak kaabildir. İsviçre’den iktibas ettiğimiz Borçlar Kanununa İsviçrenin 61 inci maddesinin girmemiş bulunmasının bir tesadüf eseri olmadığını da düşünürsek Devletin, İdarenin mes’uliyetini araştırırken Fransızların İlmi ve kazaî içtihatlarından istifade etmek lüzumu zaruret halini alır. Frausada gerek doktrinde, gerek kaza âleminde istikar bulan içtihad şöyle ifade edilebilir: İdare teşkilâtı tarafından âmme hizmetlerinin görülmesi için yapılan hareketlerden doğan zararları, neticelerinin izalesinden idare mes’uldür. Memur hizmet ifası için kendisine verilen salâhiyeti maksat ve gayeye aykırı olarak herhangi bir menfaat temin eylemek için kullandığı takdirde bu kaide işlemez hale geliyor, mes’uliyet memurun şahsına yükletili-

yor. Çünkü iş, İdare Hukuku ve âmme hizmeti çerçevesinden çıkıyor, îmi tâbir ile hizmet kusurunun yerini şahsî memurun kusuru alıyor. İdare dâvasının bu karakteri bu tahlil ile meydana çıkmaktadır. Şu hale göre 3546 Numaralı Kanunun 23 üncü maddesinin (A) bendinde bahis mevzuu olan kimseler eski tâbir ile idarenin kavli ve fiilî tasarruflarından zarar görenlerdir. Buna tazmin ihtimalini hâmil bulunan (B) bendi ile idari kararların iptaline taallûk eden (C) bendini de ilâve edince idare dâvalarının sınırları çizilmiş olur. Bu çerçeveye giren hâdiseler şüphesiz rüyeti adli mahkemelerin vazifesi dışında bulunan dâvalardır.

Huzurunuzda arzylediğimiz hadiseyi bu esaslara göre mütalâa edince mahkemenin, kazaya sebep olan hadiseyi ipka eden şoförle idare arasındaki münasebeti âmme hukuku sahasından çıkarıp hususî hukuk şahısları arasındaki münasebetleri tanzim için konulmuş olan Borçlar Kanunu hükümleri dairesinde mütalâaya kalkışmasındaki isabetsizlik meydana çıkar.)

Şeklindeki Kanun Başşözcüsünün düşüncesine karşı Uyuşmazlık Mahkemesi şu kararı vermiştir:

3546 sayılı Danıştay Kanununun 23 üncü maddesinin (A) bendinde rüyeti adli mahkemelerin vazifesi dışında bulunan meseleler halikındaki İdarî fiil ve kararlardan dolayı hukuku muhtel olanlar tarafından açılacak dâvaların Danıştayda görüleceği yazılıdır. Bu esasa nazaran Danıştayın tetkik ve hallinde vazifeli olduğu dâva ve ihtilâflar, İdarî bir fiil ve karara mümas olmasından ibarettir. Kamu hizmeti gören bir idareye ait olsa bile bir kamyonun seyrüseferi sırasında vukua getirdiği zarar İdarî bir fiil ile alâkalı değildir. Bu fiil sadece haksız bir fiil ve şahsî bir kusur olarak tavsif edilebilir. Bu tavsifin haricine çıkarak haksız fiilin İdarî mahiyette bir fiil olduğunu ileri sürmeğe imkân bulunmamaktadır. Filhakika nakil vasıtası kullanmak ve bu hususta şoför istihdam etmek hâkimiyet tasarruflarından olmayıp temşiyet tasar-

ruflarından mâdüt olduğuna ve bu kabil tasarruflardan doğan dâvalar da idarenin nefazı haiz İdarî bir fiil ve işlemi tetkik edilmeyip ancak kazaya sebebiyet veren şoförün nizamlara riayet edip etmediği ve tedbirsizlik ve dikkatsizliği bulunup bulunmadığı araştırılacağına göre keyfiyet tamamen özel hukuku ilgilendirmektedir.

Bu sebep ve mülâhazalara binaen mütehaddis dâvaya adalet yargı yerlerinin bakması gerektiğini karar altına almıştır.

Görülüyor ki, dâva, valilik, yani idare aleyhine açılmış ve idare taraf teşkil etmiş olmasına rağmen ne mahallî Genel ve ne de Uyuşmazlık Mahkemesi bunu bir idare mevzuu olarak görmemiş ve Özel Hukuk içinde mütalâası lâzım gelen bir husus sayarak hükme bağlanmıştır. Danıştay Başkanun Sözcüsünün İdarî dâvalara bakmak yetkisinin Anayasa ve Danıştay Kanunlarına göre ancak İdarî yargı yerlerinde olabileceği hakkındaki kanaat ve noktai nazarı doğrudur. Fakat hâdise bir İdarî mevzu mudur ve ihtilâf vatandaşla idare arasında mıdır? bunu tefrik ve tâyin etmek zordur. Ve nihayet bugünkü mevzuatımıza göre bu kazalar arasındaki yargı hudutları lâyıkiyle çizilmemiş olmasından dolayı iş bir takdir ve kanaat ihtilâfı haline girmiştir. Ve filhakika da netice idarenin zararını müeddi ve mucip olacaktır. Bu itibarla zâmin olması lâzımgelen idare niçin kendi memur ve organının kusurlu olup olmadığını arayanlasın ve ancak bu takdirdedir ki şahsın zarar ve ziyanını kabul ve tediye edebilir. İşin incelenmesi ve yargısı Adalet merciine ve fakat zararın tazmini idareye ait kalışında bir haksızlık hatıra gelebilir. Ve bu itibarla da işin ancak bir idare mevzuu olarak mütalâası icabeder. Filhakika Uyuşmazlık Mahkemesi, vazifeli yeri tâyin ederken ileri sürdüğü sebepler, ihtilâfın İdarî değil, İdarî bir fiil ve karara mümasdır demekte ve kamu hizmeti gören bir idareye ait olsa bile bir kamyonun seyir ve seferi sırasında vukua getirdiği zarar İdarî bir fiil ile alâkalı değildir. Bu fiil, sadece haksız bir fiil ve şahsî bir kusur olarak tavsif edilebilir. Bu

tavsifin haricine çıkarak haksız fiilin İdarî mahiyette bir fiil olduğunu ileri sürmeye imkân bulunmamaktadır. Filhakika nakil vasıtası kullanmak ve bu hususta şoför istihdam etmek hâkimiyet tasarruflarından olmayıp temşiyet tasarruflarından mâdüt olduğuna ve bu kabil tasarruflarından doğan dâvalarda idarenin nefazı haiz İdarî bir fiil ve işlemi tetkik edilmeyip ancak kazaya sebebiyet veren şoförün nizamlara riayet edip etmediği ve tedbirsizlik ve dikkatsizliği bulunup fcu'unmadığının araştırılacağına göre keyfiyet tamamen Özel Hukuku ilgilendireceği ilâve olunmaktadır.

Hadise mücerret olarak ele alındığı takdirde mahkemenin bu kanaat ve görüşü tamamen doğrudur ve şoför şahsı kusurunun derecesine göre umumî hükümler dairesinde kanunî ve cezaî takibata maruzdur ve Genel Mahkemede hareketinin hesabını verecektir. Ancak hukukî cephe ayrı ve ikinci bir kısımdır. Binaenaleyh idare, zâmin bulunacağı bir tazminatın sebeplerini aramasında ve hadiseyi bu noktadan ve kendisine in'ikâs edecek bir neticeden dolayı İdarî saymış bulunmasında haksız sayılabilir mi ve nihayet idarenin de arayacağı hususlar Uyuşmazlık Mahkemesi kararında ileri sürülen Hususlardan başka olmayacaktır ve neticeyi de buna göre tâyin ve tazmin veya aksi hükme varacaktır.

Nitekim, 27 Ocak 949 ve 7116 sayılı Resmî Gazetede intişar eden yine bir Uyuşmazlık Mahkemesi kararında:

Telif ettiği eserin Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesinde oynatılmaması sebebiyle maddî ve manevî zararının tazmini hususunda açılan dâvaya mahkeme, dâvada hasım, Millî Eğitim Bakanının şahsı olmasına rağmen bunun idareye izafeten yapıldığını ileri sürerek işi bu yönden tetkike tâbi tutmuş ve vazifeli yerin idare yargı yeri olacağı neticesine varmıştır. Filhakika her iki misalde ileri sürülen hadiseler anasır itibariyle birbirlerine tamamen tetabuk etmemekte ve mahkemece birincisinde mücerred şoförün şahsı kusuru üzerinde durulmakta ve

İkincisinde ise alınmış kararın İdarî muamele ve tasarruftan münbais olduğu ifade edilmiş bulunmaktadır.

Dâvayı biraz tavzih edersek, dâvacı, telif ettiği eserin Devlet Konservatuarı Tatbikat Sahnesinde oynatılmasına devam olunmaması sebebiyle telif hissesinden mahrum kaldığı ve bu husustaki neşriyat dolayısıyla şahsî ve meslekî haysiyetinin de rencide edilmiş olduğu iddiasıyla uğradığı maddî ve manevî zararının tazmini talebini havi ilgili Asliye Hukuk Mahkemesine bir dâva açmış ve idarenin tahriki üzerine de Danıştay Başkının Sözcüsü, zikri geçen tiyatronun temsil sanatkârları yetiştiren bir tahsil müessesesi olması itibarıyla orada bir eserin sahneye konması veya kaldırılması hususları tamamen İdarî takdire taallük eden muamelelerden bulunduğu ve binaenaleyh dâvanın görev noktasından reddi îâzımgeleceği mucip sebebiyle dâva açmış ve işin İdarî mahkemeye şevkinin kararlaştırılmasını istemiştir.

Uyuşmazlık Mahkemesi aldığı kararında:

(Hernekadar dâvada hâsım olarak Milli Eğitim Bakanının şahsı gösterilmiş ise de ikame ve izah tarzı, İdarî bir muamelede husule gelen zararın tazmini isteğini ihtiva ettiği ve dâvanın neticei talep kısmı da bu ciheti teyid eylediği cihetle idarenin dâvâlı mevkiinde gösterilmek istenildiğini sarahatle meydana çıkarmaktadır. Binaenaleyh dâvanın idareye karşı açılmış olduğu hususu ekseriyetle takarrür ettirilerek işin esasının incelenmesini geçildi. Temsil san'atkârları yetiştirilmesi 3829 Sayılı Kanunun tetkikinden de anlaşılacağı veçhile bir âmme hizmeti halinde Millî Eğitim Bakanlığına tefviz edilmiştir. Binaenaleyh Konservatuvar öğrencilerinin yetiştirilmesine mahsus olan tatbikat sahnesinde bir eserin temsil edilmesi veya temsilin durdurulması hususlarında Millî Eğitim mercilerinin alacakları kararların âmme hizmeti ifasıyla alâkalı ve İdarî karakteri haiz bir tasarruf teşkil edeceğinde tereddüt edilemez. Binaenaleyh dâvacının eserinin temsiline devam olunmaması sebebiyle meydana çıktığı iddia olunan zararın bir İdarî tasarruf neticesinde

tekevvün etmiş olduğunu kabul etmek icabeder. Böyle olunca da mütehaddis dāvaya idare yargı yerlerinin bakması gerekeceği kendiliğinden meydana çıkmış olur. Bundan başka, tatbikat sahnesinde temsil olunan eser müelliflerine sanatı teşvik maksadiyle verilmekte olan telif hissesi dahi 4450 Sayılı Kanun mucibince hazırlanan talimatnameye istinad etmekte olup mukavelevî bir durum arzetmemekte olduğu cihetle dāvanın mukaveleden mütehaddis olduğu sebebine istinaden Adalet mahkemesinin kendisini vazifeli görmesi de yerinde değildir. Bu sebeplere binaen Danıştay Başkanun Sözcüsünün isteği kabul olunarak dāvaya idare yargı yerlerince bakılması lâzım geldiğine 12.11.948 tarihinde çoklukla karar verildi.) denilmektedir.

Bu misallerden iki netice çıkarılabilir: Birinci misâlimizde, şoförün idareye muzaf olarak işlediği kusurun idare ile ilgisiz şahsî ve zatî bir kusur ve ancak mevcud. seyrü sefer statülerine riayetsizliği eseri olarak görülür ve bu itibarla da tamamen ayrı bir fiil sayılarak hukukî netice de buna göre değişir. İkinci misâlde ise, yapılan muamele tamamen İdarî bir fiil ve tasarruf eseridir. Muhatabı da idare mümessili olan bakan değil ancak idarenin şahsiyeti hukukîyesidir ve mahkeme de, ekseriyetle de olsa bunu böyle görmüş ve hükme bağlamıştır. Çünkü bir eserin bir talim müessesesince kabul edilmesinde veya edememesinde şahsın değil ancak müessesenin yetkili kurul ve mercilerinin takdiri lâzımgelmekte ve binnetice de iddia şahsa mâtuf dahi olsa mahkeme, bunu idareye muzaf sayarak ona göre işin esasım ele almaktadır. Böyle olunca son zamanlarda idare adına idare organları tarafından yapılmış birçok muamelelerin menşeiini idare mümessil ve âmirlerinde değil, ancak bu tasarrufa takaddüm eden ve buna mesned olan İdarî hal ve kararlarda aramak lâzımgelir. Birçok yerlerde kapatılmış umuma mahsus yerler sahipleri mümessilleri aleyhinde şahsî zarar ve ziyan dāvaları açmakta ve bu hal bu zevatı ve binnetice idareyi müşkül duruma sokmaktadır.

Birçok Kanun ve Nizam ve Talimatnamelerle verilmiş salâhiyetleri yine bu idarelerin yetkili kurul ve mercileri tarafından gösterilmiş lüzum ve zaruretlere müsteniden idare âmirlerinin aldıkları kararlar ve yaptıkları tasarruflar için mahkemelerde şahsen hesap vermek ve icabında zarar ve ziyanla mahkûm olmak hali onları, mevzuatın âmme nizamı adına işleminde ve işletilmesinde tereddüde düşülür. Bu tereddüt ve istinkâf neticesi âmme selâmeti ve idare otoritesi haleldâr olur. Filhakika alınan karar kazaî değil, İdarîdir. Ve bunun tetkik mercii de Danıştay'dır. Kararın işleminde kanunî bir engel bulunduğu takdirde yetkili İdarî yargıdan bu tasarrufun iptali kararını almak her zaman için mümkündür ve bunun neticesidir ki karar iptal edilir ve kusur idarede olmaksızın yalnız hizmetin ifasına matuf bulunursa bu takdirde zarar ve ziyan ve bunun tazmini meselesi varit olabilir. Aksi takdirde şahsî hukuk vesileyle idare muamele ve tasarrufu adlî kaza mercilerinin müirakabe ve denetlemesi altına alınmış ve idare de bir nev'i vesayet altına girmiş olur. Bugünkü hale göre idare yargı yeri yapılan tasarruf kararını iptal etmese dahi hukukî bakımdan işi inceleyen adlî kazanın idare mümessilini tazminatla mahkûm etmesine bir mâni kalmaz.

Su izahata göre, tetkik konumuz olan İdarî muamele ikileşiyor. Biri idarenin hukukî şahsiyeti, diğeri ise bu idareye izafeten yapılan muamele ve alınan tasarruf kararından şahsen mes'ul ve kusurlu idare mümessili.

Uyuşmazlık Mahkemesi, bunlardan idarenin şahsiyeti hukukiyesine müteallik dâvaların İdarî ve adlî kaza yerlerinden hangisinin vazifeli olduğunu tâyin ve tesbit için yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kurulmuş üstün kaza merciidir ve aklığî kararlar kafidir ve hattâ hükme dair bağlanmış kararları esas bakımından tetkik ve kafi olarak karara bağlar. İhtilâf, ancak dava mevzuunun hangi kazayı ilgilendireceği noktasına inhisar eder. Yoksa hudutları tâyin edilmiş tereddüdü mucip olmayan İdarî muamele ve tasarruflar için idare mahkemesinde karara bağlanacağı hakkında söz yoktur. Ancak fiilin İdarî bir

muamele olmadığına ve Özel Hukuk çerçevesine girdiği takdirde ki Genel Mahkemeler işi tekabbül ve tetkik ve hükme bağlar. Bu yönden da adli mahkemelerin salâhiyeti hakkında söz yoktur.

Ancak bizim üzerinde durmak istediğimiz nokta, hadise ve fiil İdarî muamele ve tasarruf olmasına rağmen dâvanın idare aleyhine değil de. idare namına tasarruf yapmağa yetkili kimseye şahsî kusur isnadiyle açılmış tazmin dâvalarıdır. İşte bu hali Genel Mahkemeler Özel Hukuk çerçevesi içinde mütalâa ve muhakeme etmekte ve muameleyi idareye mâtuf dahi olsa şahısları hukukî bakımdan tazmin iie mahkûm etmeğe kıyımlarıdır. Fakat ikinci misalimizde de izah ettiğimiz üzere, Uyuşmazlık Mahkemesi şahıs namına da açılmış olsa asıl hâdiseyi ele alarak tetkik etmekte ve buna göre kaza merciini tâyin etmektedir. Nitekim mahkeme, hernekadar dâvada hasım olarak Millî Eğitim Bakanının şahsı gösterilmiş ise de, ikame ve izah tarzı İdarî bir muameleden husule gelen zararın tazmini isteğini ihtiva ettiği ve dâvanın netice talep kısmı da bu ciheti teyid eylediği cihetle idarenin dâvâlı mevkiinde gösterilmek istenildiğini sarahatle meydana çıkarmaktadır. Binaenaleyh dâvanın idareye karşı açılmış olduğu hususu takarrür ettirildiği mucip sebebiyle işin esasına geçmiş bulunmasından da anlaşılmaktadır ki, İdarî şahıslar aleyhine hizmet kusuru isnadiyle açılan bu gibi dâvaları vali ve bakanların Danıştay Başkının Sözcüsü delâletiyle Uyuşmazlık Mahkemesine intikal ettirmeleri ve İdarî şahısların haksız yere Genel Mahkemelere sevk ve İdarî efalinden dolayı hesap verme durumundan kurtarılmalrı mümkündür. Filhakika bu işin en kestirme ve doğru yolu alâkalı mevzulara hüküm ilâvesi suretiyle açıkça ve sarahaten önlemek ve kıyas yoluna gitmemek ise de bu tahakkuk edinceye kadar yukardaki Uyuşmazlık Mahkemesi kararı ve müstenidi mucip sebeplere kıyasen vazifeli İdarî mahkemeyi tâyin ettirmeleri de mümkündür. Bu itibarla ve yukarıda izah olunan şekil dairesinde misalen Polis Vazife ve Salâhiyet Ka-

nununa göre alınmış karar ve muameleler idare nam ve hesabına ve idare mevzuatı dairesinde yapılmış bulunacağı için bu muamelelerden zarar gördüklerini iddia edenler tarafından Hukuk Mahkemelerine açılan tazminat dâvalarının telif hakkı dâvası misaline kıyasen Uyuşmazlık Mahkemesine götürmek ve işi bu kanalden tetkik yapmak icabetmektedir.

KÖY SEÇİMLERİNDE İDARE ÜSTLERİNİN VAZİFE VE YETKİLERİ

Fahri TÖKMAKÇIOĞLU
Mahalli İd. Köycülük
Daire Başkanı

442 Sayılı Köy Kanununun seçimlerden bahis dördüncü bölümü Köy Muhtarının ve Üyelerinin seçilme yolunu göstermektedir.

Muhtar; yeni seçimin yapılması gününü, saatini ve seçim hakkını haiz seçmenlerin nereye gelip muhtar ve üyeleri seçeceklerini ilân eder. Ödevini bu suretle yapmayan ve seçimin geri bırakılmasına sebep olan muhtar İl veya İlçe İdare kurularından birinin kararı ile beş liradan yirmibeş liraya kadar kesin olarak cezaya çarptırılır. Bu parayı Maliye tahsildarları tahsil ederek köy sandığına yatırır. Muhtar şubat ayının hangi gününde ve nerede seçimin yapılacağını İhtiyar Meclisi ile birlikte karar altına alırken bu kararı bütün köylerin, hattâ o köye bağlı parçalardaki, mahallelerdeki seçmenlerin duymaları için bilinen vasıtalarla ilân etmek zorundadır. Kanunda, bu hususa dair açıklama yoktur. Bu cihet yazılmış olsaydı, köylerde seçimler için yapılan şikâyet mevzularından biri ortadan kalkmış olurdu. Köylülerin birbirlerine karşı itimat ve bağlılıklarının bozulmaması için ilân keyfiyetine ehemmiyet verilmeli, hattâ tevsik edilmelidir.

Derneğin, seçmenlerin yansından bir fazlasıyla seçime katılması, genel hükümlere, Köy Kanununun ruhuna ve nisap usulüne uygun düşer. İlk toplantıda çoğunluk olmazsa seçimi başka bir güne bırakmak, ondan sonra gelen seçmenlerin mikdarına bakmaksızın seçimi yapmak, şikâyetleri önleyici tedbirler arasında gelir. Dernek ilk önce Muhtarı ve ikinci olarak İhtiyar Meclisi üyelerini seçer. Seçimin nasıl yapılacağına dair kanunda bir usul

ve formalite gösterilmemiştir. Demeğin göstereceği temayüle göre açık veya gizli oyla seçim yapılır. Bununla beraber uygulanacak en sağlam usul gizli oyla yapılan seçimlerdir. Seçim bitikten sonra günü biten Muhtar ve İhtiyar Meclisi üyeleri; yeniden seçilen muhtar ve üyelerin adlariyle herbirinin ne kadar oy kazandığını ve yedek üye adlariyle bunların da herbirinin aldıkları sayıları bir tutanakla bağlı bulundukları kaymakam veya valiye bildirirler. Hiç bir tebliğat veya emir beklemeksizin Martın birinci günü yeni meclis işe başlar. Çünkü Köy Kanunundan önce cârî olan (Buyrultu) usulü kalkmış bulunmaktadır. Nüfusu bin kişiden aşağı olan köylerde 8, 1.000 -2.000 kadar olan köylerde 12 kişi İhtiyar Meclisine seçilir. Bunlardan en çok oy kazananlardan yarısı İhtiyar Meclisine asıl üye, geri kalan yarısı da yedek üye olur. Asil üyelikte vâki olacak açılmada yedek üyelere en çok oy kazanmış olan açık yere geçer.

Muhtarda, kanun yedekliği kabul etmediğinden buradaki açılma behemahal yeni bir seçimin yapılmasını icap ettirir. Yedek üyelik işinde ihtilâfı önlemek üzere düzenlenmiş seçim tutanağında, herkesin kaçır oy almış olduğu gösterilmelidir.

Eğer seçim gizli oyla yapılmışsa şikâyetlerin müddetini kısaltmak bakımından oy pusulalarının mühürlü zarf içerisinde hiç olmazsa altı ay kadar muhtarlıkça saklanması doğru bir iş olur. Dernek toplanıp Muhtar ve ihtiyar Meclisi üyelerini seçerken seçim herhangi bir ihtilâf yüzünden neticelenmezse ertesi güne bırakılır. Bu günde seçim yapılmazsa muhtar bu takdirde keyfiyeti kaymakam. veya valiye bizzat veyahut yazı ile veya Bucak Müdürü vasıtasıyla haber verir. Hükümet Başkanı veya memur edeceği şahıs üç gün içinde köye gelerek nezareti altında seçimi yaptırır. İdare üstünün veya memur edeceği kişinin buradaki vazifesi seçimi nizasız yaptıрмаğa nezaret etmektir. Memur, kimlerin seçilmesi gerektiği hakkında söz söyleyemez, propaganda yapamaz.

Seçime nezaret etmek üzere köye giden memurun

yol parası nasıl ödenecektir? Bazı yerlerde seçim için köye memuru muhtar istediğinden bu husustaki giderin köy sandığından ödendiği görülmektedir. Halbuki buradaki hizmet mahiyeti itibariyle ana kanunla hükümete verilmiş vazifelerden biri olup emniyet altında halkın oylarını serbestçe kullanmasının sağlanmasından başka bir şey değildir. Bu itibarla bu hizmetten doğacak giderlerin de Devlet Bütçesinden ödenmesi lâzımdır. Nitekim, İçişleri Bakanlığı bu hususta illere bir genelge yolluyarak seçime bakmak üzere köylere gönderilen memurların yol paralarının genel muvazeneden verilmesini açıklamıştır.

Seçimde, seçimin nizamını bozacak veya seçimin gününde yapılmasını geciktirecek hareketler olabilir. Bu takdirde bu hareketlerde bulunanlar hakkında kanunun 31 inci maddesi mucibince birinci defa 100 kuruştan 500 kuruşa kadar para cezası verilir. İkincisinde ise ceza iki misli olarak kesilir. Fena hareketleri görülenlere verilecek cezayı kesecek yetkili makamı kanun göstermemiştir. Seçimin yapılmasının geciktirilmemesi maksud olduğuna göre bu cezayı seçim kurulu vazifesini gören İhtiyar Meclisinin vermesi vaznı kanunun düşüncesine aykırı düşmez. Muhtar ve İhtiyar Meclisi üyeliğine seçileceklerde kanunen bazı vasıfların bulunması şarttır: 1 — Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak, 2 — Köy halkından olmak, veyahut altı aydanberi köyde yerleşmiş olmak ve köy nüfus kütüğüne yazılı bulunmak, 3 — 18 yaşını bitirmiş olmak, 4 — Delilik, bunaklık, sefihlik gibi bir hal sebebiyle hâkim tarafından üzerine vasi konulmuş olmamak, 5 — Cinayet veya yüz kızartıcı bir cürüm ile cezalandırılmış olmamak, 6 — Hükümet, vilâyet ve köyün ve imtiyazlı şirketlerin aylıklı memuru olmamak, 7 — Köy işlerinin mutemedi ve bunların organı olmamak, 8 — Milletvekilliği ve İl Genel Meclisi üyeliklerinde bulunmamak.

24 üncü maddenin ikinci fıkrası metninde tatbikatta; kanun vazımın köy seçmenlerini iki şekilde mütalâa ederek köy halkından olanlarla, köye hariçten gelmiş bulunanların durumlarını ayrı ayrı gözönüne aldığı, bi-

naenaleyh, köyün aslî sekenesi haricinden yalnız altı aydanberi köye yerleşmiş olanları köy nüfus kütüğüne yazılı bulunmakla mükellef tuttuğu mânası çıkarılmakta ve bazan da nüfus kütüğüne yazılı bulunmak kaydının bütün köy halkına şâmil bulunduğu düşünülerek bu yolda işlem yapılmaktadır. İlk anlayış şeklinin kabulü halinde ise (köy halkından) olmak vasfının tâyini hususunda; köyde doğup büyümek ve fasılasız olarak muayyen bir süre köyde ikamet etmiş olmak şıklarından hangisinin aranması lâzımgüleceğı, ihtilâfı ve tereddüdü mucip olmaktadır. Kanaatimizce vazı kanun (köy halkından olmak) fıkrasının mutlak hükmiyle köylünün, köy halkından olduğunu bildiğı ve tanıdığı, orada doğup büyüyen, arazisi, malı mülkü ve dedelerinin mezarları bulunan kimseleri köy halkından saymış olduğundan bu gibilerden köyün nüfus kütüğüne kayıtlı bulunup bulunmadıklarını aramağa mahal yoktur. Çünkü (veyahut altı aydanberi köyde yerleşmiş olmak ve köyün kütüğüne kayıtlı bulunmak) cümlesindeki (ve) ikinci fıkraya yani altı aydanberi köyde oturanlara şâmindir. Bunların nüfus kütüğüne yazılı olup olmadıkları aranılacaktır. Eğer kayıtları yapılmamışsa vev ki yıllardanberi o köyde oturmuş bulunsunlar seçime katılamazlar. Bununla beraber ayrışık uygulamalara yer bırakılmamak üzere bu konu hakkında Danıştaydan istişarî bir karar alınması faydalı olur.

Yüz kızartacak bir cürümle malıktım olan muhtarın mahkûmiyet süresi kaç gün olursa olsun cemiyetin güvemin kaybeden ve işlediğı fiil ile fert ve topluluk indinde yüzünün kızarması lâzngefenlerin işbaşına getirilmememe kanun vazı önem vermiştir. (Yüz kızartıcı) suçların nelerden ibaret olduğunu kanun göstermemiştir. Ancak bir suçun yüzkızartıcı olup olmadığının takdiri Büyük Millet Meclisinin yorumuna ve Danıştay Genel Kurulunun 84-114-120 sayı ve 21/6/948 günlü kararına göre (kanunu tatbikle mükellef olan makama aittir). İdare üstlerinin takdirlerinde isabetli kararlara varabilmeleri için hangi suçların muhitlerinde yüzkızartıcı olarak telâkki edildiğini daha önceden tesbit etmeleri iktiza eder.

Milletvekilleri Seçimi Kanununun 10'uncu maddesindeki: Hırsızlık, sahtecilik, dolandırıcılık, inancı kötüye kullanmak, dolanlı iflâs suçlarından biri ile hüküm giymiş olanlar milletvekili olamazlar. Yukarıda sayılan suçlarla (Zina) gibi suçlarda bugünkü cemiyetin görüşüne göre yüz kızartıcı suçlar arasında sayılabilir. Memurdan muhtar olamaz; yalnız bu hükümden Memurin Kanununun 74'-üncü maddesinin son fıkrasına göre (lüzum ve zaruret olan yerlerde) öğretmenler müstesnadır. Lüzum ve zaruretin takdiri vali ve kaymakama aittir. Köyün dirlik ve düzenliğini halkın iyi geçimini sağlamak düşüncesiyle öğretmenler muhtar seçilebilirler. 30 uncu maddeye göre İhtiyar Meclisi üyeliklerine seçilenler arasında karı, koca, ana, baba, kız, oğul, gelin, güveyi veya kardeşlerin bulunmaları yasaktır. Bunlar seçilirlerse içlerinden en faz'a oy kazanmış olan üyelikte kalır. Oylar eğer müsavi ise evli olan, çocuğu çok olan tercih olunur. Bunlar da beraber olursa o zaman kıra çekilir, kur'ada adı önce çıkan üyeliğe alınır. Üyelerin almış oldukları oy miktarı eşit ve İhtiyar Meclisi üye adedi kanunun göstermiş olduğu miktarı aştığı takdirde bu madde metnine göre üyeler arasında kur'a çekilir. Eğer muhtar seçiminde eşit oy alan kimseler bulunursa burada vazı kanun yapılacak işlem hakkında bir hüküm vazetmediğinden durumun şu surette halli gerekir: A — Dernek dağılmamışsa sonuç orada hazır bu liman dernek üyelerine arz edilerek varılacak karara göre eşit oy alanlardan biri tercih edilebilir. B — Eğer dernek yeniden seçim yapılmasına temayül eder veyahut dağılmış bulunursa behemahal yeniden muhtar seçimi yapılması zaruridir. İhtiyar Meclisinin tabii üyelerinden bulunan imam, öğretmen ve eğitimdenlerden herhangi birisi secim voliyle iş başına gelen aslı üyelerle bir mecliste birleşmeleri vaşak olan akrabadan olursa yani öğretmen bir üyenin oğlu veva güveyisi çıkarsa burada üyelerden kim çekilecektir? 30 uncu maddenin yazılış tarzından İhtiyar Meclisinde akrabalık dolayısıyla üye olarak bulunma yasağının yalnız seçimle üyeliği kazanmış olanlara ait bu-

lımduğu; meclisin tabii üyeliğini kanunen ihraz etmiş bulunan imam, öğretmen, ve eğitime şâmil olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Bu gibi hallerde tabii ve aslî üyelerden hiçbirisi çekilmeyip vazifelerine devam ederler. Muhtar ve aslî üyeler arasında birleşemeyecekleri bir hısımlık bulunursa bu şekilde aslî üyenin çekilmesi iktiza eder Çünkü muhtarın yedeği yoktur. Aynı ve müstakil olarak seçilir. Köyün başı, devletin temsilcisidir.

Muhtarın, memleketimizin sosyal, tarımsal durumu gözönüne alınarak seçilmesinin serbest yapılması ve köylünün arazi sahiplerinin ellerinde ezilmemesi düşüncesiyle bazı yerlerde seçilmesi valilerce tâyin edilmek suretiyle olur. Köylünün malı olmayıp çiftlik olarak bir mal sahibine ait köylerde Muhtarın ve İhtiyar Meclisi üyesinin halk tarafından serbestçe seçilmesine 32 nci madde mucibince kaymakam ve bucak müdürü bakmağa memurdur. Seçimde çiftlik sahibi işe karışır ve bu karışmadan köylü ezilirse bu yüzden oyların serbest verilemeyeceğine kanaat getirilirse kaymakamın teklifi üzerine yalnız köy muhtarını o ilin valisi seçer. Ve kimi seçtiğini köye bildirir. Bu muhtar seçim yolu ile görevlendirilen muhtarın hak ve yetkilerini hâizdir. Acaba vali tarafından seçilecek kişi köy dışından olabilir mi? Kanunda bu husus meskûttur. Yalnız tatbikatta tâyin edilen muhtar yine köy halkındandır; fakat çiftlik sahibinin tesir ve nüfuzundan azade kalacaklardan birisidir..

Köy Muhtar ve İhtiyar Meclisi üyeliklerine seçilenler arasında yukarıda yazılan ve kanunun göstermiş okluğu nitelikleri haiz olmayanlar bulunduğu görülürse veyahut bu görevlere seçildikten sonra 33 üncü maddede sayılan vasıfları kayıp ettikleri anlaşılanlar bulunursa bir üçüncü halde köy seçim kurulu vazifesi gören eski İhtiyar Meclisi seçimi yapıldıktan sonra düzenlediği tutanağı hükümete verdikte, bu tutanağın kanunun tarifine uygun bulunmadığı veya seçimin mevzuata aykırı olarak - hile, fesat, muallal, sahte gibi - yapılmış olduğunun herhangi

bir ihbar ve denetleme sonunda tahakkuk etmesi halinde idare âmirlerinin yetkileri nelerden ibarettir?

Evvelâ şunu tebarüz ettireyim ki bu konulara dair kanunlarımızda açık bir metne tesadüf edilememektedir.

Seçimden önce veya seçildikten sonra kanunî vasıfları haiz olmyanlar hakkında idare âmirlerinin vazifeleri ve yetkileri dolayısıyla tatbıkatta iki fikir cerayan etmektedir:

1 — Menfî tezi yani idarecilerin köy seçimleri üzerinde vesâyet hakkını kullanarak herhangi bir karara varabilmelerini kabul etmeyenlerin ileri sürdükleri delil ve mesnetlere kısaca göz atalım; bunlar diyorlar ki: (Köy idare teşkilâtında ademi merkeziyet idarelerinin en eski ve tipik bir misalini arzeder. Çünkü ve bilhassa Köy Kanunumuz, bu çeşit idare tarzının farik ve mümeyyiz vasıflarından olan şahsiyeti, gurubun menfaatlerini müdafaa ile mükellef uzuvların lâzımülcra karar alma salâhiyetini sağladıktan başka asri demokrasi idarelerde emsaline pek te rastlanmayan kaza kudreti ve hattâ silâhlı kuvvet istihdam ve istimal hakkı ile de uzuvları teşhiz etmiştir. Ademi merkeziyet idaresi, - Devletin bir taraflı olarak kudretini mahallî idare lehine tahdit etmesi şeklinde tarif eden müellifet bulunduğuna göre bu meselenin tetkikine girişildikte görülür ki: Köy Kanunu ile Devlet, muayyen hizmetlerin görülmesi için köye, yukarda belirtildiği üzere geniş kudretler ve salâhiyetler tefviz etmiş ve fakat umumî ve mahallî menfaatleri korumak için vesâyet kontrol hakkının hangi işlerde ve ne gibi vaziyetlerde kullanılacağını tadadî bir surette beyan etmiştir. Âmme hukukunda, İdarî ademi merkeziyet hükümet şekillerinde demokrasiyi ifade eden - halkın, halk tarafından ve halk için idaresi - formülüyle de tarif edildiğine göre tadadî olarak hususî kanunda sayılmış olan merkezin mürakabe ve müdahale kudretini kıyasla genişletmek ve halka tanıyan bu ana hatlara dokunmamak iktiza eder. Kazaî kararlar da bu yolda tecelli etmiştir. Hususî bir

neheç taşıyan Köy Kanununa göre köyler birer ademi merkeziyet idaresi olup vesayet makamlarının bu idareler halkını serbest iradesile tezahür eden Muhtar ve İhtiyar Meclisi seçimi neticeleri üzerinde - resen müdahalesine cevap veren sarıh bir metin yoktur.) 2 — Kanunda açık bir hüküm bulunmadıkça idare üstlerinin seçime müdahale edemeyecekleri tezine karşı müsbet fikri savunanlar da şöyle demektedirler: (İdare Hukukumuzun Umumi Esaslarına göre - köy İdarî bir bütündür, köy İdarî bir cüz'ü tamdır, köy bir komündür - demek hiç şüphesiz vazih ve daha doğrudur. - Zaten ademi merkeziyet idaresi - tâbiri de hakikaten kanunî bir terim olmayıp İdare Hukuku kitaplarında yazarların, Fransızların “De Contralisation” kelimesine karşılık olarak kullandıkları bir tâbirdir. Halbuki bu terimin bizde hukukî karşılığı 1293 Kanunu Esasisindenberi “tefriki vezâif” olarak yerleşmiş bulunmaktadır. Hatta bazı İdare Hukuku müellifleri “tefriki vezâif” tâbirinin, ademi merkeziyet tâbiri ile müteradif olduğunu kabul eder görünmüyor ve bunları ayrı terimlermiş gibi manaıandırmaya bile özeniyorlar. Halbuki bu, doğru olmadığı gibi köy bir ademi merkeziyet idaresidir, demekle de tam ve doğru bir tarif ve tavsif yapılmış olamaz. Hiç şüphesiz - Köy mülkî, ademi merkeziyet idarelerinden biridir.- demek belki daha doğrudur. Zira ademi merkeziyet idareleri köylerden ibaret bulunmadığı gibi bu idareler yalnız ülke bakımından değil kuruluş ve hizmet bakımından da esaslı tefrik ve taksimlere uğratılmaktadır. Köyler tam bir ademi merkeziyet idaresi sayılamazlar. Çünkü: Köy Kanunu köy işleriyle devlet işlerini ayırmış bulunmaktadır. Köyde bütün idare uzuvlarının görecekları işler yalnız “görev ayrımı” esasına göre tanzim ve idare olunan köy işlerinden ibaret olmayıp aynı zamanda merkezi temsilen ve merkeze izafetle görülecek devlet işleri de mevcuttur. Bu sebeple köyler - birer İdarî vahdet - birer İdarî cüz'ü tam - ünite administrativedir demek daha doğru bir tavsiftir. Gerçekten İdarî bir cüz'ü tam demek, o ülke bölümünde bir taraftan mahallî mahiyetteki görev ve yetkilerin yanında, diğer ta-

raftan da yine o ülke parçasında devlete ve onu temsilen idarei merkeziyeye ait bulunan görev ve yetkileri de vardır, demektir. Bunları da yine köyün mahallî idaresini yürütmekle yükümlü bulunan uzuvlar yerine getirirler. Köylerin bir İdarî cüz'ü tam oldukları o kadar mütebarizdir ki yargı hakkı gibi ademi merkeziyet tâbiri ile hiçbir zaman izah olunmayacak bir yetki bile köy uzuvlarına verilmiş bulunmaktadır. Köy Kanunu hükümlerine göre köy uzuvları köylüler arasında belli bir miktarı aşmıyan alacak verecek dâvalarını görebilecekleri gibi gine kanunla belli hallerde köylüye ceza kesebilirler. Şu halde yargı erki gibi münhasıran devlete ait olması lâzımgelen bir göreve bile köy uzuvları iştirak ettirilmiştir. Onun için köylerin tam bir ademi merkeziyet idaresi olmadığı yolundaki ifadenin kaldırılarak onun yerine: köylerin birer İdarî cüz'ü tam veya İdarî bir bütün oldukları tarzındaki bir ifadeyi' ihtiyar ve ikame edilmesi uygun görülmektedir.

Seçimden evvel seçilme vasıf ve şart'arını haiz bulun- myanıarla bu vasıf ve şartları sonradan zayı edenlerin vazifelerinden çıkarılmalarının mümkün olup olmayacağı ve bu caiz görüldüğü takdirde bu yetkinin hangi merci tarafından kullanılacağı hakkında kanunda sarıh bir hüküm bulunmadığı halde - sarahat olmayan ahvalde delâlete itibar olunur - şeklindeki eski bir tatbikat kaidesine tevfikân kanunun umumî hükümlerinden faydalanarak bir neticeye varmak zarurî olur. Köy Kanunu ile belli vazifesini yerine getirmemiş muhtar vazifesinden çıkarıp yeniden seçim yaptırmak salâhiyetini köyün bağılı olduğu ilçenin kaymakamına veren, kanunî vasıf ve şartları haiz değilken muhtar seçilen veya seçildikten sonra bu vasıf ve şartları zayı eden bir muhtarın muhtarlıktan çıkarılabilmesini kanunun evleviyetle tecviz etmek amacını güttüğü şüphesizdir. Bu vaziyette delâlet değil ortada sarahat bile mevcuttur, denilebilir. Bunun aksine bir neticeye varmak anlaşılması güç bir muhakeme tarzını teşkil eder. Görevini yerine getirmiyen bir muhtarın

yerine yeni bir muhtar seçtiren bir makamın kanunî vasıf ve şartları haiz bulunmayan bir muhtar vazifesi başında tutmaya mecbur kalması ilmen de izahı güç bir kaziye teşkil eder. Çünkü muhtar İdarî meratip silsilesinde yeri olan bir devlet memurudur. Bu cihet yalnız Köy Kanunu ile belirtilmiş de değildir. Vilâyet İdaresi Kanununun 3 üncü maddesi il idaresinin reis ve mercii vali, ilçe idaresinin reisinin kaymakam ve Bucak idaresinde de bucak müdürü olduğunu açıklarken köy idaresinin reisinin de muhtar olduğunu hassaten beyan ve ifade etmiş bulunmaktadır. Şu halde umumî idare bakımından muhtar da meratip silsilesine dâhildir. Taşra idare kuruluşunda vali, kaymakam, bucak müdürü ve köy muhtar, herbiri bir kademenin başı olarak yerlerini almaktadır. Mahallî idare yönünden köyün başı olan muhtar köy halkının seçmesine mukabil; bir taraftan da İdarî meratip silsilesine dâhil ve bir devlet memuru olan muhtarın kanunî nitelikleri haiz bulunmaması veya görevini hakkiyle yerine getirmemesi halinde idarei umumiyenin ajanı olmak haysiyetiyle vazifesinden çıkarmak ve yeni seçim yaptırmak yetkisi devletin ve merkezin vekil ve mümessili sıfatıyla valiye, kaymakama tanımak zaruridir. Zira köy işlerini yürütmek için köy halkı tarafından seçilen muhtar ve İhtiyar Meclisi üyeleri Hükümetin taşra kuruluşunda meratip silsilesine dahil bulunduğundan kendisinin kanunî vasfı ve şartları haiz bulunduğunu ve yine kanun hükümlerine uygun olarak seçildiğini araştırmak sıfat ve salâhiyetini haiz bulunması lâzımdır. Kanunî vasıf ve şartları haiz olmayan ve kanuna muvafık bulunmayan bir seçimde iş başına geçmiş muhtara işlerin verilmeyeceği aşîkârdır. Nitekim kır komünü olan köyde böyle olduğu gibi bir şehir komünü olan belediyede de böyledir. Belediyelerde, belediye uzuvlarının ve hassaten belediye başkammnı aynı zamanda merkezin de ajanı olmak vaziyeti pek hafif ve siliktir. Böyle olduğu halde bile belediye başkanları seçimlerinin kanunen hükümeti merkeziyenin veya valinin tasdikine tâbi tutulması ve seçimi tasdik olunmayan beledi-

ye başkanlarının yerine yenisinin seçilmesi lüzumunun kanunla derpiş olunması belde sakinleri kadar merkezin de Belediye Başkanının seçim ve atanmasına iştirakinin muhik ve zarurî bulunduğunu gösterir. Köy muhtarının seçimlerinin tasdikine kanunen lüzum gösterilmemiş olmasına mukabil bunların da görevlerine nihayet verilmesi ve yeniden seçim yaptırılabilmesi tarzında bir yetki verilmek suretiyle bir muvazene vücade getirilmiştir. 3— Köy Muhtar ve İhtiyar Meclisi seçimlerinin kanuna aykırı veya muallel olduğunun tahakkuku halinde idare âmirlerinin bu mevzudaki yetkilerinin neden ibaret bulunduğu dair olan düşüncelere gelince; müsbet tezi müdafaa edenler diyorlarki: (Fransız Damştayımın; ademi merkezîyet idaresi seçimlerini - kanunî bir hüküm olmadığı ahvalde - vesayet makamlarının, doğrudan doğruya feshedilmek iktidarını kabul etmediği ve bu makamların iptal dâvası açabileceği neticesine vardığı mevzuubahs edilmiştir. Hiç şüphe yoktur ki Medeni Kanunumuzun birinci maddesinde açıklandığı üzere İdarî makamlar, mütalâa mercileri; İlmi karar ve içtihat ve mütalâalardan istifade ederler. Ancak bir kanun vaz' ve kabul edilir ken olduğu gibi mütalâa olunurken, uygulanırken her seyden evvel devletin kabul ettiği rejim ve sistem, ihtiyaç ve zaman gibi hususatı gözönünde bulundurmak icabeder. Belediye Meclisi İl Genel Meclis seçimlerinde olduğu gibi köy İhtiyar Heyeti seçimlerinin kanuna aykırı olması halinde bu gibi seçimlerin ne yolda iptali cihetine gidileceğine dair bir hüküm yoktur. Bu itibarla keyfiyetin umumî esaslar dâhilinde mütalâası zaruridir. Köy Kanununda, seçimlerin ne suretle yapılacağı, diğer bir tâbirle köy halkının İhtiyar Meclisi seçimine müteallik iradesinin tahakkuku şekli sarahaten gösterilmiştir. Köy halkının bu hususa ait iradesi; kanunen muayyen eşkale riayetle tezahür eder. Kanunu hâkim kılmak mahallî halk iradesinin kanun dairesinde tahakkukunu, mevcut kanunî hükümler dairesinde temin etmek ancak Devlete ait en başlı vazifelerdendir. Devlet, seçim mahiyetinde gösterilen ve fakat kanu-

na aykırılığı tahakkuk eden bir köy ihtiyar Meclisi seçiminin iptali talebile dâva yoluna gitmek suretiyle hilebazların, mütegalibenin faaliyetlerinin temadisine mahal bırakmamak ve Köy Kanununun uygulanmasına müteallik bu kanunun 97 nci maddesiyle verilen emir veçhile kanunun uygulanmasını temin etmek mevkiindedir. Bir ilin emir ve idaresinden, inzibat ve asayişinden ve kanunların uygulanmasından mes'ul olan vali, ilde, Devletin ve hesr Vekâletin mümessili sıfatıyla Devlet namına bu hususu teminle mükelleftir. Mülkî taksimatımızda köy, , bucak, ilçe gibi il teşkilâtına dâhil devletin ve devlet mümessili valinin vesayet ve mürakabesi altındadır. Bu bakımdan köylerimizi filhal her bakımdan Fransızların komün teşkilatı mahiyetinde görmeye Fransız Danıştayı gibi bu iş» mütalâa etmeğe imkân yoktur. Devlet Şûrası Kanununun 23- üncü maddesine ve bu maddeye müsteniden Danıştay Dâva Daireleri Genel Kurulunca ittihaz edilen kararlarda belirtildiği üzere - Vergi Temyiz Komisyonlarınca verilen kararlara karşı Danıştay itiraz keyfiyeti müstesna olmak üzere devletin uygulamak mecburiyetinde olduğu kanunlara göre karar almak yetkisinin; yetkili devlet dairelerine ve illerde devlet daireleri mümessili valilere verilmiştir. Bu itibarla kanuna aykırı olduğu tahakkuk eden köy İhtiyar Meclisi seçiminin - kanunda ayrıca bir formalite gösterilmemiş olduğuna göre - iptali hususunda devletin, devlet mümessili olan valinin en kısa bir zamanda karar almak suretile kanunî ve kanuna müstenit mahallî Halk İdaresinin tahakkukunu sağlaması lâzımdır. Bu şekil muamelede endişeye mahal yoktur.. Zira Vali kanuna aykırı hareket ettiği, halk idaresini ihlâl eder mahiyette karar verdiği takdirde bu karar aleyhine İdarî kazaya müracaat olunabileceği gibi vali hakkında da cezaî takibat ta yapılabilir 4 — Bu mütalâaya karşı şu düşünceler serdedilmektedir: (Hükümet tarafından Danıştaym istişarî düşüncesi bildirilmek üzere gönderilen meseleler hakkında Danıştay, mevcut kanun hükümlerine ve hukuk prensiplerine göre işi inceliyerek tereddüt edilen ka-

nun hükmünün uygulanmak şeklini göstermek ve hadise açık bir kanun hükmüne dayanıyorsa veya mahiyeti bakımından mevcut bir kanun hükümleriyle halledilemeyecek durumda olupta İdarî zarureti dahi icabettiriyorsa, yem bir hüküm tesisi lüzumunu belirtmek suretiyle idare mekanizmasını tenvir ile mükelleftir ki, her ikisi de Danıştay 1 görevli kıldığı - mütalâa beyanıdır - Şu hale göre Danıştay, hükümet tarafından kendisine havale olunan her mesele hakkında ister kanunî bir hükme dayansın, ister dayanmasın mutlaka bir uygulama şekli belirtmeğe mecbur olmak şöyle dursun yetkili dahi değildir. Aksi takdirde böyle bir tezin kabulü, kanunî bir hüküm bulunmayan hadiseler hakkında Danıştayı kanun vazı yerine koymak neticesini verir ki butlanı meydandadır. Medenî Kanunumuzun birinci maddesinde: “Hakkında kanunî hüküm bulunmayan hallerde vazı kanun gibi” hukuk kaidesi koymak şeklinde kabul edilen hukuk prensipleri her şeyden önce hususî hukuk sahasında ve yalnız fert ve ya fert hükmünde olan şahsiyetler arasında cereyan eden ve tamamiyle şahsî ve sübjektif mahiyet taşıyan münasebetlerde uygulanır. Danıştayın ise İdarî olsun, kazai olsun bütün faaliyetleri yalnız âmme hukuku sahasına münhasır, tamamen objektif fikir ve esaslardan ilham aban ve hukuk sahasına giren hadiselerde Medenî Kanunun birinci maddesinin kabul ettiği esasın uygulanmasına imkân olmadığı gibi hele devlet otoritesine dayanan yetki ve görevlerde Danıştayın veya herhangi bir idare teşekkülünün kanun vazı rolünü takınarak bir hukuk kaidesi tesis etmesine asla imkân yoktur. Bunun aksini kabul etmek Anayasamızın Büyük Millet Meclisine hasrettiği “Yasama Yetkisi”ni şu veya bu İdarî teşkilâta dağıtmak ve dolayısıyla gerek âmme hukuku kaidelerinde ve gerek İdarî yürüyüş sahalarında anarşi hısulune cevaz vermek sonucunu doğurur. Köy seçimlerinin kanun hükümlerine uygun olarak yapılmadığının incelenmesi ve secim kanun hükümlerine aykırı ve dolayısıyla muallel bulunduğu takdirde bozulmasına karar verilmesi gibi se

çimin zat ve esasına ilişkin tasarruflar yapmak ise seçim gibi millî iradenin faal bir ifadesi olan önemli bir konuda ancak açık bir kanun hükmünün bulunmasıyla mümkündür. Diğer taraftan başka seçim kanunlarımızda bu gibi tasarruflarda bulunmak yetkisini taşıyan makamlar hakkında açık hükümler serdedilmiş olduğu halde köy kanununda buna dair bir hüküm konulmamıştır. Bu gibi müesseselerin faaliyet ve tasarruflarına idarei merkeziyenin ancak kanunun açık olarak yetki verdiği yerlere münhasır olup kanunun sakit olduğu yerlerde böyle bir müdahale kabul edilemez.)

Yukarıda arz ve izah edilen ayrışık fikir yüzünden tatbikatta yanlış ve birbirine benzemiyen düşünce ve yollarla köy seçimleri hakkında kararlar alınması üzerine İçişleri Bakanlığı keyfiyeti Danıştaydan sormağa lüzum görmüştür. Bu mevzular üzerinde inceleme yapan Danıştay, 21.6.948 gün ve Genel Kurul 84 - 114 - 120 sayılı kararıyle: (Köy Muhtar ve İhtiyar Meclisi üyeliğine seçilmeden önce kanunî nitelikleri haiz olmayanlar hakkında ne gibi işlem yapılacağı Köy Kanununda derpiş edilmemiş ise de 41 inci maddede yazılı olduğu üzere en büyük mülkiye memurunun köy derneğini toplayarak başka muhtar seçtirmek için imkân verilmiş olmasına göre kanunun, köyün faydasına yapılmasını emrettiği bir hususun yerine getirilmesini teminen tanınmış olan bu yetkinin kanunun âmir bir hükmünü yerine getirmek için de kullanılmasından yani seçimden sonra 33 üncü maddede yazılı niteliklerin ziyamda veya seçimden evvel esasen niteliği haiz olmamak halinde çıkarma keyfiyetinin uygulanmasında kanunî bir mani tasavvur edilmemekte olduğu yolundaki ikinci daire kararını tasvip) etmiştir Bundan başka aynı kurul 18.10.948 gün ve 41-181-200 sayılı kararıyle de “Bir İdarî ademi merkezîyet müessesesi olan köyün faaliyet ve tasarruflarına idare merkezinin müdahalesi ancak kanun açık olarak yetki verdiği yerler münhasır olup kanunun sakit bulunduğu hususlarda böyle bir müdahaleyi kabul etmek, bu müesseselerin kendi

kendilerini idare etmelerinden ibaret bulunan tesis, hikmet gayeleriyle telif edilemeyecek bir durum ihdas edeceğine binaen muhallem bulunan köy seçimlerini inceleyip bozmağa yetkili makam ancak kanun hükmü ile belirtilmesi lâzımgelceği hakkında ikinci daire kararı tasvip olunur) diyerek istişarî fikrini belirtmiştir.

Şu hale göre köy seçimlerinde vali veya kaymakamın yetki ve vazifeleri ancak seçilen muhtar ve meclis üyelerinin kanunda gösterilen vasıfları haiz olup olmadıklarını incelemek eğer kanunî vasıflardan birine sahip olmayan ve seçildikten sonra bu vasıflardan birini kaybeden olursa bu gibilerin yerlerine başkalarını seçtirmek, eğer üye ise yedek üyeyi onun yerine geçirtmektir.

Yapılan seçimlerin bozulması hakkında idare üstlerine verilmiş bir yetki olmadığı gibi resen bu seçimlerin iptali hususunda başkaca bir mercie istekte bulunamazlar. Yalnız seçim neticelerine kanaat getirmeyen veyâ bu konuda menfaati muhtel bulunduğunu iddia edenlerin Devlet Şûrası Kanununa göre Danıştaya iptal dâvası açabilmek hakları vardır. Seçimler aleyhinde Danıştaya açılacak dâvalarda muhtarların hasım olarak gösterilmesi hakkında Danıştay 6 ncı Dairesinin kararı bu yönde fertler tarafından seçimlerin bozulması için iptal dâvasının açılabilceğini göstermektedir. Karar şudur: (İdarî dâvalar - temyiz dâvaları müstesna - İdarî işlem ve kararları kesin olarak ittihaza yetkili makamlar aleyhine açılabilir. 442 Sayılı Köy Kanununun 27 nci maddesine göre muhtar ve ihtiyar kurulu seçimini yapmak muhtarın vazifesi cümlesinden bulunduğundan dâvanın eski muhtar aleyhine açılması gerektir. İçişleri Bakanlığı bu kabil dâvalarda hasım mevkiinde gösterilmesine imkân olmadı, ğından 3546 Sayılı Danıştay Kanununun 4904 Sayılı Kanunla değişik 24 üncü maddesine göre on gün içinde yeniden dâva açmakta muhtar bulunmak üzere dâvanın husumet tevcihindeki isabetsizlik noktasından reddine, 26.6.948 tarihinde oy birliği ile karar verildi.

5 — Eski muhtar ve ihtiyar meclisi üyelerinin düzen-

ledikleri tutanağın kanunun tarifine uygun bulunmaması» takdirinde tutanağı alan idare âmirlerinin bu zaptı kabul etmiyerek kanun tarifine uygun şekilde tanzim edip getirilmesinin bu şahıslara tebliğ etmeleri kanunun ruhuna aykırı düşmez.

Yeni Köy Kanunu tasarısında Danıştay Genel Kurulu kararında da tebarüz ettirildiği şekilde seçimlerin yapılma şekliyle, denetimini, bozulmasını gerektirecek vazifeleri görebilecek yetkili makamlar belirtilmiş ve bugünkü sarîh olmıyan durum ortadan kaldırılmış olduğundan ve 25 yıl önce tedvin edilmiş bulunan bugünkü Köy Kanunu birçok ihtiyaçlara cevap veremediğinden yeni tasarının daha mükemmel bir halde kanunlaşması köy kalkınması bakımından da faydalı olacaktır.

TERCÜMELER

AMERİKA DEVLET VE İDARE SİSTEMİNDEN ÖZETLER

I Giriş

Çeviren:
Muharrem KALASAYGUN
Tetkik Heyeti Müşaviri

Bugünkü dünyanın en müttekâmil demokrasilerinden biri hiç şüphesiz Birleşik Amerika Federal Devletidir, Devletler Hukukundaki tarifine göre federal bir devlet, birtakım küçük devletlerin birleşmesinden meydana gelen mürekkep bir devlettir. Bu küçük devletlere federe devlet denildiğini biliyoruz, Amerika'daki federe devletlerden herbirinin kendine has kanunları, örf ve âdetleri vardır. Bütün devletlerin teşriî varlığını teşkil eden bu kanun ve âdetler federe devletlerin her birinde ayrı ayrı yürürlükte bulunmaktadır. Ancak, federal devletin - ki bunu Amerikalılar National State - Ulusal Devlet veya National Government - Ulusal Hükümet diyorlar - yürürlükte bulunan Anayasası ile genel mahiyetteki kanun ve nizamları ve federal mahkeme ile teessüs etmiş muayyen töreleri bulunduğundan hiçbir federe devletin kanun ve nizamları bunlara aykırı olamaz.

Tarihi bilgiler

Amerika kıt'asının kuzey parçası bundan beşyüz sene evvel kızılderili denilen insanlarla meskûndü. Bunlar istisna edilirse, bugün Amerikada bulunan bütün halk ya başka memleketlerden gelmiş insanlar veyahut da bunların torunları olan kimselerdir. Kuzey Amerika'ya ilk ayak basan ulus İngilizlerdir.1607 yılında bugünkü Jamestown şehrinin bulunduğu topraklara yerleşen insanlar bir İngiliz ticaret şirketine mensup kimselerdi. Bu

tarihten itibaren İngiliz milletinin Amerika'ya muhacereti daha yüz yıl müddetle kesilmeden devam etmiştir. 1607 den birkaç sene sonra, din hürriyetine kavuşmak isteyen bazı İngiliz grupları da Plymouth ve Boston'a yerleşerek buradaki şehirleri kurdular. XVI ncı Yüzyılda Amerika'ya yerleşen İngilizlerin miktarı kesin olarak bilinmemekle beraber XVII nci Yüzyılın başlarında kuzey Amerika'nın sahil boylarını işgal eden İngilizlerin 250.000 kadar olduğu anlaşılmıştır.

Amerika'da ilk yerleşen millet İngilizler olduğu için İngiliz yaşayış tarzı ve âdetleri ve İngiliz dili kıt'anın öz malı oldu. 1700 yılından sonra İrlanda'lılar ve Jermenler cie büyük miktarlarda Amerika'ya gelip yerleşmeğe başladıkları zaman İngiliz kültürü Amerikada sağlamca teessüs etmiş bulunuyordu.

İngiliz muhacereti 1860 a kadar devam etmiştir. 1700den sonra kesif kitleler halinde Amerika'ya akın eden uluslar, Jermenlerle İrlanda'lılardır. Bunlar Amerikaya vardıklarında sahil bölgesini tamamiyle işgal edilmiş bulduklarından, kıt'amın batı kısımlarına ilerlemek zorunda kaldılar. Belfast'tan Carolina'ya kadar uzanan bölgeye İngiliz, İskoçyalı ve İrlandallardan mürekkep çeşitli milletlere mensup insanlar yerleşti. Hayatla mücadele zorunda kalan bu insanlar müteşebbis ve enerjik kimselerdi. Yerlilerle, yani kızılderililerle mücadele ede ede batıya uzandılar.

Almanya'dan gelen muhacirler, en ziyade yukarı Ren vadisine mensup kimselerdi. Amerika istilâ tarihinin en kalabalık kitlesini bunlar teşkil eder. Jermenlerin az bir kısmı Yukarı Hudson ile Aşağı Mohavk vâdilerine yerleşmiş, asıl büyük kısmı Pensylvania'ya geçmiştir. 1683 ile 1770 seneleri arasında Amerika'ya hicret eden Jermenlerin sayısı yüz bin kadarken 1800 tarihlerinde bu miktar altı milyonu bulmuştur. Bunların yarısından fazlası toprak işleri ve çiftçilikle meşgul olmuş ve Wisconsin ile Texas'taki büyük çiftlikleri kurmuşlardır. Cincinnati

ile Chicago, Cermen muhaceretinin ilk topluluk sahaları idi.

İskandinav ırkının Amerika'ya muhacereti 1600 ortalarında başlarsa da İsveç, Norveç ve Danimarka'lıların büyük miktarlarda Amerika'ya geçişi iki asır daha sonra olmuştur.

Amerikaya geçen Hollandalıların miktarı pek az olmakla beraber bunlardan bir tek aile Amerika'ya iki cumhurbaşkanı kazandırmıştır. Bu da Roosevelt ailesidir.

Fransa ve İspanya'dan gelen muhacirlerin miktarı fazla değildir. Louisiana'da birkaç bin Fransız; Florida Texas ve California'da da birkaç bin İspanyol yerleşmişti.

İlk zamanlarda Amerika'ya gelen yahudilerin miktarı pek azdı. Bunlardan Hayme Salamon isimli bir tanesi Amerika İhtilâli senelerinde öne sürdüğü bazı malî tedbirlerle Amerika İstiklâlîne yardımda bulunmuştur. Bugün Amerika'da dört milyon kadar Yahudi vardır. Bütün dünya Yahudilerinin üçte biri halen Amerika'da bulunmaktadır.

Amele ve işçilere duyulan büyük ihtiyaç Amerika'da zenci ticaretini doğurmuş ve büyük kârlar sağlıyan bu ticaret 1700 yılından sonra sür'atle inkişaf ederek milyonlarca zencinin Amerika'ya getirilmesine sebep olmuştur. Bugün Amerika'da bulunan zencilerin miktarı on iki milyondan fazladır.

Avrupalı ırkların 300 sene kadar devam eden muhacereti 1890 dan sonra İslâv, Samî ve Lâtin ırklara da sirayet etmiştir. Bu ırklara mensup insanlar en ziyade İtalya, Avusturya - Macaristan, Polonya ve Rusya'dan akın ediyorlardı. Bunların akını o kadar kesif ve o kadar kuvvetli olmuştur ki, 1820 ile 1936 yılları arasında bu memleketlerden Amerika'ya geçen insanların sayısı 38 milyonu bulmuştur. Yahudilerin büyük miktarlarda Amerika'ya gelişi bu zamana tesadüf eder.

Amerika'ya taşınan insanlardan 4 milyon kadarı Canada, Cuba, Güney Amerika ve bilhassa Mexico'dan hicret etmiştir.

Asyadan geçenlerin miktarı bir milyon kadardır. Bunların üçte biri Çin'den, geri kalanın büyük kısmı Japonya'dan ve az kısmı da Osmanlı İmparatorluğu'ndan hicret etmiştir.

Esir ticaretinin kanunen men' ve ilgasından ve 1929 buhranından sonra muhaceret hemen tamamıyla durmuştur. Bugün Amerika'ya girebilecek çeşitli milletlere mensup insanların sayısı senede topyekûn 150.000 olarak tesbit edilmiştir.

Hemen bütün dünyanın milletleri yukarıda belirtilen tarih ve zamanlarda Amerika'da toplanmış, karışmış ve bunların halitasından yepyeni bir millet ve büyük bir devlet doğmuştur. Kuzey Amerika'daki 48 mahallî devlet bu büyük devletin temelini teşkil eder. Amerika Birleşik Devletlerinin kuruluşunu görmeden evvel bu mahallî devletlerin tarihi teşekkülüne kısa bir göz atmak yerinde olacaktır.

II

Mahallî devletlerin kuruluşu

On yedinci yüzyılda göç eden Jermen ve İrlanda'lıların Amerika'da İngiliz kültürü ile karşılaştıklarını belirtmiştik. Bu kültürün kökleşip kuvvetlenmesi ve Kuzey Amerikanın büyük kısmının 1776 ihtilâline kadar bir İngiliz sömürgesi halinde idare olunması gibi sebeplerle bugünkü Amerikan devletlerinin anahatları İngiliz an'anelerinden doğmuştur. Bu itibarla Kuzey Amerikadaki mahallî devletlerin tarihini: Sömürge Devri ve Bağımsızlık Devri diye iki kısımda incelemek mümkündür.

I — Sömürge Devri: Onyedinci yüzyılın başlarında Kuzey Amerikada tesis o'unan İngiliz kolonilerinin adedi on üçten ibaretti. Bunlar mütecanis bir ida-

re sistemine dayanmıyordu. Bazı kolonilerin muayyen bir Anayasaları bile yoktu. Bunlar kendi kendilerine yaptıkları Anayasaları uygular olmuşlardı. 1661 de İngiltere Kralı II. Şarle nazırlar tarafından sunulan bir teklifte kolonilerin İdarî birlik ve ıslâhata tâbi tutulması istenmişti.

Kralın bu teklifi ihmalkârlıkla karşılaması yüzünden az sonra kolonilerden fena haberler gelmeğe başladı. Koloniler İngiltereye vergi vermemeğe ve birbirleriyle geçimsizliğe başlamışlardı. Durumun daha fazla nezaket kazanmasına meydan bırakmadan İngiltere Hükümeti harekete geçmek lüzumunu hissetti. “Laissezfaire” düsturu yerine sıkı bir kontrol sistemi kuruldu. Oldukça şiddetli geçen bazı mücadelelerden sonra Amerikadaki İngiliz kolonilerinden birkaçı kendi yaptıkları Anayasalardan oldular. Hiçbir koloninin kendiliğinden kanun yapma yetkisi kalmadı. Kanunların yürürlüğü hükümdarın tasdikine tâbi tutuldu. Yalnız Connecticut, Rhode İsland ve Maryland kolonilerinin yapacakları kanunlar İngiltere kralının tasdik veya vetosundan bağışık tutuldu. Bütün mahkemelerin kararları da temyizen İngilterede görölmeğe başladı. Bu suretle Onsekizinci yüzyıl ortalarında bütün kolonilerde İdarî birlik sağlanmış ve ıslâhat tamamlanmış oluyordu.

İslâhat sonunda kolonilerden sekizi “Kıralî Eyalet” (Royal Province) haline gelmişti. Bu terimin ifade ettiği kavramdan da kolayca anlaşılacağı gibi, bu koloniler doğrudan doğruya İngiltere Kralına bağlanmışlardı. Geri kalan beş koloni birer kıralık eyaleti olmamakla beraber bunlardaki hükümetler gerek teşkilât ve gerek yetirl yönünden birincilerden pek farklı değildir. Bütün kolonilerin hükümet ve idare teşkilâtında en önemli unsuru valiler teşkil ediyordu. Valileri ya kiral veya sömürgecinin sahibi tâjün ederdi. Yalnız Rhode İsland ve Connecticut valileri halk tarafından seçilirdi. Valilerin görevi koloniler halkını itaat halinde bulundurmaktır;

Sömürge idaresinin yürütüm unsuru olan valilerin

yanında bir de teşriî uzuv vardı. Bu uzuv iki teşekkülden mürekkepti: Temsilciler Meclisi ve Müşavirler Kurulu. Müşavirler Kumlu bugünkü Ayana yani Senatörler Meclisine tekabül ederdi. Temsilciler Meclisi üyeleri halk tarafından seçilir, Müşavirler Kurulu üyeleri ise valinin inhası üzerine Kiral tarafından tâyin olunurdu. Müşavirlerin adlî ve İdarî olmak üzere iki çeşit görevi vardı. Her biri başlıbaşına birer nazır mevkiinde idiler. Muayyen bir hizmetin ifasını deruhte eden müşavirler bu görevlerini kendi sahalarında teker teker yürüttükleri vakit İdarî hizmet görürler, bir araya gelip valinin başkanlığında bir meclis halinde toplandıkları zaman ise halkın medeni hukuk sahasına giren dâvalarına bakmak gibi bir adlî görev ifa ederlerdi. Bazı sömürgelerde Temsilciler Meclisi'nden geçen kanunlar Müşavirler Kurulu'nun tasvibine tâbi tutulurdu. Valilerin veto hakkı bütün sömürgelerde mutlakı. Bu kayıtlarla bağlı bulunan Temsilciler Meclisi valilere karşı daimi bir mücadelede girişmiştir. Çünkü, hükümdarın veya sömürge sahibinin şahsî mümessili bulunan valiler halkın dışında kalan birer unsurdu. Bunlar, denizaşırı bir memleketten gelen emirleri halkın zararına da olsa yürütmekle görevli idiler. Sömürge halkı ile İngiltere menfaatleri çarpıştığı zaman valiler İngiltere tarafını tutmak zorunda idiler. Aksi halce, azlolummaları için kiralın bir emri kâfi idi.

Bir sözle herhangi bir tasarının kanun olmasını durduran, İdare ve Adalet teşkilâtını elinde bulunduran valilere karşı Temsilciler Meclisinin durumu elverişsiz gibi görünürse de halkın bağımsız bir mahallî hükümet tarafından idare olunması gibi kuvvetli bir prensibe dayanan temsilciler lehine olan bazı noktalar da yok değildi :

Bir kere, valilerin dayanağı olan İngiltere fersahlarla ve aylarca uzakta bulunuyordu. Valiler herhangi bir olaya dair talimat istiyecek olsalar, cevabın gelmesi için uzun zaman beklemek zorunda kalıyorlardı. Halbuki bu müddet zarfında şartlar değişiyor ve istenen talimatın da değişmesi gerekiyordu. Valilerin durumunu pek ziyade

güçleştiren bu hale karşılık Temsilciler, istedikleri anda toplanıp diledikleri gibi görüşmek ve istedikleri kararı almakta daima kolaylığa mâliktiler.

Valilerin durumunu güçleştiren ikinci cihet tahsisat konusu idi. Senelik tahsisat meclisten çıktığına göre, valilerin kendi maaş ödenekleri de dahil olduğu halde her türlü masraflar meclisçe tesbit ediliyordu. Sömürgeler bu hususta birbirleriyle yarışmasına valilere güçlük çıkarmağa başladılar. İngilterenin her türlü teşebbüs ve baskıları tesirsiz kalıyor ve neticede sömürge meclisleri istediklerini yapıyorlardı. Bu durum karşısında valiler maaştan olmamak için temkinli hareket etmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Diğer taraftan mahallî meclislere fazla boyun eğmek te İngiltereyi kızdırmak ve valilikten olmak gibi daha büyük bir tehlike arzettiğinden valilerin durumu cidden nâzikti.

Üçüncü olarak, sömürgelerce (Muvakkat Kanunlar Kabulü) yoluna gidilmişti. Halbuki, muvakkat kaydile kabul olunan bazı kanunlar uzun zaman uygulama alanında kalıyor ve bu suretle İngilterenin tasdik veya red hakkı bertaraf edi'mek isteniyordu. Bu cihet de valileri müşkül durumda bırakan noktalardan biri idi. Mamafih, muvakkat kanunlarla güdülen gayeyi çabuk kavrayan İngiltere Hükümeti, 1706 dan sonra sömürge kanunlarını sık sık reddeder oldu. İngilterenin müsamaha ile karşıladığı kanunlar, sömürge halkının seçim haklariyle ilgili olan kanunlardı. Bu kanunları İngiltere reddetmediğinden .sömürge hükümetlerinin seçim sahasındaki yetkileri genişlemiş oluyordu. Bu sebepten sömürge halkının seçim haklarını genişletmek veya tahdit etmek sömürge hükümetlerinin elinde kalıyordu. Meselâ, 50 dönüm arazisi bulunmayan veyahut ta muayyen ırklara mensup olan kimseler -zenciler, yahudiler gibi- seçim hakkına mâlik olamazlar yolunda tahditler koymakta sömürge hükümetleri serbestti. Birçok sömürge hükümetleri bu gibi tahditlere başvurmakta hiçbir beis görmüyordu. Zira, demokrasi rejimini tehlikeli buluyor ve şüphle ile karşıyorlar-

di. Jean Jacques Rousseau'nun (Sosyal Mukavele) nazariyesi o zamanlar henüz ortaya çıkmamıştı.

Sömürgeler halkının seçim haklarının tahdidı 1776 ihtilâline kadar devam etmiştir. Sömürgelerin İngiltereye karşı bağımsızlıklarını sağlıyan ihtilâl budur.

II. — Bağımsızlık Devri: Amerikan ihtilâlini başaran sömürge halkı, İngiltereye karşı Amerika Birleşik Devletlerinin mutlak bağımsızlıklarını ilân ettiler. Halbuki ortada “Birleşmiş Devletler” diye bir şey yoktu. İngiltereye karşı birlikte mücadeleye girişilmişti. Bu sebepten dolayı Birleşik Devletler diye ortaya bir terim atılmış oldu. Bağımsızlığın ilâmından sonra birleşmiş denilen devletler birbirlerine karşı altı sene süren bir savaşa giriştiler. Her devlet kendini hür ve bağımsız görüyor ve devlet haklarından feragatle birlik kurmak arzusunu göstermiyordu. Bu devletlerin umumiyetle göze çarpan anahatları şöylece hülâsa olunabilir:

Halk Hükümrânlığı: Mahallî devletlerin ilk zamanki Anayasalarında hâkimiyetin halka ait bulunduğu ve hükümetin, halkın rıza ve muvafakatine dayanmakla meşrû olduğu belirtiliyordu.

Hükümet yetkilerinin hudutsuz olmadığı: İlk Anayasalarda halkın kendi rızasıyla hükümete bıraktığı yetkilerden fazlasına hükümetin sahip olamayacağına işaret edilmekte idi.

Özel haklar: Mahallî devlet Anayasaları fertlerin hak ve menfaatlerini uzun uzadıya sayar ve savunurdu.

Kuvvetlerin Ayrılığı: Hükümetin muhtemel istibdat teşebbüslerini önlemek amacıyla, kuvvetlerin ayrılığı diye bir tedbire başvurulmuştu. Bu tedbir o zamanlar bugünkü kadar önemle ele alınmış değildi.

Adalet Uzuvarının Üstünlüğü: Eski mahallî devletlerde en çok göze çarpan cihet, hükümet teşkilâtı içerisinde adalet uzuvlarına üstün bir mevki tanınmış olması-

dır. Hattâ, New York ve Massachusetta devletleri hariç diğer bütün devletlerde valiler adalet mensuplarından dun bir mevkide bulunurlardı. O valilerin bir devlet reisi oldukları gözönüne getirilirse adalet unsurlarına verilen kıymet daha kolaylıkla anlaşılır.

Mahallî devletlere ait özellikleri böylece belirttikten sonra, bu devletlere ait bilgileri sonradan tamamlamak üzere şimdi Ulusal Devlete dönelim.

III

Ulusal devletin özellikleri

Mahallî devletlerden bazılarının bir araya gelerek ilk zamanlarda kurmuş oldukları federasyonun bazı özellikleri vardı. Bu özellikleri şöylece özetliyebiliriz:

Mahillî Devletlerin Üstünlüğü: Birliğe dahil devletler egemenliklerinden fedakârlıkta bulunamadıkları gibi bunların birlikle irtibatları da pek gevşekti.

Federal Devletin Fertlerle Münasebetleri: Federal devlet kendi sahası içindeki fertlerle hiçbir surette doğrudan doğruya temas edemezdi. Ancak, kendini meydana getiren federe devletlerle münasebette bulunabilirdi.

Hükümet Cihazlarında Kifayetsizlik: İlk hükümet, ilk zamanlarda, teşriî bir meclisle buna bağlı bir iki komiteden ibaretti. Yürütüm organı bulunmadığı gibi, Birleşik Hükümetin mahkemeleri de yoktu.

Yetki Yokluğu: Birleşik Hükümet müstakillen karar alamaz veya herhangi bir yürütüm işleminde bulunamazdı. Mahallî devletlere karşı sadece temenni veya tavsiyelerde bulunabilirdi.

Bu sayılan şartlar altında malî ve İktisadî birçok karışıklıklar çıktı. Ulusal Devletin masraflarını karşılayacak gelir menbaıı bulunamıyordu. Çünkü Ulusal Hükümetin vergi salma yetkisi dahi yoktu. Bundan dolayı, başvuru yegâne çare, kâğıt para çıkarmak olmuştur ki, mahallî hükümetlerin de aynı çareye başvurmuş olma-

lan yüzünden, memleketin para sistemi baştanbaşa bozulmuş, fiyat muvazenesi yıkılmıştı. Ulusal Devletin bu durumu ıslâh edebilecek hiçbir yetkisi yoktu. Bundan başka, mahallî devletlerin birbirlerine karşı ihdas ettikleri gümrük himaye tedbirleri dolayısıyla altüst olan ticarî münasebetleri de düzenlemeğe Ulusal Devlet muktedir değildi. Bu karışıklıkların devamı, memleket menfaatlerine zarar verdiğinden, mahallî devletlerde, yavaş yavaş elbirliği ile bir anlaşmaya varma ve Anayasada değişiklik yapma arzuları uyandı. Rhode Island hariç, diğer bütün devletlerin Anayasayı değiştirmek üzere temsilcilerini bir araya toplamaları 1787 yılı Mayıs ayına kaçlar mümkün olamamıştı. Ancak bu tarihte Philadelphia'da umumî bir kongre toplanabildi. Hamilton, Madison. YVashington gibi şahsiyetlerin bu kongreyi desteklemeleri başarılı sonuçlar elde edilmesini sağladı.

25 Mayıs 1787 yılında toplanan Kongrenin ilk oturumunda VVashington oybirliğiyle kongre başkanlığına seçildi. Alınan ilk karar kongre oturumlarında oy meselesinin halli olmuştur. Bu karar gereğince oylar, şahıslara göre değil, hükümetlere göre tasnif edilecek ve her hükümetin yalnız bir oyu olacaktı. İkinci olarak, kongre toplantılarında herhangi bir konuyu görüşebilmeleri için en az yedi hükümet temsilcilerinin toplantıda hazır bulunmalarını şart koyan bir müzakere nisabı kararlaştı. Üçüncü bir karar da oturumların gizli tutulması oldu.

Kongre toplantısının beşinci gününde varılan karar, bütün memlekete şâmil Ulusal bir Devlet kurulması olmuştur. Bu devletin yüksek bir teşriî uzvu, bir yürütüm cihazı ve bir de yargı teşkilâtı bulunacaktı. Anayasayı değiştirme amacıyla toplanmış olan kongre bu kararlar, doğrudan doğruya yeni bir devlet kurma konusuna girivermişti. Amacın değişmesi yüzünden pek çok tartışmalar oldu ise de, en sonunda, Anayasada bazı değişiklikler yapılması ve fert haklarının korunmasını sağlayan hükümlerin Anayasaya alınması şartıyla Massachusetts, Virginia ve New York gibi devletler de yeni bir Ulusal Devlet

kurulması kararına uydular. Böylelikle Anayasada esaslı değişikliklere yol açılmış oldu. Bu değişiklikler on maddede toplanabilir. Bunlara “Anayasanın On Tâdili” diyorlar. Varılan anaprensipeler şunlardır:

Egemenliğin Halkta Bulunduğu ve Hükümet Yetkilerinin Hudutlu Olduğu: Devletin esasî sosyal mukaveleye dayandığına göre devlet ancak halkın irade ve arzusu ile kurulabilir. Bunun tabîî bir neticesi de halkın tevdi etmediği yetkilere hiçbir hükümetin sahip olamayacağıdır.

Ulusal Devlet Yetkilerinin Çokluğu: Bu yetkiler sosyal düzeni sağlamağa yetecek kadar çeşitlidir. Ancak, Anayasada yazılı olmyan yetkileri Ulusal Devlet de kullanamaz.

Ulusal Devletin Üstünlüğü: Ulusal Devlet, kendine bırakılan yetkileri kullanırken, hiçbir mahallî devletin engeliyle karşılaşamaz. Birleşik Devletin memurları, mahallî Devlet memurlarının müdahalesinden uzak kalacaktır. Her türlü anlaşmazlıkların hallinde Ulusal Devletin Âlî Mahkemesi yetkili olacaktır.

Kuvvetlerin Aynlığı: Yeni kurulan Ulusal Devlet, kuvvetlerin ayrılığı prensibine dayanır. Lâkin Amerikalılar bugün bu prensipten memnun değildir. Zira, teşriî, icraî ve adlî otoritelerin ayrılığı diye tanınan ve yanlış olarak İngiliz kaynağından geldiği sanılarak Ulusal Devlet için kabul olunan bu prensip, istibdadı önlemekten ziyade, hükümet işlerinde karışıklığı, tedahülü, gecikmeleri, ve sorumsuzluğu mucip olmaktadır, deniliyor.

Adlî Otoritenin Üstünlüğü: Mahdud yetkili devlet nazariyesiyle kuvvetlerin ayrılığı prensibinin tabîî bir neticesi olarak, Anayasadan doğan herhangi bir anlaşmazlığın hallinde adlî mahkemelerin yetkili oluşu, adlî otoritenin üstünlüğü gibi bir durum yaratmıştır. Adlî mahkemelerce hukukî bakımdan incelenen her türlü teşriî ve icraî işlemlerin Anayasaya aykırılığına karar verilerek bu işlemlerin mahkemeler tarafından iptal olunabil-

mesi bu durumu yaratan başlıca âmildir. Bunun böyle olması icabettiğini savunanlar, hukukî işlerin tabii olarak mahkemelerde görüleceğini ve Anayasa istikrarının ancak bu surette sağlanacağını iddia ederlerse de tenkitçiler, bu takdirde mahkemelerin mutlak bir karar mevkiine yükseldiklerini, sorumlu bir hükümetin icraatını durdurarak sosyal ve ekonomik kamu hizmetlerinin sür'atle değişmekte olan hayat şartlarına uydurulmasında gecikmelere sebep olduklarını ileri sürerler.

Anayasadaki ilk on değişikliğe göre kabul ve tesbit olunan bu esaslardan sonra Anayasada herhangi bir değişme kolay olmamıştır. Anayasanın değişebilmesi için kongrede üçte iki çoğunluktan başka, mevcut devletlerin dörtte üçünün de tasdiki lâzım gelmektedir. Buna rağmen lüzumlu tâdiller zamanla yapılmıştır. Gerek bu tâdiller, gerek Anayasayı tamamlayıcı olarak kabul olunan ayrı kanunlar, mahkemelerce tesis olunan içtihadlar, siyasal partilerin daimî tesiri ve nihayet bütün bunların bir araya gelmesinden doğan örf ve teamüller Amerika Ulusal Devlet Anayasasının bugünkü tekâmülünü sağlayan unsurlardır.

Şimdi bu devletin çalışma mekanizmasını gözden geçirelim.

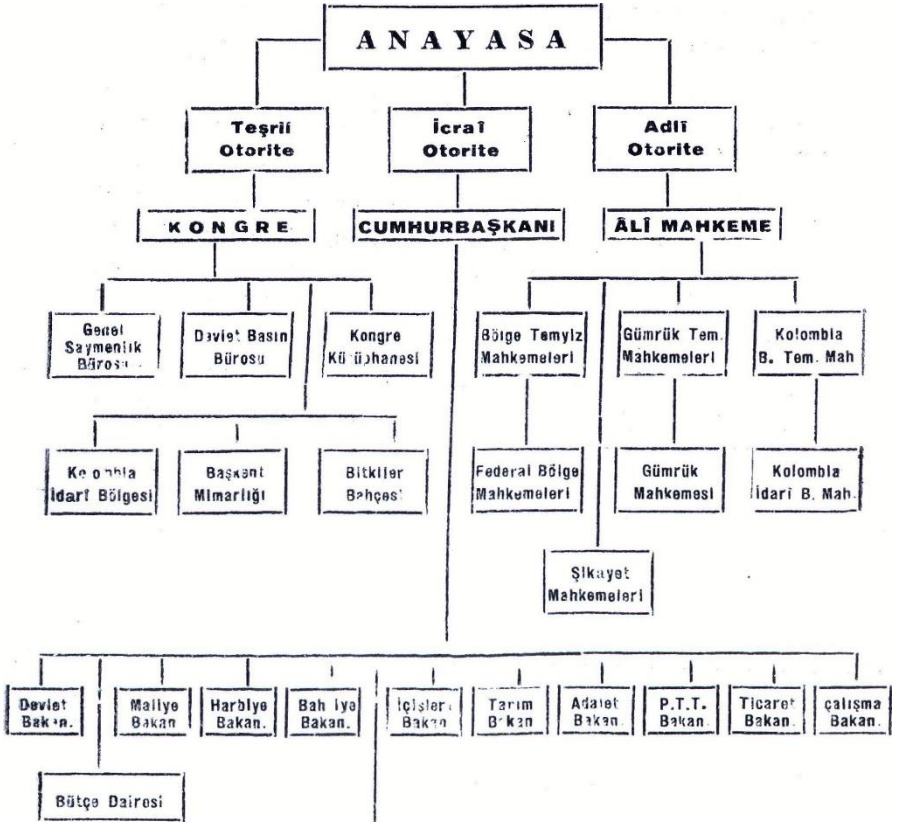
IV

Amerikan Ulusal Devleti

Amerikan Ulusal Devletin çalışma mekanizması teşriî, icraî ve adlî otoritelerin ayrı ayrı fonksiyonda bulunmalarıyla yürür. Muhtelif bakanlıkları sinesinde toplayan Cumhurbaşkanlığı icraî otoriteyi, Kongre de teşriî otoriteyi temsil eder. Kongre iki uzuvdan müteşekkildir. Bunlardan biri 48 federe devletin ayrı ayrı birer temsilcisini ihtiva eden Senato (Ayan Meclisi), diğeri de 48 devlet halklarının temsilcilerini her devletin nüfus nisbetine göre içine alan Temsilciler Meclisi'dir. Senato üyelerinden herbiri bir devletin, Temsilciler Meclisi üyeleri de halkın mümessilidirler. Adlî otorite de Âli Mahkeme ile buna bağlı diğer mahkemelerden ibarettir.

Ulusal Devlet Anayasasına göre kurulan bu otoritelerle bunlara bağlı teşekkülleri basit bir tablo halinde inceledikten sonra bu otoritelerden her birini ayrı ayrı gözden geçirelim

AMERİKAN ULUSAL DEVLETİ

Doğrudan doğruya Cumhurbaşkanlığına bağlı olup adedi 60 yi bulan çeşitli
Büro Kurum ve Kurumlar

V

Cumhurbaşkanlığı

Dünyada mevcut icraî otoritelerin en kuvvetlilerinden biri Amerika Cumhurbaşkanlığıdır. Cumhurbaşkanı olabilmek için Anayasa ile aranan şartlar: 35 yaşından aşağı olmamak, Birleşmiş Milletler topraklarında en az 14 senedenberi ikamet etmekte olmak ve Amerikada aslı vatandaş olarak doğmuş bulunmaktır.

Ödenekler, İmtiyazlar ve Muafıklar: Cumhurbaşkanına senelik 75 bin dolar maaştan başka, Beyaz Sarayın masrafları vesair ihtiyaçların görülmesi için senede 500 bin dolarlık ödenek verilir. Hiçbir kabahatinden dolayı cumhurbaşkanı tevkif edilemez. Hiçbir mahkemenin emir ve iradesine tâbi değildir. Herhangi bir cürüm zanlısı olmadıkça hiçbir suretle makamından uzaklaştırılmaz. Cürüm sanığı olarak makamından uzaklaştırdıktan sonra pek tabii olarak tevkif ve kanuna göre tecziye olunur.

Başkan Yardımcısı: Cumhurbaşkanına halef olabil cçğinden, başkan yardımcısında da, başkan için aranan bütün vasıf ve şartlar aynen aranır. Yardımcının başlıca vazifesi Senato toplantılarına başkanlık etmektir. Cumhurbaşkanlığının herhangi bir surette inhilâlinde başkanın bütün görev ve yetkileri başkan yardımcısına intikal eder. Hem başkanlık ve hem de başkan yardımcılığı makamlarından her ikisi birden inhilâl ederse, Anayasadaki kuruluş sıralarına göre önce gelen bakanlardan birinin Cumhurbaşkanlığına geleceğı hakkında Kongrece kabul edilmiş bir kanun vardır.

Cumhurbaşkanının Seçiliş: Eski Anayasada Cumhurbaşkanı iki dereceli seçim usulüne göre seçilirdi. Washington'un cumhurbaşkanlığına kadar devam eden bu usulün uygulanışı, parti mücadeleleri dolayısıyla imkânsız hale girmiş ve neticede, cumhurbaşkanının seçimini muayyen bir seçmen grubuna inhisar ettiren bu

vasıtalı usul kaldırılmıştır. Bunun yerine kabul olunan usulde her parti, kendi içindeki üyelere başkanlığa en uygun gördüğü şahsı aday tâyin ve hân eder. Aday tâyini için partiler bir kurultay halinde toplanırlar. Amerikada siyasal partilerin bu gibi toplantıları üç maksat ve gaye ile yapılır: Parti umdelerini tesbit, cumhurbaşkanı ile başkan yardımcısı adaylarını tâyin ve üçüncü olarak ta partinin dört sene müddetle devam edecek olan teşkilâtını kurmak/ Demokrat Parti tüzüğüne göre, her devletin Demokrat Parti'li üyeleri Kongrede mevcut temsilci ve Senatörleri adedinin iki misli delegeyi kurultaya gönderir. Cumhuriyet Partisi kurultaya, her devlet için dört başdelegeden başka her bölge için bir delege, Kongredeki temsilcilerinden her birine karşı iki delege, seçimlerde Cumhuriyetçiler hesabına onbin veya daha fazla oy sağlayan bölgelerin her birinden munzam olarak bir delege ve son Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Cumhuriyet Partisini kazandıran her bir devletten de üç başdelege olmak üzere beş çeşit delege toplar. Cumhuriyet Partisinin Kurultayda bulunacak delegeleri ya her devletteki parti komitelerince veya, her devlette ayrı ayrı yapılan Genel Kurul toplantılarında veya her bölgenin kendi genel kurul toplantısında seçilirler. Bazı devletlerde, bu usullerin bir araya toplanmasıyla meydana gelen muhtelif bir usule de müracaat edildiği vâkidir. Her devlet bölgesindeki tatbikat başka başkadır. Adayların tâyinde oy çoğunluğunun sağlanması, Cumhuriyet partisince kâfi görülmektedir. Demokrat partide ise 2/3 çoğunluk aranmaktadır- 1936 da Demokrat Partide bu nisabın kaldırılmasına çalışılmıştı.

Adayların tâyin ve ilânından sonra her parti kendi adaylarını kazandırmak için son derece geniş bir propaganda faaliyetine geçer. Çeşitli nutuklar verilir. Seçim günü her oy hücresinin yanında seçmenlerin bir defteri bulunur. Defteri imzalayan seçmen oyunu kullanır.

Belirttiğimiz bu seçim usulünde bazı noksanlar görülmektedir. Bunları şöylece hülâsa edebiliriz:

a) Kurultay sorumlu bir uzuv değildir. Halkın çoğunluğunun arzusuna aykırı bir karar alabilir. Bu takdirde Kurultayın kendisi asıl halka nazaran azınlık sayılır.

b) Teşkilî bakımından da Kurultay demokratik bir nitelikte değildir.

c) Oy çokluğu sağlayan fazla nüfuslu devletlerin dediği oluyor, diğer devletlerin arzusu ikinci derecede kalıyor.

Diğer taraftan bu sayılan noksanları telâfi maksadiyle bazı teklifler ileri sürülmektedir. Bunları da şöylece özetleyebiliriz:

a) Kurultayın teşkilinde, yani Kurultaya gidecek delegelerin seçilişinde fertlerden herbirine söz hakkı tanımak,

b) Başkan adaylarının seçiminde fertlere teker teker oy hakkı vermek,

c) Delegelerin ikinci seçmen olarak seçilmesi, yani iki dereceli usule dönmek.

VI

Cumhurbaşkanının Yürütüm Organları

Dev'et işlerini yürütmek üzere Cumhurbaşkanının eli ve emri altında bulunan kuvvetlere Yürütme Organları veya İcra Kuvvetleri deniliyor. Bu kuvvetleri sevk ve idare eden şahıslara Amerika'da (Secretary), Avrupada (Ministre) denilmektedir. Birincisi (Kâtip), İkincisi de (Nâzır) demek olan bu kelimeler karşılığını biz doğrudan doğruya terimimiz olan (Bakan) sözü ile ifade edeceğiz. Bütün bakanlar, cumhurbaşkanının birer memurudur. Cumhurbaşkanı dilediği anda, herhangi bir bakanlığa dilediği şahsı tâyin edebilir. Bundan başka, bakanlıklar teşkilâtında mevcut 40.000 kadar memuru Senatunun teklif ve inhası veya doğrudan doğruya kendi teşebbüsü ile Cumhurbaşkanı tâyin eder. Dört senelik bir devre için iş başına geçen bir cumhurbaşkanı bu memuriyetlerden yarısını yani 20.000 kadarını münhal bulur. Bunları doldurabilmek için senede 5.000, memurun tâyinini yapmak zorundadır. Yargıçlar müstesna, tâyinleri başkanlıkça ya-

pılan diğer bütün memurlar başkan tarafından nakil ve tahvil olunabilir.

Cumhurbaşkanının Yetkileri:

İdarenin Murakabesi: Ulusal devlet teşkilâtında görev sahibi bulunan bütün memurları cumhurbaşkanı teftiş ve mürakabe eder, onlara direktifler verir. Hattâ ya bir kanuna veyahut da Anayasadaki bir hükme dayanmak suretiyle cumhurbaşkanı İdarî kaza tesisini mümkün kılan emirnameler dahi çıkartabilir.

Harp Gücü: Hava ve deniz kuvvetlerinin başkomutanı sıfatile cumhurbaşkanı bu kuvvetlerin bütün subay ve memurlarını kendisi tâyin eder. Bizzat kendisi harp ilân edememekle beraber harp hali denilen durumu yaratabilir. Harp esnasında, Anayasa ile sağlanan bütün hakları muvakkaten kaldırabilir. Kanunların cebri yürütümünü sağlamak veya bir iç baskı ve ayaklanmayı bastırmak üzere silâhlı kuvvetler kullanabilir.

Dış Münasebetlerin İdaresi: İcra kuvvetlerinin başı olmak itibariyle dış münasebetler onun delâletiyle yürütülür. Yabancı devlet evi ve temsilcilerini kabul ve Amerikanın diplomatik mümessillerini de dışarı yollama ve yabancı hükümetleri tanıma mercii Cumhurbaşkanındır Muahede akdinde tam teşebbüs sahibi olduğu gibi herhangi bir muahede ahkâmının önceden tâyin ve tesbitinde de her zaman söz sahibidir. Lüzum gördüğü anda sözleşme ve anlaşmaları hükümsüz hale koyabilir. Sorumu yüklenmek suretiyle muahede hükmünde olan icraî anlaşmalara da şahsen girişebilir.

Cezaların Af ve Tecili: Ulusal Devlet Kanunlarına karşı işlenen cürümler hariç, kabahat nev'inden olan suçlardan dolayı cumhurbaşkanı af ve tecil emirleri verebilir. Bu emirler muayy^en bir grup lehine çıktığı vakit Genel Af adını alır.

Cumhurbaşkanının Yasama Erkleri:

Anayasa ile kurulan teşriî kuvvet Kongrece temsil

olunduğuna göre cumhurbaşkanının haiz olduğu Yasama Erkleri önem itibarıyla yürütüm yetkilerine eşittir.

Başkanın Mesaj ve Veto Hakları: Gerek kanunların Kongrede müzakeresi sırasında, gerek çeşitli memleket işlerine ait tartışmalarda Cumhurbaşkanının Kongreye sunduğu tavsiye mahiyetindeki mesajlar çok büyük bir önem taşır. Çünkü bu mesajların Kongrece nazara alınmaması halinde cumhurbaşkanının elinde bulunan mukabil silâh çok müessirdir. Bu silâh Veto'dur. Temsilciler ve Senatörler meclislerinin her birinden ayrı ayrı 2/3 çoğunluk sağlamak sızın geçirilen herhangi bir kanun cumhurbaşkanının Veto'su ile kanuniyet iktisabından mahrum kalır.

Cumhurbaşkanının bir de (Cep Vetosu) vardır. Kongre toplantısının bitimine on gün kala bütün lâyhalar Cumhurbaşkanının imzasına gönderilmiş bulunmalıdır. Bu müddetten sonra gönderilen bir lâyhayı cumhurbaşkanı isterse imzalamaz. Bu takdirde imzalanmamış kalan lâyiha veto edilmiş hükmünde sayılır.

Başkanın Kongreye nüfuzu yalnız mesaj ve vetolarla kalmaz. Cumhurbaşkanı bakanlardan bazılarına hazırlatacağı rapor ve teklifleri Kongreye verdirmek veyahut kongredeki muhtelif komisyonlarla temasa geçip bunları eJe geçirmek gibi yollarla da cumhurbaşkanı Kongreye hâkim olabilir. Bu tedbirlerden başka, kendi partisinin Kongre içindeki teşkilâtı - yani parti grubu, parti idare komiteleri vs. vasıtasıyla Cumhurbaşkanının Kongreye tazyik yoluna gittiği de vakidir.

Yürütüm ve Yasama alanlarındaki yetkisini yukarda özetlediğimiz cumhurbaşkanlığı görevlerinin ifası, kifayetsizlik ve sorumsuzlukla yürütölmektedir, yolunda bir tenkit ileri sürölmektedir. Bu noksanı telâfi amacıyla, kabine üyelerinin de, oy sahibi olmaksızın, Kongre toplantılarına katılmaları, dileklerde bulunmaları ve bu dileklerini savunmaları ve Kongreye karşı sorulan cevaplandırma mecburiyetinde olmaları lüzumu teklif olunmaktadır.

Cumhurbaşkanının kabinesi:

Miktarı 100.000 den fazla olan bir memurlar ordusu Ulusal Hükümetin idare mekanizmasını işletir. Bunların hepsi on bakanlığın teşkilâtını meydana getirir. Bakanların bir araya toplanıp Cumhurbaşkanı ile birlikte kabine kurmaları teamüle müstenit bir âdettir. Bu âdetin kökleri, mahallî devlet başkanlarının, yani valilerin, yukarda belirttiğimiz nazırlarla, bir müşavere meclisi halinde toplanmalarıyle ilgilidir. Cumhurbaşkanının muhtelif bakanlarla yaptığı toplantılar da aynı surette bir müşavirler meclisinin toplantısı mahiyetindedir. Cumhurbaşkanına bağlı on bakanlıktan başka 50 kadar da bağımsız kurul, komisyon veya kurum vardır.

Bakanların intihap ve tâyinlerinde, onların İlmî kuci ret ve idare kabiliyetlerinden ziyade, daha başka cihetlele de dikkat edilir. Partiye sadakat ve bağlılık, parti içindeki muhtelif grupların temayülü ve nihayet memleketin muhtelif bölgelerinden bakan çıkarılması gibi coğrafi bir muvazene lüzumu gözönünde bulundurulmuş önemli unsurlardır. Bakanlar, Cumhurbaşkanı ile Senato tarafından müştereken tâyin edilmekle beraber, teamül esas sözü Cumhurbaşkanına bırakmaktadır. Bakanlar Cumhurbaşkanına karşı sorumludur.

Gerek bakanlar ve gerek bağımsız kurul veya kuramların başkanı, emirleri altında bulunan bütün teşkilât ve idareleri mürakabe ve nezaretleri altında bulundurulur. Buralardaki memur ve müstahdemleri tâyin ve tahvil ettirebilirler. Kongreye lüzumlu olan her türlü bilgiyi Cumhurbaşkanı vasıtasıyla Kongreye sunarlar. Yönetmelik ve emirnameler hazırlar ve memurların her türlü dileklerini karara bağlarlar.

Şimdi, muhtelif bakanlıkların teşkilât ve görevlerini kısaca gözden geçirelim.

1— *Devlet Bakanlığı*: İcra organlarının kuruluş sırasına göre en eskisi ve en kıdemlisi olan bu bakanlık iki çeşit hizmet görür: a) Memleketin iç işlerine ait bazı gö-

revler ifa etmek; b) Dış politikayı yürütmek. Mahiyetleri itibariyle birbirinden çok farklı bile görünen bu görevlerden iç işlerini ilgilendiren hizmetler, şunlardır: Bütün kanunların ilânın ve yürürlüğünü sağlamak, her kanunu aidiyet ve konusuna göre tasnif etmek. Bunlardan başka. Birleşik Devletlerin kocaman mührünü muhafaza etmek ve lüzumunda resmî evraka basmak, Anayasa tâdillerinde hukukî cihetlere dikkat etmek gibi görevler bu vazifeler cümlesindendir.

Dışişlerinin yürütülmesi hizmetinde Devlet Bakan lığı, Amerika Birleşik Devletinin yabancı devletlerle olan münasebetlerini tanzim ve idare eder. Yabancı devletler nezdindeki elçi, temsilci ve delegelere talimat verilmesi, gümrük tarifelerinin tesbiti, pasaport işlemleri ve bilgi toplama işleri bu bakanlıkça yürütülür.

Devlet Bakanının bir vekili, dört yardımcısı ile bir de hukuk müşaviri vardır.

2— *Hazine Bakanlığı*: Bir bakan, bir bakan vekili ve üç bakan yardımcısı ile bu Bakanlık Ulusal Devlet gelirlerini toplama, devlet emvalini muhafaza, para bastırma, ulusal bankaları mürakabe ve bütçeyi hazırlama gibi mühim malî görevleri ifa eder. Hazine Bakanlığının da malî olmayan görevleri vardır. Kamusal emlak mimarlığı ile Sahiller Muhafızlığı görevleri bunlardandır.

3— *Harbiye Bakanlığı*: Asker olmayan bir bakanın sorumu altında bulunan Harbiye Bakanlığı Ulusal Devlet ordusunu, ordu ihtiyat birliklerini ve Ulusal Muhafaza Kıt'alarını teşkil ve mürakabe eder. Bu bakanlığın subayları Birleşik Devletlere ilhak edilmiş olan bazı adaları idare ederler. Bakanlığa bağlı mühendis ve teknisyenler ordunun bütün fennî hizmetlerini görürler.

4— *Bahriye Bakanlığı*: Bunun da asker olmayan bir bakanı vardır. Bu bakanın sorumu altında Bahriye Bakanlığı deniz kuvvetlerini teşkil ve idare eder. Deniz harp vasıtalarının yapım ve bakımı, deniz üstlerinin tesis

ve idaresi ve bir hava ordusunun teşkili ve geliştirilmesi de bu bakanlığın görevlerine. dâhildir.

5 — *Adalet Bakanlığı*: (Attorney General) denilen bir Genel Savcının emri altındaki bir genel müşavir ve yedi *yardımcı genel savcı* ile bu bakanlık Ulusal Devletin adalet işlerini yürütür. 48 devlet bölgesinde mevcut 84 adalet bölgesinin her birinde bir savcı ile bir zabıta kumandanı vardır. Bunlar adli zabıta işlerine bakarlar.

Adalet Bakanlığının başlıca görevleri, cumhurbaşkanına vesair devlet erkânına hukukî tavsiyelerde bulunmak, Birleşik Devletin taraf olduğu dâvalarda devlet adına hazır bulunmak, Ulusal Devlet kanunlarının ihlâlinde cezaları tâyin ve federal hapisaneleri idare etmektir.

6 — *Posta ve Telgraf Bakanlığı*: (Postmaster - General) denilen posta işleri genel âmiri ve dört yardımcısı ile bu bakanlık Birleşik Hükümetin saha itibarıyla en geniş bir hizmetini görür. 50.000 posta merkezi ile adedi 45.000 i bulan taşra yolunu kapsayan bu servis kara ve havadan mektup ve koli ulaştırır; yarım milyon insanın para yatırdığı Posta Tasarruf Bankasını idare eder.

7 — *İçişleri Bakanlığı*: Bir bakan, bir bakan vekili ve iki bakan yardımcısı ile bu bakanlık “Genel Arazî Bürosu”nu idare eder. Kızılderililerle ilgili meselelere, maden işlerine ve şikâyetlere bakan bürolar da İçişleri Bakanlığınca idare olunur. (Jeolojik Araştırmalar Müdürlüğü) ile (Mülhak Arazi ve Adalar İdaresi) bu bakanlığın teşkilâtı cümlesindendir.

8 — *Tarım Bakanlığı*: Bu bakanlığın geniş ve şümüllü mahiyette üç büyük görevi vardır: a) Tarımsal fennî araştırmalar; b) Tarım öğretim ve eğitimi; c) Tarımla ilgili kanun ve nizamların yürütülmesi. Tarım Bakanlığının teşkilâtı içerisinde (Veteriner İşleri), (Bitki Sanayii), (Toprak Kimyası), (Biyolojik Araştırmalar), (Böcek ve Haşere Araştırma), (Sütçülük Sanayii), (Or-

man İşleri), (Hava Rasatları), (Tarım Ekonomisi) ve (Toprağı Muhafaza) Büroları vardır.

9 — *Ticaret Bakanlığı*: Ticaret Bakanı iki yardımcısı; İç ve Dış Ticaret Bürosunu, Seyrüsefer ve Gemileri Mürakabe Bürosunu, Hava Ticaret Bürosunu, Balıkçılık Bürosunu, Standardizasyon Bürosunu, İstatistik Bürosunu, Patent Hakları Bürosunu ve Sahillerle İç Topraklarda Araştırmalar Bürosunu tanzim ve idare ederler.

10 — *Çalışma Bakanlığı*: Bir bakan ve iki yardımcı, Çalışma İstatistikleri Bürosunu, Çocuklar Bürosunu, Kadınlar Bürosunu, Birleşik Devletler İş Ulaştırma Servisini, Çalışma Standartları Bürosunu, Amerikaya Muhaceret ve Tabiiyet Servislerini idare ederler.

Bağımsız Teşekkül, Kurum ve Kurullar: Yukarda saydığımız çeşitli bakanlıklardan başka, Ulusal Devlet teşkilâtında başlı başına çeşitli hizmetler gören daha birtakım kurum ve kurullar bulunduğunu yukarda belirtmiştik. Bunlardan başlıcaları: Devletlerarası Ticaret Komisyonu, (buradaki devletler teriminden maksat Birleşik Devleti meydana getiren mahallî devletlerdir), Federal Ticaret Komisyonu, Federal Muhabere Komisyonu, Federal Arttırma Bankası İdare Meclisi v. s. gibi adedi 50 yi aşan teşekkül vardır.

Yürütüm organlarının teşekkül ve görevlerini böylece sıraladıktan sonra bunlar hakkında ileri sürülen tenkitlerle, bu teşekküllerdeki noksanların telâfisine ait teklifleri de kısaca gözden geçirelim:

Tenkitler: Federal Devlet teşkilâtına atfolunan noksanlar dört noktada toplanabilir:

1. - Bazı bakanlıklar kendi gaye ve maksatlariyle ilgili olmayan bazı hizmetlerle görevlendirilmişlerdir.
2. - Bazı hizmetler insicamsız ve dağınık bir vaziyettedir. Bazı hizmetler de muhtelif bakanlık ve kurullarda mükerrer olarak ihdas edilmiştir.
3. - Çeşitli bağımsız kurullar arasında muvazene ve ahenk yoktur.

4.- Dağınıklık ve ahenksizliği giderecek merkezî bir teşekkül mevcut değildir.

İslâhat teklifleri: Federal Devlet teşkilâtında ıslâhat gayesiyle ileri sürülmüş muhtelif teklifler varsa de bunların en mükemmeli 1937 yılında, Cumhurbaşkanlığına bağlı İdare Komitesinin sunduğu tekliftir. Kongreye havale olunan bu teklifte beş nokta göze çarpar: a) Beyaz Saray teşkilâtını genişletip Cumhurbaşkanının eli altında bulunan yardımcılarını çoğaltmak suretiyle muhtelif daire ve kurullarla başkanın daha yakın ve kolay temasta bu- b.tnabilmes'ni sağlamak ve böylece icraî kararlar için lüzumlu bilgileri Cumhurbaşkanına temin etmek; b) Hükümetin idare organlarını takviye etmek; c) kamu hizmetleri teşkilâtını yeni baştan kurmak; d) Çeşitli bağımsız kurulları iki grup altında toplamak; e) Genel muhasebe sisteminde değişiklik yapmak.

Bu teklif Kongrenin 1938 toplantısında fazla taraftar bulmamışsa da 1939 oturumunda tadilen tasvip ve tasdik edilerek icra sahasına konulmuştur.

Amerika Ulusal Devletinin Cumhurbaşkanlığı ile bunun yürütüm organları hakkındaki bu kısa bilgilerden sonra, Birleşik Devletin Yasama uzvu olan Kongreyi ve bunun kanunî yetkilerini görelim.

VII

Kongre

-Parlamento-

Kongrenin iki teşekkülden mürekkep bulunduğunu, bunlardan birinin Temsilciler Meclisi, diğerinin de Ayan - Senatörler Meclisi - olduğunu yukarıda görmüştük. Şimdi bunlardan evvelâ birincisini inceliyelim:

Temsilciler Meclisi: Halkın Meclisi diyebileceğimiz bu teşekkül kayıfağını İngiliz devlet teşkilâtındaki an'a neden alır. İktidarı tahdit ve kontrol mülâhazalarıyla ihdas ve tesis olunmuştur. Bugünkü Amerikan Temsil-

çiler Meclisinin 435 üyesi vardır. Beher 276.000 nüfusa bir temsilci isabet ediyor demektir. Ancak bu rakam nisbı bir kıymeti haizdir. Çünkü bazı devletlerin bu rakamdan fazla olup da iki temsilci çıkarmağa kâfi gelmeyen nüfus kesirleri hesaba katılmadığı gibi, az nüfuslu devletlerin nüfusları her ne olursa olsun mutlaka temsil olunmaları bu miktarı değiştiren âmillerdir.

Temsilci Olabilme Şartları: 25 yaşından aşağı olmamak, seçmenlerin bulundukları devlet topraklarında mukim bulunmak ve en az yedi yıl devamınca Amerika uyruğunda kalmış olmak gibi nitelikler temsilcilerde aranan vasıf ve şartlardır. Bunlardan başka, teamüle dayanan bir şart daha vardır: Temsilci yalnız seçileceği devlette değil, aynı zamanda seçim bölgesinde de yerleşmiş bulunmak lâzımdır. Lâkin New York bu şartı aramamaktadır.

Herhangi bir şahıs temsilci seçildikten sonra Birleşik Devletin askerî ve mülkî hizmetlerinde memuriyet alamaz.

Seçim Usulleri: Temsilcilerin ne gibi usullerle seçildiklerini mahallî devletlerin nüfus miktarına göre tetkik etmek lâzımdır. Asgarî temsilci çıkarma adedi bir olduğuna göre, yalnız bir tek temsilci çıkaracak olan devletlerde formalite basittir. Bu gibi devletlerde seçim bölgeleri ihdas edilmez. Birden fazla temsilci çıkaracak olan devletlerde ise, kongrece kabul olunan bir kanuna göre, seçim bölgeleri ihdası gerekir. Bu kanun icabatından olarak seçim bölgelerinin birbirleriyle hemhudut ve mümkün mertebe eşit nüfuslu olmaları lâzımdır.

Seçim bölgeleri ihdasına ait tatbikat muhtelif devletlerde çeşitli politika ve parti dalaverelerine konu olmuştur. Meselâ, seçim bölgelerinin tesbitinde, azınlık partisi mensuplarının toplu olarak bir bölgede toplanmalarına meydan vermemek için bölgelerin mahallî devlet içine serpiştirilmesinde bir hayli düzene başvurulduğu çok görülmüştür. Seçim bölgelerinin tesbitindeki maha-

retle parçalanıp dağıtılan azınlık mensupları, temsilci çıkarmak imkânından mahrum bırakılmış olur.

Temsilciler Meclisi seçimlerin kanuna uygunluğunu ve seçilenlerde bulunması gereken şartları inceler. Kanuna aykırı surette seçilenlerin seçimlerini tasdik etmez. Fikrî temayülleri meclisçe beğenilmiyen temsilcilerin dahi reddedildikleri vakidir. Brigham Roberts, Victor Berger gibi şahıslar bunlardandır. Bu meclisin üyeleri iki sene için seçilir ve tek sayılı senelerin Ocak ayının üçüncü günü vazifeye başlarlar.

Senatörler (Ayan) Meclisi: Yukarıda da belirtildiği gibi, bu meclisin üyeleri, mahallî devletlerin manevî şahsiyetini temsil ederler. Devletler hukuken birbirine eşit durumda olduklarından, senator üye olarak bu meclise gönderilecek temsilci adedi bakımından büyük, küçük devletler arasında herhangi bir ayırma bahis konusu edilmemiştir. Her devlet âyan meclisine iki temsilci gönderir. Bu itibarla, Amerika Senatörler Meclisinde 96 üye vardır.

Senatör Seçilme Şartları: 30 yaşından aşağı olmamak, seçildiği devlette mukim bulunmak ve Birleşik Devletlerin en az 9 yıl uyrukluğunda kalmış olmak lâzımdır.

Meclis mevcudunun üçte biri her iki senede bir seçilir. Üyeler altı senede bir seçilirler.

Senato üyelerinin seçimlerindeki kanunî şartlar bu meclisçe incelenir. Fikrî temayüllerinden dolayı seçimi reddedilmiş senator yoktur.

Kongre üyeleri ister Temsilciler Meclisinde olsun, isler Âyan Meclisine dahil bulunsunlar, senede 10.000 dolar ücret ve yazı işleriyle seyahat masrafları için de ayrıca Ödenek alırlar. İhanet ve emsali ağır cürümler veya Kongre toplantılarına gidiş geliş ve oturularda sükûnu ihlâl mahiyetinde ika olunan suçlar müstesna, sair cezayı gerektiren hallerden dolayı Kongre üyeleri tevkif olunamazlar. Kongre salonundaki veya komitelerdeki nutuklarından veyahut da resmî yayınlarından dolayı hiç bir suretle sorguya çekilemez veya sorumlu tutulamazlar.

Anayasadaki yirminci değişikliğe göre Kongre üyeleri senede en az bir defa toplanırlar. Toplantı günü evvelden ayrıca tesbit edilmemişse, Kongre toplantısı Ocak ayının üçüncü günü öğle üzeri başlar.

Herhangi bir kanunun Kongreden çıkabilmesi için her iki meclisin de bu kanunu ayrı ayrı kabul etmiş olması lâzımdır. Bu cihetin sağlanması çok kere güç olduğundan, tartışmaları azaltmak ve iki meclis arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları önceden halletmek üzere aracı bir komisyon kurulur. Bu komisyonda her iki meclisten seçilen üyeler bir araya gelerek görüşür, tartışır ve bir rapor hazırlar. Bu rapor her bir mecliste ayrı ayrı incelenir, ya kabul veya reddolunur. Bu cihete biraz sonra tekrar dönmek üzere şimdi Kongrenin çalışma tarzını inceliyelim:

Kongre Nasıl Çalışır: Memleketin muhtelif ihtiyaçlarını karşılamak. Ulusal Devlet Hükümetini çalışır halde bulundurmak, ulusal menfaatleri korumak ve anı olayları sür'atle karar bağlamak üzere Kongrenin geniş teşkilâta sahip olması lâzımdır. Bu görevleri ifa amacıyla meydana getirilen teşkilâtın başında komisyonlar gelir. Senatörler Meclisinde 30. Temsilciler Meclisinde de 60 kadar komisyon mevcuttur. Her komisyon kanunî bir zaruret ve ihtiyacın eseridir. Meselâ, Senato Mali Komisyonu, bütün mali meseleleri, malî mevzuat çerçevesinde inceleyip sonucunu Senatörler Meclisine sunan bir komisyondur. Bu gibi Komisyonların üyeleri doğrudan doğruya bir parti teşekkülü olan ve (Komisyonlar Kurulu) denilen bir komisyonca tesbit olunur.

Komisyonlar, kanunların çıkış kapısıdır. Komisyonlardan geçmiyen hiçbir kanun yürürlüğe giremez. Kanunların kabulünde şöyle bir sıra kovalanır.

Bir meclis üyesi kendi meclisine bir lâyiha tasarısı verir. O meclisin başkanı bu tasarıyı münasip bir komisyona havale eder. Komisyon bunun üzerinde incelemelerini bitirdikten sonra ya lehte veya aleyhte lâyihanın nasıl kabul edilmesi lâzımgeldiği hakkında bir rapor hazırlayıp meclise verir. Meclisteki tartışmalar sonunda lâ-

yjha muayyen bir şekil aldıktan sonra diğer meclise yolların. İkinci mecliste de ilgili komisyona havale edilen lâyiha incelenip muayyen bir şekilde komisyondan çıkar. İkinci meclisteki tartışmalar da bittikten sonra birinci meclisin lâyihası son bir şekil alır. Bu şekle birinci meclis razı olmazsa aracı komisyon kurularak anlaşmazlık hal ile lâyihanın birer örneği her iki meclise gönderilir. Meclislerin her birisinde ayrı ayrı kabul edildikten sonra lâyiha Cumhurbaşkanının tasdikine sunulur. Başkanın onayından çıkıp ta Devlet Bakanlığınca neşir ve ilân olunan lâyiha kanun haline girmiş olur.

Meclislerin Müzakere Usulü: Müzakere usulleri bakımından iki meclis birbirinden farklı bir manzara arzeder. Temsilciler Meclisinde münferit üyelerden ziyade gruplara ve grup liderlerine önem verilir. Halbuki Senatörler Meclisinde her bir üye tek başına geniş bir hürriyet ve serbestlik içerisinde görüşüp fikirlerini açıklar. Temsilciler Meclisinin sözcüsü yavaş ve ağır konuşan üyeleri susturabildiği ve hattâ söz almaktan dahi dahi men edebildiği gibi, meclis toplantısında hazır bulunup ta yoklamada kendinin mevcut olduğunu bildirmiyen bir üyeyi sözcü kendiliğinden mevcut kaydettirebilir. Bu meclisçe kabul olunan bir kararda herhangi bir üyenin bir saatten fazla konuşmaması da sağlanmıştır. Ancak oy birliği ile aksi istendiği zaman bu mecburiyet kalkar. Bazen üyelere beşer dakikalık söz verilmesi kararlaştırılabildiği gibi, tartışmaların muayyen bir saatte sona ermesi de evvelden tesbit edilir. Halbuki, senatörler meclisinde üyelerin hürriyeti hiç bir suretle tahdit edilmez. Ancak, oturumun sona ereceği saatin tesbitine ait üçte iki çoğunlukla verilecek karar üzerine senatörler yalnız bir saat için söz sahibi olurlar.

Kongre İçinde Parti Teşekkülleri: Yukarıki izahatla Kongrenin nasıl bir teşekkül olduğu ve ne gibi nitelikleri bulunduğu açıklanmış oldu. Lâkin, Kongre üzerinde mühim tesirleri bulunan partilerin Kongre içinde nasıl çalıştıkları ve ne gibi teşkilâta mâlik bulundukları incelen-

mediği takdirde Amerika yasama organına ait bilgilerimiz noksan kalmış olur. Bu itibarla, Kongre içindeki parti teşekküllerini sırasıyla ve kısaca gözden geçirelim:

(Caucus) Parti Grupları: Her partinin Kongre içindeki teşekküllerinin başında Parti Grubu gelir. Parti Grubu, gerek temsilciler, gerek senatörler meclislerinde herhangi bir siyasal partiye mensup üyelerin kendi aralarında gizli olarak toplanmaları demektir. Parti Grubu, meclise başkanlık edecek adayı seçer. Temsilciler Meclisinde bu görevi, yani meclis başkanlığını sözcü gördüğünden, bu meclisin parti grubu sözcü adayını seçer. Senatörler Meclisi Grubu da (Pro Tempore) denilen senato başkan adayını seçer. Parti Grubunun kararları meclis içinde o partiye mensup bütün üyeler için mecburî olur. Kanunların müzakeresinde Senato Grubu karar vermez, sadece istişarelerde bulunur.

Komisyonlar Kurulu: Parti Grubunun çeşitli yürütüm araçları vardır. Grup, bunlar vasıtasıyla çalışmalarını tanzim ve idare eder. Komisyonlar Kurulu denilen teşekkül bunların başında gelir. Bu kurul çeşitli komisyondan mürekkep bir birliktir. Muayyen bir partinin meclis içindeki bütün üyelerinin ihtisas ve kaabiliyetlerine göre muhtelif komisyona ayrılma ve tâyinleri Komisyonlar Kurulunca tesbit olunur. Bu işin iyi ve isabetli olarak yapılmasından hem grup ve hem de muayyen komisyona seçilen üyenin kendisi faydalanır. Çünkü, ihtisasına uygun bir yere seçilen üye kısa zamanda yükselip o bölüm içinde bir lider mevkiine yükselebilir.

İdare Komisyonu: Çeşitli konularda bilgi ve ihtisas sahibi olan liderlerin parti grubunca tâyinleriyle meydana getirilen bu komisyon partinin meclis toplantılarında hareket tarzını tanzim ve idare eder.

Grup Sözcüsü: Her parti grubu kendi üyelerinden birini Grup Sözcüsü olarak seçer. Bunun görevi, meclis oturumlarında partilileri tartışma konusu üzerinde birleştirmek, tartışmaların seyrine önderlik etmek ve muhalefe

tin ezilmesi veya parti görüşünün bütün meclise kabul ettirilmesi için en müsait olan zamanı seçerek bütün partinin azamî kuvvet ve baskısını ona göre ayarlamaktır. Sözcünün (Kamçı) denilen bir de yardımcıdır.

Kongreye yönetilen tenkitler:

Ulusal devletin yasama işlerini yürüten bu kuruluşla ilgili tenkitler şöylece özetlenebilir :

1. - Kongre hakikî mânada bir temsil niteliğine mâlik değildir. Çünkü, büyük olsun, küçük olsun bütün devletlerin Senatoda (Âyan Meclisinde) eşit oya sahip bulunmaları nisbetsizlik ifade ettiği gibi, seçim bölgelerinin teshirindeki dalavereler dolayısıyla Temsilciler Meclisi de halkı hakikî surette temsil edememektedir.

2. - Kongre içindeki iki meclisin karşılıklı münasebetleri çapraşık formaliteler yüzünden gayet ağır yürümektedir.

3.- Hükümet işlerinin yürütülmesinde Kongre daha sorumlu bir mevki almalı ve kendi içindeki parti tahakkümünden kurtulmalıdır, deniliyor.

Kongre ile ilgili ıslahat teklifleri:

Yukarıda sayılan noksanların izalesi için ileri sürülen teklifler de üç kısımda toplanmaktadır:

1.- Temsilciler Meclisi üyelerinin seçiminde ihdas olunan bölgeler muayyen bir parti çoğunluğunu değil çeşitli grupları hep birden içine alacak şekilde tesbit edilmelidir.

2.- Senatörler ve temsilciler meclislerini karşılıklı olarak ilgilendiren işlerde her meclisin ayrı ayrı komisyonları bulunacağı yerde her iki meclis üyelerinden mürekkep muhtelit komisyonlar kurulmalıdır.

3. - Kongrenin sorumlunu arttırmak ve bunun üzerindeki parti tahakkümünü azaltmak için yürütüm organlarıyla beraber kabinenin kongre içine alınması gibi bir tedbire başvurulmalıdır, deniliyor.

VIII

KONGRENİN YETKİLERİ

Bir yasama uzvu olan Kongreye Anayasa ile tanınmış olan yetkiler sarîh ve zîmnî olmak üzere iki gruba ayrılır.

(Yetkilerini kullandığı sırada Kongre her türlü iktidara sahiptir) ibaresinin Anayasada bulunuşu Kongrenin zîmnî yetkileri bulunduğuna yeter bir delil teşkil eder. Bununla beraber Kongrenin yetkileri hudutsuz değildir. Anayasanın birinci maddesinin 9 numaralı bendinde Kongrenin yetkileri tahdidi mahiyette sayılmıştır. Bundan başka, Anayasanın çeşitli değişikliklerine ait kanunlarda da Kongrenin yetkileri çerçevelenmiştir. Bu sınırlar içinde Kongrenin yetkileri konuları bakanından iki büyük gruba ayrılmaktadır: Bunlardan biri, malî alana şâmil yetkiler, diğeri de ticaret sahasına müessir yetkililerdir.

Kongrenin Malî Yetkileri:

Kongrenin malî bakımdan haiz bulunduğu yetkiler çok önemlidir. Bunların başında vergi salma yetkisi gelir. Anayasadaki ibareyi aynen tekrarlırsak (Birleşik Devletlerin genel refah ve savunmasını sağlamak ve Ulusal Devletin masraflarını karşılamak üzere) Kongrenin vergi, harç, resim gibi mükellefiyetler ihdasiyle bunların tahsilini sağlama yetkileri vardır. Her türlü vergi, harç ve resimler bütün devletlere aynı suretle şâmil ve sarîdirdir. Ancak, Genel İrat Vergisi hariç, diğer bütün vergiler her devletin nüfus nisbetine göre tevzi ve tesbit edilir.

Masraflar: Kongrenin çeşitli masrafları ödenek ayırma yetkisi hiçbir suretle hudutlanmış değildir. Milyarları aşan Ulusal Devlet masraflarından %40 ı Ulusa) Hükümetin normal çalışmasına % 35 i işsizliği hafifletme % 15 i kamu hizmetlerine ve geri kalan % 15 i de Ulusal Hükümetin çeşitli masraflarına gider.

Hükümet giderlerinin sarfında esaslı tedbirler it-

tihası maksadiyle kabul olunan 1921 Bütçe ve Muhasebe Kanunu iki mühim büronun vücut bulmasına sebep olmuştur. Bunlardan biri Genel Saymanlık Bürosu, diğeri de Bütçe Dairesidir. Genel Saymanlık Bürosu, Başmürakıp denilen bir zatın sorumu altında çalışır. Bütün bakanlıkların ve bağımsız teşekküllerin masraflarını mürakabe ve idare eder. Bütçe Dairesi ise Cumhurbaşkanının direktiflerine göre bütçeyi hazırlar. Bütün bakanlık ve teşekküllerin gelir ve gider tahminlerini içine alan Ulusal Devlet Bütçesi Cumhurbaşkanının imzasıyla Kongreye verilir.

Para Sisteminin Kontrolü: Kongrenin muayyen kanunlarla cebri tedavülü haiz kâğıt para çıkarma yetkisiyle madenî para bastırma ve bunun kıymetini tesbit ve tanzim yetkileri vardır.

Bankaların Kontrolü: Kongre malî sahada haiz olduğu zımnî yetkileri bankacılık alanına da teşmil etmiştir. 1912 yılında kabul olunan Federal Arttırma Kanunu ile bütün birleşik devletler sahası bankacılık bakımından oniki bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerin her birinde bir Federal Arttırma Bankası bulunur. Bütün Ulusal Bankalar Federal Arttırma Bankasının üyesidir. Özel Bankaların iştiraki serbesttir. Federal arttırma sistemine dâhil olan bir banka o bölgedeki federal arttırma bankasının kabul ve taahhüt edeceği karşılıklar mukabilinde para bastırma yetkisine sahip olma gibi imtiyazlar kazanır.

Federal Banka Teşkilâtının başında Federal Arttırma Bankası İdare Meclisi bulunur. Cumhurbaşkanlığına bağlı kurullardan biri de budur. Bu meclis, maliye bankanı ile, para kıymetinin kontrolüne memur zattan ve (ex officio) denilen bir memur ile altı üyeden mürekkeptir. Üyeler on sene müddetle Cumhurbaşkanı ve Senato tarafından tâyin edilir.

Halkın ziraî ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla son zamanlarda Federal Arazi Bankaları da kurulmuştur.

Kongrenin ticarete müessir yetkileri:

Mahallî devletlerin birbirleriyle olan ticarî münasebetleri bugün tamamıyla Kongrenin teşriî mürakabesi altına girmiş bu bulunmaktadır. Bu münasebetle eşya alım, satım ve naklini seyrüsefer, demiryolları, köprüler, telefon, telgraf ve telsiz istasyonları gibi çeşitli sahaları içine alır. Amele yevmiyelerini tesbit, işçi ve patron münasebetlerini tanzim de Kongrenin mürakabe sahasına giren hususlardır.

Dış Ticaret: Yabancı memleketlerle ticarî münasebetlerin düzenlenmesi bakımından da Kongrenin faaliyeti çeşitli konulara ayrılır. Gümrük himaye tarifeleri, tonaj tahditleri, ambargolar konulması, seyrüsefer kanunları Kongrenin bu çeşit faaliyetinin başlıcalarıdır. Bunlardan başka, malî ve İdarî yardımlarla büyük ticaret filoları tesisi, Amerikaya muhaceret işlerinin tanzim ve idaresi de Kongrenin yetkisi içinde bulunan işlerdir.

Yukarıdaki kısa izahatımızla Amerika devlet sisteminden Ulusal Devletin yllirütüm ve yasama organlarını belirtmeğe çalıştık. Ulusal Devlet Teşkilâtına ait bilgilerimizi tamamlamak üzere şimdi biraz da Adlî Otoriteyi gözden geçirerek mahallî devletlere dönelim.

IX

ADLÎ OTORİTE

Ulusal Devlette adlî otorite, Anayasaya göre Âli Mahkeme ile buna tâbi ve Kongrece zaman zaman kurulan tâlî mahkemeler tarafından temsil olunur.

Ali Mahkeme: Bir başkan ile sekiz yargıçtan müteşekkildir. Birinci derecede bakanların, elçilerin, konsolosların ve mahallî devletlerden birinin taraf oldukları dâvalara bakar. Âli Mahkeme sair bütün hususlarda temyiz merciidir.

Temyiz Mahkemeleri: Amerika Birleşik Devletlerinin toprakları on bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerdeki Temyiz Mahkemelerinde üç ilâ beş yargıç bulunur. Bölge içindeki Federal Bölge Mahkemelerinden ve bağımsız kurum ve kurullardan gelen dâvalara bakarlar. Bazı ahvalde kararları nihaîdir. Âli Mahkeme başkanmm her sene başkanlığında toplanan Bölge Temyiz Mahkemeleri başkanları ile adlî bir komisyon kurulur. Bu komisyon adlî işleri süratlendirmek için gerekli kararları alır ve icabında usul törelerini değiştirir.

Federal Bölge Mahkemeleri: Amerikada 84 Bölge Mahkemesi vardır. Birliğe dahil devletlerden her birinde en az bir ve devletin arazi büyüklüğüne, nüfus çoğunluğuna ve adalet işlerinin çokluğuna göre birkaç bölge mahkemesi bulunur. Amerikan Ulusal Devletinde adlî otoritenin meratibi silsile bakımından esasını bu mahkemeler teşkil eder. Her mahkemede bir yargıç vardır. Fakat, bölgenin iş hacmine göre yargıç adedinin altıya kadar çıktığı vâkidir. 84 mahkemenin hepsinde 124 yargıç mevcuttur. Âli Mahkemenin yetkisine girmiyen bütün dâvalar bu mahkemelerde görülür. Davâ konuları Ulusal Devlet mevzuatını ilgilendiren hususlardır.

Özel Mahkemeler : Konuları itibariyle ihtisası gerektiren işlere bakmak üzere Kongre, normal mahkemelerden başka, bazı özel mahkemeler ihdas etmiştir. Bunlardan en mühimleri şunlardır: Şikâyet Mahkemeleri, Gümrük Mahkemeleri, Gümrük ve Patent Hakları Temyiz Mahkemeleri . . . gibi.

Şikâyet Mahkemeleri, Ulusal Devlet aleyhine vukubulacak şikâyet konularını inceler ve karara bağlar. An: cak, devletten zarar ve ziyan talebi ile ilgili hususlar bu mahkemelerin yetkisi dışındadır. Şikâyet mahkemelerinde bir başkan ile dört yardımcı yargıç vardır.

Gümrük Mahkemeleri, bir başkan ve sekiz yardımcı yargıçtan müteşekkildir. Giriş limanlarında uygulanan gümrük tarifelerinden doğan anlaşmazlıklara bakarlar.

Gümrük ve Patent Hakları Temyiz Mahkemeleri; bir başkan ile dört yardımcı yargıçtan müteşekkil olan bu mahkemeler, Gümrük Mahkemelerinden ve Patent Bürosundan gelen dâvalara bakarlar.

Colombia Bölge Mahkemeleri, Colombia, Birleşik Devletlerden biri olduğu halde, bu devlete mahsus olan bölge mahkemeleri Ulusal Devlet teşkilâtına dâhildir. Colombia bölgesinde, Polis Mahkemesi, Çocuk Mahkemesi, Belediye Mahkemesi, Colombia Âli Mahkemesi, Temyiz Mahkemesi gibi özel mahkemeler vardır. Colombia Âli Mahkemesi bir başkan ile beş yardımcı yargıçtan müteşekkildir. Bu mahkeme aynen Federal Bölge Mahkemelerinin baktığı işlere bakmakla beraber Colombia Devletine ait mevzuatı ilgilendiren husularda da yetkilidir.

Colombia Temyiz Mahkemesi bir başkan ile iki yardımcından müteşekkil olup bölge Âli Mahkemesinden gelen işlere temyizen bakar. Colombia Temyiz Mahkemesinin kararları da temyizen Birleşik Devlet Âli Mahkemesinde görülür.

Yargıçların Tâyin ve Tahvilleri: Ulusal Devlet Âli Mahkeme yargıçlarının tâyinine ait hükümler Anayasa ile tesbit edildiği halde Federal Bölge ve Özel Mahkeme yargıçlarının tâyini hususlarında Anayasada hüküm bulunmadığından Kongre bu yargıçlar hakkında özel kanunlar kabul etmiştir.

Tâyin: Ulusal Devlet teşkilâtına giren bütün mahkemelerin yargıçları Cumhurbaşkanınca inha ve Senatonun tasdiki ile tâyin olunurlar. Mahallî Devlet Yargıçlarının tâyini seçimle yapılır. Bunu sonra göreceğiz.

Tahvil: Anayasa, hareket tarzı kanunlara uygun olan bütün Ulusal Devlet yargıçlarının vazifeleri başında kalacağını âmir bulunduğundan, herhangi bir suç zanlısı olmadıkça hiçbir yargıcın vazifesi başından uzaklaştırılması mümkün değildir. Vazife başında bulunan bir yargıcın da maaşı hiçbir surette kesilemez. Seçimle vazife basma gelen Mahallî Devlet yargıçları da suç zanlısı olmak veya

kendilerinin seçmenleri tarafından vazifeyi terke davet olunmak veyahut da yeniden seçilmemek gibi haller dolayısıyla görevden ayrılırlar. Bunu da sonra göreceğiz.

Ulusal Devlette adli otoriteyi bu suretle belirttikten sonra bu devlet hakkındaki bilgilerimiz kâfi derecede genişlemiş olacaktır. Konumuzu daha fazla dağıtmadan Ulusal Devletin Mahallî Devletlerle olan karşılıklı münasebetlerini kısaca gözden geçirelim.

X

Ulusal devlette mahallî devletlerin münasebetleri

Mahallî Devletlerin Ulusal Devletle münasebetleri çeşitli bakımlardan tetkik konusu olmaktadır. Bu münasebetleri evvelâ Ulusal Devletin teşekkülü bakımından inceliyelim. Bugünkü 48 devletten yalnız 13 ü Anayasayı kabul ve tasdik dolayısıyla birleşik devlet haline girmişlerdir. Geri kalan 35 devletten bazısı parçalanıp birleşme, bazısı da doğrudan doğruya birliğin bir unsuru sayılma, bazısı da arazi durumları dolayısıyla Birleşik Devlete katılma yollarıyla bugünkü Ulusal Devleti teşkil etmiş bulunmaktadırlar.

Birliğe dahil devletler adedinin artırılıp arttırılmaması hususunda Anayasa Kongreye geniş yetkiler tanımaktadır. Ancak, mevcut devletlerden birinin toprakları içinde yeni bir devlet kurulması veya birkaç devlet veya devlet parçasının birleşerek yeni bir devlet meydana getirmeleri ilgili devletlerin muvafakatiyle mümkündür. Aksi halde, birlik içinde yeni bir devletin teşekkülü imkânsızdır. Ulusal Devletçe idare olunan bazı mülhak memleketlerin (Filipinler, Alaska, Havai. Virgine adaları ve Panama Kanal Bölgesi gibi toprakların) mahallî birer devlet haline girebilmeleri bakımından lüzumlu olan şartlar kongrece incelenir. Bu şartların gerçekleşmesi halinde birliğe yeni devletlerin katılması mümkün olur.

Devletler Arasında Eşitlik: Nüfus kalabalığı ve arazi genişliği her ne olursa olsun, birliğe dahil bütün devletler hukuki bakımdan birbirlerine eşittirler. Bu itibarla, Ulu-

sal Devlete dahil devletlerden hiçbirinin diğer bir devlete karşı üstünlük veya imtiyaz iddiasında bulunması bahis konusu dahi olamaz.

Mahallî Devletlerin Ulusal Devlete ve Birbirlerine Karşı Görevleri:

Anayasa bütün devletlere sarîh ve zımnî bazı vecibeler yüklemektedir. Meselâ:

1. - Hiçbir devlet başlıbaşma muahede veya ittifak akdine veyahut ta bir başka devletle konfederasyon teşkiline yetkili değildir

2. - Kongrenin muvafakati olmadan hiçbir devlet, ithalât ve ihracata gümrük vergileri tarhedemez.

3. - Hiçbir devlet kendi namına para bastıramaz.

4. - Hiçbir devlet, mukaveleden doğan bağamları kaldıran kanunlar çıkaramaz.

5. - Hiçbir devlet, Birleşik Devlet tabaasının medenî ve siyasî haklarını yok edici kanunlar kabul edemez.

6. - Her devlet, diğer devletlerin hukuk türelerine riayetle görevlidir.

7. - Her devletin uyrukları, diğer devletlerin uyrukları ile aynı haklara mâliktirler.

8. - Devlet kaçak suçluları birbirlerine teslim ederler. Ancak, bu hususta karar hakkı suçlunun iltica ettiği yer valisine aittir. Vali, suçluyu teslim edip etmemekte muhayyerdir.

Mahallî devletlerin birbirlerine ve Ulusal Devlete karşı olan görevlerini böylece özetledikten sonra, Amerika Ulusal Devleti hakkındaki tetkiklerimizi burada bitirmiş oluyoruz. İncelemelerimizi bundan böyle, kuruluşlarını yukarıda gördüğümüz mahallî devletlere hasredebiliriz.

XI

Mahallî devletler ve anayasaları

Amerikan Ulusal Devletini teşkil eden 48 devletten her birinin kendine mahsus bir Anayasası bulunduğu biliyoruz. Bu devletlerin genel idaresinde her birinin kendi Anayasası hâkimdir. Ulusal Devletin Anayasası ile veya Ulusal Devlet kanun ve türeleriyle çatışmayan

hususlarda her devletin kendi Anayasası o devlette yürürlükte olan kanunların en üstünüdür. Mahallî Devletlerin Anayasaları, Amerika siyasal tarihinde daimî bir gelişmeye mazhar olmuştur. 1776 dan bugüne kadar devam eden bu gelişmenin anahatları şu noktalarda toplanabilir:

1. - Doğrudan doğruya halk idaresini mümkün kılan vasıtasız bir demokrasinin inkişafı bakımından halkın seçim haklarının arttığı,
2. - Valilerin haiz bulundukları yetkilerin devamlı surette arttığı ve
3. - Adli otoritenin yürütme ve yasama uzuvlarına karşı haiz olduğu üstünlüğün gittikçe kuvvetlendiği . . .

Bu üç noktada belirtilen gelişmeler nihayetinde Mahallî Devletlerin Anayasaları başlıca şu bölümleri kapsar olmuştur:

Başlangıç Bölümü: Anayasaların başlangıç bölümleri mahallî devletlerin dayanmakta oldukları genel kuralları açıklar. Bu bölüm Ulusal Devlet Anayasasını yakından kovuşturur.

İnsan Hakları Bölümü: Ferdîyetçi demokrasi geleneklerine uygun olarak meydana gelmiş bulunan bu bölümde, fertlerin yaşama, mülkiyet ve hürriyet gibi hakları teferrüata varıncaya kadar uzun uzadıya sayılmıştır.

Hükümetlerin Temel Kuvvetleri: Mahallî Devlet Anayasalarının üçüncü bölümleri her devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının yetkilerini belirtir, Bu bölüm aynı zamanda, Mahallî Hükümetlerin Ulusal Hükümetle olan münasebetlerini düzenler.

Seçimleri Düzenleyen Bölüm: Bu bölümde seçim işlerine ait genel ve özel hükümler bulunur.

Çeşitli Konulara Ait Bölüm: Mahallî Devlet Anayasalarının son bölümleri malî işlere, vergilere ve kamusal hizmetlere ilişkin türeleri ihtiva eder.

Bu gibi işler başka memleketlerde özel kanunlarla düzenlenirse de bunların gittikçe artan bir hızla Amerika

Mahallî Devletlerinin birer Anayasa konnsu haline girmekte oldukları ve birçok Mahallî Devlet Anayasalarına girmiş bulundukları bugünün göze çarpan olaylarındandır.

XII

Mahallî devletlerin anayasa bünyeleri

Mahallî Devlet Anayasalarını yukarıda genel bir görüş süzgecinden geçirdik. Hemen her devletin Anayasası yukarıda belirtilen bölümleri kapsar. Bu Anayasalara göre mahallî devletlerin kuruluş ve bünyeleri, kuvvetlerin ayrılığı prensibine dayanır. Şimdi bu kuvvetleri genel olarak gözden geçirelim:

1.- Mahallî Devletlerin Yasama Kuvveti

Devletlerin hukukî mânada haiz bulundukları yasama erki, Amerika Mahallî Devletlerinde pek önemsizdir. Ulusal Devletin Anayasa takyitleriyle sarılıp kavranmış bulunan mahallî devlet yasama kuvvetleri teşkilâtta mahrum kalmışlardır. Yasama kurullarının teşkiline ait seçim usullerinin kifayetsizliği dolayısıyla de bu kurullar temsili olmaktan çok uzaktırlar.

Nebraska devleti istisna edilirse, bugün Amerikadaki mahallî devletlerin hepsinde yasama meclisleri, Amerika Ulusal Devletindeki Senatörler ve Temsilciler Meclisleri gibi iki uzuvdan müteşekkildirler. Bu bakımdan, yukarıda sayılan tenkit ve mahzurların hepsi de burada tekrarlanabilir.

2. Yürütüm Kuvveti: Vali

Mahallî Devletin yürütüm kuvvetini Vali temsil eder. İlk zamanlarda mahdut yetkilere sahip bulunan ve muayyen bir zümrenin seçimi ile vazife başına gelen valiler, sonraları bütün halk tarafından seçilmiş ve yetki bakımından da pek ziyade kuvvetlenmişlerdir. Bugün Amerikada mevcut valiler, bazı devletlerde iki, bazı devletlerde de dört sene için seçilirler. Yalnız New Jersey’de valilerin seçim dönemi üç senede bir gelir. İş başında bulunan bir vali, ancak ağır bir suç zanlısı olduğu vakit veya seç

menleri tarafından çekilmesi bildirdiği zaman vazifeyi terke mecbur olur,

Valinin Yetkileri: Bunlar Cumhurbaşkanının yetkilerine kıyasla incelenebilir. Bu itibarla, valilerin de Cumhurbaşkanı gibi, yasama ve yürütüm alanlarına uzanan yetkileri vardır.

Yasama Yetkileri:

Mahallî devletlerin, Ulusal Devlet gibi, kuvvetlerin ayrılığı prensibine dayandığını görmüştük. Böyle olmakla beraber valiler, mahallî devletlerin teşriî hayatında çok önemli bir mevki tutarlar. Çünkü, muayyen bir zamana ait hal ve şartların icabettirdiği ihtiyaçları karşılayacak mahallî tedbirlerin ittihazını sağlayan mahallî kanun ve nizamlar teklifine valiler yetkili oldukları gibi yasama meclisine genel ve özel mahiyette mesajlar yollamak, meclisi fevkalâde olarak toplantıya çağırarak, yasama meclisince karar altına alınan hususlarda veto hakkını kullanmak, mahallî devlet bütçesini kendi kontrolü altında bulundurmak ta valilerin haiz oldukları en Önemli yetkililerdir.

Yürütüm Yetkileri:

Valilerin yürütüm yetkileri de Cumhurbaşkanının bu çeşit yetkilerine kıyaslanabilirse de, tâyin hususunda valiler Cumhurbaşkanından çok daha az yetkiye mâliktirler. Çünkü, mahallî devletin daire başkanları, yani bizim idare şube reisleri dediğimiz zevat seçim ile vazife başına getirilirler. Binaenaleyh, bu şahısların işten uzaklaştırılmaları da valilerin yetkisi dışında kalır. Bunlar haricindeki diğer bütün tâli memurlar vali tarafından tâyin olunur ve icabında işten uzaklaştırılır. Valilerin, muayyen suçlardan dolayı hükmolunan bazı cezalan af, tahfif veya kefaletle tahliye gibi yetkileri de vardır. Bunlardan başka valilerin çeşitli komisyon ve kurulların başkanı olmaları da kendilerinin yürütüm kuvvetini arttıran bir unsurdur.

İdare Şubeleri: Hemen her devlette bir vali yardımcısı vardır. Bu memur, Mahallî Devlet Senatosuna başkanlık eder. Valilik makamının inhilâlinde valiye kanun halef olur. Vali gibi, yardımcısı da seçimle vazife başına gelir. Bu bakımdan, valilerin seçilmesinde aranan şartlar, onların kanunî haleflerinde de aranır. Vali yardımcılığından başka bir de (Devlet Kâtipliği) yani bizdeki mektupçuluk vardır. Bu daire resmî kayıtları tutar, seçimleri mîtirakabe eder. Mahallî devletin saymanlık ve vezne büroları ayrı birer daire oldukları halde bu iki dairenin bizde defterdarlık adı ile birleştirilmiş oldukları malûmdur. Hazinesar denilen zat, mahallî devlete ait paraları muhafaza ve mahallî devlet borçlarını tediye eder. Sayman (veya mürakıp) bütün malî işleri tanzim ve idare eden kimsedir. Mahallî devlette bir de maarif müdür veya mürakibi vardır. Vazifesi, mahallî devletin maarif teşkilâtını tanzim ve mürakabe etmektir. Adalet mercii olarak bir de Başsavcı vardır.

Bütün bu makamları işgal eden daire başkanları seçimle iş başına geldikleri için sorumluluğun muayyen bir şahısta toplanması mümkün olmamaktadır. Bu idare şubelerinden başka, adetleri on ile yüz arasında değişen çeşitli büro veya daire vardır. Vergiler dairesi, kamu hizmetleri dairesi, sağlık ve yardım bürosu, tarım ve sanayi büroları, çalışma dairesi bunlardandır. Bu daire veya bürolarda hangisinin muayyen bir mahallî devlette bulunacağını kararlaştırmak bazı devletlerle valinin, bazılarında Yasama Meclisinin, bazılarının da her ikisinin müşterek yetkisi dahiline girer.

Malî Kaynaklar: Mahallî Devletlerden hemen hepsi gelirlerinin mühim kısmını genel servet vergisinden elde ederler. Veraset, genel irat ve Korporatif şirketlere konan mükellefiyetlerden sağlanan gelirler tâlî ve yardımcı mahiyettedir.

Bu kısa izahatımızdan anlaşılmış olacağı üzere Amerikan mahallî devletlerinde idare sorumu muayyen bir noktada toplanmış değildir. Çeşitli idare şube başkanlarının seçimle işe getirilmeleri sorumluluğun dağılmasını

ve bunun neticesi olarak muhtelif daireler arasında koordinasyon yokluğunu mucip olmaktadır. Bu önemli mahzurun ortadan kaldırılması için mahallî devlet İdarî şubeler rüesasmm da Birleşik Devlet Bakanlarının tâyinine benzer bir usulle tâyini cihetine gidilmesi gerektiği söylenmektedir. Bu takdirde valiler idare şube başkanlarını seçecek ve yasama meclisi ile beraber tâyin edecektir.

3. Yargı Kuvveti

Mahallî Devlet Mahkemeleri gördükleri dâvaların çeşidi bakımından Ulusal Devlet mahkemelerinden çok daha yüklü bir görev ifa ederler. Mahallî devlet kanun ve tüzüklerine aykırı hareketten sanık olanların mahkûmiyet veya beraatlerine karar verdikleri gibi Anayasa ile sağlanan hakların korunması, şahıslar arasındaki anlaşmazlıkların halli, mülkiyet intikallerinin tanzimi, yed'i eminler tâyini mahallî devlet mahkemelerinin işleri cümlesindendir. Mahallî devlet mahkemelerinde muhtelif kademeler vardır. Sulh mahkemeleri temel kademeyi teşkil eder. Bunlar, kabahat nev'inden hafif suçlara bakarlar. Maddî kıymeti pek az olan mülkiyet dâvalarını halleder', evlenme muamelelerini resmî surette tekemmül ettirip ve çeşitli resmî vesikaların tanzimine vasıta olurlar. Bazı şehirlerde belde mahkemeleri veya polis mahkemeleri bu mahkemelerin işini görürler. Asliye mahkemeleri, mahallî devlet temyiz mahkemeleriyle birinci kademedeki sulh mahkemeleri arasında orta durumdadır. Birinci derece olarak, medeni hukuk ve ceza dâvalarına ve sulh mahkemelerinden gelecek dâvalara da temyizen bakarlar. Bu mahkemelerin isimleri, muhtelif devletlerde başka başkadır. Bunlara (Mutavassıt Mahkemeler) de denir.

Mahallî Devlet Temyiz Mahkemeleri alt kademedeki mahkemelerden gelen dâvaları temyizen görürler.

Yargıçların tâyin ve Tahvilleri: Bu hususta üç usul vardır. Seçim, yasama meclisince tâyin, yasama meclisinin iştirâkiyle vali tarafından tâyin... En iyi sonuçların üçüncü usulde sağlandığı görülmüştür.

Yargıçlar, suç zanlısı olarak kanun kovuşturulmasına tâbi tutulmak, vali tarafından çekilmeğe davet edilmek, yasama meclisinden karar alınmak, seçmenlerin kendi seçtikleri bir yargıcı istememeleri veya onu yeniden seçmeleri gibi haller dolayısıyla vazifelerinden uzaklaşırlar.

Jüri:

Hemen bütün devletlerin Anayasalarında gerek ceza ve gerek medeni hukuk sahalarına giren işlerde Jüri Sistemi kabul edilmiştir.

Amerikada jüri teşkilâtı, büyük ve küçük jüriler olmak üzere iki çeşittir. Büyük Jüriler, 7 ilâ 23 üyeden teşekkül eder. Bunların karar verebilmeleri için bazı devletlerde 5, bazılarında da 7 üyenin ittifakı şart koşulur. Küçük jüriler 6 ilâ 12 üyeden müteşekkildir. Hafif suçlarda 2/3 veya 3/4 çoğunlukla karar verebilirler. Ağır suçlarda bütün devletler, üyelerin oy birliğini kabul etmiştir.

Savcı:

Seçimle vazifeye başlar. Kamu dâvasını tahrikle görevlidir. Mahallî devlet başsavcısının mürakabesine tâbi değildir. Böyle olduğu için, kanunların değişik uygulamalara uğradığı söylenmektedir. Bu hali önlemek üzere, mahallî devlet içindeki bütün mahkemeleri mürakabe edecek bir Adalet Şûrasının teşkili zaruretine işaret edilmektedir.

XIII**İlce Teşkilât ve Kurulları**

Mahalli devletlerin merkez teşkilâtına giren yasama, yürütüm ve yargı kuvvetlerini böylece özetledikten sonra daha küçük çaptaki idare birimlerini inceliyelim.

Mahallî devletlerin talî teşkilâtından olan idare birimlerinin en müttekâmili (country) dir. gerek yüzölçümü, gerek nüfus kalabalığı ve gerekse mahallî devlet kanunlarının yürütüm mercii olmaları yönünden County'ler bizim ilçelerimize çok benzer. Yalnız, bizdekinden farklı olarak bunlar, (Board of Supervisors) mürakipler meclisi diyebileceğimiz bir kurul tarafından idare olunurlar.

(County) kelimesinin (Kontluk) diye dilimize çevrildiğini gördük. Kelimenin köküne inmek gayretiyle yapılan bu tercüme yanlıştır. Çünkü:

a) Amerikada Kont denilen malikâne sahibi yoktur ki bunun mülkü olan kontluk mevcut bulunsun.

b) Bazı devletlerde (County) terimiyle ifade olunan i larî kademe diğer bazı devletlerde aynı sözle anılmaz. Meselâ, Lousianna devletinde buna (Parisli) denilir.

Bu sebeplerden, yani Amerika'da Kontlar bulunmamasından ve Parish kelimesiyle Kontluk sözü arasında hiçbir münasebet mevcut olmamasından ötürü biz Amerikadaki (County) ve (Parisli) lere sadece ilçe diyeceğiz.

İlçeler yalnız bir hükümet ve idare kademesi değil, aynı zamanda mahallî birer hizmet teşekkülüdürler. Bu suretle, mahallî hizmetlerle, devlet görevleri bir arada yürütülmüş olur. Görülüyor ki bu ilçelerin iki veçheleri vardır. Birinci veçheleri itibariyle ilçeler bir hükümet ve idare birimidirler, ikinci veçheleri itibariyle de bunlar mahallî bir hizmet teşekkülüdürler. Bu hizmetler belediye hudutları dışında kalan sahalara şâmilidir. Belde hizmetleri belediyelerce görülür.

İlçelerin tâli bir parçası olan bucaklara Amerikada (Townships) deniliyor. Hernekadar bunlara kasaba demek, kelimesi kelimesine tercüme yapmak bakımından daha doğru olursa da, kasabalar bir hükümet ve idare kademesi olmadıklarından, Townships denilen bu teşekküllere biz bucak diyeceğiz. Bunlar daha ziyade bizdeki belediyeli bucaklara benzerler. Lâkin mahallî hizmet teşkilâtını da kapsayan hükümet ünitelerinden biri oldukları için bizim belediyeli bucaklarımızdan farklıdır. Çünkü, bizim belediyeli bucaklarımızda Bucak ile belediye ayrı ayrı birer teşekküldür. Amerikada bunların ikisi birdir.

İlçe ve bucaklardan sonra bunlar gibi birer idare binimi olan (Bölge) denilen bazı mahallî teşkilât daha vardır. Bunlar ifa ettikleri mahallî hizmetin nev'ine göre

isim alırlar. Okul Bölgeleri (School Districts), Yol Bölgeleri (Higvay Districts), Sulama Bölgeleri, Bataklık Kurutma Bölgeleri v. s. gibi.. Bu bölgelerin çeşitleri o kadar çoktur ki , mahallî hizmetlerin hemen her biri için bir bölge kurulduğu vakidir. Okul Bölgeleri, muayyen bir saha dâhilindeki okul yapımı ve onanımı, eğitim ve öğretim işlerinin idare ve yürütülmesi; yol, sulama ve bataklık kurutma Bölgeleri de kendi sahaları içinde yol yapımı ve bakımı, sulama işlerinin tanzimi, bataklıkların kurutulması gibi mahallî hizmetler ifasına görevlidirler. Bölgelerin bu görevleri belediye hudutlarıyla mukayyet değildir.

Bölgeler gelir temini için çeşitli vergi ve resimler tevzi ve tahakkukuna yetkilidirler. Bunların idare teşkilâtı genel olarak seçimle kurulur. Kendi başlarına kamusal ve tüzel kişiliğe sahiptirler. Bu bakımdan bölgeler hakikî bir hükümet birimi teşkil ederler.

Yukarıda sayılanlardan başka daha bazı mahallî hizmet ve hükümet teşkilâtına da rastlanmaktadır. Bunlardan en önemlileri Colombia Mümtaz Eyaleti gibi (İmtiyazlı Mahaller) dir.

Amerika Birleşik Devletlerinde görülen bu İdarî ünitelerin adedi 175.000 den fazladır. Bunlardan 3053 adedini ilçeler teşkil eder. Bucak adedi 20.000 dir. İmtiyazlı yerler 16.366 parçadır. Bölgelerin adedi ise 140.000 kadardır.

Bütün bunların içinde en önemli idare ve hükümet birimi ilçelerdir. Çünkü, İdarî taksimatta, Mahallî Devletlerin toprakları mutlaka bir ilçenin hudutları içinde bulunur. Her devletteki ilçe adedi başka başkadır. Üç ilçesi bulunan devletler de vardır, 354 ilçesi olan devlet de mevcuttur. Devletlerde 60 ilâ 100 ilçe bulunduğu hesaplanır. İlçelerin yüz genişliği ortalama olarak 2.000 kilometre kareden azdır. Nüfusları da 10 ilâ 30 bin arasında değişir. İlçeler mal iktisabı ve husumet ehliyeti gibi haklara sahiptirler. Mahallî devletin bir hükümet ünitesi olmak bakımından ilçeler Mahallî Devlet kanunlarını uygu-

lar, vergileri tahsil, cezaları infaz, seçimleri idare, özel kanım ve nizamlarla kendilerine verilen görevleri ifa ederler. Bu bakımdan Amerikadaki ilçelerle bizimkiler arasında hiç bir fark yok gibidir. Asıl fark Amerikadaki ilçelerin mahallî birer hizmet teşkilâtı olmalarında belirir. Mahallî eğitim ve kültür işlerinin yürütülmesi, halkın sağlık ve refah seviyelerinin yükseltilmesi için lüzumlu tedbirlerin alınması, yolların inşa ve bakımı gibi birçok mahallî hizmetlerin ifasında bu ilçeler, bizim İl Özel İdarelerimize benzer.

İlçelerde Teşkilât ve Kadrolar:

İlçe idaresi, (Board of Supervisors) Mürakipler Meclisi veya (County Court) İlçe Divanı denilen kurula bırakılmıştır. Bunun üyeleri seçimle vazife başına getirilir - İlçe Divanının vergi tarh ve tahsili, istikraz akdi, ödenekleri dağıtma ve ilçe masraflarını mürakabe yetkileri vardır. İlçe emvalini muhafaza ile görevlidir. Yeniden yol inşası ve mevcut yolların da bakımı ile ödevlidir. Mahallî seçimlere ait bütün işleri bunlar hazırlar ve yürütür. Bazı ilçe memurlarını tâyin ve tahvil eder. Görülüyor ki Amerikada ilçeler, bizdekilerden çok daha geniş ölçüde mahallî hizmet yetkilerine mâliktirler. İlçeye has vergiler ihdas ve tevzii de Amerikada normal karşılanacak yetkililerdir.

İlçe divanından başka ilçede dirlik ve düzeni temin ve muhafaza eden ve (Sheriff) denilen zabıta âmiri ile bir de Savcı vardır. Her ikisi de seçimle iş başına getirildiklerinden mürakipler meclisine bağlı olmaksızın vazife görürler.

İlçe Teşkilâtının Noksan Tarafları:

İlçe idaresine yöneltilen tenkitler üç noktada toplanabilir :

1.- Bir hükümet kademesi olan İlçede sorumlu bir âmir yoktur. Çeşitli kamu hizmetleri gören dairelerin işi bir elden tanzim ve idare edilememektedir.

2. - Muhtelif daireler arasında ahenksizlik vardır.

3. - Mahallî bir hizmet teşkilâtı olan ilçelerin faaliyet sahaları, belediyelerin mevcudiyeti dolayısıyla daralmış ve hattâ belediye hudutları dışında da yeter derecede gelişmemiştir.

Bu noksanların telâfi ve izalesi için ileri sürülen teklifler de bunlara mütenazır olarak üç noktada toplanmaktadır :

1. - Seçimle iş başına gelen bir komite kurulmalıdır. Bu komite ilçenin yasama uzvu mahiyetinde olacaktır. Bu suretle komite ilçenin her türlü ihtiyacını karşılayacak kararları serebestçe alabilecektir. İlçe komitesi, ilçenin idaresini tek bir şahsa bırakacaktır. Komite bu şahsı seçme, mürakabe ve işten uzaklaştırma yetkilerine mâlik olacaktır. İlçenin idaresiyle görevlendirilecek olan şahıs, ilçenin bütün âmir ve memurların kendisi seçerek tâyin ve mürakabe edecek ve icabında işten uzaklaştırma yetkileriyle mücehhez olacaktır. İlçe memurlarının tâyininde en liyakatli memurun seçilmesini mümkün kılacak usullere, meselâ imtihana başvurulmalıdır.

2. - Yukarıki esaslar dairesinde yeni ilçeler kurulacak ve beledî mahiyete olmayan hizmetler bu ilçelere verilecektir.

3. - Beledî hizmetlerin belediyelerce görülmesi dolayısıyla ilçeler belde hudutları dışındaki hizmetlere bakacaklarından yeni ilçelerden 3 veya 4 adedi birleştirilmeli ve ekonomik bir ünite halinde idare edilmelidirler.

Bu sayılan ıslâhat teklifleri yanında bir de ilçelere muhtariyet verilmesi ileri sürülmüştür. Ohio ve New York devletlerinde uygulama sahası bulan bu teklif ilçe teşkilâtının sadeleşip kuvvetlenmesi bakımından başarılı sonuçlar vermiştir.

Yukarıki tedbirlerden başka, tüzel kişiliği haiz ve müstakil mahiyetteki küçük mahalle parçalarının kaldırması ve bunların zayıf teşkilâtının birleştirilmesi suretiyle yeni ilçe idareleri kurulması bugünün kuvvetli ıslâhat cereyanlarındandır.

XIV

BELEDİYESLER

Amerikada belediyeler bugünün ileri sanayi icaplarına uyacak gelişmeler kazanmıştır. Bu yönden mahallî hizmet teşkilâtına mâlik bir kurul, diğer taraftan da belde halkının hükümet işlerini gören korporatif bir teşekkül olan belediyeler, mülkiyet ve husumet ehliyetini haiz olmak, emirnameler çıkarmak, vergi voliiyle para toplamak ve muayyen bir toprak bütünlüğü üzerinde hükümrânlık hakkına mâlik bulunmak gibi kamusal yetkilere sahiptirler. Görülüyor ki, belediyeler de ilçeler gibi iki veçhelidir. Bir taraftan müşterek mahiyetteki mahallî hizmetler belediyelerce görülürken diğer taraftan da belde hudutları dahilindeki her türlü devlet hizmetleri de yine belediyelerce ifa olunur.

Her beldenin nasıl idare olunacağı hakkında çeşitli usuller vardır. Mahallî Devletlerin yasama kurullarınca kabul olunan kanun ve tüzüklere göre bu usuller dört nev'îdir:

1. - Belediye hizmet ve yetkilerini teferrüatiyle sayıp tesbit eden bu usulde mahallî devletlerce kabul olunan kanun ve nizamnameler özel hükümleri ihtiva eder.

2. - Genel hükümleri ihtiva eden kanun veya tüzükler ikinci usulü teşkil eder. Bunda belediyelerin hizmet ve yetkilerinin umumî hatları belirtilir, teferrüatı tesbit edilmez.

3. - Belediyeleri sınıflara ayırıcı usul: Bu usulü meydana getiren kanun veya tüzükler belediyeleri nüfuslarına göre gruplara ayırır. Muayyen bir gruba giren bütün belediyeler tüzüklerin o gruba ait bütün hükümlerine tâbi tutulur.

4. - İhtiyarî usul: Mahallî devletin yasama meclisi birkaç tip tüzük hazırlar. Belediyeler bu tüzüklerden hangisini kabul ve tatbik edeceklerini halk oyuna müracaatla tesbit ederler. Bu suretle kabul olunan nizamnameler onları kabul eden belediyeler için muta olur.

Belediyelerin Muhtariyeti:

Mahallî devletlerin Anayasa hükümleri veya yasama, meclislerinin kararı icabından olarak 19 devlette 200 kadar belediye bugün muhtariyeti haiz birer teşekkül olarak idare olunmaktadır. Belediyelerin muhtarlığı referandumla kabul ve tesbit olunur. Mahallî devlet Anayasasından veya yasama meclisi kararından faydalanarak muhtariyet kazanmış olan bir belediye kendi idare tarzını serbest olarak kendisi tâyin ve tesbit eder.

Melediyelerin görev ve yetkilerini belirten yukarıki dört usulden başka, belediyelerin idare tarzı hakkında da dört usul bulunduğu görülmektedir:

1 .-Belediye idaresini bir meclis ve bir başkana bırakan usul: Bu usulde, bütün yürütüm yetkileri başkana aittir. Tâyin ve tahviller ve hattâ bazı şehirlerde bütçenin hazırlanması dahi başkana bırakılmıştır. Bu usulle idare olunan birçok belediyelerin başkanları bir ilâ beş sene için seçilirler.

Belediye meclislerine gelince, bunlar birçok şehirlerde ikili meclis halindedirler. Yani, bir meclis içinde iki ayrı teşekkül vardır. Bunlardan biri halk üyeleri meclisi, diğeri de bölge üyeleri meclisi halinde ve birbirinden ayrı çalışmak suretiyle Belediye Meclisini meydana getirirler. Diğer birçok şehirlerde de belediye meclisleri tek teşekküllüdür, Bunlarda iki nevi temsilci bulunmaz.

İster tek, ister ikili olsun, belediye meclisleri belde idaresine ait kararlar alır, emirnameler çıkarır ve başkandan bunların uygulanmasını ister.

Bu usulün biraz daha ilerlemiş şeklinde, belediye başkanının yaptığı tâyin ve tahvil işleri belediye meclislerince tasdik veya reddedilir.

2. Komisyon Usulü: Belediye idarelerinin ıslâhı yönünde atılan ilk bir adım olarak komisyon usulü kabul edilmiştir. Çok kere beş üyeden mürekkep bulunan komisyon bu usulde karar ve yürütüm yetkisini nefsinde toplar. Belediye başkanı ile belediye meclisi, bu tarzda ida-

rc olunan belediyelerde bulunmaz. idare sorumlunun parçalanması gibi bir sonuç doğurduğundan bu usul az zamanda bırakılmış ve üçüncü bir usul icabedilmiştir.

3. - Başkanlı Komisyon Usulü: İkinci usuldeki mahzurları kaldırmak üzere komisyonun basma idare işlerinde ihtisas sahibi olan bir başkan getirilmiştir. Bu usulde başkan her türlü teftiş ve mürakabe, tâyin ve tahvil yetkilerine mâlik olur ve doğrudan doğruya komisyona karşı sorumlu bulunur. İdare sorumlunu bir şahısta toplamak ve aynı zamanda bu şahsın icraatını bir komisyon mürakabesi altında bulundurmak gibi üstün mükemmeliyette bulunan bu usul de demokratik cereyanlarla aşağıdaki gibi değiştirilmiştir.

4. - Halk zümrelerinin nishî temsiline dayanan bir meclis ile bir başkan Usulü: Demokratik memleketlerde çeşitli partilere mensup halkların muayyen seçim bölgelerine ayrıldıklarını, bu bölgelerin ihdasında her zümre halkın müsavi surette dağılmasına dikkat edilerek muayyen zümrelerin çoğunlukta ve muayyen zümrelerin de azınlıkta kalmalarına meydan verilmemesi gerektiğini yukarıda incelemiştik. Seçimlere katılan bu gibi bölgelerdeki halk zümrelerinin belediye gibi mahallî kamusal kurullarda muayyen nisbette temsil olunmaları bu usulle mümkün olmuş ve bu suretle belediye idaresini deruhte edecek meclis içinde muhalefetin ve binnetice millî mürakabenin doğması bu usulle imkân dahiline girmiştir. Bu tarzda idare olunan belediyelerin başka uları da aynen üçüncü usuldeki yetkilere mâliktirler.

Konumuzu bitirmeden evvel, idare tarzlarını yukarıda özetlediğimiz belediyelerin mahallî devletlerce nasıl mürakabe edildiklerini de kısaca gözden geçirelim.

Belediyelerin muhtarlığı cereyanı ile merkezîyet sisteminin çatışması sonunda ortaya çıkan çeşitli mürakabe usulleri vardır:

1.- Mahallî devletler tarafından belediyelere tamamlayıcı bilgiler vermek, tavsiyelerde bulunmak,

2. -Mahallî devletlerce belediyelere malî yardımlarda bulunmak ve bunların sarfının mürakabesi bahanesine belediyeleri kontrol altına almak,
3. - Doğrudan doğruya belediye idaresine katılmak,
4. - Kanuna dayanan görevler ihdası suretiyle belediyeleri mürakabe etmek, Olarak özetlendirebileceğimiz usuller çeşitli mürakabe ve kontrol yollarıdır.

Belediyelerce Görülen Hizmetler:

Belediyelerce görülen mahallî hizmetlerin çeşidi pek çoktur. Bunların en güzel örnekleri bizim 1580 sayılı belediye kanununumuzun 15 inci maddesinde mevcuttur.

(Amerika Devlet ve İdare Sisteminden özetler) adıyla XIV haslıkta toplıyabildiğimiz bu özetin noksanları pek çoktur. Biricik tesellimiz genel bir fikir verebildiğimizi düşünmek olacaktır. özetin hazırlanmasında faydalanılan eserler şunlardır:

- 1 - Outlines of American Government.
- 2.- Government in Rurdl America, by Lane W. Lancaster.
- 3.- American State Government and Administration. by Croxvell.
- 4.- Improving your Reading.

İKİNCİ CİHAN HARBİ BOZGUNUNDAN SONRA ALMANYA'DA MAHALLÎ İDARE

Paris Üniversitesi Siyasî
Tetkikler Enstitüsü Profesörü

Henry Puget H. Berksun

İşgal idaresi hizmetlerinde bulunan mütehassıslar hariç; Alman mahallî idaresinin halihazırdaki tanzim şekli ve yeni durum bizlere meçhul bulunmaktadır.

Husule gelen değişikliklerin mahiyetini ve vüs'atini takdir, aynı zamanda halen yaşamakta olanları tefrik edebilmek için son yıllardan önce bu idarelerin az çok işleyiş esasını, bünye ve usullerini, neler olduklarını da derhatır eylemek lâzım gelir.

Bütün memleketlerdeki mahallî rejim, siyasî rejime göre şekillenmekte, esas hatları da buradan doğmaktadır. Yeni zaman Alman Mahallî İdare tarihinin 1945 ten evvelki durumu, Wilhelm İmparatorluğu, Weimar Cumhuriyeti. Nasyonal Sosyalist hâkimiyeti olmak üzere üç devreye ayrılır :

1918 e kadar Alman devletlerinden herbiri, mahallî idareyi istediği gibi teşkilâtlandırmakta serbest ve çeşitli kanunî mevzuat mevcuttu. Bu hususta en mükemmelen dikkate değer sistem Prusya'da bulunuyordu. Prusya nüfuziye, halkıyla, kuvvetiyle Almanyanın diğer kısımları üzerinde tenevvürü kaldıracak surette bir taklit cereyanı uyandırmak suretiyle tesir icra etmekteydi.

Prusya sisteminde, faal vesait makinesiyle iştirak halinde bulunan oldukça geniş bir muhtariyet mevcut olmakla beraber demokrasiye karşı büyük bir itimatsızlığı gösteren seçim usulleri, büyük bir teknik ve müessiriyet endişesiyle kurulmuş bir meclisler ehramı vardır.

Memleket komünlere, çevrelere, distrikt ve illere ayrılmıştır. Mahallî muhtariyet veya daha doğru olarak kendi kendine işliyen mahallî idare; prensip itibariyle mahallî toplulukların, bilhassa komünlerin, kanunların kendilerine meneyemediği herşeyi yapmak ihtiyarına mâlik oldukları esasına istinat eder. Bu suretle hürriyet bir esas olup bu hürriyetin taklidi istisnâî şekil altında kendini gösterir. Bundan başka takyitler oldukça ağırdır; fakat mahallî idarenin klâsik bir sahası olan İngilterede umumî prensibin, bunun aksine olduğunu burada işaret eylemek icap eder; orada mahallî topluluklar ancak kanunun müsaade ettiği işleri yapmak hakkını haizdirler. Prusya mahallî idareleri pek mühim olan işlerde kontrole, bazılarında ise bir devlet otoritesinin tasdikine tâbidir.

Her İdarî çevrede, komün, çevre, district, ilde genel oyla, doğrudan doğruya veya vasıtalı olarak seçilmiş bir meclis bulunur. Landtag siyâsî seçimlerinde olduğu gibi seçim sınıflar itibariyle yapılır. Komünlerde her biri aynı miktarda vergi ödeyen aynı adette üye seçen seçmenler üç kategoriye ayrılır: Birincisi bir avuç büyük mükellefleri, İkincisi orta mükellefleri, üçüncüsü cüz'i bir vergi hissesi ödeyen veya ödemeyenleri ihtiva eder.

Bu suretle azçok bir servete sahip olanların veya iyi bir ücret almak suretiyle faaliyette bulunanların nüfuzu, tesis edilmiş bulunmaktadır. Mıntehap Meclisin yanında komünde icra organı "Magistrate" belediye menî urlariyle beraber meclis dereceleri komitesi ve bilhassa Bourgmestre'dir. Bu az çok ehemmiyeti haiz bütün komünlerde bir teknisyen meslekten yetişme bir memur olup yüksek otoritenin tasvibiyle on iki sene için meclis tarafından tâyin olunur. Hakikî yetkiye mâlik olup temsili veya fahrî vazifelerle mücehhez İngiliz ve meslekî bir durumu olmayan Fransız "Mer" terinden çok farklıdır. "Memur - Bourgmestre" Prusya mahallî idaresinin esaslı ve tipik bir unsuru bulunmaktadır. Çevrede, district, il'de icra organı olarak kaymakam (Landrat), hükümet

başkanı veya vali (Regierungspräsident), olağanüstü başkan veya bölge valisi, devlet memuru, meslekten yetişme memur bulunur.

Bourgmestre ön safta komün, aynı zamanda devlet ajanıdır. Kaymakam “Sous - prefet, bölge valisi herşeyden evvel devlet ajanıdırlar ve mahabî toplulukların basma yardımcı icra organları olarak konmuş bulunmaktadırlar.

Fransada “Mer”lerin ve valilerin şahıslarında kaydettiğimiz ve İngilizlerin reddettiği vazifelerdeki ikilik Prusyada kullanılmaktadır. Diğer Alman devletlerinde ve bilhassa Güney devletlerinde mahallî rejim, değişiklikler srznetmektedir; şurada burada Fransız sistemine benzerlik muhafaza edilmiş, ekseriya seçim hakkının istimali sınıfların çerçevesi içine ithal edilmemiştir. İl ve bölge vahşi hariç olmak üzere umumî teşkilât Prusya’da Stein. Bismarck ve Gneist’in kurdukları esaslara yakın bulunmaktadır.

Heyeti umumiyesi itibariyle neticelerin uygun ve mahallî idarenin iyi olduğu görülmektedir.

Guillaume II. nin kaçışından ve cumhuriyetin hâlandan sonra Weimar Anayasası, mahallî idare işlerinde mevzua vaz’ı hakkını mahallerine bırakmıştır; ancak bütün seçimlerin genel ve müsavi oyla yapılmasını âmir bulunmakta ve bu suretle seçmenlerin sınıflara ayrılmasını ortadan kaldırmaktadır. Bu ıslâhatın Prusya’da önemi vardır. Bu ıslâhat kadınlara seçim hakkını tanımış ve komünlerin ve komün birliklerinin kanunların çerçevesi dahilinde muhtariyetten istifade etmelerini temin eylemiştir. Muhtar idareler kovdukları kanunlarda, umumî hatlariyle evvelce yürürlükteki sistemi muhafaza ettiler. Bourgmestre - memur ve devlet memurları kaidesi bundan sonra pek az olmak üzere şahısların değişmesiyle terviç edilmiştir. Bununla beraber bir tekâmül meydana gelmiştir. Siyaset eskiden daha ziyade mahallî hayata nüfuz etmiştir. Laender’lerin nüfuzu sukut etmiş ve vahdet temâyülleri kuvvetlenmiştir. Bir imparatorluğun tek

bir belediye kodu olması lehine bir hareket husule gelmiştir. Vergilerde tādiller yapılmıştır. Malî durumda tehlikeli bir buhran belirmiş ve vesayetin kifayetsizliği kendini göstermiştir. Tamirattan kurtulmak arzusu, paranın düşmesi, muvazene ve gelir endişesi olmaksızın büyük işlerin inkişafı ve belediye sosyalizminin yapılması, işsizliğin ve sefaletin çoğalması komünleri ye se düşar etmiştir. Weimar rejiminin sona ermesi sırasında yüzlerce belediye iflâs halinde bulunuyor ve bu bakımdan belediye meclisi yerine olağanüstü bir idareci verleştirüyordu. İstisnâi haller vesilesiyle rejim kıymetini kaybetmiş bulunmakta idi.

Mahallî sahada olduğu gibi hükümet sahasında da İktisadî zorluklar, malî sıkıntılar Nasyonal Sosyalizmin ilerlemesine yol açtı. Naziler, iktidara hâkim olmaları üzerine otorite ve birlik akidelerini tatbik ettiler. Seçimli heyetleri inhilâle uğrattılar, sonra da lâğvettiler. Yalnız siyasî meclis olarak Reichstagı devamına imkân verdiler. Almanıyı teşkil eden muhtelif devletlerin kendi kanunlarını muhafaza etmesi taraftarlığını ortadan kaldırarak yeknesak bir yasama esasını vazettiler. Eski sistemin esaslı parçalarını muhafaza ederek Prusya'da monarşi devrinde tezahür eden temayülleri kuvvetlendirdiler. Mahallî toplulukların gözlerini, parti ve devletten ayrılmaz bir birlik olmalarının önemi üzerine çektiler.

Çok geniş olanlar hariç olmak üzere, İdarî taksimat aynen muhafaza edildi. Partinin taksimatı harp esnasında Laender ve illere az çok uygun olarak yapıldı; bunlardan bazıları bir araya toplanmıştı. Parti ile Reich arasında vada olmadığı cihetle Prusya eski devletlerden olduğu halde haritadan silindi. Buna karşı mukavemetler belirmişti. Böyle bir hareketi başarmak için çok kuvvetli ve güneyli bir Almanın zuhuru lâzımgelmiştir. Yapılan değişikliğin maddî olmaktan ziyade manevî baskısı olmuştur. İlk günlerde hakikî İslâhat sert bir süratle yapılmıştı. 1933 - 1934 ten itibaren, Hitler'in şansölye olmasından da evvel alman tedbirlerin umumileştirilmesine

ve artırılmasına Prusya kurban olmuş, memleketler (devletler) hükümetlerini, parlâmentolarını kaybetmişlerdi. Tam hâkimiyet Reich'a geçmişti. Memleketlerin başına mahallî prefet'lerden Prusya'nın yüksek başkanlarından ayırt edilemeyecek naip -Statthalters'ler getirilmiştir. Bundan sonra, bilhassa memleketler bakanlıklarıyla imparatorluk bakanlıkları arasındaki kaynaşma artmıştı. Bunun fevkinde tek hâkim olan Hitler, Reich'ın İçişleri Bakam bütün Almanya'nın mahallî idaresinin mürakabesini ve idaresinin tedvir ve tanzimini ellerine aldılar.

Tek şef prensibi bütün şiddetiyle her dereceye tatbik edildi. Teşkilât prensipleri ve otoritelerin meratip silsilesi aynıyle bırakılmıştı. Ancak seçili meclisler kaldırılarak yerlerine tâyinle teşkil edilen meclisler ikame olunmuş ve bunların karar yetkileri münhasıran istişarî bir dereceye indirilmişti, yalnız imparatorluk memurlarının idaresi vazifesini deruhte eylemişlerdi.

Kaymakamlar (Sous - Prefets), valiler (Prefet), başkan, üst başkanlar ve Statthalters'ler, memur (Bourgmestre)ler ve küçük komünlerde memur olmayan fahri denilen bourgmestre'ler, merkezî hükümetçe veya vekilleri tarafından tâyin edilmekte ve bunlar hakkında yalnız mütalâa almakta idiler. Siyasî bakımdan gösterilen ilgi, isin müessir ve teknik olması hususundaki an'anevî endişe ile birleşmekte ve parti, mahallî idare işlerine resmi bir şekilde karışmakta idi. Statthalters'ler ve üst başkanlar; şahıslarında devletin temsilcileri ve partinin mahallî şefleri olmak vasfını birleştirmişlerdi.

Kanun hükümlerine göre memur olanlarla olmayan bourgmestre'lerin, belediye üyelerinin seçilmesinde, belediye meclislerinin toplantılarında parti temsilcileri müdahalede bulunmakta idiler. 1935 tarihli emirnamede bu hususta kat'î hükümler mevcuttu.

Bu büyük emirname, esaslı bir yenilik teşkil etmekte ve bütün Alman komünleri için ilk defa olarak tek bir yasama vazeylemekte idi. Bu emirname çok tetkik edilmiş olup bazı kısımlarında otoriter, merkeziyetçi ve par-

tici bir zihniyetin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Seçilme sisteminin terkedilmesi suretiyle belediye meclislerinin rolü kaldırılmış , bourgmestre ve üyelerin tâyini usulüne geçilmiş olmakla beraber emirname, komünlere çok geniş faaliyet sahası temin ve görev muhtariyetini muhafaza ve tezyit eylediği iddiasını ileri sürmektedir. Komün idarecilerinin tâyini suretiyle bu mutedil kanunlar çerçevesinde, yüksek otoritelerin mürakabesi altında işleyen muhtariyet karşısında Reich Hükümetinin hiç bir endişe duymasına mahal kalmamıştır. Emirname; evvelki devirlerde vukua getirilen israfları ve hataları önlemek maksadiyle malî hususlardaki mürakabeyi arttırmıştır. Mahallî idareler bütçelerinin sağlamlaştırılması hususunda büyük gösterişler yapılmakta idi. Harbe kaçtan yapılan gayretler ihmal edilemez.

Kazaî hususatta alman ikinci bir tedbir de; yüksek otoritelerle çıkan ihtilâfları, İdarî mahkemelere sevk hakkından mahallî toplulukları mahrum etmiş; bunların istitaf ve meratibe müracaatta bulunmakla iktifa etmeleri icabetmekte idi. Yüksek bir otorite yetkilerini tecavüz etmedikçe bir kararın iptalini elde edememekte idiler. Mahallî topluluklar karşısında, şansölye veya bakan kendi ve kendilerine bağlı olanların işlemlerinin hâkimi idiler; kanunun derpiş eylemediği hususlarda çok ileri gitmek kudretine mâliktiler.

Nasyonal - Sosyalist rejimi orduda olduğu gibi idarede de eski personelin pek azını kullanmakta devam etti. İhtisaslarına lüzum olanları yerlerinde bıraktı. Bu personele parti menfaatleri istilzam etmediği veya genel politika sebepleri bulunmadığı müddetçe, müntehap meclislerin kararları ile tahdit ve takyitlere uğramayan, mümkün olduğu kadar geniş hareket imkânları bırakılmıştır. Muhtelif sahalarda kusurlar bulunsa, mütalaâ sahamızda yer yer iltimasçılıklar ve suistimaller görölse bile tamamen tekniğe bağlı kalındığı takdirde mahallî idarelerin işleyişinin umumiyetle memnuiyeti mucip bir tarzda temin edilmiş olduğunu ifade eylemek yerinde olur.

Diktatörler ekseriya halk hürriyetinin ziyamı, câri islerin iyi bir surette idare edilmesiyle karşılamağa tevessül ederler.

Hitler'in hâkimiyeti, Almanyada bütün hakikî mahallî hayata son vermiş ve hakikati halde mahallî toplulukları tamamen devlete bağlamıştır.

Bozgunluk ve işgal; Almanyamn, dört bölgeye, sonra da bölgeler içinde Laender'liğin ihdas veya tekrar tesisi suretiyle iki dereceli bir parçalanmasını mucip olmuştur. Bu hal, iki çeşit hukukun mevcut bulunmasını intaç eylemiştir. Bu hukuk, her işgal kuvveti tarafından ayrı ayrı her memleket için dikte edilen metinlerden teşekkül etmiş bulunmaktadır.

Bu metinler de, imparatorluk veya 1945 veya 1933ten evvelki eyaletler mevzuatının kısmen muhafaza ve yürürlüğe tekrar konmuş olanlardır. Mevzuattan toplanan fıkraların birbiri üzerine yığılmasından doğan ayrılık ve karışıklıklar; harbin bitimindenberi tevali eden safhaları ve henüz istikrar bulmamış haliyle mahallî idarelerin mütalâasını müşkül kılmaktadır.

Mülkî taksimat esası, mahallî idare bakımından olduğu gibi siyâsî bakımdan da muhafaza edilmiş bulunmaktadır. Batı bölgesinde tedricî bir surette Weimar Cumhuriyeti zamanında mevcut teşkilâta oldukça benzer bir teşkilâta doğru gidilmektedir. Askerî idarenin başlangıç olarak kurduğu bir idare devresinden sonra mahallî idare işlerini tedvir eylemek üzere Almahılardan müteşekkil meclisler kurulmuş ve aynı surette Alman idarecilerin iş görmeleri de kabul edilmiştir. Bu meclislerin üyeleri ve bu idareciler işgal devletleri temsilcileri tarafından tâyin edilmektedirler. Bu devletler kendi ideolojilerine, menfaatlerine ve vaitlerine uygun olarak demokratik bir sistem ve Laender'ii komünler kurulmuş ve seçim muamelelerine girişilmiştir. Seçim muamelesi, cumhuriyet devrindeki memuriyetlere asli veya fahrî me-

mur olarak tâyin edilenlere de teşmil edilmiştir. Mahallî teşekküllerin üstünde bir Laender ve bir de işgal idaresinin memuru bulunmaktadır. Berlin dört işgal devleti arasında taksim edilmiş ve bunlardan üçü bir grup teşkil etmek ve diğeri tek bir halde kalmak suretiyle hususî bir durum hâsıl olmuş bulunmaktadır. Liberal tesirlere tâbi bulunan üç batı bölgesi arasında benzeri temayüller, yasamalar, teşkilâtlar birdenbire meydana çıkmıştır. Sıkı bir yaklaşma cereyan etmektedir. Batıda, geniş yetkileri haiz üye memleketlerden müteşekkil federal bir devlet doğmaktadır. Doğu bölgesinde Laender'ler ve mahallî topluluklar halk demokrasisi rengini almışlardır. Kuvvetli federal yetkiyi haiz bir devlet, veya muhtemel olarak muhtar bölgelerden müteşekkil tek bir devlet kurulmak üzeredir.

Bu müstakbel devletlerden herbirinin sinesinde Weimar Reich'ında olduğu gibi mahallî idareler teşkilâtının devletlerin yetkisi dahilinde bâki kalması muhtemeldir. Şimdiden biri Batı, diğeri Doğu Almanyası'nda olmak üzere iki tip mahallî idare şekli belirmektedir. Bunlar eski unsurlarla yeni bir şekli meczetmektedirler. Nazi olmakla tanınmış veya az çok Nazilerle beraber çalışmış idareci bir şahsiyetle karşılaşmaktan çekinilmesi hasebiyle ilk önce mahallî idare işlerinin tedvirini askerler deruhte eylemişlerdir. Ancak her komünü doğrudan doğruya idare etmeleri bahis mevzuu değildir. Bourgmestre'lerden çok lekelenmemiş olanlar yerlerinde bırakılmıştır; diğerleri Nasyonal - Sosyalizm'e hasım olarak gösterilen halk arasından seçilmişlerdir. Belediye ve çevre (cercle) meclisleri yeniden kurulmuşlardır. Bu devrede hakikî icra kudretini haiz olmayan memurlar ve istişare heyetleri bulunmakta idi. Emirler; mühim şehirlerin, çevrelerin, district'lerin merkezine yerleşmiş olan işgal devletlerinin delegelerinden gelmekte idi. Azçok ehemmiyeti haiz olan kararlar bu delegeler tarafından ittihaz veya tasdik olunuyordu. Bunlar bir vesayet mürakabesinde bulunmaktan ziyade emir vermek rolünü yapmakta idiler.

Kendilerine muavenet etmek üzere davet olunan ve kaymakam veya vali Unvanını taşıyan Alman memurları, bunlar nezdinde büyük bir fayda temin eden emir kulu menzilesinde bulunuyorlardı.

Yavaş yavaş artan bir itimat üzerine işler mahallî idare teşkilâtına bırakıldı. Bunlar hüsnüniyet eseri göstermekte ve işlerine intibak etmiş görünmekte idiler. Galip hükümetlerin arzuları; işgal hizmetlerinin çarklarını sadeleştirmek, Almanları kendi kendilerini idareye hazırlayarak daha normal bir duruma avdetlerini kolaylaştırmak, onların sevgilerini kazanmak, Almanlara milletler arasında tekrar yerlerini almaya müsait bir rejime doğru gitmelerini tertiplemek idi. İşgal devletleri arasındaki rekabetler, sonra soğuk harp, Almanlara faydalı oldu. Mahallî idareler heyetlerinin idarecilerinin yetkileri genişletildi; bunların muamelelerine nezaret etmekle iktifa ve bu nezaret tedricen gevşetildi. Batı bölgelerinde teşekkül eden Laender'lerde, illerde ve doğu bölgesinde 1945 nihayetinde teessüs eden merkezî hükümette Alman otoriteleri, işgal devletlerinin her derecedeki murakabeleri devam etmekle beraber tâlî topluluklar üzerinde vesayette bulunmaya tekrar başladılar.

Yeniden umumi bir hayat doğuyordu. Hitler aleyhtarı partilere, sendikalara, cemiyetlere daha önce müsaade olunmuştu. Mansup mahallî otoritelerin yerine münthap otoritelerin ikame edilmesi icabetmekte ve işgal makamları da münthap otoritelere yetkinin intikal ettirilmesi prensibini kabul etmekte idiler. Postdam Konferansında, 1945 ten itibaren bunlar, bütün Almanyada demokratik prensiplere istinadeden ve münthap meclisler vasıtasıyla tahakkuk ettirilen bin komün muhtariyetini tekrar kurmak fikrinde olduklarını bildirmişlerdir. îstişarî meclislerce projeler hazırlandı. Bütün bölgelerde 1946 yılı Ocak ve Aralık ayları arasında komün ve çevre meclisleri seçimleri yapıldı. 1946 yılının ikinci sömestrinde memleketler (devletler) Anayasasını hazırlıyacak olan meclisler veya diyetler tâyin edilmiş bulunmaktaydı. Ruslar. Prus-

yanın infisah ettirilmesine dair olan dörtlü anlaşmayı müteakip kendi bölgelerinde (Laender) sistemini koydular. Anayasa kafi olarak oya arz ve 1946 nihayetinde ve 1947 cârî yılında kabul edildi. Anayasa mahallî idareye müteallik hükümleri ihtiva ve bu hükümleri tatbik edecek olan memleketler meclislerinin mahallî rejimi tertiplemek üzere tatbik edecekleri kanunları tesbit eylemektedir.

Şimdi, tâli toplulukların yönetim ve denetimi doğuda olduğu gibi batıda da Almanların elindedir. İşgal makamları, bilhassa doğu bölgesinde müessir olabilecek bir nüfuz idame etmek istedikleri hissoltınmaktadır. Nitekim bunlar malûmat toplamak ve veto hususlarındaki haklarını muhafaza etmekte, askerî kuvvetlerinin emniyet ve mevcudiyet şartlarına bağlı imtiyazları elde tutmaktadırlar. Ancak mahallî idare mevzuunda, mütad tıpte bir statünün tanzimine varılmış ve Laender'lere resmî bir şekilde asla müdahalede bulunmayacakları anlaşılmıştır. Liberal devletler ordularının veya Rus ordularının işgal vak'ası ile Alman mahallî idaresinin şimdiye kadar olan fizyonomisini muhtelif tarzda belirtmiştir.

Anayasalar ve kanunlar eski arazi birliği esasına dayanmaktaydı. Demokrasinin üstün tuttuğu mahallî idarenin kendi kendini idare etmesi prensibi bazen pek ilerilere götürüldü. Batı ve doğu kanunlarının kökleri arasındaki esaslı hatlar müşterektir; ayrılıkları biraz sonra göreceğiz. Nasyonal - Sosyalist rejimine karşı olan aksülâmelin şiddeti müessesası meclislerinin ve merkeziyetçi idareye karşı koyan parti mevzuatının oldukça mutlak üstünlüğü, cumhuriyet hatıraları, işgal devletlerinin hareketleri veya misalleri, bütün bunlar bir kurtuluş gayreti, teminatların iade ve tesisi, seçim sisteminin inkişafı suretiyle tefsir edilmektedir.

Laender'ler, ünvanları ve genel teşkilâtı ile Weimar Almanyasından ve daha evvelki eski devletlerden örnek alınmıştır. Ancak, haritada çizilmiş oldukları üzere, böl-

gelerin keyfî çizilişlerinin neticesi sun'î taksimat vasfını haiz bulunmaktadırlar. Bunlar eski memleketlerin ve illerin yanyana getirilmesinden teşkil edilmiş gibi bir manzara arz etmektedirler. Yalnız Baviere, Bremen, Hambourg, bir dereceye kadar Saxe, Thuringe, Mecklembourg 1945 ten evvelki devletlere tekabül etmektedir. Halbuki muhtelif Laender'lerde ilk hücre olan komünler İdarî taksimatta yapıları cüz'î tâdiller hariç olmak üzere oldukları gibi kalmışlardır. Bunların üstünde Saxe'ta olduğu gibi adetleri azaltılmış bulunan çevreler - Cercîes - şehir çevreleri, districts'ler bulunmaktadır. Bu sonuncular bilhassa Baviere ve Rhin - Palatinat'da idame edilmektedirler. Mûtad olarak komünler ve çevreler nazara alınmaktadır. Bunlar muhtelif şekilde komün grupları gibi tarif edilmekte olup bu da bir yenilik değildir. Komünler ve çevreler de birlikler kurabilirler. Bu hak kendilerine daima tanınmıştır.

Mahallî topluluklar, kanunlar çerçevesinde serbestçe kendilerini idare etmektedirler. Bunların mahallî idare menfaatma olarak başka otoritelere sarahaten hasredilmemiş görevleri deruhte edebilecekleri şüphesizdir. Memleketler (devletler) komünler ve çevrelere bazı işlerin ifas tevdi edebilirler. Komünler üzerinde çevre organlarının ve çevre komünleri üzerinde de mevcut ise district orsranlanm denetleme yetkileri vardır. Genel olarak memleket, hükümet ve meclis denetleme yetkisini hâizdir. Meclis marifetiyle denet Sovyet bölgesine câridir.

Batı bölgesinde bazı Anayasalar meselâ Bavyeranmki, devletin komünler üzerinde İdarî sahaya ait olmak üzere icra edeceği kontrolün, komünlerin kanunî vecibelerini yerine getirip getirmediklerini ve kanun hükümlerine uygun olarak yapıp yapmadıklarını araştırmağa inhisar etmemesi lazım geleceğini göstermektedir.

Komünlerin himayesini temin için kendilerine taallûk eden kanunların hazırlanmasında teşri meclisine mütalâalarını bildirmek hakkı bazan sarih olarak tanınmıştır.

Batı bölgesinde yüksek makamlarla komünler arasında ihtilâf çıktığı takdirde mahallî otoriteye İdarî mahkemelere müracaat imkânı verilmiştir. Doğu bölgesinde Hitler rejiminin hatırası olarak değil, Sovyet sistemine uygun olarak ititap ve müratebe müracaatı kabul edilmiş bulunmaktadır; bununla beraber; “vatandaşları, idarenin kanunsuz emir ve kararnamelerine karşı korumakla görevli” İdarî mahkemeler mevcuttur. Bu mahkemeler, memleket ile mahallî idareler arasında çıkacak ihtilâfları haile yetkili görünmemektedirler.

Müratebe itibarıyla yüksek olan, otorite ittihaz edilen tedbirlerin kanunî olduğunu beyan eylediği takdirde bu mahkemelere müracaat olunamaz. Bu bölgede bulunan mahallî idareler, memleket meclisinin isteğine tâbi olup meclis gayri kanunî olarak ta bunların kararlarını iptal edebilir.

Batı bölgelerinde ise, İdarî mahkemelere müracaat edebilmek sayesinde mahallî idareler, büsbütün başka bir durumdadırlar. Bu idareler, Anayasada hürriyetlerine dair yazılı olan esaslı prensiplerden doğan mütemmim teminattan istifade ederler; bu prensiplerin bir kanun ile ihlâli halinde, bu kanun, bu bölgelerde tesis edilmiş olan Anayasa mahkemelerince iptal olunabilir.

Genel olarak muhtar idare, an'aıevî mefhumlara uygun olarak kalmış ve hissoiunacak derecede yayılmıştır. Bu idare tarzı batı bölgesine nisbetle doğu bölgesinde yüksek otoritelerin tecavüzlerine karşı daha az himaye görmektedir. Bununla beraber idare, her yerde müntehap unsurların elindedir.

Mahallî otoriteler; batı bölgesi komünlerinde belediye meclisi ve bourgmestre'lerdir. Doğu bölgesinde belediye umumî meclisi ve bourgmestre'in başkanlığında ikiden on dörde kadar üyesi bulnan komün meclisidir. Çevrelerde, çevre meclisi ve çevre komisyonu ve “Sons – prefet”dir. Çevre komünlerinde Sons - prefet yerine şef olarak bourgmestre ve çevre meclisi yerine şehir meclisi bulunmaktadır. Bütün bu otoriteler müntehaptır. Burada

da Weimar rejimine nazaran bourgmestre'ler ve sousprefet 'ler hususunda fazla değişiklikler vardır. Eyalet devleti tarafından memur olarak tâyin edilen sous - prelet'yi çevre halkı veya başkanlık edeceği çevre meclisi tarafından seçilen bir zat istihlâf eylemiş bulunmaktadır. Az çok ehemmiyeti haiz komünlerin memuru olan ve belediye meclisi tarafından on iki sene için seçilen bourgmestre'lerin yerine Fransız veya Amerikan tipinde belediye meclisince veya doğrudan doğruya komün seçmenleri tarafından seçilen maire'ler ikame edilmiştir. Bununla beraber bunlar komünün idaresinde şehir temsilcilerinden daha az bir ehliyetle sahiptirler. Bu ehliyetsizliğin tehlikesini telâfi etmek için bunların nezdinde Fransız belediyelerinde olduğu gibi teknik bilgisiyle yardımda bulunacak bir genel sekreter veya İngilterede olduğu gibi Town derk, meslekten yetişme bir memur koyma temayülü vardır.

Batı bölgesinde, mahallî idare temsilcilik görevlerinin müddeti dört veya altı yıl kadar olup oldukça uzundur. Doğu bölgesinde ise seçmenlerin memnuniyetsizliklerini ifade edebilmeleri veya itimadlarını yenileyebilmeleri için iki senelik kısa bir müddet kabul edilmiştir. Bundan başka bu bölgede temsilciler görev müddetleri esnasında kendilerini tâyin eden seçmenlerin mutlak ekseriyet oyu ile azlolunabilirler.

Komün meclisleri, komünde yapılacak bir referandum ile feshedilebilir. Bu hükümlerin, Rusya'dan mülhem bulundukları bedihidir.

Seçmen heyetleri, bazı şartlar altında siyasî meclisler için olduğu gibidir. Seçim ve seçilmek hakkından mahrumiyet nazilik aleyhtarı kanunlara göre yapılmaktadır. Seçimler muhtelif sistemlere ve umumiyetle liste ve nisbî temsil usulüne göre cereyan etmektedir.

1946 yılında geçici hükümlere göre seçilen meclisler 1948 yılında kesin mahiyette olduğu zannedilen yeni hükümlere göre yenilenmiş bulunmaktadır. 1946 ve 1948 yıllarında yapılan seçimler, batı bölgelerinde Hristiyan Demokrat

ve Sosyalist Demokrat partileri ekseriyet kazanmışlardır. Doğu bölgesinde ise, Sosyalist Birliği Partisi ekseriyet kazanmıştır. Bu partilerin faikiyeti ve işgal sonunda Batı ve Doğu Almanyasında yaratılan hava yüzünden Elbe nehrinin berisinde ve ötesinde mahallî idarenin hakikî veçhesiyle işleyiş tarzı değiştirilmiş bulunmaktadır.

Komünist disipliniyle Rusların kuvvetli tahakkümü doğu bölgesi eyaletlerinde kanun metinlerine rağmen merkeziyetçi bir rol oynamaktadırlar. Batı bölgesi eyaletlerinde ise, hâkim olan geniş hürriyet ve müteaddit partiler rejimi oralarda füzulî müdahale veya baskılara imkân vermiyen bir idare kurmuş bulunmaktadır; bazı Alman gazetelerinde yazıldığı gibi Almanyamın yeni mahallî idareler rejimi, parlamenter veya demokratik bir mahiyet iktisap eylemiş bulunmaktadır. 1918 yılından evvel mahallî idareler rejiminde câri olan teknik âmillerin ehemmiyeti ikinci dereceye düşmüş bulunmaktadır. Yeni rejimin tatbikatı hakkında kafi bir hüküm vermek henüz çok erkendir. Harp dolayısıyla husule gelmiş olan tahribat, memleketin muhtelif bölgelere ayrılmış bulunması ve memurların acemiliği yüzünden yeni kurulan idare rejimi, büyük müşkülâtla karşılaşmaktadır.

Yukardaki malûmatın, Alman mahallî idaresinin umumî manzarasını vermekten başka bir iddiası yoktur.

Galip devletler, eski idareyi ortadan kaldırmışlardır. Hitler Almanyasının mağlûbiyetinden on sekiz aydan az bir müddet içinde bu devletlerin tereddütlü hareketlerine, aldıkları hatalı tedbirlere ve birbirini ayıran ihtilâflara rağmen Alınanlara kendilerini idare hakkı tekrar tesis edilmiştir.

Bir devir kapanmış, bir diğeri başlamış bulunmaktadır.

Mahallî işlerin sevk ve idaresi medenî ve hukukî gelişmeye ve sulh fikrinin inkişafına hizmet eden bir okul olabilir.

İSVEÇ’TE MESLEKÎ YÖNELTİM

Milletlerarası Çalışma

Dergisinden:

Ejnar Neymark

Çeviren: **İ. Vehbi Berk**

1934 tarihli İş Kanununun kabulünden evvel, İsveç’te meslekî yönettim hemen hiç inkişaf etmemiş bulunuyordu. Daha evvel bazı teşebbüsler yapılmış idi. Nitekim 1918 de tamamlayıcı kurslarla ilgili bir nizamname, profesörlerinin iş servisleriyle işbirliği etmesini ve öğrencilerine bir sanat intihabı ve bir işe yerleşme bakımlarından münasip öğütlerde bulunmayı mecbur ediyordu.

Riksdag (1928) de iş bürolarına tahsis ettiği mütevazî nakdi yardımlarla fazladan olarak gençlerin yerleşme anketi ve öğütleriyle meşgul oymayı tesbit etti.

Nihayet 1929 da Sosyal İşler Konseyi ile Öğretim Konseyi neşrettikleri bir tamim ile birçok faydalı telkinler vererek okula müteallik otoriteleri iş bulma servisleriyle işbirliği yapmağa dâvet etti. Bununla beraber millî otoritelerin alâkasızlığı ve takındıkları pasif vaziyet dolayısıyla bu ilk tedbirler ancak pek az ameli fayda sağlayabildi.

İş Bulma Büroları Hakkında 1934 Tarihli Kanun

İş Bulma Bürolarına müteallik 1934 tarihli Kanun, meslekî yöneltim ve gençleri bir yere yerleştirmekle mükellef tutulan İş Bulma Servislerinin tümü kademe ihtisas servislerine ilerleme yolunu açmıştır.

İşsizlik devrinin ve son 1920 nin son yılları ve 1930 un ilk yıllarına ait buhranın güçlükleri hiç değilse iyi ve mes’ut bir tesir bıraktı. Bu yıllar bir iş bulma siyasetinin daha yapıcı ve daha müsbet kıymetini tanıtmış oldu. Gençlerin meslekî yöneltme karşı alâka noksanlığı kötü bir hesaba sebep oldu.

Yöneltim teşekkülleri için muhtelif cihetlerden daha rasyonel bir sistem ilân ettiler. Tabiatıyla meslekî yöreltimin ehemmiyetini düşünmek fırsatı verildi. 30 sene içinde bir meslekî yöreltim servisinin tesirli bir surette organize edilmiş olması fazladan fazlaya birçok isteklere yer vermiş oldu. Bu istekler, yalnız okullarla iş bulma servislerinden değil fakat aynı derecede gençlik teşekkülleriyle kadınlara ait teşekküller ve sendikalar mahfillerinden sâdır oldu.

Riksdag, meseleyi müzakere ederek, gençlerin meslekî yönelttime ait bilgilerinin en muvafık metodla merkezleştirilmişim tetkike memur bir komisyon tesis etti. Fakat Riksdag bu komisyon tarafından 1939 da sunulan teklifleri müzakere etmedi. İkinci Dünya Harbinin vukuu muhakkaktı, tarafsız İsveç'in tetkik edecek başka meseleleri vardı.

İş Bulma Komisyonu:

İş Bulma Komisyonu, 1940 ta Genel İş Servisi Müdürlüğünü deruhte ettiği zaman muvakkaten millileştirilmiş olan bu servise yardımlarda bulunmağa ve meslekî yöneltimden mülhem gençlerin rasyonel yerleşme servislerinin mümkün olduğu kadar sür'atle teşkil etmeğe yetkilendirildi. Bundan dolayı meslekî yöneltim hakkında mütehasss bir psikolog servislere çağrıldı ve komisyonun esas vazifesi olan yardım organlarına harb ve millî müdafaa tedbirleri yüzünden muhtelif tarzlarda sebep olmuş buhranı karşılamak üzere geniş salâhiyet ve vasıtalar verildi. Burunla geniş bir çalışma teşkilâtına teşebbüs etmek müsaadesiyle yalnız kendi bünyesinde İş Bulma Servislerini çoğaltmağı istihdaf etmiyerek fakat aynı derecede bütün memlekete şâmil rasyonelleştirilmiş gençlere meslekî yöneltim teşkilâtının esaslarını kurmak yetkisi verildi. Bu çalışma teşkilâtı bütün harb müddetince takip olundu, son 1 Ocak 1948 de kat'i bir esas üzerine iş bulma servislerinin millileştirilmesi ve komisyonun, devletin daimî bir organı olan millî iş bulma komisyonuna istihalesi son noktasını buldu.

Ekseriya gençlerin meslekî yöneltim birleşmesine müteallik (ve diğer bazı hususî işler) sisteminin henüz geçici bir karakteri vardır.

En Yakın Mazi : 1

Mesleki yöneltim servisleri, herşeyden evvel gencin âmme intizamı bilgilerini temin ve istidat ve meyillerini idrak etme yardımı ile yetinmeksizin gençlerin işe yerleşmesi ve olgunlaşması için alâkalıların istidatları ve bunarca kabul edilen veçhe noktaları üzerinde hazırlanmış plânları hesaba almak lâzımdı.

1920 nin son aylan ve 1930 u takip eden yıllar arasında gençlerin geniş işsizlikten elde edilen tecrübe İsveçlilerin akimdan henüz silinmemiş bulunuyordu.

Bir çok mesleklerde yetişmeğe müteallik kaidelerin yokluğu bazı bölgeterdeki mahdud imkânlarını, mahallî işin özel endüstrisine veya pazar temevvülâtının ne nisbete bağlı bulunduğuna, muayyen meslek ve kurslara giriş hususunda nazara alınması gereken rekabeti uygun bir iş bulma ve gelişme temini hususunda bazı sanatlara dahil gençlerin (mâluliyetler, intibak edememiş olanlar, ekonomik ve sosyal bakımdan zayıflar vesaire) maruz bulundukları güçlükleri, iyi ücret sağlayan ve fakat pek az gelişme ve ilerleme fırsatı veren işlerin çok uzun müddetle muhafazasına ait sık görülen temayüller, müktesep istidatlara ve muayyen bir meslek intihabına ait öğütlere rağmen birçok hadiselerde meslekî yöneltim teşekküllerince doğrudan doğruya âmeli surette müdahaleye fırsat kalmadan mesleklerin sadece tesadüfe bağlı olarak tâyin olduğu vakıasını İsveçliler açıkça görmüş bulunuyorlardı.

En uygun sureti hallin iş servisleriyle meslekî yöneltimi ahenkli tanzim etmekten ibaret olduğu görüldü. İsveçliler, bu kanaatle gençler için tedricî surette hususî şubeler tesisini gerekli gördüler. Bu sureti hal diğer sebeplerle makûl gösterildi. Evvel emirde, meslekî yöneltimin ve yerleşmenin koordinasyonu, muhtelif mesleklerin gösterecekleri inkişaf hakkında muhtelif yetişme ve etüdlere

lüzumu olan en geniş bilgileri elde etmek imkânlarını veren basit ve tabîî bir vasıta olduğu anlaşıyordu.

İkinci derecede bu koordinasyon, zaruret halinde iş pazarının plânlaştırılması hususunda bir vasıta gibi meslekî yönetime başvurmaya kolaylaştırmak imkânını veriyordu.

Üçüncü derecede iş âmme servislerinin daha kudretli bir taazzuva sahip olmaları ve daha geniş imkânlarla bütün memlekete ve bütün tabakalara şâmil ve daha mükemmel bir sistem olması için gereğini veriyordu.

Memleketin 25 vilâyetinden her birinde iş servisleri merkezî organını teşkil eden iş millî konseyine tâbî (İş Şehir Konseyi) bir tek makamın idaresi altında toplanmıştır.

Vilâyetler arasında geniş iş birliği imkânları vardı. Her vilâyetin başlıca bir bürosu olup bütün gün açık bulunan yardımcı bürolarla, ve bazı saatler açık mahallî büroların ajanlarıyla kuvvetleniyorlar.

Muhtelif edîşteki iş bürolarının sayısı 257 ve balığ olmakta olup 25 i başlıca büro, 170 i yardımcı büro ve 62 si mahallî bürodur.

Ajanların sayısı takriben bin kadardır.

Bugünkü Sistem :

Bugünkü millî meslekî yönelümin merkezî organı, Millî İş Konseyi olup meslekî yönetimin hususî bir kısmını ihtiva eder.

Merkezî teşkilâtın faaliyeti:

Merkezî organın fonksiyonları aşağıda hülâsa edilebilmiştir. Oahşma metodları ve teşkilât meselelerinde olduğu veçhile

- a) Ame1i çalışmanın idare ve plânlaştırılması,
- b) Gençlerin teşekkül ve talimleriyle megul bulunan diğer merkezî hükümetlerle noktai nazar teatisi,
- c) Devir veya teftiş, raporlar vasıtaları hakkında tatbik edilen mürakabe,
- d) Şarklılara müteallik, kurs, konferanslar ve yazılı talim vasıtaları,

e) Mahallî otoritelere müteallik ve vesikalık malzeme ve gerçek ilerleme halinde bulunan mahallî otoritelere yeni bir vesikalık malzeme ihzârı, meslekî yöneltimlere mütedair muhtelif araştırmalar için teşkilât,

f) Profesörler, tabipler, gençliğin idarecileri, sosyal müesseseler memurlarıyla meslekî yöneltim mütedair metod ve eşyaları daha iyi anlatmak ve müessir bir müsabakayı taşıyabilmek üzere noktaî nazar teatisinde bulunmak,

g) İhtiyaç halinde özel uzmanların meslekî istikametlendiren mahallî otoriteler emrinde bulundurulması suretiyle yapılan yardımlar, (Bu yardım bilhassa sınıfların yöneltiminde ve liselerde tatbik olunur) ve doğrudan veya kurîyelerle verilecek cevaplar için vazolunmuş hükümler veyahut uzak bölgelerde çalışan gençlerin bir sanat intihabına ve teşkilât imkânlarına müteallik meselelerin radyo neşriyatı suretiyle yardımda bulunmak, merkezî teşkilât aynı derecede kısmen istidatsız şahısların hizmetleriyle meşgul olmağa mecbur bulunuyordu. Bu iş için gereken emirler merkezî meslek yöneltim teşkilâtına bağlı hususî bir şube tarafından verilmiştir. On beş memuru bu şubede çalışıyor, mâlulîer için alınacak âmelî tedbirleri belirtiyor ve bunların tatbikine nezaret ediyor. Bu faaliyet henüz inkişaf yolundadır. Hali hazırda büyük bir ehemmiyet arz ediyor. Bunlardan otuzu elyevm meslekî yöneltim kısmında çalışıyorlar. Bunlardan bazıları muhtelif idare işlerini ifa ediyorlar, diğerleri hususî meseleler hakkında öğütler veriyorlar, veyahut müfettiş vazifesini ifa ediyorlar. Üçüncü bir grup; bilhassa muhtelif işler hakkında toplanmış malûmatı tetkik ediyorlar.

İkinci grup, okul meseleleri hakkında öğütler veren memurları ihtiva ediyor. Bu memurlar, merkezî okul otoriteleriyle olduğu kadar, profesörler teşkilâtıyla iyi münasebetler halinde bulunup okul meselelerinin ve terbiyenin inkişafını ve profesörler konferanslarıyla işbirliğini, tamamlayıcı kurslar ve profesör teşekkülündeki çalışma arkadaşlarını tâkip etmeye mecburdurlar.

Uzmanları ihtiva eden kısım, mesleki yöneltimine temas eden tıbbî ve ruhî meseleleriyle müsavi derecede ilgilidir. Ruhî bilgiler, çalışma metodlarıyla teşekküle dair personelin ve istidat denemeleriyle meşgul ruhî müesseselerin işbirliğini belirtmeye yarar ve sanatların tasnifini, personellerin hâiz bulundukları vasıflarına göre her hal ve şartta çalıştırılma hizmet sebebi imkânlarını tahlil ile vazifedardır.

Bu son vazife aynı derecede tıbbî bilgilerle meslekî yöneltimdeki çalışmalarda hisse alan tabiplerle teşkilât işbirliği yapmağı zarurî kılıyor.

Kısımın oldukça mühim personeli mahallî otoritelerin muhtaç oldukları çalışma araştırmalarıyla, muhtelif işlerin tahlil ve ikmaliyle, bilgi ve dokümanları elde etmekle meşguldür.

Sanatların cetveli - sanatların bir cetvelini tanzim ve ikmal ile uğraşmaktadır. İkmalinde 600 yapraktan mürekkep olacak cildinde muhtelif sanatların tavsifi, her çeşit sanatlar hakkında bilgiler, müesseseler ve muhtelif branşlardaki işçilerin adedi, işçiler ve memurlar teşkilâtı, istenen fiziki ve ruhî şartlar, mesleki olgunlaşmalar; ilerleme şansları, İktisadî şartlar, şimdiki neşriyat ve sanatın istikbalı hakkında malûmatı münderiç olacaktır.

Bu cetveldeki müesseselere ait zaruri belgeler, neşriyattan iktibas edilerek diğer gerekli vesaiki, çalışma mahallerinde yapılmış araştırmalar ve masraflar mukabilinde elde edilebilmiştir. Hali hazırda bu cetvelin yarısı yapıldı; fakat cildin ikmali için daha birkaç seneye ihtiyaç vardır. Hakikatte bu çalışma, birçok noktadan verilen bilgi bakımından pek tabii olarak ikmal edilmiş olmayacaktır. (İstatistik, teşkilât, İktisadî şartlar, diğer manzaraların tasviri, değişiklikler, devamlı, her gün kaydedilmelidir.)

Cetvel şimdiki halde hizmet mahallerine gönderilmiştir. Fakat gelecekte okullara, kütüphaneler ve diğer

umumî müesseselere de göndermek imkânı hasıl olacaktır. Cetvelin başlığında elyevm muhtelif sanatlar hakkında elde edilmiş bilgilerin tarihi, hizmet durumu, okullar ve kurslar, muhtelif meslek teşekküllerine kabul şartları inünderiştir.

Broşürler: Her sene meslekî okulların listesi bir broşür halindedir. Bu listede memleketin muhtelif meslekî teşekkülü, müesseselerini tâkip ettikleri gayeler, zaman hizmetleri, okul masrafları ve kabul şartları hakkında malûmat vermektedir. Diğer bir broşür liselerin yüksek kısmına dağıtılıp her sene gözden geçirilmekte, muhtelif tipteki hassas teşekküller talebesinin imtihan neticeleri hakkında tâli etüdlerini ihtiva etmektedir. Üçüncü bir broşür, ilk ve tamamlayıcı mekteplere tahsis edilmiş olup bir meslek intihabı hakkında namzetlerin meylil ve istidatlarına göre izahlarda bulunur. Bütün bu broşürler, mümkün olduğu kadar cazip bir şekilde tanzim edilmekte olup diğer neşriyat gibi, gençler ve ebeveynleri için parasız hazırlanmaktadır.

Merkezî otorite, millî ve mahallî otoritelerle diğer teşkilât tarafından imkânlar dahilinde hazırlanmış aile aidatı, resim duhuliyesi hakkında notlar vermektedir. Hususî bir dağıtım merkezi, memleketin 230 meslekî teşekkülüne ait tarifli ilâmlarını mahallî bürolara dağıtmaktadır.

Radyo mektup kutuları: Radyo neşriyatı'ye işbirliği yaparak sanat intihabına temas eden meseleler hakkında bir radyo mektup kutusu tesis olunmuştur. Bu sayede, uzak mıntakalardaki merkezlerde yaşayan ve meslekî istikamet hakkında başka vasıtalarla uyandırılmamış gençlere nasihatlerde bulunmak imkânı hasıl olmuştur. Bölge, 1947 de 1200 mektubu tahriri veya haftalık radyo konuşmalarım bu servis vasıtasıyla cevaplandırmıştır.

Merkezî Büro: Bu sistem sayesinde meslekî yöneltim hakkında doğrudan doğruya bir faaliyet payı almak ka-

bil olmuştur ve bu sayede orta okul yüksek kısmında merkezî yönetim teşkilâtını kurmuştur. Bu faaliyet için merkezî büro, aynı hal ve vasıfta bulunan memurları istihdam etmiştir.

Yardım işleriyle meşgul olmak üzere orta okullar için bir müşavir ve şarklı teşekküllerde vazife ifa etmek üzere aynı halde müşavir yardımcılarının tâyni kararlaştırılmıştır.

Mahallî Otoritelerin Rolü:

1 — Gençleri san'at intihabında ve meslekî teşekküllerde bir an önce dikkatli kılmak;

2 — Teklif olunan sanatlar ve teşekkül tiplerinin hangilerinin olduğunu ve atiyen zuhuru melhuz her halde matlup vasıflarının ne olduğunu izah etmek;

3 — Gençlerin, umumî bir tarzda istidat, zevk ve ihyaçlarını halisane temeyyüz ve bir sanat intihabıyla alâkalı durumunu tâyin etmek üzere yardımda bulunmak;

4 — Genci, bazı maddî sebepler doıayısıyla açık bir surette muhakemesiz görüldüğü bazı hallerde bu intihaba karşı bekler bir1 halde bulundurmak ve ona başka imkânlar vermek. Diğer zamanlarda bu müdahale haklı görülebilir. Fakat genci, istisnai bir surette, gencin bazı ahvalde bazı maddî sebepler doıayısıyla açık görünen namakûl hareketinde bu intihap hakkında kendisine başka imkânlar vermek üzere nöbet halinde bulundurulmak (Bu müdahale bazı zamanlarda haklı olabilir, fakat başka bir yoldan veyahut diğer bir intihaptan gencin tesir altında bırakılması istisnaen olabilir).

5 — Genç, kararını verdiği zamanda plânlarını isabetleştirmek üzere yardım etmek, en muvafık etüdlere dikkati çekmek ve başka pratik bilgiler ve öğütler vermek ;

6 — Gence ekser ahvalde geç veya erken ameli bir tarzda yardım etmek, ona uygun bir çare bulmak, meslekî bir okul ile münasebette bulundurmak, ihtiyaç halinde bir şekil altında veya kendi hesabına işlemek üzere malî yardımda bulunmak;

7 — Bedbin görüldüğü hallerde genç ile münasebette bulunmak üzere teması muhafaza etmek ve mesleğini yoklayarak açıktan açığa memnun olduğu anlaşılmalak.

Her vilâyetin iş bulma bürosu, başlıca gençlerin yerleştirilmesi ve meslekî yöneltim işiyle meşgul olmak üzere bir servisi vardır. Bu servis, yalnız merkezi bulunduğu şehirdeki gençlerin yerleştirilmesi ve meslekî yöneltimle meşgul olmamalıdır. Aynı zamanda vilâyette İş Bulma Servisi tarafından meslekî yöneltim hakkında yapılmış her çeşit faaliyeti organize etmeye memur edilmiştir. Meslekî yöneltim hakkında, hususî servisler, gençlerin yerleştirilmesi müsavi derece ve ehemmiyette yardımcı bürolara tediye edilmiş ise de bunlar vilâyete ait merkez tarafından idare edilmektedir. Diğer birçok yardımcı bürolar, bir (irtibat ajanı)nın bir kısım zamanını çalışmasına hasr suretiyle idare olunurlar. Matlup evsafı haiz mahallin bir adamı (alelâde bir profesör) gençlerin yerleştirilme servisi rolünü oynamakta ve bu hususta gençlerin yerleştirme ve nasihat verme işleriyle meşgul memurlara yardım etmektedir. Gençlerin yerleştirme ve öğüt verme işleriyle meşgul olan memurlar, okullarla işbirliğini ve okulda meslekî yöneltim çalışmasına iştirak hususlarında kendilerine itimad olunan bu adamlar, haftanın ancak birkaç saatini hasrû tahsis ediyorlar.

Bilhassa mâlûllerle iştigal etmek üzere 75 memurdan müteşekkil bir seyyar teşkilât vardır. Gençlerin fizikî ve ruhî kifayetsizlikleri mevzuubahs olduğu zaman bu servislere bağlı, meslekî yöneltim ve iş bulma hususunda dikkat etmek mecburiyeti dolayısıyla yerleştirme ve sanata intibak hususlarında zorluklar doğurmaktadır.

Daha yaşlı insanlar için hissolunan müşkülliği gidermek üzere İş Bulma Servislerinin merkezinde hususî bir şube teşkil etmek zarureti vardır. Yerleştirme işlerinde servisin diğer memurlarına yardım etmek sosyal müesseseler ve meslekî teşekküllerle genel ve yetkili otoriteleriyle iş birliği yapmak bu da iş bulma ve meslekî terbiyelerini sağlayacak hükümlerini elde etmek bakımından,

bu şubenin gençlerin İş Bulma Servisleriyle işbirliği mevzuubahs Olduğunda tabiatıyla meslekî yöneltmale meşgul olmak fırsatını feshetmiyecektir.

Sistemin işlemesi

Meslekî yöneltim kısmen okullarda, kısmen silâhlı kuvvetlerde (hizmeti mecburî oldukça) ve kısmen iş bulma bürolarının muhavere vasıtalarında kısmen de ebeveyn ve muhtelif ortaklıklar üyelerinin birlikleri vasıtalarıyla işlemektedir.

İlkokullar: Meslekî yöneltim ilkokullarda ve liselerde daima büyüyen bir fayda mevzuu olmuştur.

Birçok bölgelerde, ilk okullar müfettişi ile vilâyet bürosu iş bulma müdürü, müştereken tanzim ettikleri bir muhtıranın bilhassa bu mahallin profesörüne ve diğer profesörlere tevzi edilmesi tensip edilmiştir. Meslekî yöneltim çalışması, profesörler toplantısında müzakere mevzuu olmuştur.

Profesörler, ilkokul yüksek sınıfları müzahabelelerinde bilhassa meslekî yöneltim temas ederler ve lisede de bir ölçü tahtında profesörler bundan sonra talebelere pek yakında sanat intihabı lüzumundan ve kendilerine verilen meslekî teşekkül vasıtalarından bahsederler.

Öğrenciler inşa edecekleri bir mevzuu ve meselâ (İstikbalim) gibi bir kompozisyon yazmağa veyahut meslekî yöneltim otoriteleri tarafından bir sanat intihabı için hazırlanmış birçok suallere cevap vermeğe mecburdurlar.

Sonra profesör, istikametten önce aynı bölgede bilhassa teşekkül ve iş bulma imkânlarını verebilir veyahut hususî bazı meseleler hakkında bir sanat intihabı için münakaşa açabilir. Öğrencilerle birlikte bazı meseleleri halletmeğe girişir ve bilgiler sonradan yapılacak yardımlar hakkında meslekî yöneltim ve iş bulma bürolarına müracaat etmeğe teşci ediliyor.

İş Bulma Servislerinin memurları tarafından yüksek sınıflara konferanslar verilir. Bazı vilâyetlerde, muhtelif bölgelerin okul otoriteleri öğrencilerine meslek yönel-

tim bürolariyle iş birliği yaparak yardımlar yapmağa müsaade ederler. Bu memurlar böylece öğrencilerle bir temas tesis ederler. Şüphesiz bu kadar basit bir şekil altında meslekî istikamet tesiri bilinemez. O yalnız, iptidai bir izah ve meslekî istikamet büroları memurlarına bilgiler fırsatı vermekten başka hiçbir şey yapmaz. İlkokul larmı terkeden adı geçen çocukların sonraki devreleri meslekî yöneltimin İş Bulma Servisi memurlarının takip raporları sayesinde tahtı temine alınmalıdır.

Liseler: Liselerde, meslekî yöneitim daha metodiktir; öğrenciler biraz daha yaşlanmış oluyorlar, yüksek sınıflarda umumiyetle 16 - 17 yaşlarında, kız okullarında 17 - 18 ve yüksek liselerde 19 - 20 yaşlarında olurlar. Meslekî yöneitim her okulda, son yılında öğrencilere tevcih edilir. Liselerin yüksek kısmına geçen ortaokul ve kız okulları öğrencileri için bazı vakitlerin hasrû tahsisi lâzımdır. Aynıyle liselerin ikinci senesindeki öğrencilerin, dört sene devam edecek etüdlerinde merkezî istikametle ilgilendirilmesi lâzımdır, tâ ki, öğrenciler birlikte seçecekleri maddelerde mütebaki etüdlerde kudretlerini birleştirmek arzusunu belirtmiş olsunlar.

Bu intihaplar, lise etüdlerinin son imtihanını veren öğrencilerin olgunlaşmasında aynı derecede ehemmiyetli bir rol oynuyor.

Meslekî yöneitim, yukarıda ismi anılan broşürlerin liselere dağıtılmasıyla başlar. Öğrenciler ve ebeveynleri bunları okumuş addolunurlar. Sonra öğrenciler heveslerini ve gelecek plânlarını ve bir san'at intihabı için kendilerine sorulan meselelere tahriren cevap vermek fırsatını elde etmiş oluyor. Yüksek lise Öğrencileri için hususî bir soruşturma, başka bir tane de kız okulları ve orta okul öğrencileri için bir İkincisi de üniversite öğrencileri için ihdas edilmiştir.

Alınan cevaplar okulların ilgili sınıflarına bir müsahabe yazmak üzere merkezî yöneitim memurlarına bildirilmiştir. Bu müsahabe, her sınıfın öğrencileri tarafından yapılması gereken sanata göre kaleme

alınmıştır. (Etütlerin sonundan evvel imtihandan geçmek, yahut başka bir yüksek liseye geçmek ve yahut muhtelif sanatları seçmek ve yahut son etüdler imtihanından sonra olgunlaşmak kursları).

Sonra meslekî yöneltim memurları, ekseriya öğrencilerin bildirimlerini; müdür ve profesörler, bazı çocuklar hakkındaki müşahedelerini yeniden incelemek için hususî bir alâka göstermektedir.

Öğrencilerin ebeveynleri ve vasileri için müsavi derecede konferanslar ve ferdî müsahabeler tertip edilmiştir. Fakat berikiler ekseriya bunlara yardım etmek zahmetini ihtiyar etmiyorlar.

Gençler İçin İş Bulma Büroları:

Meslekî yöneltim hakkında okulların faaliyeti yukarıda açıklanmıştır. Bu sahada her öğrencinin hali, derin bir tetkikten geçeceği biliniyordu. Onun için gençler kendi halleriyle daha iyi meşgul olmak için iş bulma bürolarına müracaat etmeleri tebliğ edilmiştir.

Civarda gençler için İş Bulma Büroları yoksa, yazışma ile işlerini takip edebilirler. Fakat meslekî istikamet memurlarının doğrudan gençlerle münasebetleri olursa elde edilecek neticelerin daha iyi olacağına şüphe yoktur. Ekseriya birçok zaruri ziyaretler oluyor, İş Bulma Bürosuna müracaat eden gençlerden birçoğu bir hizmet araştırması ve bunlar içinden birçoğunun dahi meslekî yöneltim ihtiyaçları bulunduğu anlaşılmıştır. Bunlardan 18 yaşından yukarı yaşlı gençler bilgi ve nasihat edilmesi bakımından müracaatta bulunmuşlardır. Bu şahıslar, takriben âtideki kategorilere göre sınıflara ayrılabilir:

1. - 18 - 20 yaşındaki adamlar, lise tahsilini ikmal etmiş bulunmak veya bir kız okulundan diploma almış bulunmak, bir teşekkül ve sanat intihabı hakkını haiz addolunur (Bir halk üniversitesinde tahsillerini bitirmiş veya iki sene imtihanını vermiş olanlar bu kategoriye dâhildirler) .

2. - Kat'i bir meslek intihabını askerlik hizmetinden

bir sene sonraya tehir edenler (Bayraklar altında mukaddes bir vazife dolayısıyla bulunanlar).

3. - Kendilerine verilmiş sanatlarda yıllarca çalışmış olanlar (Bunlar ilerlemek arzusunu güderler, yahut teşekkülün çeşitli imkânlarına göre kalifiye bir işçi olmak isteyenler).

4. - Kötü sanat seçmiş olan adamlar, yahut beğenmedikleri bir hizmeti kabul etmek mecburiyetinde bulunanlar, başarısız tecrübe ettikleri bir sanatı terketmek mecburiyetinde kalanlar, ekseriya uzun yıllardan sonra intibak etmeyenler.

5. - Bazı defa yıllarca kendi işlerinde çalıştıktan sonra olgunlaşma, evsafını hâiz olmayanlar ve bunun dışında iş aramak mecburiyetinde kalanlar

6. - Hastalık, uzvî tahribat, sosyal intibaksızlığı veyahut harici ahval dolayısıyla hizmetlerini terketmek ve yeniden öğrenmek mecburiyetinde bulunanlar.

İş Bulma Bürolarınca bu şartlar altında adamlar kabulü imkânsızdır. Bu servislere nasihat almak üzere müracaat eden adamlardan yüzde altısı 25 yaşından yukarı olanlar, yüzde 20 sı 18 - 25 yaşında olanlardır. Okullarda, istikamet hakkında yapılmış faaliyete dair tetkıkatta 20 bin kadirin (11 bini erkek. 9 bini, kadın) 1947 yılında meslekî istikamet bürosunda nasihatlar aldığı birçok hallerde müteaddit musahabeleri lüzumlu kılmıştır.

Uygulanan usuller:

Meslekî yönetim hakkında tatbik edilen metodları kat'iyetle takdir etmek müşküldür. Her şahsı ilgilendiren izahat, bittabi meslekî istikamete intibak etmelidir.

1. - Gene adam veya genç kız istediğini sıhhatle bilir fakat hususî bilgilere veya amelî nasihatlere ihtiyacı vardır. Meselâ bir okul mevzuu yahut belirtilmiş bir kurs veyahut teşekkülün muhtelif tipleri arasında bunlardan tavsiye edilen bir sanata intisap etmek, en iyi vasıtalarla amelî tecrübe kazanmak yahut kendisine verilen bir branşta çıraklık hizmeti elde etmek, yahut meseleyi en iyi vasıta barla tanzim ve finanse etmek isterse intihap etmeye mecburdur.

Genci, yoluna dikilen sosyal veya ekonomik muhtelif engellerden sakındırmak için yardım etmek zarureti, ona malî bir dayanak temin edecek olan bir memurlar, bir kurul veyahut bir teşekkül müessesesiyle münasebettar kılmak zarureti vardır.

2. - Genç, biraz sonra temiz istidat ve meyillerinin hesabını yambaşında bulacaktır. Fakat kendisine en uygun gelen kurstan sanatı hakkında mütalâa beyan etmek için çalışma dünyasını bilmiyor. Gencin fikri, bu halde iyice teessüs ettiği sabit olduktan sonra meslekî yöneltim bürosu, bütün kabili tasavvur imkânları nazara alarak gençlerin istidat ve meyillerine göre sanatlar hakkında bol bilgiler edinmek ve kendilerine en muvafık gelen kurslar hakkında başka noktalardan gencin durumunu yoklamak ve karşılaştığı imkânlar mevzuu etrafında bilmemezlik etmiyeceği noktalar hakkındaki dikkatini çekmek.

3. - Evveleminde genç adam veya genç kız, verilmiş kariyere faydalı olduğunu gösterir, fakat temiz istidatlarını kötü bilir ve çalışma dünyası hakkında çok mühim fikirleri olur, faydanın böyle izah edilmiş olması hakikî bir işarettir. Bu halde oryantasyon memuru, evveleminde gencin istidatları hakkında derin bir inceleme yapar. Psikoloji tekniği bakımından hakikatlerin araştırmasına verimli olamayacağından ruhiyatçı veya tıbbî uzmanlara müracaat eder.

4. - Genç adam veya genç kız verilmiş bir sanata itisap etmek kararında bazı sebepler dolayısıyla yapılan ciddi bir tetkikte yanılmış olur. (Meselâ bazı şahsî vasıflarının kifayetsizliği, uygun bir mühlet içerisinde teşekkülü memnun edecek engelleri yenememesi, seçilen kariyerdeki rekabet ve geleceğin uzak ihtimalleri.) O halde yapılmış işler hakkında ona sanatı, kendisine en uygun tahsil kurlarını izah etmek ve bunlara dikkatini çekmek elzemdir. Eğer namzet, oryantasyon memurunu haklı görürse bu hal ikinci veya üçüncü kategoriye dâhil olacaktır.

Metodlar ve hususî vasıtalar:

Meslekî yöneltim memurları, kendi çalışmaları için en doğru bilgi kaynaklarına başvururlar, merkezi oto-

ritece nizamnamelerinde konulan vasıtalarından maada her vilâyet bürosu bilhassa mahallî durum hakkında en doğru malûmat üzerine her gün ve kendiliğinden toplanmak ve meslekî istikamet memurları, mahallî ortaklarla muhafaza edilen münasebetler sayesinde umumiyetle sosyetenin ve muhtelif ekonomik branşların tekâmülünü tâkip etmek ve meslekî müessese teşekkülleri sendikaları, sanat temsilcileri, çalışma ziyaret mahalleri, son etüdleri yapılmış meslekî ve bilgi teşekkülleri çeşitli sanat durumlarındaki olgunlaşma imkânlarını iyi anlamaya ve bilmeye çabalarlar.

Meslekî yöneltim memuru, namzedin istidadı ve durumu hakkında bir karakter fikri edinmek üzere muhtemelen her şeyden önce mahareti sayesinde şahsî faktörleri kendisine tavsiye edilen ve ilgilendiren vasıta ile veyahut onu bilen şahıslarla müterakki bir surette keşfeder.

Bu hususta başlıca gaye durumu kendi birliğinde tutmaktır. Bu demektir ki, namzet tarafından izhar edilen meyillerin kökünü ve şahsî âmilleri daha derinden anlamak ve onun şahsî karakter ve tabiatlarına göre yerleştirmek umumiyetle harici şartlar hesaba katmak ki bunlarda bütün İktisadî ve sosyal meselelerin açıklanmış olduğu görülür.

Meslekî yöneltim memurunun fikrini istinad ettirmek istediği elemanlar âtidedir:

A — Takdire kaabil bir devre esnasında gençlik ile meşgul olmuş bulunan dahili memurların, tabiplerin, profesörlerin, gençlik müşavirlerinin, gençlik ve çocuk esirgeme memurlarının sözlü ve yazılı bilgileri,

B — Gençlerin, kendi istidatları ve meyilleri ve maddî durumları hakkında rızalarıyla vermeğe muktedir oldukları bilgiler,

C — Meslekî yöneltim memurunun müşahedeleri, belki şahsî teşebbüsleriyle az veya çok metodik meseleler hakkında aldıkları cevaplar,

D — Meslekî yöneltim servisinde -hizmeti ilgilen-

diren - istidat delilleri neticelerini bir staj devresinde bir sanat okulu veya bir çalışma mahalli hakkında natürel ve muvafık bir halde uygulanmış deliller ve neticeleri istidatlarına göre tanzim etmek.

Memurların şahsî takdirleriyle geniş bir ölçü tahtında uygulanmış metodları hadiselerin bir çoğunda tesirleri sabit olmuştur.

İsveç meslekî yöneltim sistemi gelecekte gençlerin ferdî durumlarını faydalaıdırmaya devam edecek.

Profesörün raporu: Merkezî otoritece hali hazırda profesör tarafından her çocuk hakkında tesis edilen raporun en iyi şekilde temessül edilmesi için bir ruhî istatistik anketi yapılmasına teşebbüs edilmiştir. Profesör hali hazır rapor şeklinde muhtelif noktalar 1 - 7 ye kadar geçen notlara öğrencilerin şahsî kaliteleri hakkında muhtelif noktai nazarları koyabilir.

Birçok profesörler raporları tanzim için birçok zahmetlere katlanmışlar ve kendileri tarafından acilen istenen bilgilerin ikmalî için ekseriya her öğrenciye serbest surette tasvir etmişlerdir.

Bundan ötürü tecrübe, profesörlerin müşahedelerle, ihtiyatla amel etmeyi göstermiştir. Meslekî yöneltim mahalli otoritelerine doğrudan doğruya bağlı tıbbî uzmanlar yoktur. Fakat her vilâyetin başlıca İş Bulma Bürosundaki tıbbî uzmanlar bu işi karşılarlar. Bundan maada, 1944 ve 1945 te tamim edilen nizamnamelere uygun bütün okullarda uygulanmak üzere otoriteJerce alınan sıhhi tedbirler ve yapılan nakdî yardımlarla okul doktorları meslekî oryantasyonla iş birliği halinde bulundurulmuşlardır.

Bir öğrencinin okulu terk edeceği bir sırada sağlık fişi doktor tarafından tetkik edilerek (bir meslekî oryantasyonun terki, tıbbî sebepler dolayısıyla muvafık görünmüştür) mealinde karar vermeğe mecburdur.

Doktorun kanaati, gençlerin İş Bulma Bürolarına olduğu gibi ebeveyn ve vasilerinin bilgisine de konmuştur. Psikotekniklerin yardımı olmadıkça müttehassislarca

alınmış sıkı bir tedbirin mevkii fiile konması şimdiye kadar mümkün olmamıştır.

İsveçte pratik psikoloji müşkülâtla yerini kazanmış ve ancak son on sene içinde mühim terakkiler gerçekleşmiştir.

İsveçte hali hazırda iki psikoloji enstitüsü vardır. Programı, psikoteknik istidatlar deneylerini ihtiva ediyor. Birisi Stokholm, diğeri Göteburg Üniversitesine bağlıdır. Meslekî yöneltim otoriteleri, bilhassa istidatlarının tâyini müşkül olan gençleri yoklamak üzere bu üniversitelere gönderiyorlar. Bu yoklama hakkında ihtiyar edilen masraflar devlet tarafından ödenir. Enstitünün kararları meslekî oryantasyon otoritesine bildirilir. Bunları ya tatbik veya ilk teşhise göre tâdil edebilir. Fakat meslekî oryantasyon memurunun gençlere müteallik bütün hallerde başka vasıtalarla edinebildiği bilgileri tamamlayacaktır.

Stokholm ve Göteburg meslekî oryantasyon servisleri, pratik psikoloji enstitüleriyle aynı geniş bir mecrada koştaktadırlar.

Gençlerin sonraki murakabeleri:

İsveç'te şimdiye kadar meslekî yöneltimin mühim bir elemanı, gençlerin sonraki murakabesini bilmeyi çok ihmal etmişti. Bununla beraber, memleketin bazı bölgeleri bu murakabeyi muntazam olarak az organize etmeğe başlamıştır. Meslekî olgunlaşma teşkilâtı personeli, memurların teması sayesinde bizzat ilgililerle yahut ebeveynleriyle genç işçilerin ve çırakların mukaddem bir devrede alman hususî müsait tedbirlerle nasıl çalıştıklarını ve sevkolunduklarını görmeğe çalışırlar.

En sonraki murakabe, duumun matlup şekilde olmayacağını gösterirse diğer zaruri tedbirler alınmak üzere keyfiyetin yeniden tetkiki yer almıştır.

**Meslekî Yönettim Personelinin Olgunlaşması
Kayıt ve Kabulü**

İş Bulma Servisi memurlarının ve gençlerin meslekî yöneltme kayıt ve kabulünde bu işlerle hakikî surette ilgilenen şahısları birinci derecede yeri olan bir meşguliyettir. Bu faaliyetle hakikî surette ilgilenen, teşkilâta matlup istidatları haiz olanlar, ruhî doğruluklar, tabii ve teminatlı tarzlar, her çeşit insanla ve bilhassa gençlerle münasebet tesisi kolaylığı, gençlik ve dâvaları için fayda, kolaylıkla fikrini beyan etmek, sergide sağduyu ve berraklık.

Oryantasyon otoritesince elde edilen en doğru malûmattan en iyi hisseyi almağa, yeter zekânın bulunması ilgililerin olgunlaşması tecrübe edilmiş, diğer sanat bakımından da aynı derecede arzuya lâayık görölmüştür.

Aynıyle namzet, kendi kârını gençlik meselelerine hasretmiş ve istidadını gençlerle meşgul olmağı ve daha önce gençliğe profesör ve nasihlik vazifesini tecrübe etmiş olan tercihe lâayık görölür.

Aynıyle, namzetlerin bazı şekil, yüksek tâlim almış olmalarına itibar olunur ki, meslekî yöneltim memurları öğrencilerle meşgul olmaya ve onlar için tahsis edilmiş muhtelif işlerden faydalandırmaya mecbur tutulmuşlardır. Fakat bu son şart elzem sayılmamıştır. Namzetlerin hususî bir imtihana tâbi tutulmaları daha az lüzumlu görölmüştür. Gerçekten, talim ve olgunlaştırılması yüklenmiş insanlar büyük bir tenevvü gösteriyorlar ve bunlardan dörte biri sosyal müesseseierin yahut Genç Hristiyanlar Birliğı Servisinin veyahut Genç Kızlar Hristiyanlar Birliğinde diplomaları vardır.

Yöneltim personeli için verilmiş olan bu gayrı mütecanis terkipte vazifelilerin memur oldukları hatırdan çıkarılmamalıdır.

Her şeyden evvel, memurların muhtelif merkezlere bağılılığı halinde mevzuat öyle olmalıdır ki ve meselâ bir teşekküldeki memur noksanlığı aynı bürodaki mesai arkadaşlarının vasıflariyle telâfi edilsin. (Aynıyle, her mües-

sese memurları çocuklar ve kızlar hakkında ihtisas peyda etmelerine çalışırlar)

Vehlei saniyede merkezî otorite, memurların vazifeye alınmasıyla beraber olgunlaşmaları için gereken tedbirleri almağa mecburdur. Şimdiye kadar memurların olgunlaşmaları birçok hallerde aşağıdaki veçhe üzere sağlanmıştır :

Namzet takriben altı ay bir deneme devresinden ve hazırlayıcı bir olgunlaşmadan sonra, vilâyet merkezlerinden birisinde münasip bir süre stajını yapar.

Bu merkezde muhtelif idari ve sınıai işlerinden bir kısmını üzerine alır. Meslekî yöneltimden bahis eserleri mütalâa eder, okullarda yöneltim ile işbirliği yapar ve ferdi istişarelerde bulunur. Ehliyeti, müterakki bir surette sabit olduktan sonra müstakillen daha çetin işlerle meşgul olması kabul edilir ve muayyen bir zaman sonra daha devamlı ve madun vazifelere itimadı teessüs eder. 1948den beri bu ameli olgunlaşma iki sene süren bir staj süresinde sağlanır.

Merkezî santral, meslekî yöneltim memurlarının olgunlaşmasını tamamlamak üzere konferanslar, terbiye ve psikoloji ilimleri üzerine hususî kurslar tertip eder.

Merkezî santral temsilcileri, merkezlerindeki kursları ziyaretlerinde mevzuubahis bütün meseleleri münakaşa, hatalarını işaret, elde edilen terakkileri takdir etmek ve nasihatler ve emirler vermek fırsatını elde ederler. Bu terbiyevi faaliyet bir muhtıra ve yazılı direktiflerle icra olunabilir.

İstikbal

Geçen sahifelerde yazılı meslekî yöneltim, rasyonel bir sistemin temeli ve millî kademenin tamamı gibi nazarı itibara alınmıştır. Fakat bu, temelden başka bir şey değildir.

Meslekî yöneltim servislerinin memleketin bütün gençlerine ve her yerine erişebilmesi için yeter derecede mükemmel olması gereğiyle daha birçok şeylerin yapılmasına ihtiyaç vardır. Çalışma metodları belki daha müessir bir hale getirilecektir ve memurlar istihdam şekli metodların

tekemmülü berikilerin çalışma, kıymetini arttırabilecektir.

Merkezî meslek yöneltimini otoritesi, hali hazır sistemin hataları hesabını verir. Bu hatalardan bazılarının yakın bir gelecekte bertaraf edilmesi ümit olunur. Meselâ:

Hususî kurslar yambaşında yardımcılar için üç aylık bir kurs. Psikolojiyi ihtiva eden ve ona uygun olarak haberleşme öğretimi hakkında geniş bir program. Aynıfe okullar memurlarının talimleri de teksif edilmiş olmalıdır. Oryantasyon memurlarının olgunlaşması için bir rasyonel program (Aynıle hizmet servisinin diğer memurları) halen etüd olunmaktadır. Yardımcılar için üç aylık bir kurs, hususî kurslar yanında ve tamamen psikoloji ilmine uygun haberleşme öğretimi hakkında geniş bir program nazarı dikkate alınmıştır.

Meslekî yöneltim merkez otoritesine (hizmet hakkında tetkikat ve istitlâatta bulunan bir enstitü) nün bağlanması ve muhtelif sanatlar beyinlerindeki usuller hakkında tamamlayıcı bilgiler vermesine müsaade etmesi nazara, alınmıştır.

Tıbbî uzmanlar, hizmet servislerine bağlı bulunmaya mecburdurlar. Okul hekimleriyle işbirliği rasyonel bir esas üzerine tanzim edilmek lâzımgelir. Tıbbî sebepler için kurulmuş meslekî oryantasyon konseyine bağlanması daha çok ehemmiyetlidir.

Psikoloji uzmanlarına daha kolaylıkla müracaat edebilmek üzere meslekî yöneltimin otoritelerine seyyanen bir usulün uygulanmasını kabul etmek arzuya şayandır. Fakat bu, müşkül bir dâvadır ve ne zaman kıymetli eserler göstereceği bilinemez. Diğer taraftan okulların psikolojik teknik tatbikatına yardım etmeye memur edilmiş olmaları mümkündür.

Halen etüdü istenen bir teklif ile hususî psikologlar denen (okul işleri psikologları) istidatlarının belirtilmesi müşkül olan gençleri organize etmeye mecbur edilmişlerdir. Bu mütehassıslar, meslekî yöneltim servisleriyle işbirliği yapmağa ve tetkiklerinde elde ettikleri neticeleri bu servisler memurlarının emirlerine müheyya bulundurmağa mecburdurlar.

Diğer taraftan okulların psikoloji tatbikatına, yardım etmeye memur edilmiş olmaları mümkündür. Halen etüdü istenen bir teklif ile hususî psikologlar denilen (okula müteallik psikologlar) istidatlarının tâyini müşkül olan gençleri organize etmeye memur edilmişlerdir. Bu mütehassıslar, meslekî yöneltim servisleriyle iş birliği yapmağa ve araştırmalarında elde ettikleri neticeleri bu servisler memurlarının emirlerine hazır bulundurmağa mecbur tutulmuşlardır. Muhtemeldir ki okula müteallik sistemde yapılan ıslâhat, meslekî yöneitiminin olgunlaşma imkânlarını yeniden vermiş olacaktır.

Halen hususî bir komisyon, okula müteallik sistemin radikal reorganizasyonunu tetkik ediyor. Başka değişiklikler arasında çocukların okulu terk edebilecek yaşları yükseltilmiş olabilir. İlk ve orta okul birleştirilerek dokuz sınıfı ihtiva eden bir “birleşik” okul haline getirilir. Bundan sonra üç sınıf, liseyi teşkil eder. Bu teklifin sonları, her bölgedeki merkez okulun yüksek sınıflarına nakledilecek çocukların çoğunluğu birleşik okulun sınıflarını geçmiş olacaktır.

Komisyonun azalan, oryantasyon ve meslekî teşekküle ait kesin programın okullarda amelî tatbiki, hususî vazifeliler ve okullara müteallik komisyonların gençlere iş bulma servislerin mütehassıslarıyla mahdut bir işbirliği yapmaları şartı altında verilmesi reyindedir.

Meslekî yöneltimin böyle bir sistemin müdahalesi sayesinde çok vüs’at ve ehemmiyet kazanacaktır. Fakat programın tamamen tatbiki mümkün olmadan zamanın büyük bir kısmı akıp gidecektir.

Bedihidir ki meslekî yöneltim teşkilâtı, İş Bulma Servisi kadrosunda yeni okula müteallik programın tatbikini istilzam edecek zaruret ve imkânlara intibak etmiş olması gereklidir. İsveçte, gençlerin hizmet bulma teşkilâtıya meslekî yöneltimin istihdam servisleri meselesi pek yakında okula müteallik sistem hakkında yapılacak anketle iş birliği yapacak hususî bir etüde tâbi tutulacaktır.

FİKİR HAREKETLERİ

KÖYLÜMÜZÜN RUHÖZELLİKLERİ VE BU ÖZELLİKLERİN KALKINMA HAMLELERİNDE ÖNEMİ

M. Saveci EYÜBOĞLU

Kalkınması için, üzerinde ciddiyetle, samimiyetle durulan köylümüzün ruhözelliği, bu alanda tâkip edilecek istikameti tâyin ve sarfolunacak mesaiyi tanzim bakımından en önemli unsurdur ve ön plânda yer alması gereken bir keyfiyettir.

Nasıl ki bir doktor kafi bir teşhis ve tedaviye başlamadan önce yalnız hastasının sağlık durumunu kontrol etmekle iktifa etmeyerek ana ve babasının da sağlık halini, bir mimar veya mühendis üzerinde çalışacağı sahanın topoğrafik ve jeolojik durumunu; bir ressam veya heykeltıraş işleyeceği manzaranın veya maddenin rengini veya ıscını; bir ziraatçı, üzerinde çalışacağı toprağın cinsini ve terhibini; bir öğretmen, öğrencilerinin ve aile muhitlerinin ruhi temayül ve insiyaklarını, itiyat, zihniyet ve geleneklerini müşahade, muhakeme ve inceden inceye tetkik ve tahlil ederek işe koyulduğu gibi bir idareci de bu yolda bir tetkik ve tahlil, müşahade ve muhakeme yapmağa mecburdur.

İdare bölgelerinde muhtelif vesilelerle yapılan incelemeler ve bunlara ait etütler ihesai olmaktan ve bu toplulukların dış âlemini tanıtmaktan ileri geçmemektedir. Her idari ünite, idare mekanizmasının iştigal konusu dan topluluğun dış görünüşü kadar, iç âlemini de tanımak, bilhassa kanunlarımızla tâyin ve tesbit edilen yetki ve yükümleri deruhte etmiş bulunan idarecilerin, karar vermesinde ve harekete geçmesinde en önemli noktadır.

Köy, idare teşkilâtımızın ilk basamağı ve birbirine bağılı idare çemberlerinin ilk halkasıdır. Bu halkanın sosyal

bünyesini; bu topluluğu teşkil eden fertlerin, âdet ve anane, ahlâk ve huy, millî ve dinî telâkki, itikat ve iman, istidat ve kaabiliyet, kültürel seviye ve seciye, elhasıl insani ve medeni seviye ve ihtiyaçlarının muhassası teşkil eder. Binaenaleyh bu sosyal bünyenin nescini teşkil eden elyaf üzerinde, inkilâp Türkiyesinin Cumhuriyetçi idarecileri önemle ve liyakâtle tevakkuf etmek ıztırasında dırlar. Bu sahada yapılan incelemelerin ve çalışmaların sonuçları yalnız idari ve mülki tedbir ve prensipleri tertiplemekle kalmaz, diğer hukukî, cezaî, malî, İktisadî, ticarî, ziraî . . . elhasıl topluluk hayatının bütün icaplarını kapsayan genel ve özel türe ve yasaların vaz'mda, özel ve genel hamle ve teşebbüslerin hareket tarz ve istikametini tâyinde nirengi noktası olur.

Yakın ve uzak tarihin kaydettiği bütün muvaffakiyetlerin sırrı, kütle hayatının iç dünyasına nüfuz ve vukufun derecesinde görölmektedir: Yavuz, emrindeki ordunun kahraman ve fedakârlık zihniyet ve kaabiliyetini bilmemiş ve iç haletini adım adım tâkip etmemiş olsaydı o andaki ruhî sarsıntıyı ve bunun tevhit ettiği kaypaklığı şüphesiz ki önleyemiyecekti.

“Hedefiniz Akdeniz” emrinde de derin bir nüfuz ve vukufun sırları saklıdır. Atatürk, bütün inkilâp hamlelerinde, teşebbüslerinde topluluğun iç ve dış âlemini tetkik, müşahade ve tahlil etmiş, zamanı ve sırası geldikçe harekete geçmiştir. Adli bünye ve siyaseti düzenledikten sonra, millî bünyemizi en çok ilgilendiren ekonomimizi tanzime yönelen Atatürk'ün bu konu ile ilgili Mart 1922 tarihli nutuklarında; millî iktisadiyatımızın ve bu alandaki siyasetimizin nasıl bir mahiyet arzettiği, destek unsurların maddî ve manevî kifayet derecesi, müsbet veya menfi haleti ruhiye, aynı zamanda sosyal bünyenin istediği millî ekonomi temelinin nasıl ve nereden başlanarak atılabileceği hususları göröldüğü gibi bu destek unsurlar üzerinde henüz memleketin yansı işgal altında ve ölüm dirim savaşının en heyecanlı ve ateşli günlerinde iken dahi ne ka-

dar büyük dikkat ve hassasiyetle durduğunu göstermektedir.

Maddî tezahürat ve hadiselerden çıkarılacak mantikî neticeler, bir tesis veya teşebbüs için tam ve kâmil bir gerekçe ve destek olamaz. Sosyal kütlenin iç âleminden taşan ruhî halet ve zihniyet tezahürlerinin de hesaba katılması lâzımdır. Muvaffakiyet, bu tezahürleri görüp ve kavrayabilmekte gösterilen isabetle mepsuten mütenasiptir.

Şehirlinin veya kasabasının, köyün veya köylünün kalkındırılması konusunda bugüne kadar yapılan işler ve alınan sonuçlar üzerinde bir nebze tevakkuf edilirse ruhsal özelliklerin gösterdiği istikamete göre ayarlanmış hamle ve teşebbüslerin, gayeye giden yol üzerinde olduğu görülür.

Köyün sosyal çerçevesi içerisinde gelenek ve göreneklere uygun olarak gelişmiş ve yerleşmiş bir köylünün, ruhözelliği ile köyden daha kalabalık ve sosyal etkileri de o nisbette çapraşık bulunan kasaba ve şehirlinin ruhözelliği arasında farklar vardır. Bilhassa, bizim köylerimizin kuruluşundaki ve kuruluş yerlerindeki özellikleri, bugünkü sosyal bünyesi üzerinde en kuvvetli bir etki olarak kabul etmek ve Türk köylüsünün ruhsal özelliğinin derinliklerine tarih, coğrafya ve psikoloji sosyal bilgilerin ışığı altında bakmak, kalkınma temelinin nasıl atılacağına ve bu yolda sarfedilecek mesainin istikametini tâyin edecek önemdedir.

Ecdat mirası olan ve dilden dile geçerek bugüne kadar gelen atasözleri, masallar ve hikâyeler; ecdadın düzenlediği, bizlerin de benimsediğimiz ve her vesileden faydalanarak tekrarlanan mânalı, mecazlı, kinayeli sözler ve tekerlemeler, köylü ve kentlimizin ruh özelliklerini, dünün olduğu kadar bugünün de vicdan, ahlâk, aile, insanlık, yurt, din telâkkilerini açık bir surette ifade ve teren-

nüm eder. Bunlar her devrin ve toplulukların iç âlemine açılmış birer penceredir.

Türkün yurt sevgisi, ecdat ve aile bağı daima diri ve samimîdir.

İşte Türk Kadınının aile müessesesi içerisinde fedakârlığını, cefakârlığını ve ahlâkım terennüm eden, (Ben öleyim yıkılmasın obamız. Çocuklarım desin vardır babamız) sözünü Dede Korkut, devrinin gerçek olaylarından alarak dokumuştur.

Obasının, yuvasının, şerefının daima ayakta kalmasını dileyen Türk kadınının ruhundaki bu samimiyetin ve diriliğin ha vasiyle meşbu yuvanın erkeği de aynı ruh ve karakterdedir.

Emirdağ'ı Türk kızının iki masumu hiçbir suretle benimseyememesi ve bir çapulcuya kendisinden bir parça olarak bırakmağa da gönlünün razı olamaması, kendi kanından, südünden kattığı yavruların yadellerde kalmasına da dayanamaması, nihayet kendi budunundan olmayan bir çapulcunun hatırasını köyünde, yanında taşımağı da göze alamaması yurt ve aile haysiyeti bağım, anne şefkatinin de üstünde tuttuğunu gösteren hazin bir vakiadır.

Bilhassa bir idarecinin de dikkat ve hassasiyetle üzerinde durduğu topluluğun, müşterek duygularının akisleri ve müşterek benliğinin malı olan darbimeseller, fıkralar, tekerlemeler, maniler, türküler, destanlar, koşmalar . . . elhasıl iç âlemi besleyen ve müşkülli hallediveren düsturlar ve m ütearifelerdir. Hatta “herhangi bir vaziyet karşısında mütereddît ve mütehayyir kalındığı zaman hatırlanacak bir darbimesel, meseleyi halletmeye yarayan manevî bir ihtardır ki onu ecdat, hâtif nidası gibi ahfadın kulağına fısıldar ”, maneviyatım böylece besler ve geliştirir.

Şehirlinin, köylüyü kendisinden ayrı ve farklı görmesinin tevlit ettiği bir ruh haleti vardır ve bu bütün dün-

ya milletlerinde azçok mevcuttur. Bütün gayretler ve temenniler bu ayrılık ve farkın kalkmasına, azalmasına yönelmiştir.

Bu ayrı görüş ve farkın köylü ruhu üzerinde yarattığı aksülamelleri bilhassa, boş kalınan kış mevsiminin uzun gecelerinde köy odalarında yapılan toplantılarda anlatılan ve her fırsatta tekrarlanan masalların, dinliyenler üzerinde yarattığı kıvancı, her tekrarlanışlarında da aynı tazeliğiyle görmek ve anlamak mümkündür. Bu, adeta içinde toplanan ve ruhuna ağırlık veren acıların dışarı atılmasından tevellüt eden bir inşirahı andırır.

Masallarının kahramanı ekseriya köylü bir delikanlı veya bir çobandır. Bu kahraman kırdı, şehirde, sarayda, içerde ve dışarda cesareti, şecaati, hazır cevaplılığı ve zekâsı ile muvaffak ve muzaffer olur. Bu muvaffakiyet ve mızafferiyet aynı masalı tekrar tekrar dinliyenler üzerinde yine aynı haz ve gururu aynı tesir ve şiddetiyle tekrar yaratır ve bu masallardaki sahneler, renkler ve şekiller hiçbir surette değiştirilmediği gibi sözler ve hüviyetler de bütün özellikleriyle muhafazaya, çalışılır.

Köylümüz umumiyetle emeğine hiç acımaz ve bütün ömrü basit ve külfetsiz bir hayat standardı içerisinde geçer. Bu hal yaşama telâkkisinden ve koy işlerinin güçlüğüne ve yorgunluğunu ecdat mirası, Tanrı buyruğu gibi gayet tabii buluşundan neş'et etmektedir. İşte yaşama ve çalışmasında hâkim olan bu görüş ve telâkki maddi ve manevi varlığına her yönden müessir oluyor ve bütün ömrü sade ve basit geçiyor. Adedi gayet mahdut ev ve mutfak edevatı ile yemek , içmek ve yatmak gibi hayat olaylarını, basit ve sade bir avadanlık kadrosuyla da çiftçilik işlerini sağlıyor.

Bereketli yılın yahut umulmayan bir buhranın getirdiği fazla kazanç, hayat ve iş şartlarında, ve vasıtalarında bir yenilik ve değişiklik yaratamıyor, eski bir göreneğe uyarak evine birkaç parça halı, kilim almakla iktifa edi-

yor, bunda da bu matahların köyüne ve ayağına kadar satıcıların getirmesinin büyük rolü vardır.

İkinci Dünya Harbinin tevlit ettiği buhranlı devrede, toprak mahsûllerinin temin ettiği mühim gelirin kimler tarafından nasıl heba ve heder olduğunu gördük ve bu israf selinin argo vokabülerine ilâve ettiği yeni yeni terimleri de işittik. Bu israf seli, buhranın sona ermesiyle ancak yenilebildi. ve köylü maalesef o bol mahsul ve paranın içerisinde evi, eli ve avucu boş eşyası ve avadanlığı hiç değişmemiş bir halde çıktı.

Köylümüz, yaşama ve çalışma şartları basit ve masrafsız olmasına rağmen, kendisine fevkalâde pahalıya malolan bu cihet üzerinde durmaz, zira emeğine değer vermek itiyadını kazanmamıştır. İhtiyaçlarını umumiyetle vadesi hasat mevsiminde sona eren bir (Veresiye hesabıyla) sağlar. Emeğinin heder olduğu yıllarda itibarının devamını sağlamak için bu veresiye hesabını banka veya kooperatiflerden alabildiği para ile her işe tercihan kapatır. Zira borcuna karşı üstün bir sadakati vardır. Yün ve tiftiğini satış zamanından çok evvel tüccar peyler ve bu pejdeşmede cay amam ak mecburiyetini de köylü, yüklenir. Hiç bir beyine olmamasına rağmen sözünde sadakat ve feragat gösterir.

İmece ve kooperatif işlerine karşı ilgisi daima canlıdır. Fakat bu canlı ilgi tanzim ve teksif edilmemiştir. Köylümüz, paraya olan ihtiyacından gayrisini henüz kapsayamayan kooperatifçiliği bir nevi bankacılık sanmaktadır. Henüz para ikraz ve istikrazıyla uğraşan kooperatifçiliğimiz köylümüzün iş ve geçim ihtiyacı üzerinde ısrarla ve ciddiyetle durmalıdır. Faydasını ve iyiliğini gördüğü veya kani olduğu her işe ve teşebbüse üstün bir vefa ile karışan ve sarılan köylümüz, aldandığını anladığı zamanki hoşnutsuzluğu ve kırınlığı, tevekkülünü kötüye kullanmadan, hüsnüniyet ve samimiyete rağmen muvaffak olmayan müşterek bir teşebbüs veya iş karşısında gö-

rülmez. Ciddî ve samimî bir teşebbüsün içerisinde daima canlı ve fedakâr bir üye olarak kalmağı şerefli sayar.

Yurdumuzu coğrafi bölümlere uyarak bölgelere ayırmak suretiyle köylümüzün ruhözelliklerini incelemeye ve taramaya tâbi tutsak, bu bölgeler üzerinde yaşayan yurttaşların fert veya kütle halinde gelenek ve görenek, itiyat ve kültür bakımlarından bölge itibariyle yekdiğerinden farklı bir benliğe ve özelliğe sahip olduklarını, İdarî ve içtimâî hareketler ve hadiseler karşısında başka başka duruşları olacağını anlarız. Bu özellikleri her çeşit hareket ve teşebbüslerimizde gözönüne alarak muhakeme ve karar vermek bilhassa hayat sahası şartlarının, ruh ve mizaçlarında yarattığı farkları, kabiliyet ve istidatları kalburüstü tutmak lâzımdır.

Köylümüzün ve şehirlimizin aktif hayatına düzen ve istikamet veren kayıt ve şartları, millî hars ve kültürü, gelenek ve göreneği yakından ve içinden tetkik ve tahlil ederek meydana getirilmiş tatbikî ve tecrübevî eserler ve belgelerle teçhiz edilmiş bir (İdare Laboratuvarı) na idare sahasında yetişmek ve gelişmek isteyenlerin ne kadar çok ihtiyaçları vardır.

İdare edilenlerin dış ve maddi durumlarından başka kütle halinde;
İnsanlık, ahlâk, din ve vicdan telâkkileri;
Hayat ve istikbal düşünceleri;
Hurafata, metafizik kuvvetlere ait telâkkileri;
Kini, garezi, samimiyeti, dürüstlük, yalancılık ve haksızlık karşısında hali;
Heyecanı, elemi, zevki ve neş'esi;
Teşebbüs kabiliyeti, sebatı; rekabeti, benliği ve benciliği ;
Hilekârlığı, çalışkanlığı ve tenbelliği;
Tutumluluğu, fedakârlığı, itiyat ve insiyakları,
Maziye bağlılığı, sırdaşlığı, telkine istidat ve kabiliyeti;

Cebir ve şiddet karşısında durumu, misafirserverliği.. elhasıl iyi ve kötü bütün meziyetleri, huyları, âdetleri gibi iç âlemini ve durumunu da bir idarecinin bilmesi gereklidir.

Aynı zamanda Devlet eliyle veya şahsî gayretlerle muhitinde meydana getirilmiş medenî ve teknik tesisler karşısında fert ve kütle halinde genç ve ihtiyarların iç telâkkisi, bu teknik yenilikler karşısında gelenek ve göreneklerin etkileri ... bu ve buna mümasil iç ve dış âlemiyle, hayatiyle ilgili hallere ve problemlere göre tertiplenecek bir Endeks (idare Endeksi) bir kasaba veya köyün durumu hakkında bilgi vereceğinden, bu, toplulukla ilk defa temasa gelecek bir idareci için ne kadar değerli ve önemli bir rehber olur ve bu rehber idarecinin yanından eksik etmediği, “Muhtıra” defterine her fırsattan faydalanarak kaydedeceği müşahede ve tetkikleriyle ikmal ve itmam edileceğinden, köy ve kasabasıyla birlikte o idare bölgesinin iç ve dış durumunun âdeta nabız ve tansiyon grafiği halini iktisap eder. Bir idareci de maddi ve manevi yükümünü deruhte eylediği idare bölgesinin sosyal varlığını teşkil eden kütlenin nabzını bu endeksten yoklayarak aydın bir halde aralarına girer.

Bugüne kadar üzerinde büyük bir dikkat ve itina ile durularak tertip ve tanzim edilen (İdari Coğrafya) ve (Genel Ahval Raporları) bu maksat ve gaye gözönüne alınarak hazırlanmamış olduklarından bu hususta lüzumlu malzemeyi tamamen ihtiva etmemekte bulunduğundan kâfi değildir.

İdare edilenlerin ruhözelliikleri üzerinde bu inceleme ve taramayı nasıl yapmalı ve yaptırmalı?

Geçmiş devrin idare hayatında büyük bir muvaffakiyet ve meharet gibi sanılan ve bu işin kahramanlarına insanüstü olgunluklar ithaf ettiren fakat daha ziyade kütleyi istismar uğrunda keyfî idarelerin ihtiyar eylediği tebdil gezmek, hafiye kullanmak gibi usuller ve teşebbüslerin manasızlığı ve sakatlığı tamamen meydana çıkmıştır.

İlce ve bucak, şube ve şeflerinin her türlü imkân ve fırsatlardan faydalanarak dikkatli ve itinalı bir inceleme ve araştırmadan geçirerek yapacağı ve bütün öğretmenlerin de seve seve katılacağı bir derleme ve tarama, bugün yokluğunun tevhit ettiği ıstırap ve boşluğu yakından ve içten duyan idarecilerimize, idare edilenlerin ruhözelliklerini ifade ve terennüm eden belgelerle dolu bir (İdare Laboratuvarı) m hazırlar. Bu Laboratuvar maddî ve manevî sahadaki ilerleyiş ve gerileyişi de muntazaman kaydedeceğinden bir ÖLÇÜ - Mikyas vazifesini de görebilecektir.

Bu dokümanlar üzerinde teşebbüs ve tasavvurlarımızın iç ve dış bünyede yapacağı tepkiyi de sezinmek mümkün olabilecektir.

Böylece idarecilerde, kütlenin ve ferdin ruhözellikleri ve müşterek vasıfları üzerinde dikkat ve hassasiyetle durmak ve bu özellikleri kolaylıkla sezmek ve kavramak vasıf ve kabiliyetini ön plânda aramak ve mevzuatın ruhuna vukufu kadar kütlenin psikolojisine de hulûl etmek itiyadı hasıl olacaktır.

Esasen psikolojik ve sosyolojik bilgilerle mücehhez bir idarecinin elinde (İdare), nazarı sahadan âmelî sahaya intikal etmiş, hayata ve hadiselere tatbik edilebilir bir mahiyet almış bulunuyor.

Bugün fert veya kütle halinde insanları harekete veya teessüre sevkeden duyguların, inançların tesir ve netayicini bunların tâbi bulunduğu kuralları öğreten ve bu konuları her yönden tahlil ve tecrübelerle didikleyen ilimlerin, bir idareciyi teşebbüs ve hamlelerinin derinliklerine ve inceliklerine hulûl ve nüfuz peydah etmesinde ve onun maksat ve gayeye doğru sendelemeden ilerlemesinde, yardımları önemlidir.

FRANSIZ KAMULAŖTIRMA KANUNU

Yazan:

H. ORHUN

Tetkik Heyeti MűŖaviri

Kısım I

Âdi KamulaŖtırma

30 Ekim 1935 tarihli Deere - Loi ile ikmal edilen kamu menfaati için kamulaŖtırma hakkında 8 Ağustos 1935 tarihli Decret - Loi.

BİRİNCİ BÖLÜM

İlk Hükümler

MADDE 1 — Kamu menfaati için kamulaŖtırma adli otorite tarafından yapılır.

MADDE 2 — Kamu menfaatinin mevcudiyeti tesbit ve bu kararname ile emrolunan Ŗekiller dâhilinde ilân edilmedikçe kamulaŖtırma kararı verilemez.

Bu İlân Ŗekilleri:

1 — Vücade getirilmesi için kamulaŖtırma yapılması istenen işin kamu menfaatına uygun olduğunu beyan ve ifade eden kanun, dekre ve İdarî karardan;

2 — Yukarıki bentte istihdaf olunan muameleden istinta edilmeyen hallerde kamulaŖtırmanın yapılacağı mahalleri ve arazi parçalarını tâyin eden valilik kararından;

3 — KamulaŖtırma muamelesinin tatbik edileceği hususî emlâki tâyin eden muahhar valilik kararından ibarettirler.

Bu muamele ilgili taraflar lini bölümde beyan olunan kaidelere göre itirazlarını serdedebilecekleri hale ge-

tirilmedikçe hiçbir özel mülk sahibi hakkında tatbik edilemez.

MADDE 3 — Müruriyeli veya müruriyesiz hâzinenin mal yardımıyla ve yardımsız, millî emlâk sahasına katılmak veya katılmamak suretiyle devlet veya hususî kumpanyalar tarafından teşebbüs edilen büyük nafia işleri, millî yollar, kanallar, şimendiferler, dere, çay, nehir, kanalizasyon, havuz ve dokların vücutte getirilmesinde kamu menfaati bulunduğu ancak kanunla beyân ve ilân olunabilir.

Şubelerinin uzunluğu 20 kilometreden az olan kanal ve şimendiferlerle millî yolların ikmal veya ıslâhı tâli ehemmiyetteki köprüler ve bütün ameliyelerin kamu menfaatine uygunluğu özel kanunlarla kabul edilmiş aksine hükümler bâki kalmak üzere, ancak Danıştay kararı ile ilân olunabilir.

Özel kanun hükümleri ve bilhassa 5 Kasım 1926 tarihli Decret hükümleri mahfuz kalmak şartıyla departman ve komün idarelerine ait bayındırlık işlerine basit dekre ile müsaade olunabilir.

Kamu menfaatinin beyan ve ilânı muamelesinden evvel daima bir İdarî tahkikat yapılır. Bu tahkikatın şekli ve devam müddeti umumî bir İdarî tüzükte tesbit olunur.

BÖLÜM II

Kamulaştırmağa Müteallik İdarî Tedbirler

MADDE 4 — Nafia işlerini yapmağa memur mühendislerle diğer sanat erbabı; kamu menfaati için temellüküne lüzum gördükleri arazi ve âbidelerin her komün arazisi içerisine düşen kısmının parselli bir plânını yaparlar.

MADDE 5 — Her mülkün vergi defterlerinde kayıtlı sahiplerinin ismini gösteren bu özel emlâka ait plân 8 gün müddetle herkesin bilgi edinebilmesi için bulundukları yerin belediye başkanlığına tevdi olunur.

MADDE 6 — Yukarıki madde ile tesbit edilen müddet ancak belediye başkanlığına tevdi edilen plânı görmek

üzere ilgililere müştereken yapılan tebliğ tarihinden itibaren cereyana başlar.

Bu tebliğ boru veya davul ile komün dahilinde umuma yapılır ve belediye dairesinin başlıca kapılarına afişe edilir.

Keyfiyet ayrıca ilçe dahilinde çıkan gazetelerden birisiyle, ilçede gazete yoksa il gazetelerinin birisiyle ilân olunur.

MADDE 7 — Bundan başka 5 inci maddede derpiş edilen plânın belediye başkanlığına tevdi keyfiyeti kamulaştırmayı yapan tarafından ilgili mülk sahiplerinin ikametgâhları malûm olduğu takdirde vergi kayıtlarındaki adreslerine yahut elde edilecek bilgilerle anlaşılan adreslerine taahhütlü bir mektupla tebliğ olunur. Mülk sahibinin ikametgâhı meçhul kaldığı takdirde tebliğat, iki rüşha olarak belediye başkanma ve gerekirse toprak ve bina müstecirlerine, bekçi veya mülkü idare eden şahsa yapılır.

Bu kanunla emredilen ve aşağıdaki maddelerde yazılı bulunan bilumum tebliğat için mülk sahipleri ve diğer ilgililer emlâkin bulunduğu komün belediye idaresine yapacakları bir beyan ile belediye başkanlığını veya emlâkin bulunduğu ilçe içerisinde bulunan bir adalet memurunun bulunduğu yeri ikametgâh olarak seçebilirler. (8 Ağustos 1935 tarihli Decret-Loi'ye ek 30 Ekim 1935 tarihli Decret -Loi'nın 1 inci maddesi bu yolda tâdil edilmiştir.).

MADDE 8 —Belediye başkam 6 ncı madde ile derpiş edilen formalitenin yapıldığını tasdik eder, isbatı vücut eden ve imza etmeleri icabeden tarafları, kendisine şifahen vaki olan beyan ve itirazları bu iş için açılmış olan bir zabıtnameye yazar ve yazılı olarak gönderilenleri bu zabta bağlar.

MADDE 9 — 5 inci maddede yazılı 8 günlük müddetin hitamında ilçe merkezinde bir komisyon toplanır Kaymakamın başkanlığında toplanan bu komisyon vali tarafından gösterilen İl Genel Meclis veya İlçe Meclisi üye-

ierinden 4 kişi ile emlâkin bulunduğu komün başkam ve nafia işleriyle muvazzaf bir mühendisten terekkün eder.

Komisyon üyelerinden en az 5 tanesi hazır bulunmadıkça müzakere açılmaz.

Hazır bulunan üyelerin miktarı 6 kişiden ibaret olduğu ve oylarda eşitlik bulunduğu hallerde başkanın bulunduğu tarafın oyu üstün addolunur.

Kamulaştırılması bahis konusu olan mülk sahipleri komisyonda üye olarak bulunamazlar.

MADDE 10 — Komisyon 8 gün içerisinde mülk sahiplerinin itiraz ve mütalâalarını kabul eder.

Komisyon gerekli gördüğu hallerde mülk sahiplerini davet eder. Komisyon mütalâasını bildirir.

Komisyon işini 10 gün içerisinde bitirmeğe ve bundan sonra tanzim edeceği mazbatayı kaymakam vasıtasıyla derhal valiye göndermeğe mecburdur.

Yukarıda beyan edilen süre içerisinde zikredilen muamele sona ermediği takdirde kaymakam 3 gün içerisinde kendi raporunu ve topladığı vesaiki valiye göndermek ödevindedir.

MADDE 11 — Komisyon, mühendisler tarafından gösterilen güzergâhta bazı değişikliğin yapılmasını teklif eder ve bu değişikliğin de **müsekka** veya **gayrimüsekka** yeni toprak satırlarının kamulaştırılmasını lüzumlu kılsa, kaymakam keyfiyeti 6 ve 7 nci maddelerde gösterilen şekiller dahilinde ilgili mülk sahiplerine derhal tebliğ etmek mecburiyetindedir. Tebliğ tarihinden itibaren 8 gün müddetle zabıtname ve diğer evrak kaymakamlıkta bulundurulur. İlgili taraflar bu evrakı olduğu yerde parasız olarak tetkik ederek itiraz ve mütalâalarını yazılı olarak verebilirler.

Bu müddetin hitamını tâkin eden 3 gün içerisinde kaymakam bütün evrakı valiye gönderir.

MADDE 12 — Vali, zabıtname ve buna bağlı vesikaları gördükten sonra terk ve ferağ kararı denilen mucip sebebli bir karar ile terk ve ferağı gereken emlâki tâ-

yin eder ve bu emlâka tasarruf edilmesi icabeden zaniam gösterir.

MADDE 13 — 9,10 ve 11 inci maddeler hükümleri kamulaŖtırmanın bir komün tarafından istenmesi veya tamamen komün menfaatma kamulaŖtırma yapılması hallerinde asla tatbik edilemeyeceği gibi köy yolları açılması veya ıslâhı işlerinde de bu madde hükümleri hiçbir suretle uygulanamazlar.

Bu halde, 8 inci maddede emrolunan zabıtname belediye meclisinin mütalâasıyla birlikte komün başkam tarafından kaymakama gönderilir. Kaymakam da bu evrakı kendi mütalâasıyla beraber valiye takdim eder.

Vali, zabıtnameyi gördükten sonra yukarı ki maddede söylendiği şekilde kararını verir.

MADDE 14 — İdare, kamulaŖtırmanın kamu menfaatine uygun olduğunun ilânından evvel kamulaŖtırılacak parselleri tâyin ve tahdit etmek ve yukarıki 4 üncü maddeye göre plân tanzim etmek mevkiinde olduğu zaman II nci bölümde beyan edilen tetkik ve tahkik isi I inci bölümdeki ile aynı zamanda veyahut ondan sonra yapılabilir. Eğer tahkikat, kamu menfaati bulunduğunun beyan ve ilânından evvel biterse terk ve ferağ kararı bu tebliğ ve ilânın vukuuna kadar tehir olunur.

BÖLÜM III

Rüçhan, İpotek Ve Diğer Ayni Haklar Noktasından KamulaŖtırma Ve Neticeleri

MADDE 15 — 5 inci maddeye göre ilgililerin tetkikine arzedilen plânlarda veya 11 inci maddeye göre yapılan değişikliklerde, küçükler, hacir altında bulunanlar, gaipiler veya hukukî ehliyeti haiz olmayanlara ait mallar da dahil iseler, vasiler veya muvakkaten onların yerine kaim olanlar ve hukukî ehliyeti haiz olmayanları temsil eden bütün şahıslar, müzakere salonunda yapılacak basit bir tahkik üzerine savcının da mütalâası alınarak mahkemece

verilecek müsaadeden sonra, bu emlâkin uzlaşma suretiyle ferağına rıza gösterebilirler.

Mahkeme emlâk bedelinin muhafazası veya bir yere yatırılması hususunda lüzumlu göreceğİ tedbirlerin alınmasını emreder. Vakfa ait gayrimenkuller hakkında da bu hükümler tatbik olunur.

Valiler bu gibi hallerde genel meclis kararıyle mezun kılınmak şartıyla vilâyet emvalini ferağ edebilirler. Komün başkanları veya kamu müesseselerini idare edenler, belediye veya idare meclislerinin vali tarafından tasdik edilen kararlarıyla mezun kılınmak şartıyla komün veya kamu müesseselerine ait emvali aynı şekilde ferağaya yetkilidirler.

Devlet emvalinin idaresine müteallik kanun ve tüzüklerle mevzu hükümler mahfuz kalmak şartıyla, kıymeti 40.000 Franktan az olanlar için vilâyet ve devlet emlâki idaresi müdürü, kıymeti bu miktardan fazla olan veya haklarında ilgili idareler arasında uyuşmazlık zuhur eden devlet emvalinin ferağına maliye bakanı muvafakat eder.

Terk ve ferağİ gereken arazi veya bina sahipleriyle veya bunların mümessilleriyle uzlaşma hasıl olmadığı hallerde idarenin talebi üzerine vali, kamulaştırmanın kamu menfaati iktizasından olduğunu beyan eden kanun, İdarî kararname veya karar ile 12 nci maddede yazılı karan emlâkin kaza dairesi dahilinde bulunduğu mahkeme başkanına gönderir.

MADDE 16 — Mahkeme başkanı veya buna niyabet eden yargıç, üç gün içerisinde ve bu kanunun I inci bö'imünün ikinci maddesiyle, II nci bölümü hükümlerinin yerine getirildiğini tesbit eden evrakı aldıktan sonra, valilini kararında gösterilen arazi veya binanın kamu menfaatine olarak kamulaştırılmasına karar verir.

Asıl nüshası mahkeme kalemine tevdi olunan bu kararın bir suretinin verilmesi ve gönderilmesi mecburidir. (Yukarda zikredilen 30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın I inci maddesiyle ikmal edilmiştir.)

MADDE 17 — Vali tarafından verilen kararın ittihaz edildiği sene içerisinde idare kamulaştırma işini takip etmediği takdirde, sözü geçen karara dahil olan bütün emlak sahipleri mahkeme başkanına arzuhal ile müracaat edebilirler. Bu arzuhal üç gün içerisinde mahkeme başkanı tarafından valiye gönderilir.

İdare kamulaştırma işini yürütmeye muvafakat ettiği takdirde vali en kısa bir zaman zarfında evrakı mahkeme başkanına gönderir, başkan üç gün içerisinde kararını verir.

İdare kamulaştırma işini yürütmekten vazgeçtiği takdirde bu husustaki tasavvurundan üç ay içerisinde ilgili tarafları haberdar etmek mecburiyetindedir. Tarafların haberdar edilmemesi idarenin bu işten vazgeçmiş addedilmesini mucip olur.

Yukarıki paragrafta derpiş edilen halde ilgililer bidayet mahkemesine müracaat ve kamulaştırma muamelesine teşebbüs etmekten tevellüt ettiğini isbat edecekleri zarardan dolayı 5.000 frankı geçmemek üzere tazminat alabilirler.

MADDE 18 — Kamulaştırılacak mülk sahipleri kıymet üzerinde bir anlaşma olmadan terk ve ferağa rıza gösterdikleri takdirde mahkeme başkanı veya buna niyabet eden yargıç kamulaştırma kararını almaya hacet kalmaksızın ve ikinci bölümde emrolunan formalitelerin ikmal edilip edilmediğine bakmadan, muvafakat kâğıdını vererek ilgilileri takdirî kıymet komisyonu huzuruna gönderir.

MADDE 19 — Karar hülâsası emlakın bulunduğu komün içerisinde 6 ncı maddede gösterilen şekilde ilân ve afişe olunur. Bu karar ilçede neşredilen gazetelerden birisine, ilçede gazete yoksa il gazetelerinden birisine dercolumur.

Diğer taraftan, 7 nci maddede denildiği gibi bu karar ilgili taraflara tebliğ olunur, fakat tebliğat 50 nci maddede derpiş edilen şekilde yapılır.

MADDE 20 — Yukarıki maddede yazılı formalitelerin

ikmalini müteakip karar, Medenî Kanunun 2181 inci maddesi hükmüne tevfi kan derhal ilce ipotek sicil muhafızlığına tescil olunur.

MADDE 21 — Kararın tescili tarihinden, itibaren 15 gün içerisinde kanunu, kazaî veya mukavelevî ipotekler ve imtiyazlar tescil edileceklerdir.

Bu süre içerisinde tescil edilmedikleri takdirde borç tediye veya alacaklılar arasında kat'î şekilde mesele halledilmedikçe zevcelerin, küçüklerin veya mahcurların tazminat miktarı üzerindeki mutalebe haklarına zarar gelmemek üzere, kamulaştırılacak gayrimenkul her nev'i imtiyaz ve ipotekten azade kalır.

Kaydedilmiş olan alacaklılar hiçbir suretle müzayede ile arttırmadan istifade edemezler. Fakat tazminatın IV üncü bölüm hükümlerine göre tesbit edilmesini talep edebilirler.

MADDE 22 — Fesih, istihkak dâvaları ile diğ er aynı dâvalar kamulaştırmayı durduramayacakları gibi neticelerine de mani olamazlar. Davacıların hakkı kıymete intikal etmekte olup gayrimenkul mutalebeden azade kalacaktır.

MADDE 23 — Başkan tarafından verilecek karar için 19, 20, 21 ve 22 nci maddelerle tesbit edilen kaideler idare ile mülk sahipleri arasında yapılan anlaşma halinde de tatbik olunurlar.

(28 Kasım 1942 tarihli Kanunun 1 inci maddesiyle tâdil edilmiştir.) Bununla beraber, üçüncü şahıslara ait haklar mahfuz kalmak şartıyla aksine olan bütün kanunî mevzuat hükümlerini nazara almadan idare kıymeti 15.000 Franktan fazla olmayan alım bedellerini bu formaliteleri yerine getirmeden tediye edebilir.

28 Kasım 1942 tarihli Kanunun 3 üncü maddesi “Kıymeti 15.000 Frank’tan artık olmayan ve umumî hukuk kaidelerine tevfi kan uyuşma suretiyle devlet, vilâyet, komün ve kamu müesseseler! namına satın alınan gayrimenkul bedeli ipotek ve rüşhan hakkının kaldırıl-

masına ait formaliteler yerine getirilmeden tediye olunabilir.”

İlgili tarafların bu decret'nin IV üncü bölümde tâyin edilen şekiller dahilinde, sonraki haklarından istifadeleri müstesna olmak üzere, ipotek kaldırılması hususundaki formalitelerin yerine getirilmemesi kamulaştırmaya mâni teşkil etmez.

MADDE 24 — Karar aleyhine yalnız vazifesizlik salâhiyet tecavüzü ve şekil noksanı cihetlerinden temyiz yoluna müracaat olunabilir.

İtiraz en geç kararın tebliğ tarihinden itibaren üç gün içerisinde mahkeme kalemine verilecek beyanname ile yapılır. İtirazname 8 gün içerisinde işin mahiyetine göre ya ilgili tarafların 7 nci maddede gösterilen ikametgâhlarına veya vali, komün başkanı veya kamu müesseselerinin kanunî mümessillerine tebliğ olunur.

İtiraznamenin tebliğinden itibaren 15 gün içerisinde evrak Yargıtay Hukuk Dairesine gönderilir. Bu daire müteakip ay içerisinde kararım verir. Bu müddetin hitamından sonra gıyaben verilen karar kaabili itiraz değildir.

IV üncü BÖLÜM

Tazminatın Tesviyesi

Birinci Fasl

İhzarı Tedbirler

MADDE 25 — Mülk sahibi 19 uncu madde ile emredilen tebliğden itibaren 8 gün içerisinde idareye müracaat ile toprak ve bina müstecirlerini, müddeti kanunla tanzim edildiği şekilde intifa, ikamet ve istimal hakkına sahip olanları ve tapu senedi veya diğer bir vesikaya istinaden irtifak hakkı iddia edebilecek kimseleri bildirmeye mecburdur. Aksi takdirde bunların yapabilecekleri tazminat taleplerine yalnız mülk sahibi muhatap olacaktır.

Diğer ilgililer 6 ncı maddede zikrolunan neşir ve ilân ile haklarından istifade mevkiinde bulunacaklar ve bu 8 gün zarfında kendisini idareye tanıtmakla mükellef ola-

saklardır. Aksi takdirde tazminat talebine müteallik bütün hakları sâkit olacaktır.

MADDE 26 — Bu decret'nin mülk sahipleri ve onların alacaklıları hakkındaki hükümleri intifa hakkı sahipleriyle alacaklıları hakkında da tatbik olunur.

MADDE 27 —19 uncu maddede derpiş edilen mahkeme başkanı kararının tebliğiyle beraber idare mülk sahiplerini el koymadan tevellüt edecek zarar mukabili talep edecekleri tazminat miktarını tesbit ederek iddialarını haklı kılan bütün vesaikle beraber 15 gün içerisinde bir layiha halinde bildirmeye davet eder.

Aynı dâvet 25 inci maddenin 1 inci paragrafına göre mülk sahiplerinin tanıttıkları ilgililerle aynı maddenin II inci paragrafına göre haklarını kabul ettiren diğer ilgililere de yapılır.

Mülkü kamulaştırılmış olanlar talepname lâyhalarını mahkeme mübaşiri vasıtasıyla yahut taahhütlü mektupla teslim makbuzu mukabilinde doğrudan doğruya kamulaştırmayı yapan idareye tebliğ ederler.

Zikredilen (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nun 1 inci maddesiyle ilâve ve ikmal edilmiştir.)

MADDE 28 — Mal ayrılığı rejimine göre evli bulunan ve kocaları tarafından yardım gören karılar, vasiler, bir gaibe ait malları muvakkaten idareye gönderilenler ve hukukî ehliyetsizlik halinde bulunanları temsil eden diğer şahıslar tazminat taleplerini 27 nci maddede zikredilen şekilde yapabilirler.

Devlet, vilâyet, komün ve kamu müesseselerine ait emvalin istimlâki halinde maliye bakanı, vilâyet emlak idareleri müdürleri, valiler, komün başkanları ve kamu müesseselerini idare edenler hakkında da aynı hüküm câridir.

MADDE 29 — 28 inci maddede derpiş edilen hallerde 27 nci maddede tesbit edilen 15 günlük müddet bir aya çıkarılmıştır.

MADDE 30 — Mülk sahiplerinin ve diğer ilgililerin taleplerinin takdirini tâkip eden ay içerisinde kamulaştırmayı takip eden idare, vâki talebi kabul veya reddettiği

ni bildirmeye mecburdur. İdare, vâki talebi kabul etmediği veyahut ilgililer 27 ve 29 uncu maddelerde yazılı süreler içerisinde taleplerini yapmamış oldukları takdirde, aşağıdaki fasılda beyan edilen şekilde tazminat işi halledilmek üzere, bunları takdiri kıymet komisyonu huzuruna dâvet eder. İlgililerin komisyon huzuruna dâvetleri, idarenin komisyona arzını kararlaştırdığı tekliflerin beyanını da tazammun eder.

Fasıl II

MADDE 31 — Tazminat, her vilâyette takdiri kıymet hakem komisyonu tarafından tesbit olunur.

Hakem komisyonu, bir yargıç başkan, iki memur, bir noter ve vergi mükellefinden tereküp eder.

Komisyonun yargıç başkanı sene başında istinaf mahkemesi birinci başkanı tarafından tâyin olunur. İstinaf mahkemesi birinci başkanı aynı zamanda bir veya bir kaç yedek yargıç da tâyin eder.

İki memurdan birisi vilâyet emlâk idaresi müdürü yahut onun vekili, diğeri de valinin vilâyet kadrosunda hizmet gören memurlardan tereküp etmek üzere sene başında tanzim edeceği bir liste üzerinden istinaf mahkemesi birinci reisi tarafından seçilen zattır. Bu memurun kamulaştırmayı takip eden idare kadrolarına mensup olmaması lâzımdır.

Noter ve bir veya birkaç yedek noter de sene başında noter odası veya odaları (Les Chambres de Notaire) tarafından verilecek liste üzerinden istinaf mahkemesi birinci reisi tarafından tâyin olunurlar.

Özel mülkiyeti temsil eden şahıs ve bir veya birkaç yedeği sene başında, her vilâyet merkezinde bulunan hukuk mahkemesi hey'etinin gizli oturumda tanzim edeceği bir liste üzerinden istinaf mahkemesi birinci başkanı tarafından tâyin olunurlar.

Bu liste bir taraftan ticaret, ziraat ve sanayi odası veya odaları, diğer taraftan da noter odası veya odaları ile bilmüşavere gerekirse doğrudan doğruya mülk sahip

leri sendika odaları taraflarından gönderilen listelere göre tanzim olunur.

Bu listelere yalnız, cinayet mahkemeleri jüri heyetine dahil olabilmek için gereken vasıfları haiz olan ve aynı zamanda vasıtasız vergi mükellefleri defterlerinden birisinde kayıtlı bulunan veya kayıtlı bulunması lâzım-geldiğini ispat eden vatandaşların isimleri dercölunabilir.

1 — Terk ve ferağ kararında gösterilen ve istimlâke terkedilen arazi ve bina sahipleriyle müstecirleri,

2 — Bu gayrimenkuller üzerinde alacaklı olarak kayıtlı bulunanlar,

3 — 25 ve 26 ncı maddelerde gösterilen veya bu maddeler hükmüne göre müdahil vaziyette bulunan diğer bütün ilgililer seçilemezler.

Vilâyet memurları veya vilâyet dahilinde vazife gören maliye memurları arasından vali tarafından bir kâtip, lüzum hasıl olursa bir veya birkaç kâtip yardımcısı tâyin olunur. Bununla beraber vilâyet mahkemesinde takdiri kıymet hakem komisyonlarını karar ittihazına davet için özei bir oda mevcut olduğu takdirde vali, mahkeme başkanı tarafından kabul ve tasvip edildikten sonra mahkeme arekiesini komisyon kâtibi olarak gösterebilir. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loin'nm 1 inci ve 14 Temmuz 1938 tarihli Decret-Loi'mn 27 nci maddeleriyle iîâve ve ikmal edilmiştir.)

İdarenin talebiyle bir vilâyette birden fazla takdiri kıymet hakem komisyonu teşkil olunabilir. Keza, ihtiyaca göre İstinaf Mahkemesi birinci başkanı kamulaştırmayı yapan idare tarafından vaki talep üzerine vereceği kararla her iş için komisyonu teşkil eden eşhası yenileyebilir. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın 1 inci maddesiyle ilâve ve ikmal edilmiştir.)

Umumi bir İdarî tüzük bu maddenin tatbik şartlarını tâyin edecektir.

MADDE 32 — İdarenin talebi ile İstinaf Mahkemesi 1 inci başkanı, ikinci memuru ve vergi mükellefini ve keza yedekleri tâyin eder.

Bundan sonra komisyonun yargıç başkanı hakem komisyonunun toplantı tarihini tesbit eder.

Vali, üyeleri dâvet ve ilgili taraflara 8 gün evvelinden toplantı gününü ve mahallini bildirir.

Komisyonun toplantı günü, mülk sahipleri veya diğer bütün ilgililer kafi mahiyette bir reddi hâkim talebinde bulunmak hakkını hâizdirler Bu hak ne yargıç başkana ne de emlâk idaresi müdürü veya vekiline karşı kullanılamaz. Komisyon gündeminde müteaddit işler bulunduğu hallerde ilgili taraflar reddi hâkim hususunda haiz bulundukları hakkı istimal hususunda aralarında anlaşmaya mecburdurlar. Aksi takdirde bu hakkı kullanabilecek şahıs kur'a ile tâyin olunur.

Bu madde hükmünün tatbik şartları yukarıki maddede derpiş edilen genel İdarî tüzükle tâyin ve tesbit olunacaklardır.

MADDE 33 — Tahkim Komisyonu yargıç başkanı şunları (komisyon)a tevdi eder:

1 — 27 ve 30 uncu maddelere göre ilgililer tarafından verilmiş olan talepname ile idare tarafından yapılmış olan teklifler,

2 — Parselâsyon plânları ve ilgililerin talep ve tekliflerine mesnet teşkil etmek üzere ibraz ettikleri senedat vesair vesikalar. Komisyon evrak üzerine karar verir. Taraflar, gerek bizzat, gerek muntazam vekâletnameyi haiz kan veya altıncı dereceye kadar akdî hısımları veyahut usulü dairesinde baroya mukayyet bir avukat veya vekâletname alma mecburiyetinden muaf mahkeme nezdindeki resmî bir avukat (Avoue) marifetiyle lâyhalarındaki delilleri teşrih ve izah edebilirler.

Taraflarla vekilleri arasında akdolunan ve komisyon tarafından tâyin edilen tazminatın herhangi bir nam altında taksimini tazammun eder şekilde vekâlet ücretinin tesviyesine müteallik anlaşmalar hükümsüz ve bâtıldır.

Komisyon tenevvür edeceğini tahmin ettiği her şahıs ve bilhassa maliye idaresi memurlarını dinleyebilir. Komisyon keza, mahallen tetkikat yapabileceği gibi bu maksatla üyelerinden birisini niyabeten gönderebilir.

MADDE 34— Komisyon vargiç başkanı 4a dahil olma v üzere en az 3 üye hazır bulunmadıkça içtima edemez. Kararlar gizli oturumda ve ekseriyetle verilir. Yargıç başkanmış bulunduğu tarafın rey i üstün sayılır.

Bir meblâğ üzerinde hiçbir ekseriyet husule gelmezse, yargıç başkan tazminat miktarını tesbit eder. Yargıç başkanın bu suretle verdiği karar komisyonun kararı olur. Komisyon müzakere ve muamelâtı zapt ile tesbit olunur.

MADDE 35 — Hakem komisyon 25 inci maddede zikrolunan mülk sahibi, arazi ve bina müsteciri, istifade hakkı sahibi gibi muhtelif namlarda mutalebede bulunan taraflara birbirinden ayrı tazminat kararları verir.

Bir tarafın ayrı ayrı sıfatlarla tazminat tâleplerinde bulunmaması halinde de aynı hüküm câridir.

Komisyon, intifa hakkı için gayrimenkulun umumi kıymetine nazaran bir tek tazminat tesbit eder. Çıplak mülkiyet sahibi ile intifa hakkı sahibi haklarını, gayrimenkul üzerinde değıl fakat, tazminatın balığı üzerinde kullanırlar.

İntifa hakkı sahibi teminat vermeğe mecburdur. Bu teminat külfetinden yalnız kanunî intifa hakkına sahip olan baba ve analar müstesnadırlar.

Hak iddia edenlerin sıfatlarında veya iddia olunan hakkın esası üzerinde ihtilâf mevcut olduğu ve her halde tazminat tutarının tesbiti hususu ile alâkası olmayan bir müşkülât zuhur ettiği takdirde, ilgililer bu ihtilâf ve müşkülâtın halli için yetkili mercie müracaat etmek üzere, komisyon bunları nazara almadan müstakillen tazminat meselesini halleder.

MADDE 36 — Hakem komisyonunca tesbit edilen tazminat miktarı tarafların talep ettikleri miktardan aşağı değılse idare masrafı ödemekle mükelleftir. Eğer tazminat idare tarafından yapılan tekliflerden fazla değıl ve taraflar da bu teklifleri komisyonun karar vermesinden evvel yazılı olarak kabul etmemişler ise masrafı ödemekle mükellef olurlar.

Eğer tazminat taraflarca talep edilen miktardan aşağı ve idare tarafından yapılan tekliflerden yüksek ise masraf, bu talep ve teklifler arasındaki nisbet dairesinde, taraflarla idareye tahmil olunur.

Durumu 28 inci maddede gösterilenlerden birine uymayan bütün alâkadarlar, eğer 27 nci madde hükmüne göre talepte bulunmamışlarsa komisyonun tahmini ne olursa olsun, masrafı tediye mecbur tutulurlar.

Her ne suretle olursa olsun kamulaştırmağa tâbi mülk sahibine tahmil edilecek masraf hissesi kamulaştırma tazminat miktarından fazla olamaz. Artık kısmi tediye külfetine kamulaştırmayı yapan idare tahammül eder.

MADDE 37 — Hakem komisyonu kararı, başkan tarafından okunup lâzımülicra olduğu beyan edilir. Başkan masraf miktarını tâyin eder ve 17 nci maddede beyan olunan hüküm mahfuz kalmak şartiyle, 46, 47 ve 48 inci maddeler hükümlerine tevfi kan hareket etmek mecburiyeti altında idarenin mülke temellüküne salâhiyet verir. Zabıtname ve hakem komisyonu kararı derhal mahkeme kalemine tevdi olunur. Bu karar örneklerini çıkarıp göndermek lâzımdır. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nin 1 inci maddesi ile bu şekilde ikmal edilmiştir).

MADDE 38 — Komisyon başkanı, 36 inci maddede tesbit edilen şartlar dahilinde idare ve kamulaştırılan mülk sahiplerinin tediye etmek mecburiyetinde oldukları harç ve masraf miktarını tâyin eder. Harç miktarı, 27 nci maddeye göre idare tarafından taleplerini bildirmeleri için ilgililere evvelce gönderilmiş olacak olan dâvetiye vesaire masrafını ihtiva etmez.

İstedikleri takdirde komisyon üyeleri miktar ve şartları umumî bir İdarî tüzükle tesbit edilecek bir seyahat ve ikamet tazminatı alırlar. Bu tazminat miktarı başkan tarafından tâyin ve müstacel masraf olarak tesviye edilirler.

Diğer taraftan istekleri üzerine tahmini kıymet hakem komisyonu üyesi olan notere, hususî mülkiyet mümessiline ve keza bunların yedeklerine, miktarı ve şeraiti umu-

mi bir idare tüzüğü ile tesbit edilecek bir huzur hakkı tahsis olunabilir. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın 1 inci maddesi ile bu şekilde ikmal edilmiştir).

MADDE 39 — Takdiri kıymet hakem komisyonu huzurunda bizzat isbatı vücut eden yahut temsilcileri vasıtasıyla temsil edilen taraflara kararın tefhimi ve haklarında gıyaben karar verilen taraflara da kararın tebliğı tarihinden itibaren 15 gün içerisinde idare ve ilgili taraflar komisyon kararı aleyhine, kamulaştırılan mülkün salâhiyet dairesi içerisinde bulunduğu, hukuk mahkemesine mürcaat edebilirler. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın 1 inci maddesi ile bu şekilde ikmal edilmiştir.)

Müracaat kaabili tâlik değildir.

Mahkeme kararından evvel yapılacak ameliyat ile kamulaştırılan yerin durumu değışmek icabettiğı takdirde, idarenin veya ilgili taraflardan birinin isteğı üzerine mahkeme başkanı muhakeme yapmadan mahallin durumunu tesbite müteallik lüzumlu bütün tedbirlerin alınmasını emreder ve tesbite ait bütün masraf idareye tahmil olunur.

Hukuk mahkemesi evrak üzerine karar verir. Bununla beraber, taraflar gerek bizzat, gerek muntazam vekâletnameyi haiz kan veya altıncı dereceye kadar akdî hısımları veyahut usul dairesinde baroya mukayyet bir avukat veya vekâletname almak mecburiyetinden muaf vekili müstemir (Avoue) marifetiyle lâyhalarındaki delilleri kısaca izah ve tasrih edebilirler. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın 1 inci ve 14 Temmuz 1938 tarihli Decret - Loi'nın 12 nci maddeleriyle bu şekilde tâdil edilmiştir).

İtiraz lâyihası itirazın vukubulduğu günden itibaren 15 gün içerisinde iki nüsha olarak mahkeme kalemine tevdi edilmiş bulunmak lâzımdır. Bu nüshalardan birisi derhal makbuz mukabilinde mahkeme kaleminin taahhütlü bir mektubu ile mukabil tarafa tebliğ olunur.

Bu tebliğ gününden itibaren 15 gün içerisinde kendisine tebligat, yapılan taraf cevabı lâyihasını iki nüsha olarak mahkeme kalemine tevdi mecburiyetinde olup cevabı lâyihanın bir nüshası yukarıki paragrafta derpiş edilen

şartlar dairesinde karar aleyhine müracaat edene tebliğ olunur.

Bu lâyhalar ya bizzat ilgili tarafça muntazam bir vekâletnameyi haiz kan veya altıncı dereceye kadar akdî hısımlardan biri veya usul dairesinde baroya mukayyet bir avukat veyahut vekâletname almaktan muaf vekili müstemir tarafından imza olunabilir.

Mahkeme bir keşif yaptırmayı lüzumlu görürse bu keşif ve keza bu Decret hükmüne göre yapılması icabeden bütün keşifler bir tek ehli hibre tarafından yapılır. Bu ehli hibre emlakın kaza dairesi dahilinde bulunduğu ilk veya istinaf mahkemesince ehli hibrelige lâyık görülenlerin isimlerini havi olarak tanzim edilen listeden seçilir. Taraflar arasında ehli hibre hakkında uyuşulmadığı takdirde bu ehli hibre mahkeme başkanı tarafından tâyin olunur.

Ehli hibre; raporunu, mahkeme başkanı tarafından tesbit edilen süre içerisinde mahkemeye tevdi etmeğe mecburdur. Olağanüstü haller müstesna olmak üzere bu süre 3 aydan fazla olamaz. Tesbit edilen süre içerisinde zabıt varakası tevdi etmeyen ehli hibrenin yerine derhal başkası tâyin olunur. 8 Ağustos 1935 tarihli terhibî ve tedibî meselelerdeki keşif işlerine müteallik Decret ile derpiş edilmiş olan müeyyideler bu ehli hibre hakkında da tatbik olunabilir. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın 1 inci maddesiyle bu yolda tâdil edilmiştir).

Mahkeme cevabî lâyhanın tevdi tarihinden itibaren iki ay içerisinde kararını vermeğe mecburdur. Mahkeme faydalı gördüğü takdirde her zaman taraflardan yazılı bilgi veya müddealarını ispata yarar vesaik istiyebilir. Mahkemenin kararı nihâidir.

Dâvacının arzuhalı üzerine karar hülâsa olarak tebliğ olunur. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın 1 inci maddesiyle bu yolda ikmal edilmiştir).

Temyiz talebinin sözü geçen tebliğin 24 üncü maddede derpiş edilen eşkâl dahilinde icra edildiği tarihten itibaren 15 günlük süre içerisinde yapılması ve vazife-

sizlik veya salâhiyet tecavüzü veyahut Ŗekil noksanı cihetlerine münhasır bulunması lâzımdır. Bu madde hükmünün tatbik Ŗekli umumî bir İdarî tüzükle tâyin edilecektir. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın 1 inci ve 14 Temmuz 1938 tarihli Decret-Loi'nın 27 nci maddeleriyle bu yolda tâdil edilmiŖtir).

FASIL III

Tazminat Miktarının Tesbitinde Tâkip Edilecek Kaideler

MADDE 40 — Hakem komisyonu tazminat tahminini deęiŖtirecek mahiyetteki senetlerle vesaik ve ukudatın doğruluğunu takdir hususunda tam salâhiyet sahibidir.

Taraflardan birisinin komisyona ibraz ettiği herhangi bir evrak ve vesika diğer tarafın talebi üzerine veya doğrudan doğruya başkan tarafından, vize edildikten sonra komisyon iŖlemine ait zabıtnameye bağlanmak üzere alıkonulabilir. Hilafı hakikat veya muharref bulunduğu zannolunan evrak komisyon başkanı tarafından zaptolunarak gereği yapılmak üzere Cumhuriyet Savcısına gönderilir.

MADDE 41 — KamulaŖtırma tazminatının mülk üzerinde tasarruf hakkının terkinden mütevellit halen mevcut ve müspet zarara ait olmaması icabeder. Tazminat doğrudan doğruya kamulaŖtırma neticesi olmayan gayri muayyen ve muhtemel zararları ihtiva edemez. İhtilâfın devam ettiği müddet içerisinde kamulaŖtırmaęı tâkip eden idareye bu mahiyette bir zararı istihdaf eden bir talepname verildiği takdirde hakem komisyonu bu talep hakkında ayrı bir karar vermeğe mecburdur.

Komisyon, kıymet takdirinde, mükelleflerin verdikleri beyannameler muhteviyatından anlaŖılan kıymeti veya malî kanunlara göre nihai mahiyetteki İdarî takdiri kıymeti gözönünde bulundurmak mecburiyetindedir.

Yetkili idare makamları komisyon tarafından vâki elan talep üzerine, yararlı bütün bilgileri vermekle mükelleftirler.

MADDE 42 — İdare, kamulaŖtırılan mülkün zilyedine bir tazminat hakkı tanımayı reddettiği takdirde hakem

komisyonu, bu itiraz üzerinde durmayıp bu cihet hakkında ayrıca karar vermek üzere keyfiyeti yetkili mercie havale ederek, idarenin zimmetine terettüp etmiş gibi tazminat miktarını tesbit ve komisyon başkanı da, istihkâk hakkındaki ihtilâf, tarafların anlaşması veya hükmen halledilmeğine kadar kalmak üzere tazminat miktarının emanet dairesine tevdiini emreder.

MADDE 43 — 27 nci ve 29 uncu maddelerde beyan edilen müddetler zarfında mülk sahipleri tarafından komisyon başkanlığına sarih bir beyan yapılmak suretiyle talep edildiği takdirde, kamu menfaati için bir kısmının alınması icabeden binaların tamamı satın alınır.

Parçalanma sebebiyle heyeti umumiyesinin dörtte bili miktarına tenezzül eden bütün toprak parçaları hakkında da aynı hüküm tatbik olunur. Ancak bu hükmün tatbiki için toprak sahibinin bitişikte başka hiçbir toprağı bulunmaması ve geri kalan parçanın da (10) ardan aşağı düşmesi lâzımdır.

Bir binanın tamamen alınması üzerinde bulunduğu toprağın da kendiliğinden alınmış olmasını istilzam eder. (30 Fkim 1935 tarihli Decret-Loi'mu 1 inci maddesinle böylece ikmal edilmiştir).

MADDE 44 — Eğer yapılan bayındırlık ameliyesi mülkün geri kalan kısmının doğrudan doğruya ve özel bit şekilde kıymetinin artmasını kabettiriyoma hakem komisyonu bu artış hakkında ayrı bir karar ittihaz eder. Tazminat tutarından bu miktar tenzil olunur.

MADDE 45 — Özel kanunlarla konulan istisnâî hükümler hariç olmak üzere prensip itibariyle tazminat, emlâkin mahkeme başkanı tarafından verilen karar tarihindeki durumuna ve kıymetine göre tesbit olunur.

Bununla beraber, mahkeme başkanı tarafından ittihaz edilen karardan evvel dahi olsa, gayrimenkulde, sanayi ve ticaret müesseselerinde yapılan ve yapıldıkları zamanı veya diğer bütün hal ve şartlara göre daha yüksek bir tazminat elde etmek maksadına matuf olduğu tezahür eden inşaat garsiyat ve muhtelif tesisat ile ticaret

eŖyası mübayaası gibi her türlü ıslâhat hiçbir tazminatı icabettirmez.

Aksi sabit oluncaya kadar II nci bölümde beyan olunan tahkikatın açılmasından sonra yapılan ıslahat bu maksatla yapılmıŖ addolunur.

Aynı Ŗartlar içerisinde yapılmıŖ olan mukaveleler de nazara alınmazlar.

Hakem komisyonu tazminat miktarını tesbit ederken nafia ameliyesi yapılacağının ilânı veya bu ameliyelerin kısmen tezahürü sebebiyle yapılan spekultif bir fiyat ykseliŖini velevki bu ykseliŖ bir satıŖ akdi ile de tesbit edilmiŖ bulunsun, hiçbir suretle nazarı itibara almak mecburiyetinde değildir.

BÖLÜM V

Tazminatın denmesi

MADDE 46 — İdare, en az kendisinin teklif ettiği miktara müsavi bir tazminat akçesini tediye ve gerekirse, komisyon tarafından takdiredilen fazla miktarı da yedi emine tevdi etmek suretiyle kamulaŖtırılan mülke tesahp edebilir. Bu fazla miktar mülk sahibi tarafından kabul edildiği ve idare tarafından itiraz edilmediği takdirde doğrudan doğruya kamulaŖtırılan mülkün sahibine tevdi olunur. Hak sahipleri tazminatı kabul etmekten istinkâf ettikleri takdirde tazminat bedeli mbaŖir vasıtasıyla nakden hak sahiplerine teklif (Offres reeıe) ve yedi emine tevdi edildikten sonra mülke vaziyet olunur.

Yapılan nafia iŖleri devlet, vilâyet veya komne ait olduğu takdirde bu nakden teklif, komisyon tarafından tesbit edilen tazminat tutarından 36 ncı maddeye göre kamulaŖtırılan mal sahipleri zimmetine terettüp eden harç \e masrafı* tenzili ile geri kalan miktar üzerinden bir tediye emri tanzimi suretiyle yapılabilir. Yetkili ita miri tarafından verilen ve muhasip tarafından vize edilen bu tediye emri muhteviyatı tâyin edilen mal sandığından tediye olunur.

Hak sahiplerine tediye emrini almaktan imtina eylemeleri halinde tazminat bedeli nakten emanet dairesine

yatırılmak suretiyle mülke vaziyet olunur. (28 Kasım 1942 tarihli kanunun 1 inci maddesi ile tâdil edilmiştir.).

Bununla beraber, üçüncü şahısların hakkına taallük eden hususlar müstesna olmak üzere idare, komisyon tarafından tesbit edilen ve miktarı 15.000 Frank'tan fazla olmayan tazminat bedelinin aksini âmir kanunî hükümlere rağmen bu formalitelere riayet etmeksizin tediye edebilir.

Komisyon kararında kamulaştırılan mülkün sahibi olarak gösterilen ve fakat komün vergi defterlerinde ismi kayıtlı bulunmayan şahıs, kararda tesbit edilen tazminatı alabilmesi için mülkün sahibi olduğunu ispat etmeğe mecbur tutulur.

25 inci maddeye göre idareye toprak veya bina müsteciri veya intifa hakkı sahibi olarak bildirilenlerle yine aynı maddede zikredilen şartlar dahilinde kendilerini idareye tanıtan diğer bütün hak sahipleri kendi paylarına komisyonca tesbit edilmiş olan tazminat akçalarını alabilmeleri için bu hakka sahip olduklarını ispat etmeğe mecburdurlar.

İstihkak iddiasını ispata kâfi delil ibraz edilemeyen tazminat miktarı idarece emanet sandığına tevdi olunarak. 42 nci madde hükmü tatbik edilmek üzere orada muhafaza edilir.

MADDE 47 — Mülk üzerinde (üçüncü bir şahsın rehin, irtifak hakları gibi) bir tescil veya paranın peyderpey malsahibine verilmesi için diğer maniler bulunduğu hallerde tazminat bedeli nakden tediye edilmez; bu takdirde idarenin ödemekle mükellef olduğu paranın bilâhare umumi hukuk kaidelerine göre tevzi veya hak sahibine teslim edilmek üzere yed»i emine tevdi edilmesi kâfidir.

MADDE 48 — Mahkeme başkanmm kararı tarihinden itibaren altı ay içinde idarece tazminat miktarının tesbiti işi tâkip edilmediği takdirde taraflar bu tesbit işine başlanılmasını isteyebilirler.

Hakem komisyonu tarafından tazminat işi hal edildiği tarihten itibaren altı ay içerisinde nakden tediye

yapılmadığı veya yedi emine tevdi olunmadığı takdirde bu muddetin mürurundan sonra kendiliğinden faiz işlemeye başlar.

BÖLÜM VI

Muhtelif Hükümler

MADDE 49 — Satış mukaveleleri, ibranameler ve arazinin iktisabına ait diğer akitler idari tasarruflar şeklinde yapılabilirler; resmi senedin aslı valilik sekreterliğine tevdi olunarak örneği emlak idaresine gönderilir.

MADDE 50 — 7 nci maddenin birinci paragrafında derpiş olunan hususlar müstesna olmak üzere bu dekrede zikredilen bütün ihbar ve tebliğler, mükellefin bulunduğu departman valiliğinin talebi üzerine, mübaşir veya hiçbir halde mesafe muddeti nazara alınmadan tanzim edecekleri zabıt varakaları adlı makamlarca muteber olan diğer bütün idare memurları vasıtasıyla yapılabilir.

Bununla beraber Anavatan Fransası haricine yapılacak ihbar ve tebligat hususî ihbariyeli taahhütlü mektupla yapılabilir. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın 1 inci ve 14 Haziran 1938 tarihli Decret-Loi'nın 27 nci maddeleri ile böylece ikmal edilmiştir).

MADDE 51 — Bu dekre hükümlerine göre tanzim edilen plânlar, zabıt varakaları, vesikalar, tebliğ varaka- Eri, kontratolar, ibranameler ve diğer evrak, tescil formalitesi yapmak icap ettiği hallerde, pul ile vize edilerek meccanen tescil olunurlar.

Evrakın ipotek bürosunda tescilinde hiçbir harç ve resim alınmaz.

Terk ve ferağ kararlarından evvel tarafların rızası ile yapılan satın alma muamelelerinde tahsil edilmiş olan resim ve harç, tescil hakkındaki kanunun 311 inci maddesi ile tesbit edilen süre içerisinde daha evvel bîrıza satın alman bu gayrimenkullerin sözü geçen kararlar muhteviyatına dahil oldukları sabit olduğu takdirde geriye verilir. Evvelce tahsil edilmiş olan resim ve harçlardan yalnız yapılacak nafia işleri için kamulaştırılma-

sına lüzum gösterilen gayrimenkul kısımlarına ait olanlar geriye verilebilir.

MADDE 52 — Tazminat miktarı üzerinde mülk sahibi ile idare arasında anlaşıldığı takdirde mülk sahibi ister1 ve üçüncü şahıslar tarafından da 27 ve 29 uncu maddelerde yazılı müddetler içerisinde bir itiraz vuku bulmazsa, umumî hukuk kaidelerine göre hak sahibi olanlara verilmek veya tevzi edilmek üzere tazminat akçası emniyet sandığına emaneten yatırılır.

MADDE 53 — Kamu menfaatine olarak bayındırlık ameliyatı yapılmak üzere iktisap edilmiş olduğu halde bu işe tahsis edilmeyen arazinin eski sahipleri veya diğer hak sahipleri bu arazinin kendilerine iadesini isteyebilirler. Bununla beraber, idare, bu araziye en fazla üç sene içerisinde usulüne tevfi kan kamu menfatı bulunduğu ilân edilen ameliyeye tahsis veya tahsisini taahhüt etmiş bulunduğu takdirde bu talep is'af edilmez. 15 - 11 (11 inci dahil) maddelerde zikredilen şekilde yapılan tahkikattan sonra kamulaştırılan gayrimenkulün yeni bir işe tahsisi valilik kararı ile olur. Kamulaştırmanın devlet namına yapılmasına karar verildiği takdirde bu karar, gayrimenkulün içerisinde bulunduğu vilâyet valisi tarafından kamulaştırmanın bir komün idaresi namına yapılmasına karar verildiği halde de, ilgili komünün hudutları içerisinde bulunduğu vilâyet valisi tarafından ittihaz olunur.

Arazinin geri verilmesini talep hakkı, mahkeme başkanı tarafından verilen karar tarihinden itibaren on sene sonra sukut eder.

Sahibine iade olunan arazinin kıymeti taraflar arasında bilirza tesbit olunur. Taraflar arasında uyuşmak mümkün olmadığı takdirde yukarıki şekilde hakem komisyonu tarafından tesbit olunur.

Gerek bilirza, gerekse usulüne tevfi kan ilân edilen âmme menfatı icabı olan bayındırlık ameliyesi için istimlâk sureti ile arazi iktisap ve bu arazinin ancak mahdut, bir zaman için kendisine lâzım olacağını evvelden der-

piŖ eden idare, mülk sahibine yukarıkı paragrafta beyan olunan istirdat hususunda hakkı rüçhan bahŖedebilir. İcaba hale göre idare bu Ŗartı tarafeynin rızası ile yapılan anlaŖmaya dere veya kararına dercedilmesini mahkeme başkanından veya buna niyabet eden yargıçtan talep eder.

Bu madde hükümleri bu dekrenin mer'iyet tarihinde henüz hakkında nihaî karar verilmemiŖ olan talepler için de kaabili tatbiktir.

(30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın 1 inci maddesi ile böylece ikmal edilmiŖtir).

MADDE 54 — İdarenin tekrar satacak olduğu topraklar 6 ncı maddede gösterilen tarzda yapılacak bir ilân ile herkese bildirilir.

Sözü geçen arazinin yeniden mülkiyetine sahip olmak isteyen bu arazinin eski sahipleri bu ilân tarihinden itibaren  ay içerisinde bu husustaki isteklerini beyan etmeye ve gerek bilirza, gerek komisyon tarafından veya itiraz halinde mahkemece fiatm tesbit edildiği ay içerisinde de yeniden satın alınma hakkındaki mukavele ile tanzim ve tesbit edilen bedeli ödemeye mecburdurlar. Aksi takdirde yukarıkı madde ile kendilerine bahŖedilen rüçhan hakkı sakıt olur. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın 1 inci maddesi ile bu yolda tâdil olunmuŖtur).

MADDE 55 — 53 ve 54 nc maddeler hükümleri 43 üncü madde hükmüne göre mülk sahibi tarafından vuku bulan talep üzerine iktisap olunan ve yapılan nafia ameliiyesinden artan topraklar hakkında kaabili tatbik değildir.

MADDE 56 — Umuru nafiaya ait tesisler vücude getirmek ve bunları iŖletmek imtiyazına sahip olanlar bu kararname ile idareye bahŖedilen bütün haklara sahip ve tahmil edilen vecibelere tâbidirler.

MADDE 57 — Sahibi tarafından bilirza terkolunan veya kamu menfaati için kamulaŖtırılan gayrimenkule

veya gayrimenkul parçalarına ait vergi mükellefiyeti, terk ve ferağ akti veya mahkeme başkam tarafından verilen karar tarihini tâkip eden Ocak ayı iptidasına kadar bu gayrimenkul veya gayrimenkul parçaları sahibi uhdesinde kalır.

BÖLÜM VII

İstisnâî Hükümler

MADDE 58 — Meskenlere bitişik olsa bile etrafı duvarla veya memlekette câri âdete göre, mümasıl başka* bir şeyle kapatılmamış olan bir gayri müsakkafa müstaeelen temellük etmek icabettiği hallerde, bu araziyi tâyin ve tahdit eden bir kararla müstaceliyet özel şekilde ilân olunur ve hudutları böylece tâyini ve tahdit edilmiş olan arazi hakkında II nei bölüm hükümleri tatbik olunamaz.

Muamele usulü III üncü ve müteakip bölümlere göre cereyan eder.

MADDE 59 — Bu decret'nin I inci, II nci bölümlerinde yazılı formaliteler Millî Savunma, Bahriye ve Hava Bakanlıklarınca girilen askerî işlerde kaabili tatbik değildirler.

Bu işlerde kamulaştırılmaya tâbi tutulan arazi bir dekre ile tâyin olunur.

MADDE 60 — Muvakkat kamulaştırılma veya işgal ve müstacel hallerde yukarıki maddenin istihdaf ettiği işlere tahsis olunacak. özel mülkler hakkında 30 Mart 1831 .tarihli kanun hükümleri tatbik olunur.

BÖLÜM VIII

Şarta Bağlı Kamulaştırma, Mim taka İtibariyle Kamulaştırma Tezayüdü Kıymet Sebebiyle Kamulaştırma

MADDE 61 — idare, tazminat miktarının teshilinden sonra kamulaştırma yapacağını beyan ettiği takdirde, terk ve ferağ kararından evvel bu dekrenin IV üncü bölümü hükümlerine göre bu tesbit işine teşebbüs edebilir.

MADDE 62 — Yukarıki maddede derpiş olunan halde 19 uncu maddede gösterilen şekilde ilân, ilgililere

tebliğ ve afiŖe edilen valilik kararı ile hakem komisyonu içtimaa dâvet olunur. Bu tebliğ ilgilileri ve idareyi 25 - 30 (30 uncu dahil) maddelerde derpiŖ edilen mecburiyetlere sevkeder.

MADDE 63 — Hakem komisyonu muhtemel kamulaŖtırmaya ait tazminat miktarlarını tesbit eder.

Bundan baŖka komisyon, idarenin kamulaŖtırma iŖini takip etmekten vazgeçmesi takdirinde, kamulaŖtırmaya icbar sebebi ile duçar olduklarını ispat edecekleri zarar dolayısıyla ilgililere verilebilecek tazminat miktarını da karar altına alır. Bu ikinci tazminat asıl tazminat miktarının (r 1 ini geçemiyeceğı gibi 5.000 frank'ı da tecavüz edemez.

MADDE 64 — Vali, 15 gün içerisinde hakem komisyonu kararını idareye tebliğ ve bu husustaki niyetini bildirmeye dâvet eder. İdare kamulaŖtırmadan, vazgeçebileceğı gibi Ŗarta muallâk veya âdi kamulaŖtırma usulünü takip edeceğini de beyan edebilir. İdare bu husustaki kararını komisyonun son kararını tâkip eden üç ay içerisinde 6-7 nci maddelerde beyan olunan Ŗekiller dâhilinde bildirmeye mecburdur. Bildirmediğı takdirde kamulaŖtırmadan vazgeçmiŖ addolunur. (30 Ekim 1945 tarihli Decret-Loi'nın 1 inci maddesi ile böylece tâdil edilmiŖtir'.) Komisyon kararı aleyhine mahkemeye müracaat için 39 uncu madde ile ilgililere bahŖedilmiŖ olan on beŖ günlük müddet bu tebliğ tarihinden itibaren cereyana baŖlar. İdare karar aleyhine mahkemeye müracaata karar verdiğı takdirde bu müracaatı yukarıda tesbit edilen üç ay içerisinde yapmak mecburiyetindedir.

MADDE 65 — İdare Ŗarta muallâk kamulaŖtırma muamelesini tâkibe devam etmeye karar verdiğı takdirde yukarıki maddede derpiŖ edilen tebliğ, hem idarenin komisyon kararı aleyhine mahkemeye müracaat hakkını kullandığını beyan ve irae, hem de ilgilileri 39 uncu maddede derpiŖ edilen eŖkâl dahilinde mahkemeye müracaatı hususunda bir karar verip vermediklerini bildirmeye daveti ihtiva eder.

Özel şahıslara komisyonun son kararı aleyhine mahkemeye müracaat için bahşedilmiş olan müddetin hitamım tâkip eden ay içerisinde, eğer karar aleyhine müracaat vukubulmuş ise mahkeme tarafından verilen son kararı tâkip eden ay içerisinde idare kamulaştırma işine devam edip etmeyeceğini bildirir. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın birinci maddesi ile böyle tâdil edilmiştir.).

Bu beyan müsbet olduğu takdirde, vali, 12 nci maddede beyan olunduğu şekilde, terkedilmesi icabeden araziyi mucip sebepli bir karar ile tâyin ve tesbit eder.

Bundan sonra kamulaştırma muamelesi III üncü bölüme göre cereyan eder. Herhalde idareye, 46,47 ve 48'inci maddeler ahkâmına tebaiyet etmek mükellefiyeti altında mülke tasarruf etme salâhiyeti mahkeme başkanı tarafından ittihaz edilecek kararlarla verilir.

MADDE 66 — İdare, âdi kamulaştırmayı yani tazminatın mahkeme kararı ile kat'i mahiyette tesbit edilmesini veya mahkemeye müracaat müddetinin inkizası beklemekten kamulaştırma muamelesini tâkip etmeyi arzu ettiği takdirde vali, 12 nci maddede beyan edilen şekilde terk ve ferağ edilmesi icabeden emlâki mucip sebepli bir karar ile tâyin ve tahdit eder.

Bu halde muamele III üncü bölüme göre cereyan eder. Herhalde idareye 46, 47 ve 48 inci maddeler ahkâmına tebaiyet etmek mükellefiyeti ile beraber mülke tasarruf etmek salâhiyeti mahkeme başkanı tarafından ittihaz olunan karar ile verilir.

FASIL II

Mıntaka İtibariyle Kamulaştırma ve Tezayüdü Kıymet Sebebiyle Kamulaştırma

MADDE 67 — Kamulaştırmanın âmme menfatına uygun olduğu kararı yalnız umuru nafia için mutasavver işin çevresi dahilindeki toprak sathı için değil, fakat hali hazır ve müstakbel değerleri itibariyle bu işi te-

min etmek için lüzumlu oldukları kabul edilmiş olan bütün toprak satırları için de verilebilir.

Bilhassa şehir yolları şebekesinde açılacak cadde ve sokakların kenar istikametleri haricinde kalan ve rasyonel bir ifraza mâni teşkil eden veyahut umumî plâna uygun inşaata müsait bulunmayan toprak satırları hakkında durum böyledir.

MADDE 68 — Umuru nafiaya müteallik bir ameliyeye mücaveret sebebiyle bu ameliyenin icrasından dolayı muhakkak surette % 15 den fazla kıymeti artacak olan gayrimenkuller hakkında da böylece kamulaştırmanın âmme menfaati icabı olduğuna karar verilebilir (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın birinci maddesi ile bu şekilde tâdil olunmuştur.)

MADDE 69 — Mıntaka itibariyle veya tezayüdü kıymetten dolayı kamulaştırma yapılmasının kamu menfa atlarına uygun olduğu, doğrudan doğruya kamulaştırmanın kamu menfatı iktizasından olduğuna dair olan kararda beyan edilebileceği gibi daha sonra ve ameliyenin ikmalinden evvel aynı şekilde verilecek bir kararla da beyan ve ilân okunabilir. İşin yapılmasında âmme menfatmm bulunduğunu beyan ve ilâna ihtiyaç göstermeyen hallerde kamu menfaati hususî bir şekilde Danıştay kararı ile beyan ve ilân olunur.

MADDE 70 — Yukarıki maddeye göre kamulaştırılabilecek arazinin tâyin ve tahdidi işi bu decret'nin 4-11 (11 inci dahil) maddeler hükümlerine göre yapılır.

68 inci maddede derpiş edilen hallerden kıymet artımının derece ve ehemmiyetini takdir ve tâyine matuf bir keşif raporu ayni maddede derpiş edilmiş olan tahkikat evrakına bağlanır. Bu keşfin şekli tir umumi idare tüzüğü ile tâyin olunur.

MADDE 71 — Yukarıki maddede derpiş edilen muamelâtın hitamından sonra tanzim edilen proje görölerek icabederse, Danıştay kararı ile idareye kamulaştırma işini tâkibe müsaade verilir.

67 nci maddede derpiş edilen halde Danıştay kararı kamulaştırma müsaadesi verilen muhtelif mmtakaları tâyin ve bunlardan herbirisinin genişletilmesi sebeplerini gösterir.

68 inci maddede derpiş edilen halde kamulaştırmaya tâbi tutulacak gayrimenkuller Danıştay kararı ile belirtilir.

Bundan başka 67 - 68 inci maddelerde derpiş edilen hallerde umuru nafiaya müteallik ameliyeye dahil olmayan toprak parçalarının ne şekilde kullanılacağı ve bunların muhtemel satışlarının tâbi bulunacağı şartlar Danıştay kararı ile tesbit olunur.

MADDE 72 — 67 nci maddede derpiş edilen halde vali, Danıştay kararının icrasını ve mucip sebepli bir emirname ile terkedilmesi lâzımgelen arazi parçalarını tâyin ve bunlara ne zaman vaziyet ve tasarruf edileceğini gösterir.

Bundan sonra, bu Decret'nin III üncü bölümü hükümlerine göre muameleye devam olunur.

MADDE 73 — 68 inci maddede derpiş edilen halde idare, Danıştay kararının mülk sahiplerine ve bütün ilgililere tebliğ eder ve c/(15 den fazla tezayüdü kıymet sebebi ile istemekte olduğu tazminat miktarını bildirir. Mülk sahipleri ve ilgililer, 28 ve 29 uncu maddelerde beyan edilen haller müstesna olmak şartı ile 15 gün içerisinde istenilen tazminat miktarını kabul edip etmediklerini, kabul etmedikleri takdirde ne miktar tazminat teklif ettiklerini bildirmeye mecburdurlar.

MADDE 74 — İstenilen tazminat yukarıki maddede gösterilen süre içerisinde kabul edilmediği takdirde idare, tazminat işini halletmek üzere mülk sahiplerini ve ilgilileri hakem komisyonu huzuruna dâvet eder.

MADDE 75 — Geçen fasılda beyan edilen şekilde içtimaya dâvet edilen komisyon % 15 den fazla tezayüdü kıymet dolayısıyla verilmesi lâzımgelen tazminat ile arazi kamulaştırmadan dolayı verilmesi lâzımgelen tazminat miktarlarını ayrı ayrı karara bağlar.

İdare tarafından vukubulan kıymet tezayüdünden mütevellit talep ile mülk sahibi ve ilgililer tarafından vâki teklif nazara alınmak suretiyle 36 ncı maddede ya* zıh şartlar dairesinde taraflara masraf mükellefiyeti tahmil olunur.

Durumları 28 inci maddede gösterilen hallerden birisine uymayan ilgililerden herhangi birisi, teklif yapmamış ise komisyonun takdir ettiği miktar ne olursa olsun, masrafı vermeğe mecburdur.

MADDE 76 — Komisyon kararı aleyhine mahkemeye müracaat için 39 uncu maddeye göre bahşedilmiş olan 15 günlük müddetin hitamından itibaren sekiz gün içerisinde, eğer komisyon kararı aleyhine mahkemeye müracaat edilmiş ise mahkeme kararının tebliğ tarihinden itibaren sekiz gün içerisinde, mülk sahipleri tezayüdü kıymet tazminatı ile kamulaştırma tazminatından birisini kabul hususundaki hıyar haklarını kullanırlar. Bu müddet içerisinde diğer hakkının istimal edilmemesi tezayüdü kıymet tazminatının ödenmesini kabul mahiyetinde telâkki olunur.

Mülk sahibi kamulaştırma tazminatını ihtiyar ettiği takdirde idare, keyfiyetin kendisine tebliğ tarihinden itibaren 8 gün içerisinde kamulaştırma muamelesini takipten vazgeçtiğini bildirebilir. Bu feragat 63 üncü maddede derpiş edilen tazminatı istemek hakkını bahşetmez.

Kamulaştırma muamelesini takipten vazgeçildiğinin bu süre içerisinde bildirilmemesi halinde vali, 12 ncı maddede beyan edilen şekilde terk ve ferağ edilmesi lâzım gelen emlâki tâyin eder.

Bu takdirde kamulaştırma muamelesine III üncü bölüm hükümlerine tevfikân devam, olunur.

Herhalde idareye, 46, 47 ve 48 inci maddeler hükümlerine tebaiyet etmek mükellefiyeti ile beraber mülke tasarruf etmek salâhiyeti mahkeme başkanı tarafından ittihaz olunan kararlar verilir.

Mülk sahibi tezayüdü kıymetten mütevellit tazminatı ihtiyar ettiği takdirde borçlu olduğu meblâğı derhal tediye edebilir.

Keza mülk sahibi borcunun tediyesini, mülkü hakkında yapılacak ferağ ve intikal muamelesine tehir edebilir.

Bu takdirde idare, mülk sahibinin tercih ettiği tediye şekli hakkında kendisine vâki tebliği tâkip eden ay içerisinde tescil ettirmek şartı ile bütün fazla kıymet üzerinde bir hakkı rüçhan iktisap eder, bu rüçhan hakkı Medeni Kanunun 2103 üncü maddesinde sıralananlardan sonra ahzı mevki eyler.

Mülk sahibi borcunu senelik taksitlerle de ödeyebilir. Bu halde idare, tediyesi tehir edilen meblâğ üzerine ipotek koydurur. İntikal yapıldığı takdirde bütün alacak bakiyesi derhal muacceliyet iktisap eder.

Borcun tediyesi hakkında hangi şekil kabul edilirse edilsin, mülk sahiplerine hiç bir faiz tahmil edilemez ve hakem komisyonu kararının veya gerekirse mahkeme kararının tebliğ tarihinden itibaren elli sene içerisinde tezayüdü kıymetten mütevellit tazminatın tamamen idareye ödenmiş olması lâzım gelir.

Tezayüdü kıymetten mütevellit tazminat, vasıtasız vergiler gibi tahsil olunur. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın birinci maddesi ile bu yolda ikmal edilmiştir.)

MADDE 77 — 67 ve 68 inci maddelere göre iktisap edilen gayrimenkuller 71 inci maddede derpiş edilen Danıştay karan dairesinde kullanılmadıkları takdirde bu gayrimenkullerin eski sahipleri veya bunlar üzerindeki hak sahipleri 53, 54 ve 55 inci maddelerde beyan edildiği şekilde sözü geçen gayrimenkullerin kendilerine iade edilmelerini talep edebilirler.

BÖLÜM IX

Geçici ve Son Hükümler

MADDE 78 — Bu Decret'nin neşredildiği tarihte henüz ikmal edilmemiş olan muameleler aşağıda gösterilen şekillerde bu decret hükümlerine tâbidirler.

1 — Terk ve ferağ kararına takaddüm eden tahkikata henüz başlanmamış ise bu tahkikata II nci ve müteakip bölümler hükümleri tatbik olunur.

2 — Henüz hükme bağlanmamış olan kamulaştırma hakkında III üncü ve müteakip bölümlere ait hükümler tatbik olunur.

3 — Yargıtaya müracaat edilmiş olsa bile 3 Mayıs 1841 tarihli kanunun 30 uncu maddesinin birinci bendinde zikredilen şekilde jüri heyeti listesi tesbit edilmemiş ise de tazminat miktarının tesbit işi bu Decret'nin IV üncü ve müteakip bölümleri hükümlerine tevfikan yapılır.

4 — Temyiz edilen bir kamulaştırma Jüri Heyeti kararını iade gerektiği takdirde bu husus, bu Decret ile derpiş olunan hakem komisyonu huzurunda tetkik ve karara bağlanır. Teşekkül tarzı diğerinden farklı olmak icabeden bu komisyon asliye yargıçlarının kaza daireleri içerisinde kurulabilir.

31 inci madde ile derpiş olunan tâyinler bu decret'nin neşrini takip eden ay içerisinde yapılacak ve 31 Aralık 1935 tarihine kadar mer'i olacaklardır. (30 Ekim 1935 tarihli Decret-Loi'nın birinci maddesi ile bu yolda tâdil edilmiştir.)

MADDE 79 — Acele hallerde tahkimat işleri için lüzumlu olan özel mülklerin kamulaştırılması hakkındaki 30 Mart 1931 tarihli kanun ile Paris etrafındaki tahkimatın sınırlarının değiştirilerek askerî mıntakaya ilhakı ve askerî kışlalar tesisi hakkındaki 19 Nisan 1919 tarihli kanunlara göre yapılmasına başlanan veya yapılacak olan ameliyat evvelce meri olan usule göre cereyan eder.

Bununla beraber, Jüri Heyetine ait liste 3 Mayıs 1841 tarihli kanunun 30 uncu maddesinin birinci bendinde beyan edilen şekilde henüz tesbit edilmemiş olduğu takdirde tazminat bu Decret'nin IV üncü ve müteakip bölümleri ahkâmı dairesinde tesbit olunur.

Tâyin muameleleri yukarıki maddenin son paragrafında beyân olunan şekilde yapılır.

MADDE 80 — Bu decret ile vaz' edilen kamulaştırma usulü sonradan neşredilecek bir kararname ile tas-

rih edilmek şartı ile hususî usullerin, bilhassa 30 Mart 1831, 21 Mayıs 1836 ve 15 Şubat 1902, 17 Temmuz 1921 tarihli kanunlara mevzu teşkil edenlerin yerine kaim olacaktır.

MADDE 81 — 3 Mayıs 1841 tarihli kanunun tatbikine ait halen mer’i olan tüzük hükümleri bu Decret’nin tatbik şeklini göstermek üzere tanzim edilecek umumî bir idare tüzüğü mer’iyete girinceye kadar yürürlükte kalacaktır.

MADDE 82 — 3 Mayıs 1841 tarihli kanun hükmü ve umumiyetle bu Decret’ye muhalif hükümler ilga olunmuşlardır.

MADDE 83 - Başbakan, Dışişleri, Adalet, içişleri, Maliye, Bayındırlık, Millî Savunma, Bahriye ve Hava Bakanları 8 Haziran 1935 tarihli kanun hükmüne göre Mebus an ve Ayan Meclislerinin tasdiklerine sunulacak olan bu Decret’nin kendilerine taallük eden hükümlerini icraya memurdurlar.

İDARÎ COĞRAFYA

ALTINTAŞ İLÇESİ

Yazan: *Burhan ÖZKUL*
Altıntaş Kaymakamı

Tabii ve Coğrafi Durum:

Batı Anadolu bölgesinde ve Egeye yakın bulunan Altıntaş ilçesi ; doğusu Afyon ili, batısı ve kuzeyi Kütahya merkez ilçesi, güneyi Afyon ili ve Uşak ilçesi ile çevrilmiş olup yüz ölçüsü 1550 Km2 ve deniz seviyesinden yüksekliği 1030 M.dir,

İlçenin İklimi:

Yazları sıcak, kışları ise soğuktur. İlk ve sonbaharları yağışlı geçer, Ekim ayı ortalarında yüksek Murat Dağına kar yağmağa başlar. Kar kalınlığı dağlarda 100-120 santimetre, ovada 20-25 santimetredir. Yağış Mart ayı sonlarına kadar devam eder. Senenin en sıcak ayı olan Ağustosta ve gölgede 30, en soğuk ayı Ocakda sıfırın altında 26 dereceyi bulur. Vasatı olarak suhnet 20 - 22 derecedir. İlçeye senede tahminen 400 - 500 milimetre yağmur düşer. Arazinin 1/4 i dağlık, 3/4 ü ovalıktır,

İlçenin doğu ve kuzeyi düzlük batı ve güney tarafı ise dağlık ve ormanlık araziye teşkil eder. Arasıra deprem olmakta ise de bugüne kadar büyük hasar yapan deprem vukubulmamıştır. Zirvesi (2330) metre olan Murat Dağı etekleri ilçeyi güney ve batıdan çevrelemiştir. İkinci derecedeki dağlar ilçe merkezinin karşısındaki Yeldeğmez (1050), güneyindeki Toklu Sivrisi (1800) metredir.

İlçenin 47 000 hektarı ormanlık, 118.000 hektarı ormansız sahayı teşkil etmektedir.

İlçede belli başlı üç çay vardır. Beşkarış çayı, Murat Dağından gelen su ve Avşar deresidir. Bunlar birleşerek

20 kilometre uzunluğundaki bataklığı yaparlar; sonra ilçenin batısında bir akıntı yeri bularak ilçe hududunu terkederler. Arslanapa bucağında kuzeye çevrilerek doğruca Porsuğa dökülürler, Beş'arış çayı ve Avşar deresi devamlı iseler de Murat dağından gelen su yazın kurur.

Dağlık mıntıkada içilebilir ve güzel evsafta soğuk menba suları vardır. Ekseri ova köyleri yakın kaynak sularını köylerine getirerek çeşme yapmışlardır. Hemen hemen her köyde ayrıca kuyu vardır. Fakat bu kuyulardan (çeşmesiz olan 10 köy hariç) su içmezler. Hayvanlara içirirler ve kullanırlar.

İdarî Durum:

İlçe bundan tahminen 100-120 sene evvel Kütahya sancağına bağlı bucak olarak kurulmuş, bucak merkezi Altıntaş, Zemme, Aykırıncı ve Genişler köylerinde kaldıktan sonra 30 sene evvel halen ilçe merkezi bulunan Kurt köyüne nakledilmiştir. 1947 yılı başında Tunceli Hinin Kalan İlçesinin kadrosu lağvedilerek bu kadro aynen Altıntaş ilçesine gelmiş ve bucak 1947 senesi başında 4993 sayılı kanunla ilçeye çevrilmiştir. Halen Kütahya ilinin en küçük ilçesini teşkil etmektedir. Nahiyesi olmayıp 50 köyü mevcuttur.

Nüfus ve İskân Durumu:

İlçenin genel nüfusu (12.001) kadın ve (10.801) erkek olmak üzere (22.802) olup, nüfus artışı nisbeti G 3 tür. Bu nisbet kuvvetli sağlık tedbirleri sayesinde seneden seneye memnuniyet verici bir şekilde fazlaşmaktadır.

İlçe Merkezinin Durumu:

İlçe, Çal tepesi denen küçük ve kayalık bir tepenin eteğinde olup tek bir mahalleden ibarettir. Arkasını Çal tepesi, önünü geniş mezru ova çevrelemektedir. (134) haneden mürekkep olan ilçe merkezinin (312) kadın, (326) erkek olmak üzere nüfusu (638) dir. Halkın G99u çiftçilik, % 1 i ticaret ve hayvancılıkla geçinir.

İlçe Teşkilâtı ve Memurları:

İçişleri: Kaymakam, bir tahrirat kâtibi, bir nüfus memuru ve bir nüfus kâtibi;

Adalet: Bir yargıç, bir adliye' başkâtibi (Noter ve icra işlerine de bakmaktadır), bir zabıt kâtibi, bir mübaşir, bir erkek gardiyan;

Tarım: Bir tarım öğretmeni, bir sellektör makinisti;

Tapu: Bir tapu sicil memuru;

P. T. T.: Bir P. T. T. şefi, üç müvezzî;

Maliye: Mal müdürü, bir gelir memuru, bir tahsil memuru, bir veznedar ve iki tahsildar;

Jandarma: Bir ilçe jandarma komutanı (Yüzbaşı), bir baş gedikli, bir çarşı ve mahalle bekçisi;

Belediye: Belediye Reisi, bir başkâtip ve muhasip, bir zabıta memuru, bir veznedar ve tahsildar;

Sağlık: Hükümet tabibi, bir gezici sağlık memuru, bir köyler grubu gezici sağlık memuru, bir köyler grubu ebesi;

Millî Eğitim: Millî Eğitim memuru, 26 öğretmen, 36 eğitmen;

Orman: İki bölge şefi, bir kâtip, bir mesaha memuru, 9 bakım memuru;

Özel İdare: Özel idare saymanlık memuru, gelir memuru, bir tahsil memuru, bir gelir kâtibi, bir tahsilât kâtibi, üç tahsildar.

Bayındırlık Durumu:

İlçeye beş kilometre mesafede Kütahya-Banaz şosesi vardır. Bu şose, il merkezi ile irtibatı sağlamaktadır.. Geçen yıl ilçenin şoseye giden yolu da tesviye olunmuş ve yarısının da blokajı bitmiştir Bu sene tamamlanacaktır. Böylece ilçe - il şosesinin uzunluğu 54 Km. ye balığ olacaktır. Bu yolun 15 Km., si onanma muhtaçtır. Yeni yapılacak yolla ilçe aynı zamanda Banaz bucağına bağlanacaktır. Fakat bu şosenin 7 kilometresinden gayrisi tamire ve bazı yerleri de yeniden yapıma muhtaçtır. Bu yol ilçenin güney köyleri ile irtibatını sağlamaktadır. Her iki şose de kış mevsiminde senenin 2-3

ayında kardan tamamen kapanmakta ve hiçbir nakil Vasıtası işlememektedir. İlçe dahilinde bunlardan başka şose yoktur.

Köylerin hepsinde köy yolu vardır. Uzunlukları 300 Km.ye yakındır. Bu yolların hepsi kışın kapanır, yazın araba ve otomobille de gidilebilir.

İki jandarma karakolunda birer santral vardır ve merkeze bağlıdır. Ayrıca altı köyde de küçük santral bulunmaktadır. 150 Km. lik telefon hattı varsa da şimdilik 15 köyle telefon irtibatı sağlanmaktadır. Bakımsızlık dolayısıyla hatlar muntazam değildir- Bu sene hepsi düzeltilecektir. Bu maksatla 1949 yılı başından itibaren ilçede bir telefon hat bakıcısı istihdam edilmeğe başlanmıştır.

Kasaba ve köylerde içme suları çeşme, kuyu ve akar dereден sağlanmaktadır. Suların hepsi de künk içinde getirilmiştir. İlçede hiçbir sulama ve kanal tesisatı yoktur. Bu sebeple de çok az miktarda ve ancak bir iki köyde sebze yetiştirilebilmektedir.

Köy iç yollar da gayri muntazam ve toprak yollardır. Hiçbir köyde kaldırım yoktur. Kasaba dahilinde de kaldırım yoktur; topraktır. Kışın fazla miktarda çamur olması dolayısıyla sokaklarda dolaşmak güçleşmektedir. Henüz bir senelik mazisi olan Belediye bu sene ilçe içerisinde çarşı olacak kısmın kaldırımını yaptıracaktır. Köy iç yolları da Köy Kanununa göre yaptırılmağa başlanmıştır.

İlçe merkezinde hükümet konağı yoktur. Halen evvelce okul olan binada oturulmaktadır. Belediye de aynı bina içindedir. Belediye yeni bir Belediye dairesi yaptırmaktadır. Bina bu sene bitirilecek hükümet oraya taşınacaktır. Okul eski yerine gelecek, şimdiki okul binası da belediye dairesi olacaktır- İlçede kaymakam evi yoktur.

İlçedeki binaların ekserisi tek katlı ve toprakla (dam) örtülü, pek azı kerpiçten, ekserisi taş ve çamur karışığından içinde oturanlar tarafından yapılmış bina-

lardır. Çoğunda tavan ve taban olmadığı gibi haricî badana da yoktur. Geçen sene iki otel ve kahvehane, bir han, dört dükkân yaptırılmıştır. Muntazam bir çarşısı yoktur. İki bakkal, iki terzi, bir tenekeci ve fotoğrafçı, bir berber, bir helvacı dükkânı vardır.

Merkezin hiçbir yangın vasıtası yoktur. Bu sene alınacaktır.

Kasabanın imâr plânı henüz yapılmamıştır.

Ekonomik Durumu:

Mahallen istihlâk olunan buğdayları öğüten, su ile çalışan 29 değirmen vardır. Küçük el sanatlarından yün, kilim, bez imali basit ve iptidai şekilde olup ancak 3-4 köye münhasırdır. İlçede bulunan bataklık sızlarından istifade etmek suretiyle iyi hasır dokunmaktadır. Fakat köylü bunu kendi ihtiyacı için yapmaktadır. Senede 5.000 ton buğday, 13.930 ton mahlût, 3.000 ton arpa, 8 ton sadeyağ, 5 ton beyaz peynir, 200 etlik inek, 150 etlik manda, 100 keçi, 3.000 tiftik keçisi, 30.000 ton maden kömürü ihraç eder.

İlçenin Murat Dağı bölgesinde iki linyit antrasiti ocağı bulunmaktadır. Bunların yıllık istihsalleri cem'an 30.000 ton kadardır. Dahilde istihlâk olunmayıp hepsi de dışarı gitmektedir.

Manifatura, hırdavat, çift âletleri, sebze ve pamuk ithal eder. İlçede dört tane Tarım Kredi Kooperatifi vardır. İlçe merkezinde (Altıntaş Üretmenleri Yardımlaşma Kooperatifi) kurulmuş ise de henüz tüzüğü ilân edilmediğinden faaliyete geçmemiştir. Bu sene çalışmağa başlayacaktır.

Merkezde her hafta pazartesi günleri sebze ve manifatura, salı günleri de hayvan pazarı kurulur. Fakat bu pazarlar bir yıllık olduğundan henüz büyümemiştir. İlçede panayır kurulmaz.

Tarım Durumu:

İlçenin güney ve doğu tarafları ormanlık olup 41.100 hektar ormanlık saha vardır. Ekserisi çamdır. Meşelik de vardır, yüksek tepelerde gürgen ve kayma rastlanmak-

tadır. Senelik istihsal miktarı 2905 kental odun, 1083 metre mikâp kerestedir.

İlçede (25.832) hektar mezru arazi olup verim kaabiliyeti bire 5 ile 10 arasındadır. Başlıca ziraati arpa, buğday, yulaf, mısır, burçak, şeker pancarı, haşhaş ve kenevir ekimidir- Ziraat usulleri basit ve iptidai şekilde olup pulluk ve kara saban kullanılmaktadır. Çiftçiler pulluğa (bilhassa Donatım Kurumu müesseselerinin pulluğuna) fazla rağbet göstermektedirler. Çünkü bu pulluklar sağlam olduğu gibi alış tarzı da çiftçilere çok kolay gelmektedir. İlçeye en küçük traktör bile henüz girmemiştir. Üretmenler Kooperatifi, faaliyetine traktörle başlayacaktır.

İlçede çok az ancak bir iki köyde sebze yetiştirilmektedir. Bu miktar ise ilçenin ihtiyacını karşılayamamaktadır.

İlçede 41.170 adet koyun, 1.464 adet kılkeçi, 16.267 adet sığır, 1.720 adet mançla, 2.198 adet at, 2.260 adet merkep vardır. 8 köyde iyi damızlık boğa mevcuttur. Hayvanlar arasında sarî hastalık yoktur. Yalnız geçen sene şap hastalığı zuhur etmiş ise de alınan tedbirlerle çabuk söndürülmüştür.

Kültür Durumu:

Biri merkezde, 34 ü köylerde olmak üzere ilçede 35 ilkokul vardır. Okulu olmayan 16 köyün 9 unda eğitimci vardır. Bu suretle ilçenin 50 köyünden 43 ünde eğitim yapılmakta, sadece 7 köy bundan mahrum bulunmaktadır

İlk öğretim çağındaki çocuk miktarı 2.401 erkek, 1.738 kız olmak üzere 4.139 dur. Okullara devam edenlerin sayısı ise 1.474 erkek, 1.014 kız olmak üzere 2.488 dir. Yalnız öğretmenli köylerde devam % 97, yalnız eğitimci köylerde % 39, öğretmen ve eğitimci köylerde ise c/c 87 dir. Okulların ekserisi yeni tipe göre inşa edilmiş olup 15 adet öğretmen evi vardır.

İlçe ve köylerinde 9 halk odası vardır. Fakat bunlar halka, gerektiği şekilde faydalı olamamaktadır. Çünkü başta merkezdeki olmak üzere oda binaları eski ve top-

rak damlı binalardır. Bu sene ilçe merkezinde yeni bir balk odası yapılacaktır.

Sağlık Durumu:

İlçede resmî ve hususî hastahane ve dispanser yoktur. Eczahane de mevcut değildir. Belediye eczahane açmak için 1949 yılında teşebbüse geçecektir

Fazla görülen hastalıklar sıtma, akciğer hastalıkları, kış: aylarında bazan epidemî şeklinde grip, zatürree ve frengidir.

İlçede 20 Km. uzunluğunda ve bazı yerleri 3 ve bazı yerleri 5 Km. genişliğinde büyük bir bataklık vardır. Bu bataklık daha uzundur, 20 Km. sinden sonrası Arsianapa bunağındadır.

Küçük say mükellefiyeti ile kurutulmasına imkân yoktur. Yazın pek az kısmı kurur. Bu bataklığın vaktiyle Bayındırlık Bakanlığınca keşfi yapılmıştır. Ve 947 yılında ayrıca Sağlık Bakanlığınca da tetkiki yapılmıştır. Bataklığın zararı sıtma ile savaş ekipleri tarafından gerek mazotlamak ve gerekse halka yapılan ilâç tedavisi ve D. D. T. ile azalmaktadır. Fakat bataklığın kurutulması zarurîdir. Kuruduğu takdirde hem sıtma tamamen kalkacak, hem de pek geniş toprak elde edilecektir.

Halk umumiyetle orta yapılıdır. Fakat dağ köyleri halkı bedence daha iri ve daha canlı ve kanlıdır. Çünkü bu köyler sıtma âfetine uğramamışlardır.

İlçede kanalizasyon yoktur. Helâların bir kısmı kuyu halinde, büyük bir kısmı ise topraktan biraz yükseltilmiş şekildedir. Köylerde ise helâ ayakları sokaklara verilmiştir. Bu durumla mücadele edilmekte ve septik çukur teşvik edilmektedir. İlçe merkezinde genel helâ yoktur. Köylerde de yoktur Belediye ve köy kanunları gereğince bu iş önemle kovalanmaktadır.

İlçede mezbaha yoktur.

Mezarlıklar merkezde ve köylerde umumiyetle çevrilmiştir. Fakat ağaçsızdır. Ağaçlandırılmasına çalışıl-

maktadır. İlçe merkezinde lokanta ve hamam yoktur. Yaz aylarında bazan diğer yerlerden gelen aşçılar muvakkaten icrayi sanat etmektedirler. İlçe köylerinden yalnız birisinde tek kurnalı ve küçük bir hamam vardır. İlçe merkezinde iki yeni otel yaptırılmıştır.

Sosyal Durum :

Halk ekseriyetle ziraatle uğraşır. Giyime merakla değildir. Erkekler ceket, kilot pantolon giyerler. Kumarlara ve renkleri muhtelifdir. Başlarına fôtr şapka, ayaklarına ekseriyetle yemeni ve çarık giyerler. Kadınlar entari ve şalvar giyer, üstlük ve örtme örtünürler.

Halkın başlıca gıdası hububat ve bakliyatıdır. Bir sene içinde hiç et yemeyen köylüler pek çoktur. Halk bayram günlerinde ve düğünlerde cirit oynar ve güreş yaparlar. Bu iki oyun başlıca eğlenceleridir.

Fakat at yetiştiren köyler pek az olduğundan bu oyun seyrek oynanmaktadır.

Düğünlerde davul, zurna çalınır. Son derece misafirperverdirler. Hurafata inanırlar. Adak adamak, hastaları tekke ziyaretine götürmek gibi batıl inanışları çok kavidir.

Dağ köyleri halkı iklim icabı seriüttehevvr ise de oVa köylüleri yumuşak ve uysaldırlar. Yaşlılara ve aile reislerine itaat fazladır.

Yol kesmek ve soygunculuk gibi asayişe müessir hadiselere hemen hiç rastlanmaz. Kız kaçırma olayı ara sara vukubulmaktadır. Dağ köylerinde daha çok suç işlenmektedir. Orman kaçakçılığı suçu daha fazla miktardadır.

Halkın işrete ve kumara meyli yoktur. İlçede 1.70© kadar alevî vardır. İki köy kâmil, dört köy de kısmen alevîdir. Diğer halk sümî olup başka mezhep yoktur.

İçişleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Eserler

I.Seri

Sayı

1 Köy Evi ve Müştemilâtı	Macit
2 Vilâyet Bütçesi	A.S. Delilbaşı
3 Köylerde Boş Vakitlerin Tanzimi	Ş.İnan
4 Zirai Muhitte Kooperatif Faaliyeti	Ş. İnan
5 Şehir ve Köylerde Mesken	H.Kümbetlioğlu
6 Avrupa'da Arazi Rejimi	F.Üstün
7 Belediyeler Mâliyesi	N.Ergin
8 Avrupa'da Mesken Siyaseti	S.Tümerkan
9 Fransa'da Belediye Emniyet Sandıkları	A. K. Aksüt
10 Mesken Meselesi ve Komünlerin Rolü	H. Alyot
11 Komünlere Ait Munzam Kesirler ve Yeni Resimler	H. Orhun
12 Belçika'da Provens ve Komün idareleri	H. Orhun

II.Seri

Sayı

2 Türkiye'de Meskûn Yerler Klavuzu	(2 Cilt)
------------------------------------	-----------------

III. Seri

Sayı

1 Türkiye'de İdare Teşkilâtı	V.Tönük
2 Türkiye'de Devlet Memurlarının Hu- kukî Rejimi	H.Orhun
3 Türkiye'de Belediyeler	S.Tümerkan
4 Türkiye'de Zabıta	H.Alyot

IV.Seri

Sayı

1 Sendika Teşkilli Hürriyetine ve Menşei Ait Meseleler	H. Berksun
2 Trakya	A. Üzmen

Bu eserler Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevlerinden temin olunabilir.